

**T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI**

**TARİHİ SÜREÇ İÇİNDE ÇORUM ÇARŞISI'NIN
GELİŞİMİ**

Yüksek Lisans Tezi

Asaf TORUN

Çorum 2020

**TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE ÇORUM ÇARŞISI'NIN
GELİŞİMİ**

Asaf TORUN

**Sosyal Bilimleri Enstitüsü
İslam Tarihi Ve Sanatları Anabilim Dalı**

Yüksek Lisans Tezi

**TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. Esra KESKİN**

ÇORUM-2020

KABUL VE ONAY

Asaf TORUN tarafından hazırlanan *Tarihi Süreç İçinde Çorum Çarşısı'nın Gelişimi* başlıklı bu çalışma, 19/08/2020 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği / oyçokluğu ile başarılı bulunarak yüksek lisans/ doktora/ sanatta yeterlilik tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

(Prof. Dr. Abdülkadir DÜNDAR) (Başkan)

İmza

(Doç. Dr. Esra KESKİN) (Danışman)

İmza

(Prof. Dr. Candan NEMLİOĞLU)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Mehmet EVKURAN
Enstitü Müdürü

T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yaptığımı beyan ederim.(19/08/2020)

İmzası

.....
Asaf TORUN

ÖZET

TORUN, Asaf. *Tarihi Süreç İçinde Çorum Çarşısı'nın Gelişimi*, (Yüksek Lisans Tezi), Çorum, 2020.

Yüksek lisans tezi kapsamında “Tarihi Süreç İçinde Çorum Çarşısı'nın Gelişimi” incelenmiştir. Bu çalışmanın amacı geçmişten günümüze Çorum Çarşısı'nın gelişimini ortaya çıkartmak ve belgeleme yaparak gelecek kuşaklara çarşının aktarımını sağlamaktır. Kentin ana odak noktasını oluşturan çarşı üç ayrı bölümden oluşmaktadır. Bu üç grubu oluşturan dükkânlar plan, mimari ve tarihlendirme özellikleri bakımından ele alınmıştır. Ayrıca dükkânların fotoğrafları çekilerek ve katalog yapılarak sistematik bir şekilde değerlendirmeleri yapılmıştır. Ortaya çıkan bu bilgiler ışığı altında karşılaştırma ve benzer örneklerin yardımıyla Çorum Çarşısı'nın İslam Sanat Tarihi içindeki yeri belirlenmeye çalışılmıştır. Çorum Çarşısı ızgara plana sahip Çöplük Çarşısı, arasta planı şeklinde düzenlenmiş olan Dikiciler Arastası ve Ulu Cami'ye akarat olarak yapılan dükkânlar olmak üzere üç ana başlık altında incelenmiştir. Çöplük Çarşısı ızgara planı bakımından İslam ve Osmanlı Dönemi çarşı planında yaygın değildir. Türkiye'de tek ve en yakın örnek benzeri Muğla Arastası'nda görülmektedir. Çöplük Çarşısı dükkânlarında barok üslubu ile yapılan saçak altı korniş düzenlemesiyle 18. yüzyılın mimarisini yansıtmakla beraber 1913 yılında geçirmiş olduğu büyük yangın sonrasında büyük bir bölümü yanmış ve 1925-1926 yıllarında tekrar inşa edilmiştir. 1950 yılı sonrasında ise C ve S şeklindeki kıvrımlı olan saçak altı düzenlemelerinin çoğu yok edilmiştir. Özgün halini koruyabilen bu mimari öğeler tez içerisine incelenmiştir. Ulu cami dükkânları ile Dikiciler Arasta'sı ise diğer İslam Sanatı'ndaki arasta planları ile benzerdir. Ulu cami dükkânları diğer İslam şehirlerinde görülen planlara uygun olmakla beraber en son 19. yüzyılın üçüncü çeyreğinde yeniden yapılmıştır. Dikiciler Arasta'sı ise 1960 yılında inşa edilmiş olup Türkiye'de ki en son inşa edilen arastadır. Arnavut kaldırımı şeklinde döşeli çok dar olan sokağı ile şehrin ve Türkiye genelinde bir ilgi odağı haline dönüşmüştür. Ancak tescil kaydının olmasına rağmen tapu kaydının bulunmaması büyük bir sorundur. Günümüzde Arasta'nın bulunduğu sokak tapu plan paftasında yol olarak görülmektedir. Ortaya çıkan tüm verilerin ışığı altında Çorum Çarşısı bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirilerek bir

sonuca ulaşılmış ve orum arşının varlığına katkı sağlayacak önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: orum, Dükkân, arşı, Arasta, Barok

ABSTRACT

TORUN, Asaf. *The Development Of Çorum Bazaar In Historical Period*, (Master Thesis), Çorum, 2020.

In this master thesis, "The Development of Çorum Bazaar in Historical Periods" has been examined. The purpose of this study is to reveal the development of Çorum Bazaar from past to present and to provide the transfer of the bazaar to future generations by documenting. The bazaar, which constitutes the main focus of the city, consists of three separate sections. The shops that make up these three groups have been handled in terms of plan, architecture and dating features. In addition, the stores were photographed and cataloged and systematically evaluated. Under the light of this information, the place of Çorum Bazaar in the History of Islamic Art was tried to be determined with the help of comparison and similar examples. Çorum Bazaar has been examined under three main headings, namely Çöplük Bazaar, which has a grid plan, Dikiciler Arastasi, which is arranged in the form of an inter plan, and shops that bring rental income to the Great Mosque. Although it reflects the architecture of the 18th century with the fringe cornice arrangement made with baroque style in the Çöplük Bazaar shops, a large part of it was burned and rebuilt in 1925-1926 after a big fire in 1913. After 1950, most of the fringe arrangements with C and S curves were destroyed. These architectural elements, which can preserve their original state, are examined in the thesis. The Great Mosque shops and Dikiciler Arasta are similar to the plans of other Islamic Art. The grand mosque shops are in line with the plans seen in other Islamic cities, but they were last rebuilt in the third quarter of the 19th century. The Dikiciler Arastasi was built in 1960, it is among the last built in Turkey. Its very narrow road, which are been floored the form of Albanian pavement, has become a focus of attention in the across the city and Turkey. Despite the fact that there is the registration of the building, the absence of a land registry is a big problem. Today, the street where Arasta is located is seen as a road in the land registry map. Under the light of all the data that emerged, Çorum Bazaar was evaluated from a holistic perspective and a result was reached and Suggestions were made to contribute to the existence of Çorum Bazaar.

Keywords: Çorum, Shop, Bazaar, Arasta, Baroque

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER.....	v
FOTOĞRAFLAR DİZİNİ.....	iv
ÇİZİMLER DİZİNİ.....	xv
PLANLAR DİZİNİ.....	xvi
HARİTALAR DİZİNİ.....	xvii
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	xix
ÖNSÖZ.....	xxi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KAYNAK ARAŞTIRMASI

1.1. ÇORUM ŞEHRİNİN KONU EDİNİLDİĞİ ÇALIŞMALAR.....	8
1.1.1. Evliya ÇELEBİ, 1630-1682.	8
1.1.2. Kâtip ÇELEBİ, 1654-1657, ss. 625.....	8
1.1.3. Dr. Bafralı Yanko, 1888-1889.....	8
1.1.4. Ali İzzet EFENDİ, 1899.....	9
1.1.5. Nazmi TUĞRUL, 1927.....	9
1.1.6. Cumhuriyet'in 15. Yılında Çorum, 1938.....	9
1.1.7. Çorum Halkevi, 1938-1946.....	9
1.1.8. Osman YALÇIN, 1969.....	10
1.1.9. M. İhsan SABUNCUOĞLU, 1973.....	10
1.1.10. 5. Hitit Festivali Komitesi, 1986.....	11
1.1.11. Emine Nilüfer SEVİN, 2008.....	11

1.2. ÇARŞI HAKKINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR.....	11
1.2.1. İbn Battuta, 1354.....	11
1.2.2. Mustafa CEZAR, 1985.....	11
1.2.3. Burcu KÜÇÜKKÖMÜRÇÜ, 2005.....	11
1.2.4. Görkem KIZILKAYAK, 2010.....	12
1.2.5. Ayşen ŞATIROĞLU ve Oya OKAN, 2010.....	12
1.3. ÇORUM ÇARŞISI HAKKINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR.....	12
1.3.1. Abdülkadir OZULU, 2000.....	12
1.3.2. Şerif KORKMAZ, 2003.....	13
1.3.3. Mustafa TÛTÛNCÛ, 2006.....	13
1.3.4. Esra KESKİN ve Metin ÇAKAR, 2017.....	13

İKİNCİ BÖLÜM

2. ÇORUM ŞEHRİNİN COĞRAFİ KONUMU VE TARİHÇESİ

2.1. ÇORUM ŞEHRİNİN COĞRAFİ KONUMU.....	14
2.2. ÇORUM ŞEHRİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	16
2.2.1. Çorum Kelimesinin Kökeni ve Anlamları.....	16
2.2.2. Antik Dönemde Çorum.....	19
2.2.3. Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçukluları Döneminde Çorum.....	21
2.2.4. Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Çorum.....	24
2.2.5. Türkiye Cumhuriyeti Döneminde Çorum.....	26

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KENTSEL OLUŞUMDA ÇARŞI VE ÇARŞILARIN GELİŞİMİ

3.1. ÇARŞI KELİMESİNİN KÖKENİ.....	30
3.2. ÇARŞININ TARİHSEL GELİŞİMİ.....	31
3.3. ÇARŞI TİPLERİ.....	37
3.3.1. Ortogonal Plan.....	37

3.3.2. Izgara Plan.....	39
3.3.3. Kapalıçarşılar.....	40
3.3.4. Üstü Açık Çarşılar.....	42
3.3.4.1. Arastalar.....	43
3.3.4.2. Kervansaray Ve Hanlar.....	45
3.3.4.3. Bedestenler.....	49

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. ÇORUM ÇARŞISI'NIN KONUMU VE TARİHÇESİ

4.1.ÇORUM ULU CAMİ	70
4.2. ÇORUM'DAKİ PAZAR YELERİNİN KONUMU VE TARİHÇESİ.....	76

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. KATALOG ÇALIŞMASI

5.1. ÇORUM ULU CAMİ VAKIF DÜKKÂNLARI.....	79
5.2. ÇORUM ÇÖPLÜK ÇARŞISI.....	102
5.3. DİKİCİLER ARASTASI.....	130

ALTINCI BÖLÜM

6. DEĞERLENDİRME

6.1. ULU CAMİ DÜKKANLARI.....	199
6.2. ÇÖPLÜK ÇARŞISI.....	218
6.3. DİKİCİLER ARASTASI.....	242
SONUÇ.....	253
KAYNAKÇA.....	259

EKLER.....	272
EK-1. Kitab-ı Cihannuma'da Çorum Hakkındaki kısa bilgiler (Bayhan, N. 2008).....	273
EK-2. 1894 Tarihli Çorum Şehir Plan ve Çöplük Çarşısının Dükkân Planları (Çorum Belediyesi Kent Arşivi).....	274
EK-3. 1890 Tarihli Çorum Haritası (Dündar, 2007, s. 209).....	275
EK-4. 1950 yıllarında Ulu Cami duvarında asılı olan kroki (İlca'dan, 2006, s. 68).....	277
EK-5. 1966 Tarihli Çorum Şehri Planı ve Dikiciler Arastası (İller Bankası'ndan).....	278
EK-6. Çöplük Çarşısının 3. Grup olarak tescil edilmesinin karar yazısı.....	279
EK-7. Çöplük Çarşısı'nda izinsiz müdahale yapılamayacağına dair mahkeme kararı.....	280
EK-8. Çöplük Çarşısı'nın Koruma Kararının kaldırılması için dava açanların listesi.....	281
EK-9. Tescilin kaldırılması için açılan davaya mahkemenin isteği üzerine çarşıda inceleme yapan bilirkişilerin mahkemeye sunduğu rapor.....	283
EK-10. Dikiciler Arastası'nın Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 21.03.1983 tarihinde tescil kararı (Not: Dükkânlar Dikiciler ismini almadan önce Belediye Dükkânları olarak anılıyordu).....	284
EK-11. Çorum Ulu Cami Ve Vakıf Dükkânları Planı (TKGM, 2020).....	285
EK-12. Osmancık Caddesi açılırken Çöplük Çarşısı bünyesinde yıkılan bir adanın 1950'li yıllara ait bir fotoğrafı (Yiğit, 2010).....	286
EK-13. 1920'li yıllar saat kulesi (işaretleli yer çöplük çarşısı) (Yiğit, 2010, s. 53).....	287
EK-14.A. Ozulu' nun tanık olduğu yıllarda Çöplük Çarşısı hakkında yazmış olduğu gazete yazıları.....	288

FOTOĞRAFLAR DİZİNİ

Fotoğraf	Sayfa
Fotoğraf 3.1. Irak Uruk Kenti Restitüsyonu.....	33
Fotoğraf 3.2. Forma Bitişik Trajan Örneği.....	36
Fotoğraf 3.3. İstanbul Kapalıçarşı Havadan Görünümü.....	43
Fotoğraf 3.4. Sultanahmet Arastası Girişi.....	46
Fotoğraf 3.5. Konya Beyşehir Bedesteni.....	51
Fotoğraf 4.1. Çorum Çarşısı'nın Şehirdeki Konumu.....	52
Fotoğraf 4.2. Çorum Şeriyeye Sicili Örneği.....	56
Fotoğraf 4.3. Çorum Ulu Cami Cenaze Kapısı Çıkışı 1960'lı Yıllar.....	57
Fotoğraf 4.3.a. Çorum Ulu Cami Cenaze Kapısı Günümüzdeki Hali.....	57
Fotoğraf 4.4. Çorum Ulu Cami ve Dükkanları Genel Görünümü.....	58
Fotoğraf 4.5. Çorum Ulu Cami'nin Batı Duvarına Bitişik Olan Dükkanlar 1960'lı Yıllar.....	59
Fotoğraf 4.6. Çöplük Çarşısı Batı taraftan Havadan görünümü.....	60
Fotoğraf 4.7. Çorum Dikiciler Arastası Batı Girişi.....	65
Fotoğraf 4.8. Çorum Dikiciler Arastası Doğu Girişi.....	66
Fotoğraf 4.9. İşaretli yer eski hükümet konağı.....	67
Fotoğraf 4.9.a. Çorum Çöplük Çarşısı, Ulu Cami ve Eski Hükümet Konağı.....	67
Fotoğraf 4.10. 1960'lı Yıllar Çorum Gaz Binası ve Dikiciler Arastası.....	68
Fotoğraf 4.10.a. Dikiciler Arastası Günümüzdeki Hali.....	68
Fotoğraf 4.11. 1595 tarihli belge.....	72
Fotoğraf 4.12. Boa İrade-i Evkaf- 300, Son Cemaat Yeri Yapım Belgesi.....	73
Fotoğraf 4.13. Çorum Ulu Cami 1911 Yılı Yapım Kitabesi.....	74
Fotoğraf 4.14. Hc. 1225 Tarihli Tamirat Kitabesi.....	76
Fotoğraf 4.15. Çorum Ulu Cami 1911 yılı görünümü.....	77
Fotoğraf 4.16. 1920'li yıllar saat kulesi ve dibindeki tuzcu dükkanları.....	78

Fotoğraf 5.1. 34 A no'lu dükkanın kuzey batıdan görünümü ve planı.....	81
Fotoğraf 5.2. 34 no'lu dükkanın ön cephe görünümü ve planı.....	83
Fotoğraf 5.2 (a). 34 no'lu dükkânın iç mekân görünümü.....	83
Fotoğraf 5.3. 32 A no'lu dükkanın ön cephe görünümü ve planı.....	85
Fotoğraf 5.4. 32 no'lu dükkanın ön cephe görünümü ve planı.....	87
Fotoğraf 5.5. 30 no'lu dükkanın ön cephe görünümü ve planı.....	89
Fotoğraf 5.5 (a). 30 no'lu dükkânın iç mekân görünümü.....	89
Fotoğraf 5.6. 24no'lu dükkanın ön cephe görünümü ve planı.....	91
Fotoğraf 5.7. 22 no'lu dükkanın ön cephe görünümü ve planı.....	93
Fotoğraf 5.8. 20 no'lu dükkanın ön cephe görünümü ve planı.....	94
Fotoğraf 5.9. 18 no'lu dükkanın ön cephe görünümü ve planı.....	96
Fotoğraf 5.10. 16 no'lu dükkanın ön cephe görünümü ve planı.....	98
Fotoğraf 5.11. 14 no'lu dükkânın ön cephe görünümü ve planı.....	100
Fotoğraf 5.11 (a). 14 no'lu dükkânın özgünlüğünü koruyan ahşap tavanı.....	100
Fotoğraf 5.12. 12 no'lu dükkânın ön cephe görünümü ve planı.....	102
Fotoğraf 5.13. Hürriyet meydanı 6 no'lu dükkânın doğu cepheden görünümü ve planı.....	105
Fotoğraf 5.13 (a). Hürriyet meydanı 6 no'lu dükkânın batı cepheden görünümü.....	105
Fotoğraf 5.13 (b). Hürriyet meydanı 6 no'lu dükkânın saçak altı detayı.....	106
Fotoğraf 5.14. 12. Sokağın 7 no'lu dükkânının kuzey batı köşesinden görünümü ve planı.....	108
Fotoğraf 5.15. 12. sokağın 15 no'lu dükkânının kuzey batı köşesinden görünümü ve planı.....	110
Fotoğraf 5.16. 5. Sokağın 5 no'lu dükkânının Kuzey batı köşesinden görünümü ve planı.....	112
Fotoğraf 5.17. 5. Sokağın 15 no'lu dükkânının 2012 yılı görünümü.....	114
Fotoğraf 5.17 (a). 5. Sokağın 15 no'lu dükkânı 2019 yılı hali.....	114
Fotoğraf 5.18. 7. Sokağın 1 no'lu dükkânının Kuzey batı köşesinden görünümü ve planı.....	116

Fotoğraf 5.19. 7. Sokağın 5 no'lu dükkânının Kuzey batı köşesinden görünümü ve planı.....	118
Fotoğraf 5.20. 7. Sokağın 7 no'lu dükkânının Kuzey batı köşesinden görünümü ve planı.....	120
Fotoğraf 5.20 (a). 7. Sokağın 7 no'lu dükkânının tavan görüntüsü.....	120
Fotoğraf 5.21. 7. Sokağın 8 no'lu dükkânının Kuzey batı köşesinden görünümü ve planı.....	122
Fotoğraf 5.21 (a). 7. Sokağın 8 no'lu dükkânının işletmecisi Celal Ercan Bey çalışırken.....	122
Fotoğraf 5.22. Tıkının kahve 1950'li yıllar.....	124
Fotoğraf 5.22 (a). Tıkının kahvenin günümüzdeki hali.....	124
Fotoğraf 5.22 (b). Tıkının kahve iç mekân görüntüsü.....	125
Fotoğraf 5.23. 11. Sokağın 13, 15 ve 17 no'lu dükkânlarının batı cepheden görünümü.....	126
Fotoğraf 5.23 (a). 11. Sokağın 13, 15 ve 17 no'lu dükkânlarının iç mekânı.....	127
Fotoğraf 5.24. 11. Sokağın 5 no'lu dükkânının sahibi Gazi Akgönül bey ve dükkânının planı.....	129
Fotoğraf 5.25. 11. Sokağın 38 no'lu dükkânının güney doğu köşesinden görünümü ve planı.....	130
Fotoğraf 5.26. Çorum Dikiciler Arastası 1 ve 3 no'lu dükkânlar genel görünümü.....	133
Fotoğraf 5.26 (a). 1 ve 3 no'lu dükkânların ön cephe görünümü.....	134
Fotoğraf 5.27. 2 no'lu dükkânın ön cephe görünümü.....	136
Fotoğraf 5.28. 4 no'lu dükkânın ön cephe görünümü.....	138
Fotoğraf 5.29. 5 no'lu dükkânın ön cephe görünümü.....	140
Fotoğraf 5.30. 6no'lu dükkânın ön cephe görünümü.....	142
Fotoğraf 5.31. 7no'lu dükkânın ön cephe görünümü.....	144
Fotoğraf 5.32. 8 no'lu dükkânın ön cephe görünümü.....	146
Fotoğraf 5.32 (a). 8 no'lu dükkânın işletmecisi Dursun Yeter Bey	146
Fotoğraf 5.33. 9 no'lu dükkânın ön cephe görünümü.....	149
Fotoğraf 5.34. 10 ve 12 no'lu dükkânın ön cephe görünümü.....	151
Fotoğraf 5.35. 11 no'lu dükkânın ön cephe görünümü.....	153

Fotoğraf 5.36. 13 no'lu dükkânın ön cephe görünümü.....	155
Fotoğraf 5.37. 14 no'lu dükkânın ön cephe görünümü.....	157
Fotoğraf 5.38. 15no'lu dükkânın ön cephe görünümü.....	159
Fotoğraf 5.39. 16no'lu dükkânın ön cephe görünümü.....	161
Fotoğraf 5.40. 17 no'lu dükkânın ön cephe görünümü.....	163
Fotoğraf 5.41. 18 no'lu dükkânın ön cephe görünümü.....	165
Fotoğraf 5.42. 19 no'lu dükkânın ön cephe görünümü.....	167
Fotoğraf 5.43. 20 no'lu dükkânın ön cephe görünümü.....	169
Fotoğraf 5.44. 21no'lu dükkânın ön cephe görünümü.....	171
Fotoğraf 5.45. 22no'lu dükkânın ön cephe görünümü.....	173
Fotoğraf 5.46. 23 no'lu dükkânın ön cephe görünümü.....	175
Fotoğraf 5.47. 24no'lu dükkânın yeri.....	177
Fotoğraf 5.48. 25 no'lu dükkânın ön cephe görünümü.....	179
Fotoğraf 5.49. 26no'lu dükkânın ön cephe görünümü.....	181
Fotoğraf 5.50. 27 no'lu dükkânın ön cephe görünümü.....	183
Fotoğraf 5.50 (a). 27 no'lu dükkânın iç mekânı	186
Fotoğraf 5.51. 28 no'lu dükkânın ön cephe görünümü.....	186
Fotoğraf 5.51 (a). 30 no'lu dükkânın ön cephe görünümü.....	187
Fotoğraf 5.51 (b). 30 no'lu dükkânın batı kapısından görüntüsü.....	187
Fotoğraf 5.52. 29 no'lu dükkânın ön cephe görünümü.....	189
Fotoğraf 5.53. 31 no'lu dükkânın ön cephe görünümü.....	191
Fotoğraf 5.54. 33 no'lu dükkânın ön cephe görünümü.....	193
Fotoğraf 5.55. 35 ve 37no'lu dükkânların ön cephe görünümü.....	196
Fotoğraf 5.55 (a). 35 ve 37 no'lu dükkânların batıdan görünüşü.....	196
Fotoğraf 5.55 (b). 35 ve 37 no'lu dükkânın işletmecisi Kemal Ceyhan Bey Dükkânında.....	197
Fotoğraf 5.56. Özel no'lu dükkânın 2012 ve 2019 yılı görünümü.....	199
Fotoğraf 6.1. Çorum Çarşısı'nın yerleşke planı ve havadan görünümü.....	200
Fotoğraf 6.2. Çorum Ulu Cami ile eski vakıf dükkanlarının günümüzdeki havadan genel görünümü.....	202
Fotoğraf 6.3. Çöplü Çelebi Bey ve sülalesine ait bir vakfiye.....	202
Fotoğraf 6.4. Samsun ili Havza ilçesinde bulunan Yörgüç Paşa Cami ve dükkanları.....	204

Fotoğraf 6.5. Çorum Ulu Cami batı girişinin hemen kuzeyindeki çeşme.....	205
Fotoğraf 6.6. Çorum Ulu Cami dükkanlarına bitişik halde olan dernek ve cami görevlilerine ait odalar.....	206
Fotoğraf 6.7. Çorum Ulu Cami dükkanlarının karşısındaki dükkanlar.....	209
Fotoğraf 6.8. 34 no'lu dükkanın asma katı ve çıkış merdivenleri.....	210
Fotoğraf 6.9. 14 no'lu dükkanın ahşap tavanı.....	211
Fotoğraf 6.10. 30 no'lu dükkânın pencere altındaki kalaslar.....	211
Fotoğraf 6.11. 34 A no'lu dükkânın kuzey cephe detayı.....	212
Fotoğraf 6.12. 30 no'lu dükkânın kuzey batı köşesindeki kapısı.....	213
Fotoğraf 6.13. 34 A no'lu dükkânın kuzey cephesi ve küçük pencere detayı.....	214
Fotoğraf 6.14. 30 no'lu dükkânın 1970'li ve 2020 yılı görünümü.....	215
Fotoğraf 6.15. Ulu Cami dükkânlarında kullanılmış olan Osmanlı tipi kiremit ile Marsilya tipi kiremit örneği.....	216
Fotoğraf 6.16. Çöplük Çarşısı'nın havadan drone ile çekilmiş fotoğrafı.....	220
Fotoğraf 6.17. Ada 379 içindeki 5 no'lu parsel (eski emniyet müdürlüğü binası).....	224
Fotoğraf 6.18. 15 no'lu dükkanın 2012 yılı görünümü.....	226
Fotoğraf 6.18.a. 15 no'lu dükkanın 217 yılı görünümü.....	226
Fotoğraf 6.18.b. 15 no'lu dükkanın 2019 yılı görünümü.....	226
Fotoğraf 6.19. Çöplük Çarşısı'nda özgünlüğünü koruyan tek kapı örneği ve çizimi...227	
Fotoğraf 6.20. Çöplük Çarşısı'nda özgünlüğünü koruyan tek pencere örneği ve çizimi.....	228
Fotoğraf 6.21. Çorum İskilip Arastası kapak restitüsyonu.....	229
Fotoğraf 6.22. 373 no'lu adanın 15 no'lu dükkânının özgün kepenk bağlantı yerleri.....	230
Fotoğraf 6.23. Çorum Taşhan (eski cezaevi) 1920'li yıllar görünümü.....	230
Fotoğraf 6.24. 373 no'lu adanın 15 no'lu dükkânında kullanılan kerpiç detayı.....	232
Fotoğraf 6.25. İstanbul Dülgeroğlu Cami çeşmesi ve detayı.....	233
Fotoğraf 6.25.a. Çorum Çöplük Çarşısı 1954 yılı görünümü.....	234
Fotoğraf 6.26. Hürriyet Meydanı 6 no'lu dükkânın saçak altı kornişleri ile görünümü.....	235
Fotoğraf 6.27. Hürriyet Meydanı 6 no'lu dükkânın saçak altı detayı.....	235

Fotoğraf 6.28. 1930'lu yıllarda Çorum Çöplük Çarşısı ve Hürriyet Meydanı 6 no'lu dükkânın pencereleri.....	236
Fotoğraf 6.29. Çöplük Çarşısı'nda dükkânların zemininde yer alan küçük depo örneği.....	238
Fotoğraf 6.30. Çöplük Çarşısı'nda dükkânların önlerine sonradan açılan depo giriş örneği.....	238
Fotoğraf 6.31. Dikiciler Arastası'nın Çorum Çarşısı'ndaki konumu ve havadan görünümü.....	243
Fotoğraf 6.32. Sultanahmet külliyesi planı.....	245
Fotoğraf 6.33. Dikiciler Arastası batı yönünden girişi.....	246
Fotoğraf 6.34. Dikiciler Arastası'ndan mevcut olmayan 24 no'lu dükkânın yeri.....	246
Fotoğraf 6.35. 25 no'lu dükkânın özgün kapısı ve çizimi.....	248
Fotoğraf 6.36. Özgünlüğünü koruyan 26 no'lu dükkânın penceresi ile çizimi.....	249
Fotoğraf 6.37. Çorum ili İskilip ilçesindeki Dikiciler Arastası.....	250
Fotoğraf 6.38. Karabük Safranbolu Arastası'ndaki özgün dükkânlar.....	250
Fotoğraf 6.39. Çorum Dikiciler Arastasında dükkânların ısıtmasında kullanılan küçük soba örneği.....	251
Fotoğraf 6.40. Çorum Dikiciler Arastası kuzey cephe 2012 ve 2020'li yıllardaki görünümü.....	252
Fotoğraf 6.41. Bursa ili Yıldırım ilçesindeki Cumalıkızık köyündeki cin aralığı.....	252
Fotoğraf 6.42. Çorum Dikiciler Arastası batı girişi.....	253
Fotoğraf 6.20. Çorum Dikiciler Arastası ile Karabük Safranbolu Yemeniciler Arastası sokak görünümleri.....	254

ÇİZİMLER KATALOĞU

Çizim	Sayfa
Çizim 1. Çöplük Çarşısı 373 no'lu adanın 5 no'lu dükkanının kapısının çizimi.....	227
Çizim 2. Çöplük Çarşısı 373 no'lu adanın 5 no'lu dükkânının penceresinin çizimi...	228
Çizim 3. 373 no'lu adanın 5 no'lu dükkânının ön cephe görünümü.....	231
Çizim 4. Hürriyet Meydanı no'lu dükkânın kuzey cephe görünümü.....	237
Çizim 5. Dikiciler Arastası 25 no'lu dükkânın özgün kapısı.....	248
Çizim 6. Dikiciler Arastası 26 no'lu dükkânın özgün penceresi.....	249

PLANLAR DİZİNİ

Plan	Sayfa
Plan 3.1. Miletos Agora Planı.....	35
Plan 3.2. Posedonia Kent Planı.....	39
Plan 3.3. Miletos Kent Planı.....	41
Plan 3.4. Cuma Cami Ve Kent Planı, Bursa Örneği.....	44
Plan 3.5. Arasta Plan Örneği.....	44
Plan 3.6. Ribat-ı Melik Kervansarayı Planı.....	47
Plan 3.7. Açık Avlulu Han Örnekleri; Evdir Han.....	48
Plan 3.7 (a). Kapalı Han Örneği Olan Çiftlik Hanı Planı.....	49
Plan 3.7. (b). Karma Han Örneği Olan Konya Sultan Hanı.....	49
Plan 5.3.1. 1 ve 3 no'lu dükkânların asta planı üzerindeki konumu.....	134
Plan 5.3.2. 2 no'lu dükkânın asta planı üzerindeki konumu.....	136
Plan 5.3.3. 4 no'lu dükkânın asta planı üzerindeki konumu.....	138
Plan 5.3.4. 5 no'lu dükkânın asta planı üzerindeki konumu.....	140
Plan 5.3.5. 6 no'lu dükkânın asta planı üzerindeki konumu.....	142
Plan 5.3.6. 7 no'lu dükkânın asta planı üzerindeki konumu.....	144
Plan 5.3.7. 8 no'lu dükkânın asta planı üzerindeki konumu.....	146
Plan 5.3.8. 9 no'lu dükkânın asta planı üzerindeki konumu.....	149
Plan 5.3.9. 10 ve 12 no'lu dükkânın asta planı üzerindeki konumu.....	151
Plan 5.3.10. 11 no'lu dükkânın asta planı üzerindeki konumu.....	153
Plan 5.3.11. 13 no'lu dükkânın asta planı üzerindeki konumu.....	155
Plan 5.3.12. 14 no'lu dükkânın asta planı üzerindeki konumu.....	157
Plan 5.3.13. 15 no'lu dükkânın asta planı üzerindeki konumu.....	159
Plan 5.3.14. 16 no'lu dükkânın asta planı üzerindeki konumu.....	161
Plan 5.3.15. 17 no'lu dükkânın asta planı üzerindeki konumu.....	163
Plan 5.3.16. 18 no'lu dükkânın asta planı üzerindeki konumu.....	165
Plan 5.3.17. 19 no'lu dükkânın asta planı üzerindeki konumu.....	167
Plan 5.3.18. 20 no'lu dükkânın asta planı üzerindeki konumu.....	169

Plan 5.3.19.	21 no'lu dükkânın asta planı üzerindeki konumu.....	171
Plan 5.3.20.	22 no'lu dükkânın asta planı üzerindeki konumu.....	173
Plan 5.3.21.	23 no'lu dükkânın asta planı üzerindeki konumu.....	175
Plan 5.3.22.	24 no'lu dükkânın asta planı üzerindeki konumu.....	177
Plan 5.3.23.	25no'lu dükkânın asta planı üzerindeki konumu.....	179
Plan 5.3.24.	26no'lu dükkânın asta planı üzerindeki konumu.....	181
Plan 5.3.25.	27 no'lu dükkânın asta planı üzerindeki konumu.....	183
Plan 5.3.26.	28, 30 ve 32 no'lu dükkânın asta planı üzerindeki konumu.....	187
Plan 5.3.27.	29 no'lu dükkânın asta planı üzerindeki konumu.....	189
Plan 5.3.28.	31no'lu dükkânın asta planı üzerindeki konumu.....	191
Plan 5.3.29.	33 no'lu dükkânın asta planı üzerindeki konumu.....	193
Plan 5.3.30.	35 ve 37 no'lu dükkânın asta planı üzerindeki konumu.....	195
Plan 5.3.31.	Özel no'lu dükkânın asta planı üzerindeki konumu.....	199
Plan 6. 1.	Konya Karapınar Selimiye Cami ve külliyesi planı.....	206
Plan 6.2.	Çorum Çöplük Çarşısı planı.....	226
Plan. 6.2.a.	Muğla Arasta Çarşısı planı.....	226
Plan 6.3.	Dikiciler Arastası planı.....	244

HARİTALAR DİZİNİ

Harita	Sayfa
Harita 2.1. Çorum İl Haritası.....	14
Harita 4.1. Çorum Kent Merkezindeki Mahalleler.....	53
Harita 6.1. Çorum Çarşısı Haritası.....	220

KISALTMALAR

A.Y	:Arka Yükseklik
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
AVM	:Alışveriş Merkezi
B.	:Boy
B.C.U	:Batı Cephe Uzunluğu
Bkz.	:Bakınız
BOA	:Başbakanlık Osmanlı Arşivi
ÇB	:Çorum Belediyesi
Ç3DKR	:Çorum 3 D Kent ehberi
ÇGH	:Çorum Geçmiş Halleri
ÇHPK	:Çorum Hasan Paşa Kütüphanesi
ÇİKVTM	:Çorum İli Kültür Ve Turizm Müdürlüğü
cm	:Santim
D.C.U	:Doğu Cephe Uzunluğu
DHA	:Doğan Haber Ajansı
Dr.	:Doktor
Dük.	:Dükkan
E.	:En
E.T	:Erişim Tarihi
ESA	:Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi
FSM	:Fatih Sultan Mehmet
G.C.U	:Güney Cephe Uzunluğu
Hc.	:Hicri
K.C.U	:Kuzey Cephe Uzunluğu
KGM	:Karayolları Genel Müdürlüğü
km	:Kilometre
m	:Metre
M.Ö	:Milattan Önce
M.S	:Milattan Sonra

ö. :Ölüm
Ö.Y :Ön Yükseklik
TBMM :Türkiye Büyük Millet Meclisi
TKGM :Türkiye Karayolları Genel Müdürlüğü
vb. :Ve Benzeri
Y. :Yükseklik

ÖN SÖZ

“Tarihi Süreçİçinde Çorum Çarşısı’nın Gelişimi” başlıklı Yüksek lisans tez kapsamında Çorum Ulu Cami Vakıf Dükkanları, Çorum Çöplük Çarşısı ve Dikiciler Arastasiye alınmıştır. Bu yapıların Türk-İslam sanatındaki yeri ve inşa tarihleri belirlenmeye çalışılmıştır.

Tez süresi boyunca çalışmamı her aşamasında inceleyen ve bana bir fener olup yolumu aydınaltan ve hatalarımı beni incitmeden gösteren Tez danışmanım Doç. Dr. Esra Keskin’e ne kadar teşekkür etsem azdır.

Çalışma sürecinde çizimlerde bana yardımcı olan Nuran Hakyemez hanımefendiye minnettarım. Beşikten mezara ilim tahsil etmenin simgesi olan ve ilerlemiş yaşına rağmen gerek sözlü gerekse yazılı kaynak bakımından bana yardımcı olduğu için A. Ozulu Bey’e de minnetarlığımı bildiririm. Aynı zamanda bu uzun süreçte devamlı beni destekleyen ve bana yardımcı olan eşim Bilge Torun’a ile babam İsmail Torun’a da şükranlarımı borç bilirim.

Bu zorlu süreç içinde sürekli kendinden fedakrlık yaparak her zaman ölçüleri almamda bana büyük yardımı olan amcaoğlum Adem Torun’a katkılarından dolayı ne kadar teşekkür etsem azdır.

15.08.2020

Asaf Torun

GİRİŞ

Yüksek Lisans Tez çalışma konusunu ‘‘Tarihi Süreç İçinde Çorum Çarşısı’nın Gelişimi’’ oluşturmaktadır. Çorum Çarşısı’nı meydana getiren mimari yapılardan günümüze ulaşmış olan yapılar tez içinde incelenmiştir. Kayıtlarda adı geçen ancak günümüze ulaşmamış olan yapılara kısaca değinilmiş, fakat ayrıntılara girilmemiştir. Tezin ana odak noktasını, Çorum Şehri’nin merkezi konumunda bulunan Çorum Saat Kulesi ile Çorum Ulu Camii arasında yer alan Çöplük Çarşısı ve Dikiciler Arastası oluşturmaktadır. Çorum merkezindeki bu alan dışında kalan diğer yapılar konuya dâhil edilmeyecektir. Tez çalışmasının kapsamını Çorum şehrinin merkezi konumunda yer alan mimari yapılar oluşturmaktadır. Tez kapsamında Çöplük Çarşısı ve Dikiciler Arastası ve Çorum Ulu Cami Vakıf Dükkânları incelenmiştir. Çorum Çarşısı’nı oluşturan mimari yapılar ele alınırken Çorum Ulu Camii’ne de kısaca değinilmiştir. Çünkü Türk-İslam geleneğinde çarşı yalnız alışverişin yapıldığı bir yer değil, sosyal hayatın yaşandığı tüm alanları kapsamaktadır.

Tarih boyunca çarşı planları medeniyetlere ve coğrafi bölgelere göre değişiklik arz etmiştir. Eski Yunan medeniyeti ızgara planlı denem çarşı sistemini benimsemiştir. İslam Medeniyeti’nin çarşı planı anlayışı ise merkezi konumda yer alan bir ulu camii etrafında kümelenen dükkânlardan ve arastalardan meydana gelmektedir. Günümüzdeki Çorum Çarşısı ise bu iki çarşı plan tipini bünyesinde barındıran nadir örneklerden biri olma özelliğini taşımaktadır.

Çarşılar her dönemde ticaretin merkezi ve sosyal hayatın en canlı olduğu yerler olmuştur. Çorum Çarşısı’ da bu anlayışı devam ettirmiş ve şehrin merkezi konumunda yer almıştır. Bu tezin amacı Çorum Çarşısı’nı oluşturan yapıların tarihi arka planını ortaya çıkarmak ve günümüzdeki işlevleri ile mevcut durumları hakkında bilgiler vermektir. Aynı zamanda Roma ve Türk-İslam dönemi çarşı anlayışını tipik Çorum örneği ile anlamaya çalışmaktır.

Taşınmaz kültürel miras varlığımız olan Çorum Çarşısı’nı oluşturan yapıların inşa kitabelerinin olmaması tez kapsamındaki en büyük sorunlardan biri olmuştur. Tez kapsamında inşa tarihi belli olmayan yapıların inşa tarihleri belirlenmeye çalışılmıştır. Çorum Çarşısı’nı oluşturan yapılar Anadolu Selçuklu Devletinin son dönemlerinde Çorum Ulu Camii inşası (1306) ile başlamış ve Osmanlı İmparatorluğu ile Türkiye

Cumhuriyeti dönemlerinde de devam etmiştir. Kaynaklarda Çorum Ulu Cami etrafında dükkânlardan, pazar yerlerinden, bedestenlerden, hanlardan ve hamamlardan bahsedilmektedir.

Günümüze ulaşan Çorum Çarşısı'nın tarihi Çorum Ulu Cami ve etrafındaki yapıların inşası ile başlamıştır. Çorum Çarşısı her dönemde şehrin merkezi olma özelliğini korumuştur. Ancak zaman zaman depremler, yangınlar ve bilinçsiz olarak yapılan tamiratlar ile çarşı tahribata uğramıştır.1900 ile 1913 yıllarında vuku bulan büyük çarşı yangınında çarşının tamamına yakınının yandığı ve uzun süre çarşının tekrar yapılmadığı kaynaklarda geçmektedir. Bütün bunlara rağmen Çorum Çarşısı, büyük oranda ilk yapıldığı dönemdeki planını ve mimari özelliklerini koruyarak günümüze kadar ulaşmıştır.

Bu tez çalışması kapsamında; Çorum Çarşısı'nın Sanat Tarihi'ndeki yeri ve önemi nedir, Çorum Çarşısı'nın ve çevresinin Tarihi Süreç içindeki gelişimi nasıl olmuştur, bu gelişimi sağlayan içsel ve dışsal unsurlar nelerdir ve bu kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarımı bağlamında neler yapılmalıdır gibi sorunlar ana problemimiz olmuştur. Bir diğer sorunumuz ise Çorum Çöplük Çarşısı'nın sit alanı içinde yer almasına rağmen zaman zaman bakımsız olduğu için yıkılmak istenmesidir. Tez çalışmasında hipotezimiz eğer ki Çorum Çarşısı asıl planına uygun olarak tekrardan tüm yapıları ile birlikte bir onarıma alınırsa bu çarşının Çorum'un daha fazla tanınmasına ve daha fazla turist çekmesine katkı sağlayacağıdır. Tez kapsamında bu problemlere cevaplar aranmıştır.

Tez çalışmasının önemi Çorum Çarşısı hakkında yapılan ilk tez çalışması olmasıdır. Çorum'un bir ilçesi olan İskilip'te yer alan arasta hakkında kapsamlı bir tez çalışması yapılmıştır. Bunun yanında Çorum'un komşu illerinden olan Amasya ile Çankırı çarşıları hakkında da araştırmalar günümüzde mevcuttur. Ancak Çorum Çarşısı hakkında bir tez çalışması mevcut değildir. Çorum Çarşısı hakkında çeşitli makaleler ve bilirkişilikler yapılmasına rağmen detaylı bir araştırma yapılmaması beni bu konuyu çalışma alanı olarak seçmeme neden olmuştur. Bu yüzden bu tez çalışması Çorum Çarşısı hakkında bilinmeyenleri ortaya koyması ve Çorum Çarşısı'nın Anadolu Selçuklu Devleti ile birlikte Osmanlı İmparatorluğu dönemlerinde olduğu gibi değerinin tekrar ortaya çıkarılması açısından son derece önem arz etmektedir.

Tez çalışması yapılırken sık sık Çorum Çarşısı'na gidilerek çarşı esnaflarından çarşı hakkında bilgiler edinilmiştir.¹ Aynı zamanda bu tez çalışmasının ana konusu olan Çöplük Çarşısı, Dikiciler Arastası ve Çorum Ulu Cami Vakıf Dükkânları'nın mevcut durumlarının fotoğrafları çekilerek belgeleme yapılmıştır. Çöplük Çarşısı, Dikiciler Arastası ve Çorum Ulu Cami Vakıf Dükkânları küçük ölçekli dükkânlardan meydana geldiği için diğer mimari yapılara (cami, han, bedesten, hamam) göre daha fazla değişikliğe uğramaktadır. Çünkü dükkânları kiralayan her yeni esnaf veya dükkânların sahipleri kendilerine göre tamiratlar yapmaktadırlar. Bu yüzden dükkânların 1920-2019 arasındaki resimlerine de ulaşılarak günümüzde ki durumları ile ilgili benzerlikler ve farklılıklar ortaya konmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde 1890 ve 1894 yılında Çorum şehri hakkında çizilen iki harita Kent Arşivinden alınarak o günkü Çorum Çarşısı ile bugünkü Çorum Çarşı planlaması arasındaki farklılıklar ortaya konmuştur. İller Bankası'nın 30.12.1966 tarihinde çıkarmış olduğu Çorum Şehri Haritası'nda elde edilerek tez kapsamına alınmış ve çarşının planında değişiklikler olup olmadığı irdelenmiştir. Aynı zamanda İller Bankasının çıkarmış olduğu harita ile Osmanlı İmparatorluğunun son döneminde çizilen iki harita karşılaştırılarak çarşının tarihi seyri hakkında daha detaylı bilgi edinilmiştir. Son olarak da 2020 yılında Çorum Çarşısı'nı oluşturan yapıların planları elde edilerek ve çizilerek diğer planlar ile karşılaştırılmış ve Çorum Çarşısı'nın tarihi serüveni bir plan bütünlüğü için de ortaya konmuştur.

Tez çalışması giriş bölümü hariç altı ana bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında tez konusu açıklanmış ve tezin amacı, önemi, yöntemi ve tez konusu hakkındaki problemler üzerine durulmuştur. Bu yüzden giriş kısmı tezin kısa bir özeti gibidir. Tezi oluşturan bölümlere kısaca değinilmiş ve tez hakkında bir ön bilgi verilmiştir.

Tez'in birinci bölümün de literatür taraması yapılmış ve ulaşılan kaynakların yazılış tarihlerine göre kısa bir özeti verilmiştir. Bu bölüm kendi içinde üç ayrı bölüme ayrılarak incelenmiştir. Birinci bölümde Çorum hakkında yazılan ve içinde Çorum'un geçtiği eserler hakkında bilgi verilmiştir. Bu sayede Çorum şehri hakkında yayımlanan eserlerin kısa bir literatür özeti verilmiştir. Bu literatür taraması daha sonra Çorum

---

¹Çarşı hakkında bilgi edindiğim kişileri belli kriterlere göre seçtim. Bu kriterler ise başlıca şunlar olmuştur; Çarşı içinde 30-40 yıldır bilfiil esnaflık yapması, kendisinin Çorum' lu olması ve çocukluk ile gençlik döneminin çarşı etrafında geçmesi ve kendi devrinden önceki nesilden çarşı hakkında bilgileri dinlemiş olmalarıdır.

hakkında çalışma yapmak isteyenler için kolaylık sağlayacaktır. Ancak Çorum hakkında yayımlanan tüm eserlerden ziyade konumuzla ilgili olan eserlere yer verilmiştir. Birinci bölümün ikinci alt başlığında ise çarşı hakkında yazılan eserlere değinilmiştir. Çarşı ve Şehir ayrılmaz bir bütün olduğu için yalnızca çarşı hakkında yazılan eserlerle yetinilmeyerek şehir hakkında yazılan eserlerden de örnekler verilmiştir. Üçüncü alt başlıkta ise iki başlığın birleşimi olarak Çorum Çarşısı hakkında yazılan eserlere yer verilmiştir. Aynı zamanda üçüncü alt başlık tezimizin ana konusu olan “Tarihi Süreç İçinde Çorum Çarşısı’nın Gelişimi” oluşturmaktadır.

İkinci bölümde ise Çorum şehrinin coğrafi konumu ve tarihçesi üzerine durulmuştur. Bu bölüm de kendi içinde önce iki alt başlığa ayrılmıştır. Bu bölümün ilk alt başlığında Çorum şehrinin coğrafi konumu hakkında bilgiler verilmiş ve bu kapsamda Osmanlı döneminde hazırlanan Çorum haritaları elde edilerek teze eklenmiştir. Daha sonra ise internet üzerinden çıkartılan uydu fotoğrafları ve haritaları tez kapsamına alınmıştır. Bu bölümün ikinci alt başlığı olan Tarihi Süreç içinde Çorum Şehri’nin tarihi gelişimi ise kendi içinde dört ayrı bölüme ayrılmıştır. İlk olarak Çorum kelimesinin kökeni ve anlamları hakkında bilgiler verilmiş, Çorum kelimesinin nereden geldiği araştırılmıştır. Daha sonra sırasıyla Antik dönemden başlayarak, Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçukluları, Osmanlı İmparatorluğu ile Cumhuriyet dönemindeki Çorum tarihine değinilmiştir. Daha sonra Çorum şehrinin siyasi haritası çıkartılmış ve teze eklenmiştir. Bu sayede Çorum şehrinin hem coğrafi hem de siyasi haritaları bir arada verilerek Çorum Tarihi bir bütünlük içinde incelenmiştir.

Üçüncü bölümde ise kentsel oluşumda çarşı ve çarşıların gelişimi diye bir başlık atılmıştır. Daha sonra bu bölümde kendi içinde üç alt başlık halinde incelenmiştir. Birinci alt başlıkta Çarşı kelimesinin kökeni hakkındaki farklı görüşler irdelenmiştir. Bu bölümün ikinci alt başlığında ise örnekleriyle birlikte çarşı plan tipleri hakkında bilgiler verilmiştir. Üçüncü alt başlıkta ise çarşının tarihi gelişimine değinilmiştir.

Dördüncü bölümde ise tezimizin ana konusu olan Çorum Çarşısı incelenmiştir. Bu bölümde kendi içinde üç ayrı bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde Çorum Çarşısı’nın konumu ve tarihçesi üzerinde durulmuştur. Bu bölümde Osmanlı İmparatorluğunun son döneminde çizilen iki adet Çorum Şehri haritası ile birlikte 1966 yılında İller Bankasının çıkarmış olduğu Çorum Şehir Planı üzerinde, Çorum Çarşısı’nı

oluşturan yapıların planları kıyaslanarak yapılarda meydana gelen değişiklikler ile beraber çarşının tarihi ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Dördüncü bölümün ikinci alt başlığında ise Çorum Çarşısı'nın Planı ve mimari yapılarına değinilmiştir. Bu bölüm içinde ilk önce Çorum Ulu Cami hakkında bilgiler verilmiştir. Daha sonra ticari yapılara geçilmiştir. Ticari yapıları ele alırken en eski tarihli yapılardan başlanarak kronolojik sıraya göre yapılar incelenmiştir. Tarihi arka planı itibariyle ilk önce Çorum Ulu Cami Vakıf Dükkânları ele alınmıştır. İkinci alt başlıkta ise Çorum Çöplük Çarşısı'nın tarihi serüveni, planı ve dükkân tipleri hakkında bilgiler verilmiştir. Aynı zamanda Çorum Çöplük Çarşısı'nın 1920 ile 2019 tarihleri arasındaki fotoğrafları da elde edilerek teze eklenmiştir. Bölümün üçüncü kısmında ise dünyanın en dar sokağı olarak anılan Çorum Dikiciler Arastası'na değinilmiştir. Çorum Dikiciler Arastası'nın da planı çıkartılıp fotoğrafları ile birlikte teze eklenmiştir. Bölüm başlangıcını ulu cami ile birlikte başlatmamızın nedeni çarşının ulu cami etrafında kümelenmiş olmasıdır. Bu yüzden çarşı yalnızca sade ticaretin yapıldığı bir yer değil sosyal hayatın geçtiği tüm yapıları bünyesinde barındıran alandır. Bu anlayış bize Türk-İslam çarşı anlayışından bizlere kalan bir kültürel mirastır.

Beşinci bölümde ise kataloglama yapılmıştır. Katalog oluşturulurken yapıların kronolojik sırası gözetilmiştir. Bu sebeple kronolojik sıraya gören sırasıyla; Çorum Ulu Cami Vakıf Dükkânları, Çorum Çöplük Çarşısı ve Dikiciler Arastası kataloglanmıştır. Bölüm bittiğinde ayrı ayrı olarak kısaca katalog değerlendirmesi yapılmıştır.

Altıncı bölümde ise elde edilen tüm veriler ışığında konu toparlanıp değerlendirme yapılarak bir sonuç elde edilmiştir. Değerlendirme yapılırken konularına göre üç ayrı değerlendirme yapılmıştır. Çorum Çöplük Çarşısı'nın sit alanı içinde yer alması ve taşınmaz kültürel miras olması sebebiyle turistik açıdan daha fazla nasıl ön plana çıkartılabilir ve daha fazla turistik ziyaretlerin olması için neler yapılabilir gibi sorunların cevabı sonuç kısmında verilmiştir. Sonuç kısmında Çorum Çarşısı'nın Sanat Tarihindeki yeri ve önemi belirtilmiştir. Aynı zamanda değerlendirme sonunda Çorum Çarşısı hakkında öneriler sunularak bu çarşının gelecek kuşaklara aktarılması hususunda neler yapılmalıdır gibi öneriler sunulmuştur.

Kaynakça bölümünde ise tezi hazırlarken kullandığım tüm kaynakların tam künyesi alfabetik sıraya göre verilmiştir. Aynı zamanda kaynakça kısmında harita ve resimlerin de ayrı olarak künyeleri vermiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KAYNAK ARAŞTIRMASI

Veri toplama tekniklerinden biri olan kaynak araştırması; bizlere araştırılan konu hakkında daha önce yapılmış çalışmaları, yöntem ve teknikleri göstermesi açısından son derece önemlidir. Aynı zamanda çalışma için gerekli belgelerin toplanması ve gereksizlerin toplanmaması bu sayede sağlanmaktadır. Kaynak araştırması ile yaptığımız çalışma alanındaki boşlukları ve bu boşluğu bizim çalışmamızın nasıl dolduracağını daha net bir şekilde görmüş oluruz. Kaynak taramasında önemli hususlardan biri, yalnızca bir türde yazılmış verilerle yetinilmeyerek araştırılan konu hakkındaki tüm verilerden yararlanmaktır.

Çorum şehrinin konu edinildiği Arkeolojik buluntular, Seyahatnameler, Salnameler, Şeriyye Sicilleri, Haritalar, Gazeteler, Mimari Yapılar ve Hatıra Defterleri Çorum şehri için başlıca kaynaklar sayılmaktadır. Bu kaynaklar bizlere Çorum şehrinin hangi medeniyetlere ev sahipliği yaptığını, şehirde hangi tarihte hangi olayların yaşandığı gibi sorular hakkında bizlere bilimsel bilgiler sunmaktadır. Bu kaynakların aracılığı ile araştırmak istediğimiz konunun tarihi arka planına hem görsel olarak, hem de metinsel olarak ulaşmış olmaktadır.

Bu tez çalışmasında kaynak araştırması yapılırken üç ana konu üzerinde kaynaklar toplanmıştır. İlk olarak Çorum Şehri'nin konu edinildiği kaynaklar toplanmıştır. İkinci olarak ise çarşı hakkında yazılan kaynaklar hakkında bilgi veren kaynaklar elde edilmiştir. Son olarak da tezimizin ana konusu olan Çorum Çarşısı hakkındaki kaynakların kısa bir literatür taraması yapılmıştır. Bu kaynak araştırmaları sonucu ulaştığımız eserler yazılış tarihlerine göre en eski tarihli olandan başlayarak sırasına göre verilmiştir.

1.1. ÇORUM ŞEHRİNİN KONU EDİNİLDİĞİ ESERLER

1.1.1. Evliya ÇELEBİ, 1630-1682.

1611-1682 yılları arasında yaşamış olan Evliya Çelebi yazmış olduğu Seyahatnamesi ile şöhret bulmuştur. Evliya Çelebi Çorum'a üç kez uğramıştır. Çorum topraklarına ilk uğrağı Erzurum'a giderken olan Evliya Çelebi Çorum'un Osmancık ilçesinden geçmiş ancak Çorum merkeze uğramamıştır. Erzurum'dan ve Sivas'tan dönerken 1648 yılında Çorum'a uğrayan Evliya Çelebi Çorum'un 42 mahallesinin ve 42 mihrabının olduğundan bahsetmektedir. Aynı zamanda Çorum Ulu Cami'nin çarşı içinde yer aldığından bahsetmektedir. Çorum Ulu Cami'nin çarşı içinde yer aldığından bahsetmesi bizim için Çorum Çarşısı'nın tarihi hakkında bir ön bilgi vermektedir.

1.1.2. Kâtip ÇELEBİ, 1654-1657, ss. 625.

1609-1657 yılları arasında IV. Murat zamanında yaşayan Kâtip Çelebi'nin iki kez yazdığı ünlü eseri "Cihannüma" Osmanlı İmparatorluğunda coğrafya alanında yazılmış ilk bilimsel eserdir. K. Çelebi, Cihannüma'sını yazarken batılı bilim adamlarının eserlerinden de faydalanmıştır. 1648 yılında yazmaya başladığı ilk cihannüma'sına ara veren K. Çelebi ikinci kez kaleme aldığı Cihannüma'sını 1654 yılında yazmaya başlamıştır. Eserine haritalarda ekleyen K. Çelebi eserini Japonya'dan başlayarak anlatmıştır. Osmanlı topraklarını da anlatan K. Çelebi eserinde kısa da olsa Çorum'a değinmiştir. Kâtip Çelebi Osmanlı Türkçesi ile yazdığı eserinde Çorum kelimesini kullanmıştır. Çorum merkez hakkında fazla bir bilgi vermeyen K. Çelebi İskilip kalesinden ve İskilipli Ebu Suud Efendinden bahsetmiştir.

1.1.3. Dr. Bafralı Yanko, 1888-1889.

Rum asıllı olan Dr. Bafralı Yanko'nun (ö. 1936) 1888-1889 yıllarında Samsun'dan Yozgat'a olan seyahati sırasında Kavak, Havza, Merzifon, Çorum, Alaca üzerinden geçerek Yozgat'a gitmiştir. Bu yolculuk esnasında geçtiği yerler hakkında kısa bilgiler veren Dr. Yanko Çorum hakkında şu ifadeleri kullanmıştır;

Çorum; Havza ve Merzifon'dan daha geniş bir ovanın ortasında kurulmuştur. Hüseyinabad (Alaca) ortasından akan bir ufak derenin iki tarafına kurulmuş

büyükçe bir nahiyeye olup, çukurda olması suların birikmesine ve durgun suların kaynaklanan hastalıkların artmasına sebep olmuştur, demektedir.

1.1.4. Ali İzzet EFENDİ, 1899.

Ali İzzet Efendi'nin Osmanlı İmparatorluğunun 34. Padişahı olan II. Abdülhamid Han'ın tahtta olduğu dönem içinde 1899 yılında yazmış olduğu Tezkire-i Makamat adlı eseri Çorum merkez ve Çorum köylerinde metfun bulunan Ulu Kişiler ile birlikte metfun oldukları yerler hakkında bilgiler vermiştir. Eserine Hamd-ü Sena ile başlayan Ali İzzet Efendi eserine Suheyb-i Rumi ve Kereb Gazi'den başlayarak Halas Dede ile bitirmiştir. Kitabının sonuna ise bitirirken diye bir bölüm ekleyen Ali İzzet Efendi çalışmasını hazırlarken karşılaştığı sıkıntılar hakkında bilgiler vermiştir. 2002 yılında Ethem Erkoç tarafından, 2015 yılında da Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi olan Ahmet Cahit Haksever tarafından sadeleştirilen eser 19. yüzyıldaki Çorum ve çevresi hakkında bilgiler veren önemli bir kaynaktır.

1.1.5. Nazmi TUĞRUL, 1927.

N. Tuğrul'un 1927 yılında yazmış olduğu Çorum Tarihi ve Coğrafyası adlı eseri yalnızca Çorum'un coğrafi yapısı ve tarihini anlatan ilk eser olma özelliği taşımaktadır. Eser Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi olan Ramazan Karaman tarafından 2006 yılında sadeleştirilerek yayın hayatına kazandırılmıştır.

1.1.6. Cumhuriyet'in 15. Yılında Çorum, 1938.

Cumhuriyetin 15. Yılında Çorum adlı eserde, Cumhuriyetin kuruluşu ile birlikte 1938 yılına kadar ki Çorum Belediyesi tarafından yapılan tüm hizmetler grafikler halinde sunulmuştur. Aynı zamanda eserde Osmanlı döneminde yapılan hizmetler ile karşılaştırılma yapılmış ve Çorum'a hizmette bulunan Çorum Merkez ve İlçelerinin belediye başkanlarının da resimleri hizmet süreleriyle birlikte verilmiştir.

1.1.7. Çorum Halkevi, 1938-1946.

Çorum Halkevi tarafından 15 Nisan 1938 yılında yayın tarihine başlayan "Çorumlu Dergisi" yayın tarihini Ağustos 1946 yılında 61. sayısı ile tamamlamıştır.

Dergi içindeki yazılar 92 farklı kişi tarafından yazılmıştır. Dergide Çorum tarihi hakkında verilen vesikalar ön plana çıkmaktadır. Dergi, hem Çorum'un tarihini ortaya koymaya çalışırken hem de günceli takip ederek Çorum'daki gelişmeler hakkında bilgi vermesiyle önemli bir kaynaktır. Çorumlu Dergisi, Çorum Tarihi ve Kültürü hakkında geniş bilgiler sunan ilk eser olma özelliğini taşımaktadır.

1.1.8. Osman YALÇIN, 1969.

Osman Yalçın'ın 1969 yılında basılan Çorum adlı eseri yalnızca Çorum şehrini konu olarak yazılan ilk bilimsel eserlerden biridir. O.Yalçın eserinde Çorum şehrinin coğrafi yapısını, Türkiye'deki konumunu, şehirde yapılan hizmetleri, şehre yeni açılan fabrikalar ve Çorum'un turistik açıdan önemli yerlerine değinmiştir. Aynı zamanda gerekli yerlerde haritalardan ve kendi çekmiş olduğu fotoğraflardan yararlanmıştır.O. Yalçın'ın eserinin bir önemi de bizlere Çorum'un 1960'lı yıllarındaki fotoğraflarının ulaşmasını sağlamasıdır.

1.1.9. M. İhsan SABUNCUOĞLU, 1973.

M. İ. Sabuncuoğlu'nun hazırlamış olduğu Çorum Tarihine Ait derlemelerim I-II ve Mearif Hayatımız adlı eseri, gazete ve dergilerde Çorum hakkında yazılan yazılar ile hatıralardan oluşmaktadır. M. İ. Sabuncuoğlu'nun arkadaşı olan İhsan Ozulu'ya verdiği notlar, İ. Ozulu'nun oğlu Abdülkadir Ozulu ve İrfan Yiğit tarafından III. Cilt olarak esere eklenmiştir. Eser 2010 yılında Çorum Tarihine Ait Derlemelerim I-II-III ve Maarif Hayatımız başlığıyla yeniden yayına hazırlanmış olup Çorum Belediyesi tarafından basılmıştır.

1.1.10. 5. Hitit Festivali Komitesi, 1986.

Çorum Tarihi adlı eser 1986 yılında 5. Hitit Festivali Komitesi tarafından Orta Doğu Teknik Üniversitesi öğretim elamanlarına hazırlatılmıştır. Çorum şehrinin tarihini ve kültürünü bilimsel olarak ele alan ilk kitaptır. Bu çalışmada Çorum şehrinin tarihi paleolitik çağdan başlayarak siyasi dönemlere ayrılarak 1980 tarihine kadar bir bütünlük içinde işlenmiştir.

1.1.11. Emine Nilüfer SEVİN, 2008.

Emine Nilüfer Sevin' in 2008 yılında Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı' nda hazırlamış olduğu Çorum Şehri Mezar taşları konulu master tezinde Çorum Ulu Mezarlık ve Çorum Hıdırlık Mezarlığındaki 194 mezar taşı incelenmiştir. Çalışmada mezarların tek tek fotoğraflarının çekilmesi, mezar taşlarının tiplerine göre sınıflandırılması ve buldukları konumların ayrıntılı bilgilerinin verilmesi Sanat Tarihi açısından son derece önemli bir kaynaktır.

1.2. ÇARŞI HAKKINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR

1.2.1. İbn Battuta, 1354.

Tam adı Ebu Abdillah Şemsüddin (Bedruddin) Muhammet b. Abdillah b. Muhammed b. İbrahim el- Levati et- Tanci olan ancak İbn Battuta olarak şöhret bulan İbn Battuta'nın seyahatnamesinin ismi ise; Tühfetü'n-nüzzar fi gara'ibi'l-emsar ve aca'ibi'l-esfar'dır. Seyahatine 14 Haziran 1325 yılında Hac vazifesi için yola çıkan İbn Battuta'nın seyahati 29 yıla yakın sürmüştür ve seyahatini 1354 yılında tamamlamıştır. Seyahatine Fas'ın Tanca kentinden başlayan İbn Battuta Anadolu'ya da uğramıştır. Gezdiği yerlerin çarşı ve pazarları hakkında da bilgiler veren İbn Battuta Anadolu'dan 16 çarşı hakkında bilgi verdiği için konumuz hakkında önemli kaynaklar arasında yer almaktadır.

1.2.2. Mustafa CEZAR, 1985.

M. Cezar' ın yazmış olduğu ‘‘Tipik Yapılarıyla Osmanlı Şehirciliğinde Çarşı Ve Klasik Dönem İmar Sistemi’’ adlı çalışması çarşılar hakkında yazılmış bir ansiklopedi gibidir. Çalışmasına Türk şehirciliğinde çarşının konumu ile başlayan M. Cezar daha sonra çalışmasına çarşı ile ilişkisini kurduğu Kapalıçarşılar, Arastalar, Bedestenler ve Osmanlı Dönemi İmar sistemi ile devam etmiştir. Çalışmasında işlemiş olduğu tüm konularda yurtiçi ve yurtdışı örnekler veren M. Cezar aynı zamanda, İslam dünyasındaki çarşılar ve çarşı tiplerini de bizlere tanıtan ana kaynaklardandır.

1.2.3. Burcu KÜÇÜKKÖMÜRÇÜ, 2005.

B. Küçükkömürcü' nün yazmış olduğu ‘‘Geleneksel Tük Osmanlı Çarşı Yapıları ve Günümüzdeki Alışveriş Merkezleri Üzerine Bir İnceleme’’ adlı yüksek lisans tezi Osmanlı İmparatorluğuna başkentlik yapan Bursa, Edirne ve İstanbul’daki çarşılarından seçmiş olduğu örnekler ile birlikte özellikle 1980 yılı sonrası İstanbul’da yapılan alışveriş merkezlerinin karşılaştırmasının yapıldığı önemli bir kaynaktır.

1.2.4. Görkem KIZILKAYAK, 2010.

Çekül Vakfı ve Bursa Belediyesi işbirliğinde 01-04 Temmuz 2010 yılında Bursa’da düzenlenen Uluslararası Osmanlı Coğrafyasında Çarşı Kültürü ve Sempozyumu’nda Anadolu Çarşıları yanında Kırım, Mısır, Irak, Bosna ve Üsküp çarşıları üzerine durulmuştur. Arkeolog G. Kızılkayak tarafından ‘‘Osmanlı Çarşıları Atlası’’adıyla yayına hazırlanan çalışma Atlas Dergisi tarafından basılmıştır.

1.2.5. Ayşen ŞATIROĞLU ve Oya OKAN, 2010.

Dr. A. Şatıroğlu ve Dr. O. Okan tarafından hazırlanan ‘‘Çarşı-Esnaf Kapalıçarşı’’ adlı eser Osmanlı İmparatorluğundaki esnaf örgütleri üzerine durmuştur. Eser içinde İstanbul Kapalıçarşı’sını değerlendiren yazarlar Kapalıçarşı esnafı ile de röportajlar ve anketler yaparak, Kapalıçarşı’sının geleceği hakkında da görüşler öne sürmüşlerdir.

1.3. ÇORUM ÇARŞISI HAKKINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR

1.3.1. Abdülkadir OZULU, 2000.

Abdülkadir Ozulu’ nun 29 Ekim 2000 yılında Çorum Çevre Dergisi için yazmış olduğu, Çorum’da Bir Çarşı ‘‘Çöplük’’ adlı makalesi yalnızca Çorum Çöplük Çarşısı’nı konu alan ilkyazıdır. A. Ozulu bu makalesini çarşığı iyi bilen Mehmet Damar adlı bir esnaf’tan aldığı bilgiler ışığında yazmış ve Çöplük Çarşısı’nın isminin nereden geldiğini, hangi evreleri geçirdiğini aktarmaya çalışmıştır.

1.3.2. Şerif KORKMAZ, 2003.

Şerif Korkmaz' ın Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı'nda doktora tezi olarak hazırlamış olduğu; Çorum'un İdari, Sosyal ve Ekonomik Yapısı (Tanzimat- II. Meşrutiyet) adlı çalışması Çorum şehrinin tarihini ve şehrin yapılarını, esnaf gruplarını, zirai faaliyetlerini anlatan ilk bilimsel çalışmalardan biridir.

1.3.3. Mustafa TÜTÜNCÜ, 2006.

Mustafa Tütüncü, 1894 yılında Çorum'da doğup 1965 yılında Çorum'da vefat etmiştir. Hayatını kaleme aldığı ve "Hatıra Defterimdir" diye adlandırdığı hatıra defterinde Çorum ile ilgili bilgiler vermektedir. Hatıra defterine kendi soy ağacı ile başlayan M. Tütüncü daha sonra Çorum'da vuku bulan önemli olayları ve Kut-ül Amere savaşına katıldığı günlerdeki olayları anlatmaktadır. M. Tütüncü Hatıra Defterini Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Orijinali Mustafa Tütüncü' Nün torunu İnci Türker'de bulunan defter A. Ozulu tarafından 2006 yılında Latinize edilerek yayımlanmıştır

1.3.4. Esra KESKİN ve Metin ÇAKAR, 2017.

Çorum Belediyesi tarafından 02-04 Kasım 2012 yılında Çorum'da düzenlenen Uluslararası Cumhuriyet'ten Günümüze Şehir ve Şehircilik sempozyumunda E.Keskin ve M. Çakar'ın birlikte hazırladığı "Osmanlı'dan Günümüze Şehir Gelişiminde Çarşının Önemi ve Çorum Örneği" adlı bildiriye sunan Esra Keskin bu bildiri de Çorum Çöplük Çarşısı'nın tarihine ve önemine değinmiştir. Çorum Çöplük Çarşısı'nın bilinçsizce yapılan onarımlar sonucu özgünlüğünü koruyamadığını belirten E. Keskin çarşının Kültür ve Turizm Bakanlığınca korumaya alındığını bildirmektedir. Bu bildiri Çorum Çöplük Çarşısı hakkında yapılan ilk bilimsel araştırma özelliği ile diğer çalışmalardan ayrılmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ÇORUM ŞEHRİNİN COĞRAFI KONUMU VE TARİHÇESİ

2.1. ÇORUM ŞEHRİNİN COĞRAFI KONUMU

Medeniyetler akarsuların etrafında ortaya çıkmış ve bu bölge etraflarında gelişmişlerdir. Bu yüzden eski medeniyetlerin izlerine akarsu kenarlarında ve ovalarda rastlanılmaktadır. İlk çağlarda insanların akarsu kenarlarını ve ovaları yerleşim yeri olarak seçmelerinin en önemli nedeni korunma amacı ile ova topraklarının verimli topraklar olmasıdır. Çünkü insanlar ilk çağlarda hayatlarını önce avcılık ve toplayıcılık, daha sonra da tarım ile sağlamışlardır.

Çorum şehri de bu coğrafi konumu sebebiyle ilk ortaya çıkan medeniyetlere ev sahipliği yapmış önemli şehirlerden biridir (Korkmaz, 2003, s.9). Geniş bir alanı kapsayan Çorum şehri toprakları İç Anadolu'nun kuzeyi ile Orta Karadeniz Bölgesi'nin güneyinde yer almaktadır (Harita 2.1).

Harita 2.1. Çorum il haritası (Wikipedia.com. 2020)

Deniz seviyesinden 801 metre yükseklikte olan Çorum Şehri'nin yüz ölçümü 12.820 km' dir (Polat, 1995, s. 1). Çorum'un enlem ve boylamları ise; 34 derece 0 dakika 28 saniye doğu boylamları ile 39 derece 54 dakika 20 saniye kuzey enlemleri

arasında yer almaktadır (ÇİKVTM, 2018). Türkiye'nin altı ili ile sınırı olan Çorum Şehri'nin Kuzeyinde Sinop, Güneyinde Yozgat, Doğusunda Amasya, Batısında Çankırı, Kuzeydoğusunda Samsun, Kuzeybatısında Kastamonu, Güneybatısında ise Kırıkkale ili yer almaktadır. Çorum şehrinin en güneyinde Alaca ilçesine bağlı Baltahisarlar köyü, en kuzeyinde Kargı ilçesi vahşili köyü, en batısında Kargı ilçesi Bayat köyü yer alırken en doğusunda ise Mecitözü ilçesi Kalecik köyü yer almaktadır (Çorum İl Yıllığı, 1967, s. 52).

14 ilçesi bulunan Çorum Şehri'nin ilçelerindeki mahalleler ve köylerle birlikte toplamda 124 mahallesi ve 760 köyü bulunmaktadır. En fazla mahalle ve köy Çorum merkez ilçesinde yer almaktadır. Çorum merkez ilçesinin 22 mahallesi ve 199 köyü bulunmaktadır. En az mahalle sayısını üçer mahalle ile Boğazkale ve Laçın paylaşmaktadır. En az köye sahip olan ilçe ise 6 köy ile Oğuzlar ilçesidir.

Çorum'un başkent Ankara'ya uzaklığı karayolu ile 240 km iken önemli ticaret ve liman kenti olan Samsun'a uzaklığı ise 164 km'dir (KGM,2020).Çorum'un Ankara'ya kuş uçuşu mesafesi 192 km, Samsun'a olan kuş uçuşu mesafesi ise 142 km'dir. Karadeniz ikliminden İç Anadolu iklimine geçiş güzergâhı üzerinde olan Çorum Şehri'nin iklimi, şehrin güneyine gittikçe değişiklik göstermektedir. Şehrin güney kısmında yer alan; Çorum merkezi başta olmak üzere, Sungurlu, Boğazkale, Alaca, Mecitözü, Ortaköy ve Uğurludağ'da bozkır iklimi hâkimdir (Polat, 1995, s. 3). Şehrin kuzeyinde yer alan; Laçın, Bayat, İskilip, Osmancık, Dodurga, Oğuzlar ve Kargı ilçelerinde ise Karadeniz iklimi hâkimdir (Korkmaz, 2003, s. 10). Bu yüzden Çorum merkezi başta olmak üzere Alaca, Mecitözü, Ortaköy ve Sungurlu ilçelerinde İlkbahar yağmurları ile beraber yeşeren bitki örtüsü yaz aylarında aratan sıcaklıklar ve azalan yağmurların sonrasında sararmaya başlar. Sonbahar mevsiminin gelişi ile birlikte şehrin bitkileri kurumaktadır. Şehrin genel havası ise yazları sıcak ve kurak, kışları ise soğuk ve kar yağışlı geçmektedir. Şehrin kuzeyinde Karadeniz iklimi hâkim olduğundan güneyine göre daha fazla yağış almakta ve bitki örtüsü de buna göre çeşitlilik göstermektedir.

Çorum şehrinin kuzeyinde yer alan Bayat, İskilip, Osmancık ve Kargı ilçelerinde Sarı Çam, Kara Çam ve köknar ağaçları görülürken, şehrin güneyinde yer alan Mecitözü, Alaca, Ortaköy ve Sungurlu'da meşe ve ardıç ağaçları daha fazla görülmektedir. Şehrin yükseltisi kuzeyden güneye gittikçe azalmaktadır. Şehrin en

önemli dağları ise şehrin kuzey kısmında yer almaktadır. Şehrin en yüksek noktasını 2097 metre ile Kargı ilçesinde yer alan Kös Dağının üzerindeki Erenler tepesi oluşturmaktadır. Türkiye'nin önemli akarsularından olan Kızılırmak, Çorum topraklarından 182 km uzunluğunda kıvrımlar oluşturarak geçmektedir. Çorum'un Bayat ilçesinden Çorum topraklarına giren Kızılırmak, Çorum merkez köylerinin topraklarını da sulayarak sırasıyla İskilip, Osmancık, Dodurga ve Kargı ilçelerinin topraklarından geçerek Sinop İli Boyabat ilçesi topraklarına geçmektedir.

Çorum'un merkezinin akarsuları ile birlikte Mecitözü, Alaca ve Ortaköy suları Çekerek ırmağını beslemektedir. Çekerek ırmağını besleyen Çorum suları Çorum'un Ortaköy ilçesinden Amasya'ya geçerek Yeşilirmak'a karışmaktadır.

2.2. ÇORUM ŞEHRİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

2.2.1. Çorum Kelimesinin Kökeni

İnsanlar bir yeri, bir eşyayı veya bir varlığı isimleri ile tanımaktadırlar. Bir yeri ararken, araştırırken ismini sorarak buluruz. Bu yüzden atasözlerimize de "sora sora Bağdat bulunur" gibi deyimler girmiştir. Bir yere verilen bir isim zamanla o yerin kimliğini yansıtan bir durum haline gelmektedir. Bir yere, bir eşyaya veya bir varlığa verilen her bir isim bilinçsizce değil aksine bilinçli olarak verilmektedir.

Ancak Çorum isminin ne anlama geldiği, bu ismin kim veya kimler tarafından kaç yılında verildiği kesin olarak bilinmemektedir. Çorum hakkında yapılan bütün çalışmalar Çorum kelimesinin kökeni hakkında 6-7 tane madde saymaktadırlar. Hiçbir araştırmacı, Çorum kelimesinin anlamı şudur ve şu zamanda bu adı almıştır diye kesin bir bilgi verememiştir. Bunun en büyük sebeplerinden biri şüphesiz ki Çorum hakkında bizlere ulaşan belgelerin yetersizliğidir. Çorum adının şehre kim tarafından verildiği ve ne anlama geldiğine dair ilk araştırmalar 16. yüzyılda E.Çelebi ile başlamıştır. 20. asırda Eşref Ertekin'in kendine ulaşan bir haber üzerine heyecanlanması da Çorum kelimesinin kökeni hakkında asırlarca araştırma yapıldığına işaret etmektedir (Demiryürek ve Ozulu, 2017, s. 117). Çorum adı hakkında ilk bilimsel çalışma 1938-1946 yılları arasında Çorum'da basılan Çorumlu Dergisi'nde yazı yazar Süleyman Köstekçioğlu tarafından yapılmıştır. S. Köstekçioğlu'ndan sonra yapılan bütün

çalışmalar S. Köstekçioğlu'ndan fazla bir şey söylememişlerdir. Çorum adının nereden geldiği hakkında ki bilgiler ve örnekler hep aynı görüşler üzerine devam etmektedir.

Türkler Orta Asya'dan göç ederek Anadolu'yu ikinci bir vatan yapmak için 11. Yüzyılın başlarından itibaren Anadolu'ya akınlar düzenlemişlerdir. Anadolu'nun kapısı Türklere 1071 Malazgirt savaşı ile tamamen açılmış olsa da Türkler Malazgirt savaşından önce Anadolu'ya gelip yerleşmeye başlamışlardır. Anadolu'nun fethinin hızlı olmasının bir nedeni de Türklerin önceden gelip Anadolu'ya yerleşerek fethin zemin hazırlamalarıdır. Amasya, Kastamonu ve Çankırı civarına Malazgirt savaşından önce 1054, 1057 ve 1058 yılları arasında Türkler akınlar yapmışlardır (Gökşen, 2007, s. 19). Türklerin fethinden önce Çorum şehrinin ismi Nikonya'dır. Nazmi Tuğrul yazmış olduğu "Çorum Tarihi ve Coğrafyası" adlı eserinde Çorum'da inşa edilecek olan Çorum Memleket Hastanesi kazısında bulunan bir altın para üzerinde "Nikonya" yazdığını söylemektedir (Karaman, 2015, s. 48). Hatıralarını yazan E. Ertekin ise 1 Ağustos 1935 tarihinde Çorum Çöplü Mahallesinde yer alan Çakırlı Cami'nin yıkımına başladığında cami'nin temelinde işçilerin üzerinde "Nikov" yazan bir taş bulduklarını ve kendisini taşıdaki yazıyı okuması için çağırdıklarından bahsetmektedir (Demiryürek ve Ozulu, 2017, s. 117). Eşref Ertekin taşıdaki yazının "Nikov" değil "Nikonya" olma ihtimalinin yüksek olduğunu söyleyerek bu yazının şehirdeki Rum'lara okutulması gerektiğini aktarmaktadır (Demiryürek ve Ozulu, 2017, s. 118).

Çorum adının nereden geldiği hakkındaki bazı rivayetler şöyledir; Türklerin fethinden önce ismi "Nikonya" olan Çorum, Oğuz Türkmenlerinden olan Alanyutlu Aşiretinin Çorumlu oymağının lideri İlyas Bey tarafından fethedilmiştir. Bu yüzden Nikonya'ya fetih ile birlikte "Çorumlu" denmiştir (Köstekçioğlu, 2009, s. 192). Zamanla sonundaki "Lu" eki kullanılmayarak şehrin ismi "Çorum" olmuştur (Sabuncuoğlu, 2010, s. 176). Türklerin yerleştikleri yere o yeri fetheden komutanın ismini verdikleri bilinmektedir. Çorum'un da ismini bu şekilde aldığı ihtimali en kuvvetli ihtimaldir.

Çorum şehrinin etrafının dağlarla çevrili olması ve bir ovanın içinde kurulmasından dolayı şehir adını "Çevrim" den almıştır. Zamanla "Çevrim" kelimesi Çorum'a dönüşmüştür (Çorum İl Yıllığı, 1964, s. 70).

Türklerin Nikonya Kalesini ele geçirdikten bir süre sonra kaleyi Franklar tekrar ele geçirmişlerdir. Franklar kaleyi ele geçirince esir aldıkları erkekleri Kalenin duvarlarına

asmışlar, kadın ve çocukları da Bizanslılara (Romalılara) satmışlardır. Bu acı olaydan sonra şehre ‘‘Cevr-u Cefa’’ denmiş ve zamanla bu isim Çorum’a dönüşmüştür (Köstekçioğlu, 2009, s. 192).

Osmanlı İmparatorluğu’nun meşhur seyyahı E. Çelebi, Erzurum seyahati dönüşü Çorum’a uğramıştır. Çorum şehri için ‘‘Suyu ve havası güzel, Kılıçarslan Şah, oğlu Yakup Mirza’yı ve yüzlerce çorlu hastasını buraya gönderip iyileştiği için şehrin ismi Çorum olmuştur’’ demektedir (Erkoç, 2009, s. 36). Aynı zamanda Evliya Çelebi şehrin ileri gelenlerinin şehir isminin ‘‘Cevr-i Rum’’ kelimesinden türemiştir dediklerini aktarmaktadır.

Çorum adının nerden geldiği ve ne zaman şehre bu adın verildiği kesin olarak bilinmemektedir. Şehrin adı hakkında bilinen bir gerçek vardır o da; şehrin Türkler tarafından fethedilmeden önce isminin ‘‘Nikonya’’ olduğu ve ‘‘Çorum’’ adının Türkler tarafından verildiğidir. Çorum adı hakkında sürekli bir tartışma olmasının en büyük sebebi bu konuda derinlemesine bir inceleme yapılmaması ve şehrin isminin farklı anlamlara gelebilir olmasıdır. Şu ana kadar Çorum hakkında çalışma yapanlar Çorum kelimesi için ilk örnek olarak ‘‘Çorumlu’’ olarak geçen E.Çelebi’nin seyahatnamesini vermektedirler. Ancak Evliya Çelebi’nin Çorum’u ziyaretinden 10 yıl sonra Çorum’u ziyaret eden KâtipÇelebi ünlü eseri ‘‘Cihannüma’’ da Çorum hakkında, Çorum kelimesine hiçbir ek olmadan direk olarak ‘‘Çorum’’ diye bahsetmiştir(Bayhan, N. 2018,s. 625). Her ne kadar K.Çelebi ismin ne anlama geldiğini açıklamasa da şehrin adı için ‘‘Çorum’’ kelimesini kullanması önemlidir (EK-1). Bu kaynak bizlere Çorum’un adının altı asırdır Çorum diye anıldığını göstermektedir. Ancak K. Çelebi’nin Cihannüma’sından sonra Çorum için ‘‘Çorumlu’’ dendiği de kayıtlarda geçmektedir. Bunun nedeni E. Ertekin’in belirttiği gibi Çorum’un bir nahiye olduğu ve ‘‘Çorumlu’’ diye anılmasından dolayıdır (Demiryürek ve Ozulu, 2017, s. 118). E.Ertekin’in incelediği vakfiyede Çakır Cami’nin yanındaki Mehmet Bin Musa Çelebi vakfiyesi Hc. Recep 818’dir. Bu tarihi miladiye çevirdiğimizde karşımıza 1416 yılı çıkmaktadır. Bu tarih bizlere şehrin isminin daha erken dönemlerde ‘‘Çorum’’ adını aldığını göstermektedir. Aynı zamanda bu sonuç Çorum kelimesinin nereden geldiği hakkında bilgi vermektedir. Bu sonuçlara göre Nikonya’nın 1074 yılında İlyas Bey tarafından fethedilmesi veya ona teslim edilmesi ile birlikte şehrin bu ismi aldığı en kuvvetli ihtimaldir.

2.2.2. Antik Dönemde Çorum

Çorum şehri, M.Ö. 5000 yıllarına ulaşan tarihi ile birçok medeniyete ve devletlere ev sahipliği yapmış topraklar üzerindedir (Çorum İl Yıllığı, 1967, s. 70). Çorum topraklarına insanların yerleşimi Kalkolitik çağda başladığı yapılan kazı sonuçlarında anlaşılmıştır (Uluç, 1985, s. 28). Çorum şehrinde yerleşmelerin Kalkolitik çağın geç sefasında başladığı araştırmalar sonucu bulunan kap ve kaçaklardan anlaşılmaktadır. Çorum'un tarih öncesinde yerleşim yeri olarak insanlar tarafından seçilmesinin en önemli sebeplerinden biri akarsularının yanında şehir topraklarında bulunan zengin maden yataklarıdır. Tunç çağının özelliği insanların artık doğal geçim kaynakları yanında taş aletleri ile birlikte bakır'ın işlenmesidir (Uluç, 1985, s. 28).

Hattiler Çorum'un ve Anadolu'nun bilinen ilk yerli halkıdır. Kendilerine özgü giyim kuşamları ve inançları olan Hattiler, kendilerine özgü bir devlet kurmayı başaramamışlardır. Ancak Çorum ve yöresinde bu dönemlerde 17 adet kent devleti yönetiminden bahsedilmektedir (Uluç, 1985, s. 29). Çorum'un Alaca ilçesine bağlı Büyük Güllücek köyünde yapılan kazı çalışmalarında bölgenin kalkolitik çağ'dan kalma bir yerleşim yeri olduğu ve Balkanlarla ticaret ilişkisi olduğu belirlenmiştir (Uluç, 1985, s. 29). Boğazköy, Alacahöyük, Eskiyaşar, Kayapınar ve Kuşsaray'ın kalkolitik çağdan kalma yerleşim yerleri arasındadır.

Hattiler' den sonra bölgeye Asurlular egemen olmuştur. Asurlular Anadolu'da artan Kent Beylikleri'nin arttığı dönemde ticaretlerinin devamı için Anadolu'da 'Karum' adını verdikleri bir tür pazar mekânları kurmaya başlamışlardır (Uluç, 1985, s. 31). Çorum Boğazköy'de yer alan Hattuşaş' da Asurluların önemli ticaret pazarlarından (Karum) biridir. M.Ö. 3000'lü yıllara kadar Anadolu'da Kent Beylikleri, Ticaret Kolonileri kurulsun da Anadolu ve özellikle Çorum yöresinin tarih sahnesine çıkmasında Hititler etkili olmuştur. M.Ö. 3000 – M.Ö. 1200'lü yılları arasında Anadolu'ya dışarıdan gelerek Hattiler'e hâkim olan Hititler Hattuşaş'ı kendilerine başkent yapmışlardır (Keskin, 2010, s. 10). Hititlerin kurmuş olduğu devlete İmparatorluk zamanlarına kadar yaklaşık 400 yıl boyunca 19 Kral hükmetmiştir (Uluç, 1985, s. 33). Hitit İmparatorluğu asıl gelişimini, kendine Kuşsara kentini başkent yapan Kral Pithana ve oğlu Kral Anitta zamanında yaşamıştır.

M.Ö. 1296 yılında Suriye’de ki Amura Devleti için Mısırlılar ile yapılan savaşı Hititler kazanmıştır. Bu savaş sonrası Hitit Kralı Muvattalis Mısır kralı olan II. Ramses arasında Kadeş Barış Antlaşması imzalanmıştır (Korkmaz, 2003, s. 16). Ancak bu antlaşmadan yaklaşık bir asır sonra Hitit devleti Frigler tarafından M.Ö. 1200’lü yıllarda yıkılmıştır. Hititlerden kalma olan Yazılıkaya, Hititlerin kutsal mekânı olarak kabul edilmektedir. Bölgeye Hititlerden sonra M.Ö. 1200’lü yıllardan M.Ö. 676 yılına kadar Balkanlardan gelen Frigler hâkim olmuştur (Çorum İl Yıllığı, 1967, s. 80). Frigler’in Kimmer akınları sonrası yıkılmasından Çorum ve yöresi Kapadokya sınırları içinde kalmıştır. Bu dönemde Anadolu’ya Kimmer’in akınları sıklaşmıştır. Akınlar sonrası yönetsel olarak bir belirsizliğe giren Çorum ve yöresine M.Ö. 576 yılında Lidyalılar hâkim olmayı başarmıştır (Şahin, 2000, s. 373). Ancak bu bölge de Lidyalılar da kalıcı olmayı başaramamış ve yaklaşık 30 yıl sonra M.Ö. 546 yılında Çorum ve bölgesi ‘‘Kapadokya Satraplığı’’ adı ile Medler’ in (Persler) hâkimiyetine girmiştir (Şahin, 2000, s. 374). Anadolu’nun topraklarının zengin oluşu Medler’in de sonunu hazırlamıştır. Pers Kralı III. Darius M.Ö. 332 yılında İpsus’da yapılan savaşta Makedonya Kralı Büyük İskender’e yenilince bölge M.Ö. 332 yılından sonra Makedonların egemenliği altına girmeye başlamıştır. Ancak Kapadokyalılar Büyük İskender’in hükmü altına girmek istemeyerek 10 yıl kadar direnmişlerdir. Kapadokyalılar fazla direnememiş ve M.Ö. 322 yılında bu bölge Makedonların egemenliği altına tamamen girmiştir (Uluç, 1985, s. 42). Makedonların Anadolu’ya hâkim olmaya başladığı dönemde Avrupa’dan Anadolu’ya göçler hızlanmış ve Galatlar M.Ö. 302 yıllarında Anadolu’ya yerleşmeye başlamışlardır (Şahin, 200, s. 374). Bu göçler esnasında Avrupa’dan gelen Trokmiler, Çorum bölgesine yerleşmişlerdir (Ilıca, 2001, s. 10). Ancak Trokmiler kendilerine özgü bir devlet kurmayı başaramamışlar ve Helenistik Kralları ile Roma ordusuna ücretli askerlik yapmışlardır. Zamanla Trokmiler kendilerine verilen ücretler ile yetinmeyerek bölgede yağmacılık yapıp haksızca halktan vergi almaya başlamışlardır (Ilıca, 2001, s. 10).

Galatlar’ın üç önemli şehirlerinden biri ve aynı zamanda Galatlar’ın başkenti olan Tavium (Nefes Köy) günümüzde Çorum topraklarında yer almaktadır (Ilıca, 2001, s. 10).M.S. 395 yılında Roma İmparatoru İmparator Theodosio İmparatorluğunu; Doğu Roma ve Batı Roma diye ikiye ayırmıştır (Keskin, 2010, s. 13). Doğu Roma zamanında Çorum’un adı; Nikiye, Nikonya, Yenkonya ve Eukhatia olarak geçmektedir (Ilıca,

2001, s. 10). Ancak Eukhatia'nın Çorum olmadığı yapılan araştırmalar sonucu anlaşılmıştır. Semavi Eyice'ye göre Doğu Roma'nın önemli kentlerinden biri olan Eukhatia kenti bugün Çorum Mecitözü İlçesinde yer alan Avkat (Beyz) köyüdür(Eyice, 1969, s. 230). M.. 85 yılında Roma İmparatoru Augst zamanında yapılan bir savaşta Galatlar Romalılara yenilmiş ve bölgeye Romalılar hâkim olmuştur (Uluç, 1985, s. 45). İmparatorluğun topraklarının ikiye ayrılmasından sonra Çorum Doğu Roma toprakları içinde kalmıştır. Emeviler ve Abbasiler döneminde Çorum bölgesine İslam Orduları akınlar düzenlese de bölge Türklerin Çorum'u fethetmesine kadar Doğu Roma'nın hkimiyetinde kalmıştır.

2.2.3. Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklu Döneminde Çorum

İslam orduları İstanbul'un fethi için Emeviler döneminden itibaren saldırılarda bulunmuşlardır. Çorum'un İstanbul yolu üzerinde bulunması nedeniyle İslam Orduları Çorum topraklarından geçmişlerdir. Türkler ise 1018 yılından 1040 yılına kadar Anadolu'nun fethi için akınlar düzenlemişlerdir (Gökşen, 2007, s. 21). Ancak Anadolu'nun kapısı 1071 Malazgirt Zaferi ile Türklere açılmıştır. Orta Asya'dan Anadolu'ya gelen Türkler Anadolu'da hızla toprak elde etmişlerdir. Türkler Anadolu'nun fethi için doğu'dan başlayarak Anadolu'nun batısına doğru ilerlemişlerdir. Bu yüzden Anadolu'nun doğusunda yer alan yerlerin fethi erken tarihlerde sağlanmıştır. Çorum'un da coğrafi konum olarak Anadolu'nun ortasına yakın olması Çorum'un fethinin erken olmasını neden olmuştur.

Büyük Selçuklu Devletinin II. Sultanı olan Sultan Alparslan 1071 yılındaki Malazgirt zaferinden sonra Anadolu'nun fethi için komutanlarını görevlendirmiştir. Sultan Alparslan, emirlerinden olan Melik Ahmet Gazi'yi de Çorum ve yöresinin fethi için görevlendirmiştir (Korkmaz, 2003, s. 19). Çorum'un fethi ile ilgili iki rivayet vardır. Bunlardan birincisi şudur; Büyük Selçuklu Hükümdarı Melikşah, Danişment Beyi Melik Ahmet Gazi ve Amcaoğlu avlı Bey'i Amasya'yı aldıktan sonra, Çorum'un fethi için 1073 yılında görevlendirir (Ilıca, 2001, s. 12). avlı Bey Çorum'u kuşatmaya başlayınca Çorum Tekfur'u Nestor Kastamonu Tekfurundan yardım ister (Kodal, 2009, s. 235). Çorum'a gelen ek kuvvetler sayesinde Çorum Nestor'un elinde kalmaya devam etmiştir (Bakırer, 1985, s. 58). Daha sonra Melik Ahmet Gazi Sivas'ı aldıktan sonra

İltekin Gazi ile birlikte 1075 yılında 30.000 asker ile Nikonya Kalesini kuşatır (Bakırer, 1985, s. 58). Kale kuşatıldıktan sonra şehir ahalisine iman edin denir ve 20 bin kişi iman eder. İman etmeyen 9 bin kişi ise esir alınır (Sabuncuoğlu, 2010, s. 15). Melik Ahmet Gazi Çorum kalesini aldıktan sonra şehri Alanyutlu Aşiretinden Çorumlu Oymağı Reisi İlyas Bey'e teslim ederek, İtek'in Bey ile birlikte Osmancık'ı fethetmek için Çorum'dan ayrılır (Çorum İl Yıllığı, 1967, s. 107). Osmancık'ı da fethettikten sonra, Melik Ahmet Gazi Alanyutlu Aşiretinden Osman Bey'e burayı teslim eder. Osmancık ilçesi adını bu beyden almaktadır (Çorum İl Yıllığı, 1967, s. 90). Çorum'un fethi ile ilgili ikinci görüş ise şöyledir; Sultan Melikşah'ın emirlerinden olan Emir Tutak veya Emir Artuk'un bu yöreyi 1075 yılında fethetmişlerdir (Gökşen, 2007, s. 20). Bu iki emir'den Emir Artuk'un Danişment Ahmet Gazi'ye atfedilen bölgeleri fethettikten sonra Bağdat'ın fethi için görevlendirildiği ve Ahmet Gazi'nin fethedilen bölgelere vali olarak tayin edilmiştir (Bakırer, 1985, s. 59). Melik Ahmet Gazi'nin Çorum ve yöresini 1075 yılında fethetmesinden veya vali olarak atanmasından sonra bu yöre Büyük Selçuklu toprağı haline gelmiştir. 1095 yılında Danişmentliler Anadolu Selçuklu Devletine bağlı olarak kendi devletlerini kurmuşlardır. Danişmentlilerin kendi devletlerini kurmaları ile Çorum'da Danişmentlilerin toprakları arasında kalmıştır. Danişmentliler; 1097 yılında I. Haçlı ve 1101 yılında II. Haçlı saldırılarına karşı savaşmışlardır (Bakırer, 1985, s. 60). Aynı zamanda Anadolu'da bazı Bey'lerin bağımsızlıklarını kazanmaya başlamasıyla birlikte Büyük Selçuklu Devleti, Anadolu'da birliği sağlamak için Danişmentliler ile savaşmışlardır (Korkmaz, 2003, s. 21). Danişmentliler 1178 yılında II. Kılıçarslan zamanında (1156-1192) Anadolu Selçuklu Devletine bağlanmıştır (Bakırer, 1985, s. 60). Danişment Beyliğinin, Anadolu Selçuklu Devletine bağlanmasından sonra Danişment Beyliği toprakları olan Kayseri, Çorum, Sinop, Tokat ve Niksar " Danişmentliye Vilayeti" olarak yönetilmiştir (Gökşen, 2007, s. 21).

1243 yılında Sivas'ın doğusunda yer alan Köseadağ civarında Anadolu Selçuklu Devleti Hükümdarı II. Gıyaseddin Keyhüsrev ile Moğol Komutanı Baycu Noyan arasında yapılan Köseadağ Savaşını Moğollar kazanmıştır (Çorum İl Yıllığı, 1967, s. 92). Bu savaşın sonucu Anadolu toprakları için yeni bir dönüm noktası olmuştur. 1256 yılında Moğollar fiili olarak Anadolu topraklarını işgale başlamışlardır. Bu dönem de Anadolu Selçuklu Devleti'nin gücü zayıflamış ve topraklarını elinde tutamayacak

duruma gelmiştir. Bu durumu fırsat bilen bazı Beylikler Anadolu'da bağımsızlıklarını ilan etmeye başlamışlardır. Bu beylikler arasında Oğuz Türkmenlerinden olan Osmanoğulları Söğüt'te 1299 yılında kendi devletlerini kumuşlardır. Osmanlı Devleti'nin kurulduğu yıllarda Anadolu'da Moğolların etkisi artmıştır. 1303 yılından sonra Anadolu'yu işgal eden Moğollar Anadolu'yu vilayetlere bölerek yönetmişlerdir. Kayseri, Niğde, Aksaray, Larende, Akşehir, Sivrihisar, Beypazarı, Çankırı, Tokat, Amasya, Karahisar, Niksar, Zile, Develi ve Çorum yöresi " Rum Vilayeti" adı altında Moğol toprağı olmuştur(Gökşen, 2007, s. 23). Osmanlı Devletinin kurulmasından yedi yıl sonra 1306'da Anadolu Selçuklu Hükümdarı olan II. Mesut ölünce Anadolu Selçuklu toprakları İlhanlılar'ın eline geçmiştir (Çorum İl Yıllı, 1967, s. 93). Başkenti Sivas olan İlhanlı Devletinin valisi Demirtaş Mısır'a kaçınca Anadolu'da yeni bir beylik (devlet) daha kurulmuştur. 1341 yılında Uygur Türklerinden ve aslen Moğol Devleti olan İlhanlılar'ın Anadolu'daki Genel Emiri olan Alaaddin Eratna, Memluk Sultanının yardımı ile İlhanlı Devletinden ayrılarak Eratna Beyliğini kurmuştur. Rum vilayeti olarak adlandırılan bölge'nin yanında Ürgüp ve Erzincan'da Eratna Beyliğinin toprağı haline gelmiştir (Bakırer, 1985, s. 62). 1352 yılında Alaaddin Eratna'nın ölümü sonrası çıkan kargaşadan faydalanan Amasya Beyi Şadgel-de Paşa Amasya Beyliğini kurarak1360'lı yıllarda Çorum'u Amasya Beyliği toprağı yapmıştır (Bakırer, 1985, s. 62). Ancak Çorum ve yöresi huzura kavuşmadan yeni bir beylik kurulur ve bu bölge bir beyliğin hükmü altına daha girmiştir. 1365 yılında, Eratna Devleti'nin Kayseri Kadısı olan Kadı Burhaneddin Ahmet, Akkoyunlu Devleti ve Eratna Beyliği ile uzun yıllar savaştıktan sonra 1381 yılında, Eratna Beyliğinin topraklarına hâkim olarak kendi adıyla anılan beyliğini kumuştur (Bakırer, 1985, s. 62). K. Burhaneddin'in ortaya çıkışı bu yörenin Osmanlıların eline geçişini geciktirmiştir. Anadolu'da gücünü arttıran K.Burhaneddin Osmanlı'nın Bursa- Tebriz ticaret yolu üzerindeki bazı topraklarını alması Osmanlı Devleti'nin gözünü açmasını sağlamıştır. Osmanlı tahtında oturan Sultan Yıldırım Beyazıd 1390 yılında Anadolu'da birliği sağlamak için harekâta geçer ve 1392 yılında Çorum Kırkdilim Kalesi civarında K. Burhaneddin'in ordusu ile Osmanlı ordusu karşı karşıya gelmiştir. Bu savaşı K. Burhaneddin kazanırken Sultan Yıldırım Beyazıd oğlu Ertuğrul'uda bu savaşta kaybetmiştir (Bakırer, 1985, s. 63).Kırkdilim savaşından sonra altı yıl daha yaşayan K. Burhaneddin Ahmet 1398 yılında Akkoyunlu Beyi Kara Yölük Osman ile yaptığı savaşı kaybetmiş ve K.

Burhaneddin Ahmet Sivas'ta idam edilmiştir. K. Burhaneddin Ahmet Bey'in ölümünden sonra yerine oğlu geçse de, Beyliğin ileri gelenleri K. Burhaneddin Beyliğine son verip beyliğin topraklarını Osmanlı Padişahı Yıldırım Beyazıd'a teslim etmişlerdir. Eratna Beyliğinin ortadan kalkmasından sonra Sivas ve yöresi Osmanlı toprağı olmuştur. Amasya ve Çorum yöresi de Sultan Çelebi Mehmed'in yönetiminde kalmıştır.

2.2.4. Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Çorum

1075 yılında Danişment Ahmet Gazi'nin Nikonya'yı fethi ile Türklerin hâkimiyetine giren Nikonya şehri, Danişment Ahmet Gazi'nin burayı fethinden sonra şehri teslim ettiği Alanyutlu aşiretinden Çorumlu Oymağı reisi olan İlyas Bey'in oymağından dolayı şehrin adı Çorumlu olarak değişmiştir. Çorum şehri Osmanlı İmparatorluğuna katılana kadar farklı beyliklerin ve devletlerin hâkimiyeti altında kalmıştır.

Çorum şehri, Osmanlı İmparatorluğuna 1398 yılında Osmanlı tahtında oturan Sultan Yıldırım Beyazıd zamanında Çorum'un Kırkdilim mevkiinde Kadı Burhaneddin Ahmet ile yapılan savaş sonrasında Osmanlı toprağı haline gelmiştir. Bu savaşı Osmanlı Devleti kaybetse de, savaştan kısa bir süre sonra Çorum, İskilip, Osmancık ve Amasya alınmıştır (İlca, 2001, s. 16). Amasya'nın Osmanlı Devleti'nin toprağı olmasından sonra Çorum 1398 yılında Amasya Sancağı'na bağlanmıştır (Kerman, 2010, s. 8). Osmanlı'nın Anadolu'da birliği sağlamak için uğraştığı dönemde bazı beylikler de Osmanlı'ya karşı isyan etmişlerdir. Bu durum Anadolu'da birliğin sağlanmasını geciktirmiştir. Bu durumdan Çorum ve yöresi de olumsuz olarak etkilenmiştir. 1402 yılında Timur'a Ankara Savaşında yenilen Osmanlı Devleti toprakları Timur'un egemenliğini kabul eden Yıldırım Beyazıd'ın oğulları Çelebiler arasında paylaşılmıştır (İnalçık, 2011, s. 22). 1413 yılına gelindiğinde, Osmanlı İmparatorluğunu fetret döneminden çıkaran Çelebi Mehmet Anadolu'da birliği tekrardan sağlamıştır (İnalçık, 2011, s. 25). Anadolu'da birliğin sağlanması ile birlikte 1413 yılında "Vilayet-i Rumi-i Suğra" adında yeni bir eyaletin (Beylerbeyliği) çıkmasına neden olmuştur (Gökbilgin, 1989, s. 290). Yeni çıkan bu beylerbeyliğine yeni toprakların da eklenmesi ile bu Beylerbeyliği Vilayet-i Rumi-i Kadim ve Vilayet-i Rumi-i Suğra diye ikiye ayrılarak

yönetilmiştir. Vilayet-i Rumi-i Kadim'e bağlı olan sancaklar: Canik, Çorum, Amasya, Tokat, Sivas, Niksar ve Karahisar livalarıdır (Korkmaz, 2003, s. 30). Vilayet-i Rumi-i Suğra' ya bağlı sancaklar ise: Trabzon, Malatya, Kemah, Bayburt, Gerger ve Divriği'dir (Korkmaz, 2003, s. 30). Ancak 1423 yılında Çorum kısa bir süre Vilayet-i Rumi-i Suğra' ya eklenmiştir (Korkmaz, 2003, s. 30). 1450-1460 yıllarında Çorum için "Vilayet" terimi kullanılmıştır. Ancak bu tarihlerde vilayetler daha çok "Nahiye" anlamında kullanılmıştır (Korkmaz, 2003, s. 31). 1455-1460 yıllarındaki Tahrir Defterlerinde Çorum "Nef-si Şehr-i Çorumlu" olarak geçmektedir (Faraqhi, 1985, s. 82) 1576 tarihli Mufassal Defterinde ise Çorum kaza olarak geçmektedir. Bu dönemde Çorum'un: Çorumlu, Divan-ı Emlakve Divan-ı Serkiş adlı üç nahiyesi bulunmaktadır (Korkmaz, 2003, s. 32). 14 Eylül 1509 yılına gelindiğinde ise Çorum büyük bir deprem (Küçük Kıyamet) ile yerle bir olmuştur (Yalçın, 1969, s. 38). Küçük Kıyamet olarak adlandırılan deprem'in olduğu yıl Osmanlı İmparatorluğu'nun başına bela olan Şahkulu İsyanı'nın önemli merkezlerinden biri de Çorum olmuştur (Şahin, 1993, s.s 374) Bu isyandan sonra Çorum şehri Suhte ayaklanmasından etkilenmiştir. Çorum şehri, 17. yüzyılda Celali İsyanlarından ve 20. yüzyılda Çapanoğlu İsyanından etkilenen önemli şehirlerin başında gelmektedir (Şahin, 1993, s. 374). Çorum şehri 1521 yılında Sivas Sancağına bağlı iken, 1591 yılında Ankara Sancağına bağlanmıştır. Ankara Sancağına bağlandıktan dört yıl sonra 1595'te ise Çorum şehri Amasya sancağına yeniden bağlanmıştır (Ilıca, 2001, s. 17). Ancak Çorum 17. yüzyılın başlarında merkezi Sivas olan "Rumiye-i Suğra Eyaleti" ne bağlı bir sancak olmuştur (Ilıca, 2001, s. 17). 17. ve 18. yüzyıllarda Çorum hakkında fazla rapor tutulmadığı ve seyyahların seyahatlerine yansımadağı için Çorum hakkında bu dönemlere ait yeterli bilgi şu an için elde edilememiştir (Faraqhi, 1985, s. 81). Ancak 1827 yılında Çorum'a Mutasarrıf olarak Ahmet Paşa atanmıştır (Polat, 1995, s. 5) Çorum'a mutasarrıf atanması Çorum'un bu tarihte sancak olduğunu göstermektedir. 1831 yılında yapılan ilk nüfus sayımından hemen sonra, Çorum şehri Sivas Sancağından alınıp Ankara Sancağına bağlanmıştır (Aktüre, 1985, s. 123). Çorum şehri 1836 yılına kadar, Ankara sancağına bağlı bir kaza olarak yönetilmiştir (Dağlıoğlu, 1941, s. 132). 1836 yılında ise Çorum tekrardan Sancak merkezi olmuştur (Aktüre, 1985, s. 123). 1864 yılına kadar sancak merkezi olan Çorum 1864 yılındaki "Teşkilat-ı Vilayet Kanunnamesi" ile sancaklığı kaldırılmış ve Ankara vilayetinin Bozok (Yozgat) sancağına bağlanarak tekrar kaza statüsüne

düşmüştür (Aktüre, 1985, s. 124). 1867 yılında çıkartılan Vilayetler Nizamnamesi'ne göre Çorum Ankara Vilayetine bağlı Yozgat Sancağına bağlı bir kaza olmuştur (Çanlı, 2013, s. 8). Böylece Çorum ikinci derece bir kaza haline gelmiştir (Söylemez, 2007, s. 2). 1891 yılına gelindiğinde ise, Yozgat sancağından Sungurlu, Kastamonu sancağından İskilip, Amasya sancağından da Osmaniye alınarak Çorum tekrar sancak merkezi haline gelmiştir (Aktüre, 1985, s. 125). 1894 yılında İstanbul'a gönderilen Şeyh Abbas Efendinin gayretleri ve Hacı Hasan Paşa'nın uğraşları sonunda II. Abdülhamit döneminde Çorum tekrar Ankara'ya bağlı sancak haline getirilmiştir (Erkoç, 2015, s. 175). 1894'te Ankara'ya bağlı sancak haline gelen Çorum'a ilk Mutasarrıf olarak Dersim Mutasarrıfı Rüştü Paşa atanmıştır (Söylemez, 2007, s. 3). 1921 yılına kadar Ankara'ya bağlı bir sancak olarak yönetilen Çorum, 20 Ocak 1921 tarihindeki Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ile bağımsız sancak haline gelmiştir (İlca, 2001, s. 18).

2.2.5. Türkiye Cumhuriyeti Döneminde Çorum

Anadolu halkı Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde 1922 yılında Kurtuluş Savaşı'ndan galip olarak çıkmıştır. Kurtuluş Savaşı'nın sevinci 1921 yılında Çorum'da kurulmuş olan İl Matbası'nda basılan "Vilayet Gazetesinde" 1922 yılında halka duyurulmuştur (Kerman, 2010, s. 221). Kurtuluş Savaşı sonrası 24 Temmuz 1923 yılında saat 11.00'da İsviçre'nin Lozan kentinde Lozan Barış Antlaşması imzalanmıştır (Belen, 1983, s. 534). Bu antlaşmaya göre Anadolu'da Türkiye Cumhuriyeti adıyla bağımsız bir devlet kurulmuş ve bunu İtilaf Devletleri ile diğer devletler de kabul etmiştir. Lozan Barış Antlaşmasından hemen sonra 29 Ekim 1923 tarihinde TBMM'de Çorum Milletvekili İsmet Eker'in başkanlık yaptığı birleşimde, Cumhuriyet ilan edilerek Mustafa Kemal Atatürk'te ilk Cumhurbaşkanı seçilmiştir (Kolağasıoğlu, 2009, s. 60).

TBMM 1921 yılında sancakları kaldırıp yerine vilayet sistemini getirmiştir (Kodal, 2009, s. 240). Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra Devletin yönetim sisteminde de değişiklik olmuştur. 20 Nisan 1924 tarihinde ise ikinci anayasa kabul edilmiştir. Bu anayasanın 89. Maddesine göre Türkiye Cumhuriyeti idari teşkilatı "*Türkiye coğrafi vaziyet ve iktisadî münâsebet nokta-i nazarından vilâyetlere, vilâyetler kazâlara, kazâlar nahiyelere münkasemdir (ayrılmıştır), ve nahiyeler de kasaba ve köylerden tereküp eder*" (Kodal, 2009, s. 241). Anayasanın 89. Maddesinin kabulü ile Çorum

vilayet olduğu için il haline getirilmiştir. Çorum şehri 1923'ten itibaren il olarak varlığını devam ettirmektedir (Yalçın 1969, s. 39). Çorum'un il olması ile birlikte şehre Alaca, Sungurlu, Osmancık, İskilip ve Mecitözü ilçeleri bağlanmıştır (Kodal, 2009, s. 240). Çorum'a 1953 yılında Kargı, 1958 yılında Bayat, 1959 yılında Ortaköy, 1964 yılında Boğazkale ve Uğurludağ, 1990 yılında ise Dodurga ile Laçın ilçeleri katılmıştır (Karakurt, 2002, s. 11). 1925 yılında ilk kez Çorum'da Kız Okulu açılmıştır (Gülen, 2013, s. 342). 1926 yılında Çorum Belediyesi motor kullanılan ilk elektrik fabrikasını kurmuştur (Gülen, 2013, s. 342). III. İnönü Hükümeti dönemi 896 sayılı kanun ile 28 Ekim 1927 yılında Türkiye Cumhuriyetinde "İlk Genel Nüfus Sayımı" yapılmıştır. Bu sayım da Çorumun nüfusu 229. 024'tür (Kodal, 2009, s. 241). 1928 yılında ise Çorum Belediyesi örgütü kurulmuştur (Çorum İl Yıllığı, 1967, s. 297).Belediyenin kurulduğu yıl Çorum İtfaiye Örgütü de kurularak halkın hizmetine sunulmuştur (Çorum İl Yıllığı, 1967, s. 298). 20 Mayıs 1929 yılında ise Türkiye Cumhuriyeti Başkanvekili İsmet İnönü Çorum'a gelmiştir (Kolağasıoğlu, 2009, s. 89). Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu yıllarda Çorum'a büyük katkısı olan şahısların başında Avni Aksu gelmektedir. Avni Aksu 1918 yılında ilk Bisikleti, 1919'da ilk motosikleti, 1925'te ilk Amerikan menşeli bir Pikap'ı, 1926'da ilk taksiyi getirmiştir (Kolağasıoğlu, 2009, s.s. 20-22). 1930 yılında Çorum'da ilk radyo kurulmuştur (Şahin, 2000, s. 105). Çorum'da Radyonun kuruluşundan bir yıl sonra 1931 yılında Çorum İl Özel İdare tarafından Heykeltıraş Kenan Yontuç'a Atatürk heykeli yaptırılmıştır (Kerman, 2010, s. 216). Çorum Özel İdaresi Atatürk Heykeli için Heykeltıraş Kenan Yontuç'a14.000 lira ödemiştir (Çorum İl Yıllığı, 1967, s. 226).

Çorum şehrinin planlanması için ilki 1933'te olmak üzere, 1939 ve 1940 yıllarında üç adet imar planlaması yapılmıştır. Ancak bu imar planlamaları uygulanamamıştır (Kerman, 2010, s. 13). 1935 yılına gelindiğinde Çorum'da toplam 42 araç mevcuttur (Şahin, 2000, s. 115). Çorum şehrinin çöpleri için ilk adım 1933 yılında atılmış ve çöpler 18 araba ile toplanmaya başlanmıştır. Aynı zamanda şehrin çöplerinin toplanması için 1936 yılında bir adet çöp toplama kamyonu alınmıştır (Kerman, 2010, s. 218). 1938 yılına gelindiğinde ise Çorum'un kültür hayatına önemli katkılar sunan "Çorumlu Dergisi" çıkartılmıştır. 1950 yılında ise tekrar bir imar planı hazırlanmış ancak şehir fazla büyüdüğü için bu imar planında uygulanamamıştır. 1962 yılına gelindiğinde 1/5000 ölçekli bir imar planı hazırlanıp onaylanmıştır (Kerman, 2010, s. 13). Çorum halkı

sinema ile 15 Temmuz 1935'te tanışmıştır (Gülen, 2013, s. 343). Ekim 1944 yılında ise Çorum Cezaevine gelen Kemal Tahir, 10 Ocak 1950'ye kadar burada yatmıştır (Yiğit, 2013, s. 92). 1945 yılına gelindiğinde ise Çorum'da Poyran Bey ilk otobüs şirketini kurmuş ve Kumusi, Samsun ve Çerik'e seyahatler başlamıştır (Şahin, 2000, s. 105). 1923-1950 yılları arasına bakıldığında Çorum'da fazla bir gelişim sağlanmazken, 1890-1923 yılları arasındaki gelişimin gerisine düştüğü görülmektedir (Özdindar, 2015, s. 29). Çorum'un Ankara ile olan karayolubağlantısı 1953 yılında başlamış ve 1955 yılında Çorum'dan Ankara'ya direk seyahatler başlamıştır (Şahin, 2000, s. 113). Aynı yıl yapılan sanayi sayımında Çorum'da 1182 işyerinde 5308 kişi çalışmaktadır (Yılmaz, 2002, s. 37). 1954 yılında ise Çorum'un ticaretine önemli katkısı olacak olan Çorum Çimento Fabrikası'nın temeli atılmış ve bu fabrika 4 Nisan 1957 yılında açılmıştır (Çorum İl Yıllığı, 1967, s. 273). 1927 yılında ki salnameye göre Çorum'da 5 tane fabrika mevcuttur. En eski fabrika Üyük Köyünde yer alan "Un Fabrikası" dır (Tekeli, 1986, s. 209). Çorum, 1972 yılındaki "Kalkınmada Öncelikli Yöre" kapsamına alınmıştır (Yılmaz, 2002, s. 38). Aynı yıl Çorum'da tuğla ve kiremit fabrikalarının sayısı 29'a çıkmıştır (Yılmaz, 2002, s. 37). Çorum'un kalkınması 1970'li yılların sonrasında olmuştur. Bu yıllardan sonra Çorum Sanayisi hızla gelişmiş ve onlarca fabrika açılmıştır. 1970'li yıllardan sonra Çorum'da açılan bazı önemli fabrikalar şunlardır: 1973 Çeltik Fabrikası ve Turgut Taç Makine, 1974 Yem Fabrikası ve Çağıl Makine, 1977 Uğur Varlık Makine, 1981 Servet Görüş Akü Fabrikası'dır. Bu fabrikaların açılması neticesinde 1980 yılına gelindiğinde Çorum'da 59 büyük endüstri tesisi bulunur hale gelmiştir (Yılmaz, 2002, s. 37). 1997 yılında ise 9 bin işyerinde, 5109 kişi çalışır hale gelmiştir.

1991 yılında Kültür Bakanlığı Koruma Planı onaylanmış ve Çorum'da Emir Ahmet, Azap Ahmet ve Alaybey sokağı koruma altına alınmıştır (Kerman, 2010, s. 14). 1993 yılında Çorum Yaydığı mevkiinde Küçük sanayi 750 işyeri ile hizmete açılmıştır (Polat, 1995, s. 50). 1994-1995 yılında Çorum ABD'ye Öğütücü Makine ihraç etmeye başlamıştır (Polat, 1995, s. 64).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KENTSEL OLUŞUMDA ÇARŞI VE ÇARŞILARIN GELİŞİMİ

İnsanoğlunun üretim sürecine geçmesinden sonra alışveriş ihtiyacı ortaya çıkmıştır. İnsanların ihtiyaçlarının artması ile birlikte insanların farklı gereksinimleri meydana gelmiştir. Bu gereksinimler insanları ellerinde olan ve kendisi için daha önemli olanı elde etmek için başkasında var olan ürün ile kendi ürününü değiştirerek (değiş-tokuş yaparak) ihtiyaçlarını giderme yoluna iletmiştir (Atakan, 2019, s. 8). Ancak insanların alışverişlerinin artmasına sebep olan büyük olayların başında Lidyalılar tarafından paranın icadı olmuştur (Güney, 2011, s. 92). Paranın icadı ile birlikte insanlar değiş-tokuş'u bırakarak ellerinde ki para ile istedikleri ürünü ücreti karşılığında daha kolay elde eder hale gelmişlerdir. Paranın kullanımının artmasından sonra kentlerdeki alışveriş yerlerinde (pazarlar) hızlı bir gelişim sağlanmıştır. Pazar yerlerinin gelişmesi sonucunda ticaretin güvenliği için şehirler ve ülkeler arası ticaret yolları üzerlerine yeni kentler kurulmuştur (Güney, 2011, s. 35). Bu ticaret yollarında yer alan kentler ve pazarlar diğer kentlere göre daha hızlı bir gelişim göstermiştir (İbrahimgil, 2018, s. 44). Pazar alanlarının gelişimi ile birlikte pazara gelen ürünlerin ve tüccarların korunması için farklı gereksinimler ortaya çıkmıştır. Bu gereksinimler sonrasında pazar yerlerinin sorumluları tarafından ürün teşhiri için tezgâhlar, üretim için dükkânlar, ürünlerin ve tüccarların korunması (konaklaması) için hanlar ve kervansaraylar inşa edilmiştir. Zamanla esnafın artması ve ihtiyaçların fazlalaşması ile farklı çarşılar ve çarşı alanları oluşturmak zorunlu olarak oluşum sürecine girmiştir. Çarşılar buldukları kentlere ekonomik olarak büyük katkılar sağlamış ve kentlerin gelişiminde önemli rol oynamışlardır (Atakan, 2019, s. 24). Aynı zamanda çarşıların olduğu kentlerdeki kültürel faaliyetler diğer kentlerdeki kültürel faaliyetlere göre hızlı olmuştur. Kısacası çarşılar sayesinde, kentlerin yöneticileri hem ekonomik gelir sağlarken hem de kent halkının sosyalleşmesinde büyük etkiler sağlamıştır. Zamanla çarşılar ticari faaliyetleri üstlenmelerinin yanı sıra kültürel ve idari merkezleri de bünyesinde barındırarak kentlerin merkezi konumu haline gelmişlerdir.

3.1. ÇARŞI KELİMESİNİN KÖKENİ

Alışveriş; satıcı, alıcı ve ürün üçgeninde gerçekleşmektedir (Küçükkömürcü, 2005, s. 4). Alışveriş yerini tanımlayan çarşı kelimesinin kökeni hakkında kesin bir bilgi yoktur. Çarşı farsça dört sokak manasına gelen ‘‘çihar’’ ile sokak anlamına gelen ‘‘suk’’ kelimelerinden gelmektedir (ESA, 2008, s. 371). Osman Ergin ise çarşı kelimesinin Bizanslılar döneminden kalma bir bedestenin kapısının karşısında dört sokağın bulunması ve zamanla buraya çarşı dendiğini nakletmektedir (Ergin, 1997, s. 360). Bu görüşe şiddetle karşı çıkan M. Cezar çarşı kelimesinin Türkçe olduğunu ve hiçbir dilden geçme olmadığını ve ticaret yerini ifade etmek için kullanıldığını söylemektedir (Cezar, 1985, s. 12). M. Cezar’a göre bu kelimenin aslı, Farsçalaştırılan Çar-su kelimesi değil aksine aslı Türkçe olan Çarşu’ dan gelmektedir. Ve çarşu kelimesi dört taraf anlamına gelmektedir (Cezar, 1985, s. 7).

Farsça kökenli olan Arasta kelimesi zaman zaman çarşı yerini ifade etmek için kullanılan kelimelerden biri olmuştur (Eyice, 1992, s. 303).Farsçada’’tanzim etmek, sıraya koymak ve süslemek’’ anlamına gelen Arasten kelimesinin masdarı olan Arasta kelimesi; ‘‘sıraya konulmuş, düzenlenmiş’’ anlamına gelmektedir (Çam, 1991, s. 335). Arastalar genellikle tek seferde inşa edilen; üstü açık veya kapalı, karşılıklı olarak sıralanan ve genellikle aynı yükseklikte olan dükkânlardan meydana gelen yapılar topluluğudur (Topçu, 2011, s. 61). Kapalı olarak inşa edilmiş olan arastaların aydınlatılması için sokakların iki ucuna kapı konulurken, dükkânların sokağa bakan cephelerine ise küçük pencereler açılmıştır (Çam, 1991, s. 335). Taş, tuğla ve ahşaptan inşa edilen ilk arastalar sur kapılarına yakın yerler de inşa edilmiştir (Dehkhoda, 2011, s. 14). Arastaların sur kapılarına yakın yerlerde inşa edilmesi hem şehre dışarıdan gelen malların şehre girmeden pazara ulaşmasını hem de güvenli bir yerde olması ile birlikte pazardan alışveriş yapacak halkın alacakları mallara güvenle bakmasını sağlamaktadır (Kejanlı, 2010, s. 297).

Çarşının yerine kullanılan diğer bir kelime ise pazar’dır. Aslı farsça olan pazar kelimesinin kökeni bazar olup; ‘‘alıcı ve satıcıların ticaret için belli bir zamanda toplandıkları üstü açık kamu alanı’’ demektir (Kallek, 2007, s. 194).Pazar sözcüğünün erken dönemlerden itibaren dilimize girdiği ve bazen çarşı yerine kullanıldığı görülmüştür (Cezar, 1985, s. 8). Pazar kelimesi her ne kadar çarşı kelimesi yerine

kullanılsa da pazarların kullanım ve kuruluş amaçları farklıdır. Pazarlar, çarşı içinde yer alan ayrı bir yerleşim alanını ifade etmektedir. Pazar yerleri sabit olmakla beraber sabit olmayan pazarlar da mevcuttur. Hatta haftanın belirli günlerinde şehirlerin farklı kesimlerinde pazar yerleri kurulmaktadır (Kallek, 2007, s. 194). Ancak çarşı yerleri sabit olup genellikle şehrin merkezi konumundaki ulu camiye yakın yerde konuşlanmaktadır. Bu yönüyle pazarlar çarşı yerine kullanılan bir kelime değil, var olan dükkânlar dışarısında kullanılan bir ticaret alanını ifade etmektedir (Cezar, 1985, s. 12). Bir kentte çarşı genellikle bir tek olurken pazarlar farklı farklı adlar ve işlevler için kurulmaktadır. 13. yüzyılda iç kale etrafında surların dışarısında ‘at pazarı, odun pazarı, saman pazarı’ kurulduğu kaynaklarda nakledilmektedir (Kejanlı, 2010, s. 290). Pazarların işlevlerine ve işlev ismine göre kurulma geleneği günümüzde de devam etmektedir. Pazarlar daha geniş alanlara ihtiyaç duyduğu için ilk dönemlerde iç kalenin dışında kurulur ve halk ihtiyacını orada karşılardı. Pazarlar da satılan ürünlerin çarşı da satılan ürüne göre daha değersiz olması pazarların kale dışında kurulmasının başlıca sebeplerinden biridir.

Şu halde çarşı kelimesinin Türkçe bir kelime olduğu daha mantıklı bir ihtimaldir. Çarşı yerine arasta kullanılırdı diyen yazarlar olsa da arastaların 15. yüzyıldan sonra ortaya çıkması arastanın farklı bir alan için kullanıldığına işaret etmektedir. Pazar kelimesi ise İran’da bile farklı manalarda kullanılmakta ve çarşı anlamında da kullanılmaktadır. Arapçada ise çarşı ile ilgili bir kelime yoktur. Ancak pazar anlamına gelen suk kelimesi kullanılmıştır. Çarşı kelimesinin kökeni hakkında önemli bilgiler sunan M. Cezar’da çarşı kelimesinin Türkçe bir kelime olduğunun altını çizerek nakletmektedir.

3.2. ÇARŞININ TARİHSEL GELİŞİMİ

Tarihteki ilk medeniyetlere ev sahipliği yapan Mısır toprakları ve Mezopotamya ile İndus toprakları tarihte ilk kez tarım toplumundan kent toplumuna geçilen bölgelerdir (Huot, 2000, s. 38). Mezopotamya topraklarında yer alan Irak’ın güneyinde ki Uruk kenti M.Ö. IV. binyılın başından beri ticari bir kent merkezi olma özelliğini taşımaktadır (Huot, 2000, s. 43). Uruk kent planı kendinden sonraki şehir planlarına öncülük etmiştir (Fotoğraf, 3.1) Mısır toprakları ise ilk ticaret mekânlarına ev sahipliği

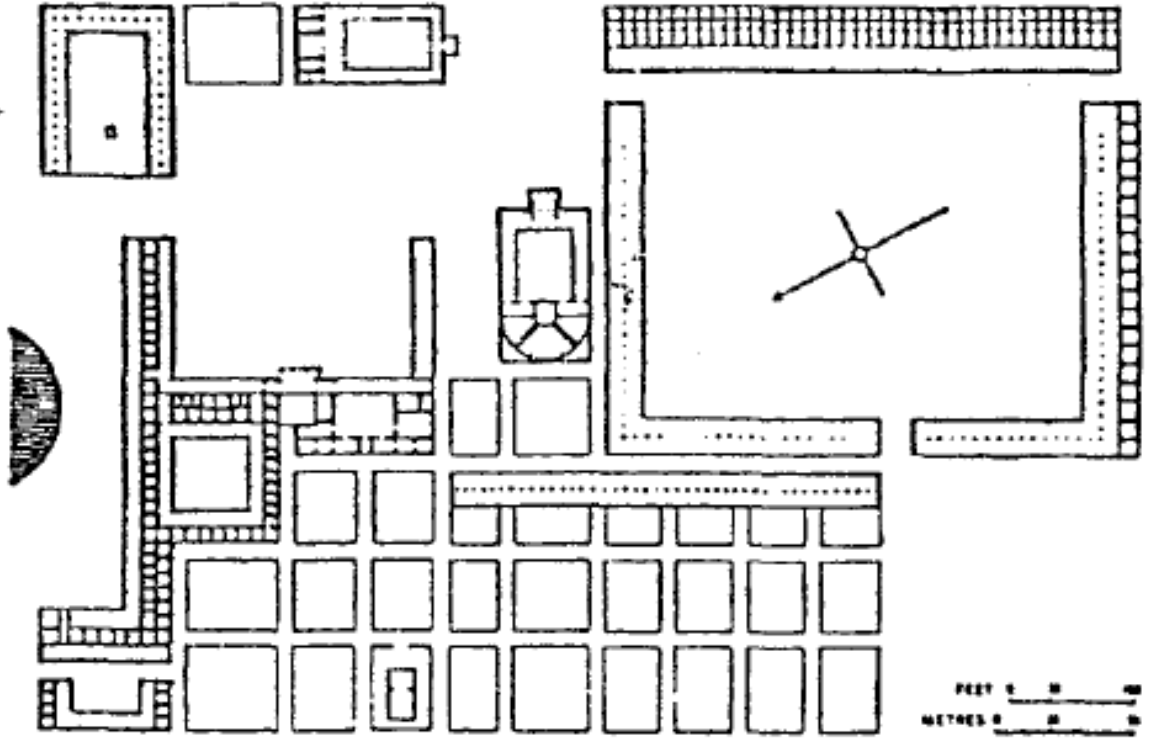
yapmıştır (Topçu, 2011, s. 32). Mısır topraklarındaki ilk çarşılar, plansız ve düzensiz bir biçimde işlevlerini yürütmekteydi. Kentlerdeki planlı ve düzenli çarşı mekânları Antik Yunan ve Helenistik dönem de ortaya çıkmıştır (Topçu, 2011, s. 32). Eski Yunan Medeniyetinde yer alan ‘‘Agora’’ lar ilk pazar yerleri olma özelliğinin yanında, halk meclisinin bulunduğu özel ve kamusal sorunların tartışıldığı yerler olmuştur (Hollingsworth, 2009, s. 479).

Fotoğraf 3.1. Irak uruk kenti (Wikipedia, 2019)

Agora genellikle halkın yaşadığı alanı da ifade etmektedir. Antik Yunan’da, yöneticilerin yaşadığı yüksek mevkiilerdeki korunaklı alana ‘‘Akropol’’ denilmiştir (Hollingsworth, 2009, s. 60). Akropollerin aşağı kısmında yer alan mevkiye ise Agora denmiştir (Tokol, 1996, s. 7). Agoralar bir kenarı sütun dizileriyle oluşmuş uzun pazar kolonilerini ifade etmektedir (Plan 3.1). Bir tarafı ana caddeye bakan agoraların üç tarafı ise stoa ile kapatılırdı (Topçu, 2011, s. 33). Agoralara bitişik olarak yapılan Stoa’lar genellikle alışveriş mekânı, gezinti yeri ve güneşten korunmak için kullanılırdı (Wycherley, 1993, s. 100). Agoralar M.Ö VII. yüzyılın sonlarında Atina Agorası ile gelişmeye başlamış ve diğer kentlerde de hızlı bir şekilde yayılmıştır (Wycherley,1993, s. 50). Agoralara örnek olarak Efes, Atina, Bergama, Asos ve Milet agoralarını verilebilir (Gürz, 2014, s. 10).

M.Ö VII. yüzyılda Anadolu’da büyük bir tarihi buluş sağlanmıştır. Anadolu’da yaşayan Lidyalılar M.Ö. VII. yüzyılda parayı icat etmişler ve ticaretin seyrini değiştirmişlerdir (Tokol, 1996, s. 4). M.Ö. VI. yüzyılda ise Hitiler ve Mısırlılar ticaret yollarını geliştirerek belli bir düzen içine sokup ticaret yollarının güvenli hale gelmesini sağlamışlardır (Gürz, 2014, s. 8). Anadolu’da ise M.Ö. 3000’lerde tarihi kayıtlara göre Kayseri Kültepe’deki Kaniş yöresinde Karum izlerine rastlanılmıştır (Huot, 2000, s. 221). İlk ticari antlaşma izlerine de Anadolu’da rastlanılmıştır. Yapılan kazılar sonrası gün yüzüne çıkartılan “Kappadokia Tabletlerinde” ticari antlaşma yazılarına ve sömürge belgelerine ulaşılmıştır (Naumann, 1975, s. 26). Asurlular, Anadolu’da ticaretlerinin devamlılığı için pazar yeri olarak kurdukları Karum’lar kurmuşlardır (Huot, 2000, s. 221). Ancak Karum’lar büyük pazar yerleri için kullanılan bir terimdir. Karumlardan daha küçük olan pazar alanlarına ise “Vabartum” denmiştir (Uluç, 1985, s. 25). Vabartumlar Karumlara bağlı iken, Karumlar ise Kayseri Kültepe’deki Kaniş’e bağlı idi (Öncel, 2001, s. 19). Asurlular döneminde alışveriş belli kurallara bağlanmıştır. Asurlu tüccarlar Anadolu’ya getirdikleri ürünleri ilk olarak yaşadıkları toprakların yerel beylerine göstermek zorunda idi. Herhangi bir tüccar Anadolu’ya yasak ürün getirir veya vergi kaçırmaya çalışır ise bunu yapan tüccar hapse atılırdı (Öncel, 2001, s. 19). Paranın yaklaşık 400 yıl önce (M.Ö. III. yüzyıllar) icat edilmesine rağmen Anadolu’da ticaretin büyük çoğunluğu Asurlular ve Hititler döneminde de değiş-tokuş yapılarak sağlanmıştır (Uluç, 1985, s. 25). Paranın yerine Hititler ve Kent Beyleri döneminde Anadolu’da ticaret için gümüş külçeler ile belli ölçülerde yapılan çubuklarla değiş-tokuş yapılmıştır (Uluç, 1985, s. 25).

Plan 3.1. Miletos Agora planı (Wycherley, 1993, s.65)

Roma Dönemi'nde ise Antik Yunan Agora'larıyla benzerlik gösteren formlar genellikle pazar yeri, dini konuşmaların yapıldığı, halkın bir araya geldiği ve politikacıların konuşma yaptığı bir merkez yeri olarak kullanılmıştır. M.S. II. yüzyılda Yunanlı Mimar Apolloderorus'un İmparator Trojan için inşa ettiği formlara bitişik (Fotoğraf 3.2) alışveriş mekânları ile birlikte, çevresi kapalı çok katlı binalarla beraber inşa edilen çok sayıda dükkânlar yapılmıştır (Atakan, 2019, s. 34). Bu sayede ticaret merkezlerinin bir arada olmasını sağlamıştır. (Tokol, 1996, s. 10). Roma İmparatorluğunun çöküşü ile Avrupa'nın ticaret merkezleri de önemini yitirmeye başlamıştır. Ancak bu dönemde Arabistan yarımadasında ortaya çıkan İslam dini hızla yayılmış ve kendilerine özgü çarşı sistemini geliştirerek ticaret yollarını ellerinde tutmaya başlamışlardır. Orta Çağda Avrupa'da ise İslam dünyasının ticaretini yürüttüğü çarşılara karşılık olara meydanlar yapılmaya başlanmıştır. Meydanlarda genellikle felsefi tartışmaların yapılmasının yanında siyasi görüşlerin belirtildiği ve halkın bir araya gelip vakit geçirdiği mekânlar olarak ortaya çıkmıştır (Topçu, 2011, s. 37).

Fotoğraf 3.2. Forma bitişik trajan (Wikipedia, 2019).

12. asırda Anadolu’da ise ribatlar ile birlikte kervansaraylar meydana getirilerek ticaretin güvenliğiyle beraber ve ticaretin sistemli bir şekilde işlemesi sağlanmıştır. Anadolu Türk kentinde kale surlarına yakın yerlerde inşa edilen pazar yerleri genellikle şehirlerası yol güzergâhında bulunurdu. İslam dünyasında ise çarşılar genellikle Cuma Cami’si etrafında konuşlandırılırdı (Tokol, 1996, s. 13). Bu yüzden İslam şehirlerinde cami sayısı arttıkça çarşı sayısında da bir artış olmuştur (Can, 1995, s.125).

Türkler İslamiyet’i kabul ettikten sonra kendi şehir yerleşim anlayışları ile İslam şehri yerleşim alanını birleştirmişlerdir. Orta Asya’da Türklerin kurdukları şehirler: kale, şehristan ve reabad bölümünden oluşmaktaydı. Kale bölümü şehrin merkezinde yer alırken onun etrafında surların çevirdiği şehristanlar bulunurdu (Cezar, 1985, s. 21). Şehrin en dış bölümlerinde ise rebadlar yer almaktaydı. Türklerin İslam dinini kabulleri ile birlikte şehirlerinin merkezini kale yerine cuma camileri almıştır.

Anadolu’da 13. Yüzyılın başlarında Ahi Evran önderliğinde ortaya çıkan Ahilik teşkilatı, ticaretin gelişmesinde, imalathanelerin artmasında önemli bir rol üstlenmiştir (Cezar, 1985, s. 18). Özellikle Çin’in Şian kentinden başlayıp Doğu Türkistan,

Moğolistan, Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan, Türkmenistan, İran ve Anadolu'dan geçen ipek yolu Anadolu'nun ticaretinin gelişmesini sağlamıştır (Acun, 2007, s. 14). İpek Yolu'nun yanında Baharat Yolu'nun da İslam topraklarından geçmesinin sağlanmasıyla hem İslam topraklarındaki ticaretin canlanması adına olumlu bir gelişme olmuştur. Bu durum aynı zamanda da İslam topraklarının sürekli savaş tehdidi halinde olmasına sebebiyet vermesiyle olumsuz bir durumu da beraberinde getirmiştir. İpek yolu ve Baharat yolundaki ticaretin güvenli bir şekilde işlemesi için şehirler arası yollara kervansaraylar ve menziller yapılmıştır (Şahinalp, 2012, s. 150).

Osmanlı Dönemi'nde ise esnaflar için merkezinde caminin olduğu han, bedesten ve arastalar olan çarşılar inşa edilerek çarşı sistemi geliştirilmiştir (Kejanlı, 2010, s. 292). Osmanlı İmparatorluğunun ticareti İpek Yolu ve Baharat yolu sayesinde hızla gelişirken, 1498 yılında Portekizli denizci Vasco Dö Gama'nın Ümit Burnu'nu keşfi ile birlikte Doğudan Avrupa'ya giden ticaretin güzergâhı Osmanlı topraklarından Hint Okyanusuna kaymıştır. Bu durum Osmanlı ekonomisini olumsuz olarak etkilerken Avrupa ekonomisine önemli katkılar sağlamış ve Sanayi Devrimine zemin hazırlamıştır. 18. yüzyıla gelindiğinde ise İngiltere'de ortaya çıkan Sanayi Devrimi ile birlikte yerel dükkânlar ve pazarlar ulusal pazarlara dönüşmüştür.(Topçu, 2011, s. 37). Osmanlı İmparatorluğunda ise 1839 yılında imzalanan Tanzimat Fermanı ile birlikte batılılaşma başlamıştır. Kapalıçarşıların yerlerini İstanbul Beyoğlu'nda Pera, İzmir'de ise Frank Çarşısı almıştır. Bu birleşim bizlere her açıdan doğu ve batı kültürlerinin birleştirilmeye çalışıldığının bir göstergesidir. 1920 yılında ise ABD'de banliyö tipi büyük alışveriş merkezleri çıkmıştır. AVM'lerin kurucusu Victor Guendir (Topçu, 2011, s. 43). Avrupa da hızla artan AVM'lerin Türkiye'ye de girmesi uzun sürmemiştir. Türkiye'ye ilk AVM 1954 yılında Ankara'da Migros'un açılışı ile girmiş ve Migros' u 1956 yılında Gima takip etmiştir (Kartal, 2013, s. 23).

3.3. ÇARŞI TİPLERİ

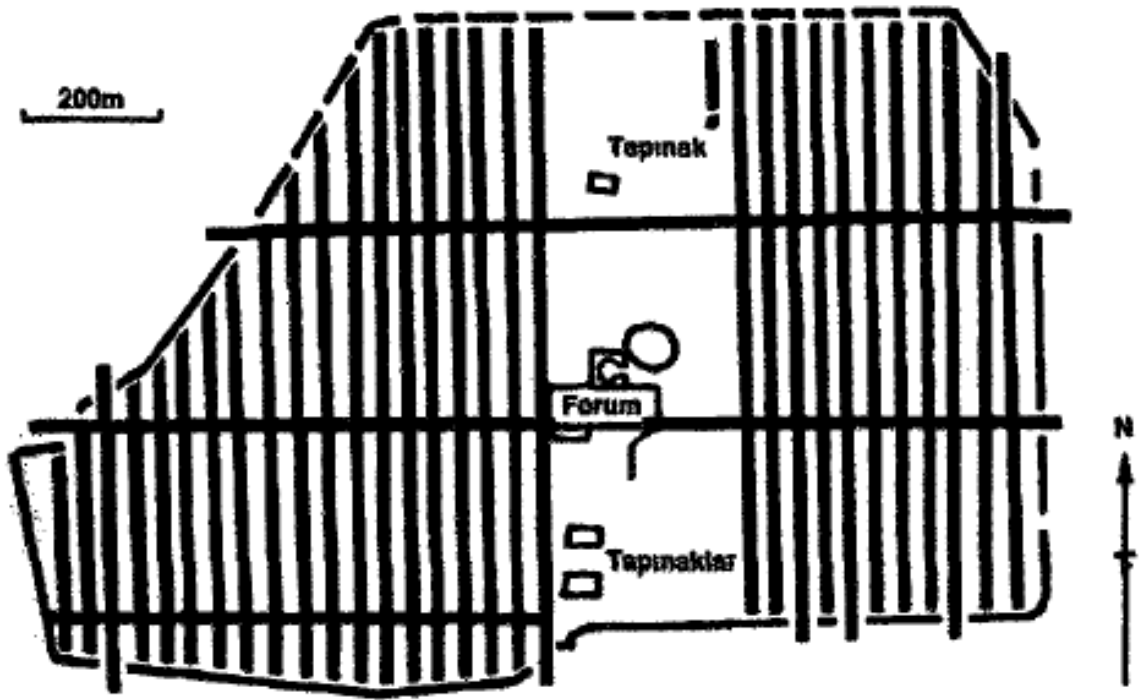
Çarşı planları ilk ortaya çıktıkları dönemden beri yalnızca çarşının planını etkilemekle kalmamış bulunduğu kentinde planını ve mimarisini etkilemiştir. Genellikle çarşı hangi planda inşa edilirse kentte o plana uygun olarak inşa edilmiştir. Bu sebeple çarşı ve kent planı birbirinden ayrılmaz bir bütün olarak varlığını devam ettirmiştir.

Çarşıların merkezindeki mimari yapılar inançlara ve kültürlere göre farklılık gösterse de temel de aynıdır. Antik dönemde çarşının merkezini agoralar, Hıristiyan dünyasında kilise oluştururken İslam dünyasında ise çarşıların merkezini camiler oluşturmaktadır. İnsanlar planlı kent kurma girişiminde buldukları zaman planlı çarşı anlayışında doğal olarak çıkmıştır. Düzenli çarşı planlarına bu yüzden düzenli kentlerin ortaya çıktığı M.Ö. VIII. ve M.Ö. VII. yüzyılda rastlanılmaktadır. Mezopotamya topraklarında çıkan düzenli kent anlayışı kendini Helenistik dönemde ege adalarında geliştirmiştir. Ortaya çıkan çarşı tiplerinin ilki Ortogonal plandır. Ortogonal planı Miletli Hippodamus'un geliştirdiği ızgara plan takip etmiştir. Ortaçağda ise Türk-İslam geleneği bünyesinde kapalıçarşılar ve üzeri açık çarşı tipleri çıkmıştır.

3.3.1. Ortogonal Plan

Ortogonal plan düzenli kent kurma çabalarının ilk planıdır. Ortogonal planın tarihi M.Ö. VIII. yüzyıla kadar dayanmaktadır. Ortogonal plan; doğu-batı yönünden birbirine paralel olarak uzanan iki cadde ve bu caddeyi kuzey-güney yönünde dik kesmeyen bir caddeden oluşmaktadır (Akbaş, 2001, s. 10). Ortogonal plan'da bir ana cadde bulunur ve bu cadde dik olarak kesilmez. Eğer bu cadde dik olarak kesilecek olursa bu plan ortogonal plandan çıkıp ızgara plan haline gelir. Bu yüzden ortogonal plan, ızgara planın öncüsü olarak kabul edilmektedir (Akbaş, 2001, s. 4). Mezopotamya toprakları üzerinde kurulan kentlerde düzenli şehirler mevcutken, Yunan şehirlerinde düzenli şehir planı M.Ö. VIII. yüzyıldan sonra görülmeye başlanmıştır (Akbaş, 2001, s. 4). Yunan topraklarında görülen depremler, yangınlar, sel baskınları, savaş tahribatı sonrası şehirlerde eski plana uyarak bir şehir inşa etme zorunluluğu kalmamıştır. Şehirler nerede ise tamamına yakınının tahrip olması Yunanlıları yeni planlar ile yeni şehirler inşa etmeye yönlendirmiştir. Yunan şehirlerinde uygulanan ilk düzenli planı ortogonal plan olmuştur. Bu plan sayesinde şehirlerdeki ara caddeler güvenli hale getirilmiştir. Bu düzen şehir yerleşkesi için büyük kolaylıklar sağlamıştır. Şehrin atık suları ana caddeden geçerken ara caddelerde ki atık sulara ana caddeye çıkmaktadır. Şehir içi yolların düzenli olmasıyla şehir içi ulaşım kolaylaştırmıştır. Ortogonal plana uyarak inşa edilen şehirlerden en önemlilerinden biri Posedonia şehridir. Euboea kolonisi olan şehrin M.Ö.V. yüzyıldan önce inşa edildiği yapılan araştırmalar sonucu anlaşılmıştır

(Akbaş, 2001, s. 5). Şehri kuzey-güney yönünde bir ana cadde inşa edilmiş ve bu ana caddenin etrafı ise üç ara caddeye bölünmüştür. Bu ara caddeler üzerinde dükkânlar, konutlar, tapınaklar yerleştirilmiştir (Plan3.2). Ancak bu ara caddeler ortogonal planın ana özelliği olan kuzey-güney yönündeki ana caddeyi kesmemiştir. Ancak ana caddenin doğu ve batı tarafında kalan ara caddeler dikdörtgen planlı insu'lara ayrılarak dik kesim uygulanmıştır.

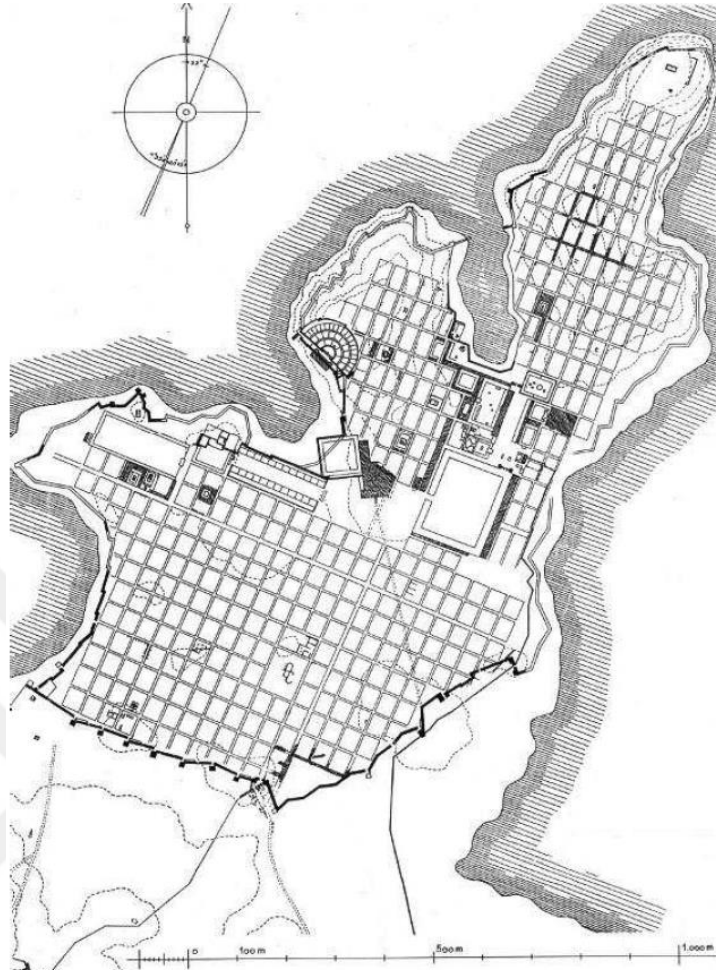
Plan 3.2. Posedonia kent planı (Akbaş, 2001, s. 5)

3.3.2. Izgara Plan

Helenistik dönemde kullanılan ortogonal plan M.Ö. V. yüzyılda kendini geliştirerek ızgara plana bırakmıştır. Izgara planına; Dama tahtasına benzediği için dama plan ve ilk örnekleri İyonya' da olduğu için İyonya Tarzı planlama da denmiştir (Tanaç, 2000, s. 54). Izgara planda ana unsur ortogonal planda olduğu gibi insular olmuştur. Bu plana göre caddeler birbirini dik kesen akslardan oluşmaktadır (Özcan, 2007, s. 296). Bu akslar arasında yer alan insular ise genellikle dikdörtgen olmakla

birlikte kare biçiminde de olmaktadır. Ortogonal plana benzeyen ızgara plan Miletos’lu Hippodamus tarafından keşfedilmiştir. Ancak Hippodamus’dan önce de bu plan kullanılmıştır (Özbay, 2015, s. 18). Hippodamus’ un bu planı geliştirerek kentlerde uyguladığı için planın keşfedicisi olarak anılmaktadır. Eski doğu kentlerinde sokaklar sadece dik açılarla bölünmüştür (Tanaç, 2000, s. 50). Hippodamus’un ana hedefi kentleri bölmektir (Wycherley, 1993, s. 15). Izgara plan, Doğu Akdeniz kentlerinde ve Suriye’nin Megiddo kentinde kullanılmıştır (Özbay, 2015, s. 13). Aristoteles Hippodamus için kentleri bölmeyi hedeflemiştir demektir. Ancak M.Ö. VIII. yüzyıl sonlarında Symrna kenti yıkıldıktan sonra M.Ö. VII. yüzyılda yeniden inşa edilen kent paralel sokaklara bölünerek inşa edilmiştir (Tanaç, 2000, s. 43). Kent inşa edilirken merkezde Agora olacak şekilde inşa edilmiş ve kent işlevlerine göre üçe ayrılarak inşa edilmiştir. Bu şehir yerleşim alanını geliştiren Hippodamus’ da ızgara planında da şehri üç eşit parçaya bölmüştür. Aslında bu eşit bölmenin arkasında toplum içindeki eşitlik anlayışı ve şehirleri tekdüzelikten kurtarıp görsel bir şehir kurma düşüncesi yatmaktadır (Esirgemez, 2009, s. 55). Izgara planda diğer aksahâkimolan bir aks yoktur. Kamu yapıları merkeze alınarak gruplar halinde birbirlerinden ayrılmıştır. Sokaklar genellikle dar tutulmuş ve sokaklar sade geçit görevini üstlenmiştir (Tanaç, 2000, s. 52). Izgara planın ortogonal plandan farkı caddelerin yalnızca doğu-batı yönünde uzatılması değil kuzey-güney yönünden de uzatılan akslar ile doğu-batı yönündeki aksın kesilmesidir. Miletos’lu Hippodamus bu planı kendisinin anıldığı yer olan Milet (Milotos, Miletos) şehrinde uygulamıştır (Plan 3.3). Hippodamus ızgara planını düzenli olarak ilk kez M.Ö. 479 yılında yeni kurulan Miletos şehrinde uygulamıştır (Özbay, 2015, s. 20).

Plan 3.3. Miletos kent planı (Wycherley, 1993, s.18)

3.3.3. Kapalıçarşılar

Çarşı sistemleri 9. yüzyıla kadar sokakların üstü açık olarak işlevini yürütmüştür. 9. yüzyılda ise küçük dükkânların birleştirilmesi ile birlikte Kapalıçarşıların temelleri atılmıştır (Kartal, 2013, s. 9). Uzun bir sokağın veya birkaç dükkânın üstünün örtülmesiyle oluşan yapıya Kaysariya denilmektedir (Cezar, 1985, s. 101). M. Cezar'a göre kayseriye'nin kökeni Bizans dönemindeki Antrepo'ya dayanmaktadır. Antrepo "Krala Ait" demektir (Cezar, 1985, s. 101). M. Cezar aynı zamanda Türkiye'nin Mardin kentinde ve Irak'ta Bedestenlere Kapalıçarşı dendiğini söylemektedir (Cezar, 1985, s. 102). Kapalıçarşılar için zaman zaman bazaristan kelimesinin kullanıldığı kaynaklarda geçmektedir (Gürz, 2014, s. 30). Kapalıçarşılar genellikle uzun sıcak günlerin yaşandığı ülkeler ile yağmurun çok fazla yağdığı ülkelerde ortaya çıkmıştır (Cezar, 1985, s. 99). Aslında bu durum bir zorunluluktan kaynaklanmıştır. Dükkânların

önünü güneş sicağından korumak için alınan önlemlerin tarihi daha eski tarihlere dayanmaktadır. Bu yüzden Kapalıçarşıların ilk izlerine Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da rastlanılmaktadır (Cezar, 1985, s. 99). Günümüze ulaşan bilgilere göre Kapalıçarşı izlerine ortaçağda İslam şehirlerinde rastlanılmıştır (Cezar, 1985, s. 99). En eski Kapalıçarşı örneği ise 9. yüzyılda inşa edilmiş olan Kayravan Kapalıçarşısı'dır. Anadolu'da ise Kapalıçarşı Osmanlılar ile birlikte görülmeye başlanmıştır. Kapalıçarşılar kervansaray, han veya bedesten etrafına farklı yapıların eklenmesi ve bu yapıların birleştirilerek üzerilerinin kapatılması ile birlikte oluşmuştur (Tiryaki, 2011, s. 27). Genellikle Kapalıçarşı'da yer alan dükkânlar sokağa dik olacak şekilde inşa edilir. Yayalara açık olan Kapalıçarşıların yollarının her iki tarafına dükkânlar sıralanır. Dükkânların ara duvarları ise taşıyıcı görevi görür ve Kapalıçarşı'nın örtülmesini sağlayan tonozlar bu duvarlar üzerine bindirilir (Kartal, 2013, s. 10).

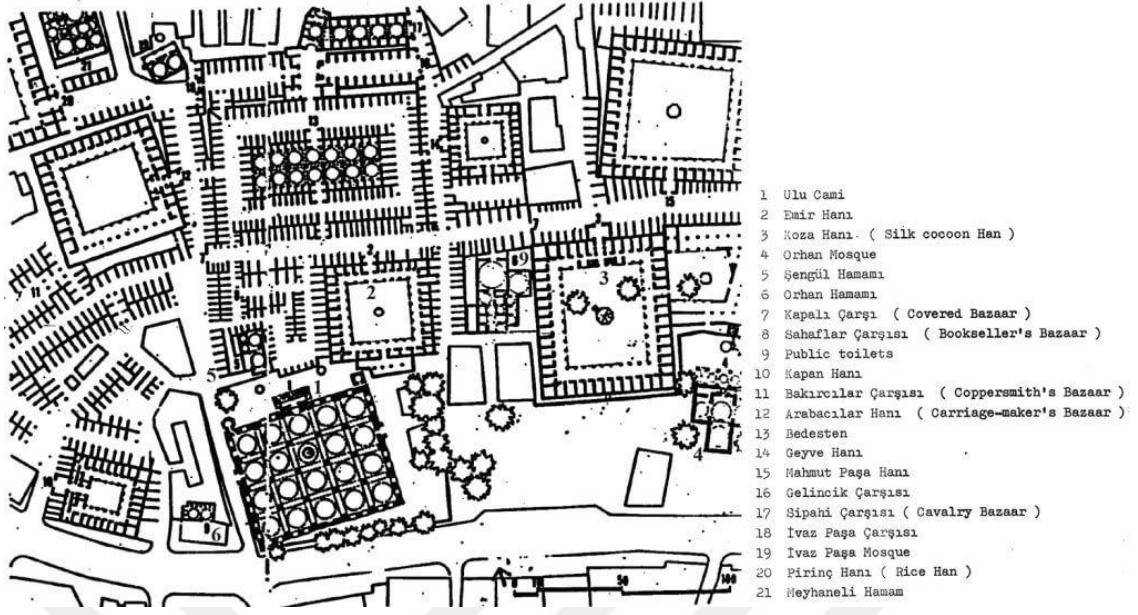
Osmanlı döneminde ilk Kapalıçarşı Bursa Kapalıçarşısı'dır (Küçükkömürcü, 2005, s. 10). Ancak Osmanlı Hükümdarı Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'da bugün Nuruosmaniye ile Beyazıt arasında yer alan Kapalıçarşı en gelişmiş Kapalıçarşılardan biridir. F. S. Mehmet'in 1461 yılında inşasına başladığı Kapalıçarşı'nın merkezini Cevahir Bedesteni ve Sandal Bedesteni oluşturmaktadır (Sönmez, 1993, s. 4). Bu iki bedestenin etrafına dükkânlar eklenerek çarşı genişletilmiştir (Fotoğraf 3.3). Çarşının aydınlatılması ise tonozların düşey kısmına yerleştirilen pencereler ile sağlanmıştır (Dehkoda, 2011, s. 24). Kapalıçarşı içinde 64 adet sokak, 2 adet bedesten, 16 han, 22 kapı ve 4 bine yakın dükkân bulunmaktadır.

Fotoğraf 3.3. İstanbul kapalıçarşı havadan görünümü (Milliyet.com, 2019)

3.3.4. Üstü Açık Çarşılar

Çarşı anlayışında medeniyetlere göre farklılıklar gösterse de temelde çarşı planları aynı kalmıştır. Hıristiyan dünyasındaki çarşıların merkezi kilise olurken İslam dünyasında cami olmuştur. İslamiyet ile birlikte çarşı anlayışında bazı değişiklikler olmuştur. Bu değişikliklerin başında Cuma Camisi (Ulu Cami) gelmektedir. Cuma Camisi etrafında konuşlandırılan çarşı içinde farklı yapılar bulunmaktadır. Bu plan anlayışının en güzel örneklerinden biri Osmanlı İmparatorluğunun ikinci başkenti olan Bursa'da görülmektedir (Plan 3.4). Çarşığı oluşturan yapıların hepsi ayrı ayrı yerlere yapılmıştır. Çok büyük bir alanı kaplayan bu anlayış aslında İslam öncesinde de mevcuttur. Ancak İslam çarşı anlayışında Türklerin etkisi büyük olmuştur. Türkler tarafından mimari hayata katılan arasta, han, kervansaray ve bedestenler zamanla çarşıların ayrılmaz bir parçası olmuştur.

Plan 3.4. Cuma camisi ve kent planı, bursa örneği (Cezar, 1985, s. 36)

3.3.4.1. Arasta

Farsça “aratsak” kelimesi mimari yapıların üstünü örten süslü saçak anlamına gelmektedir (Dehkhoda, 2011, s. 25). Aynı zamanda arasta kelimesinin sıra manzumesi anlamına gelen “roske” kelimesinden geldiğini söyleyenlerde vardır. Anadolu’da ise bir hayrata gelir sağlamak için yapılan grup halindeki dükkânlara arasta denmiştir (Cezar, 1985, s. 181). Bu dükkânlar genellikle bir sokak üzerinde aynı yükseklikte ve karşılıklı olarak dizilmiştir (Plan 3.5). İlk ortaya çıktığı zaman ahşaptan yapılan arastalar ahşabın dayanıksız olmasından dolayı kâgir’den yapılmıştır (Cezar, 1985, 181). Günümüze ise daha çok kâgir’den yapılan arastalar ulaşmıştır.

Plan 3.5. Arasta plan örneği (Küçükkömürcü, 2005, s.8)

Arastaların yapılacağı alanı seçmede en önemli unsur geliri olmayan mimari yapılar (camiler) olmuştur (Kartal, 2013, s. 7). Genellikle tek seferde yapılan arastalarda zamanın geçmesi ile beraber fazla değişim gözlenmemiştir (Sözen, 2016, s. 36). Genellikle tek katlı olan arasta dükkânlarının nadir de olsa çift katlı olarak inşa edilenleri de mevcuttur (Dehkhoda, 2011, s. 25). Ahşap olarak yapılan arastaların sokaklarının üzeri açık iken, kâgirden yapılan arastaların sokaklarının üzerleri genellikle beşik tonoz ile kapatılmıştır (Dehkhoda, 2011, s. 26). Arastalarda esnafların her sabah helal kazanç için yemin ettikleri ve diğerler kubbelerden yüksek olan dua kubbeleri de bulunmaktadır (Dehkhoda, 2011, s. 28). Arastalarda yer alan dükkânların sahipleri değişse de o dükkânın işlevi değişmemektedir. Bu yüzden arastalar işlevlerine göre; dikiciler arastası, terlikçiler arastası, baharatçılar arastası ve kürkçüler gibi farklı isimlerle de anılmıştır (Koltuk, 2018, s. 16). Açık ve kapalı olarak inşa edilen arastaların kapalı olarak yapılanlarının sokaklarının her iki ucunda giriş kapıları bulunmaktadır (Çam, 1991, s. 355). Bu plan tipiyle bedestenlere benzeyen arastaların bedesten fakı bedestenlerde bulunan mahzen ve kiler gibi depolarının bulunmamasıdır. Ancak kapalı olarak yapılan arastalar Kapalıçarşıları andırdığı için zaman zaman bedesten olarak ta anılmıştır (Çam, 1991, s. 356). Osmanlı döneminde gelişim gösteren arastaların en önemlilerinden biri Sultanahmet Arastası'dır (Fotoğraf 3.4).

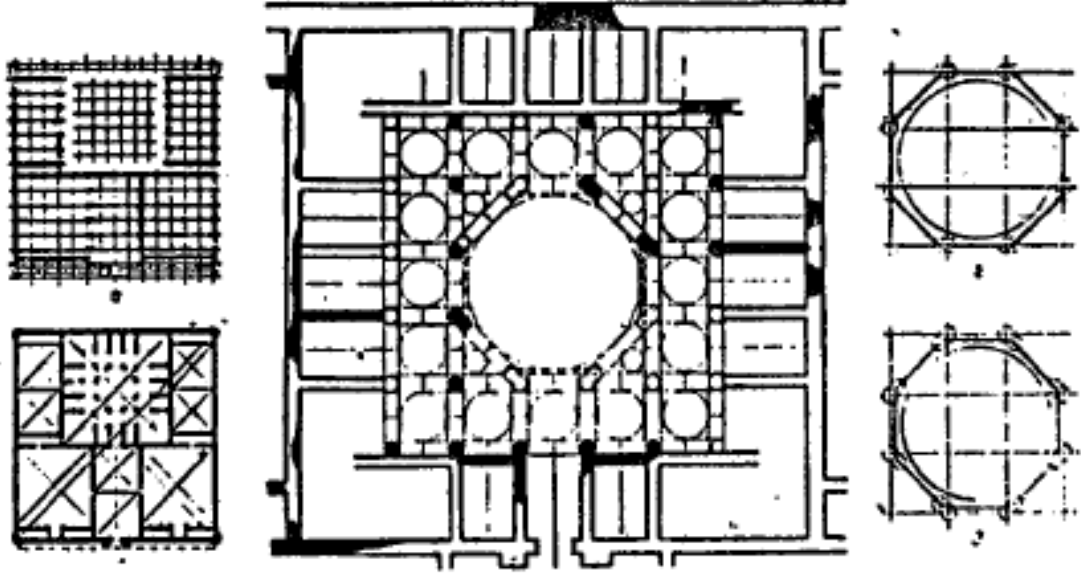

Fotoğraf 3.4. Sultanahmet arastası girişi (E. İşleyen, 2013, s.12)

3.3.4.2. Kervansaray ve Han

Kervansaraylar ticaret bölgelerindeki kervanların kullanmış olduğu yol güzergâhında tüccarların ve halkın barınması, konaklaması için yapılmıştır (Satı, 2013, s. 5). Arapça kökenli olan ribat' ların kervansarayların ilk örneği olarak kabul edilmektedir. Ribatlar daha çok ordu mensupları için sınır topraklarında inşa edilen küçük kalemsi yapılarıdır (Kılıç, 2013, s. 220). Ribatlar ana işlevi barınak ve tebliğ merkezi olmasıdır. Kervansarayların çıkış noktası olarak ribatlar örnek olarak gösterilse de kervansaraylar ribatlar' dan farklı işlevlere sahiptir. Kervansarayların ortaya çıkmasına güvenlikten çok İpek Yolu'ndaki ticaret etki etmiştir (Usta, 1994, s. 93). İpek yolunun Türklerin hâkimiyetindeki topraklar üzerinden geçmesi ve ilk örneklerinin Türk topraklarında olması kervansarayların Türklere özgü bir yapı türü olduğunu göstermektedir (Gürz, 2014, s. 14). Fakat kervansarayların ilk örneklerine ribat dendiği de kaynaklarda geçmektedir. Karahanlı döneminde Buhara-Semerkant yolu üzerinde 1078-1079 yılları arasında Şemsülmülük Nasr b. İbrahim tarafından Ribat-ı Melik

(Plan3.6) adında bir kervansaray yapılmıştır (Aybicin, 2018, s. 8). Ribat-ı Melik ilk kervansaray olarak kabul edilmektedir.

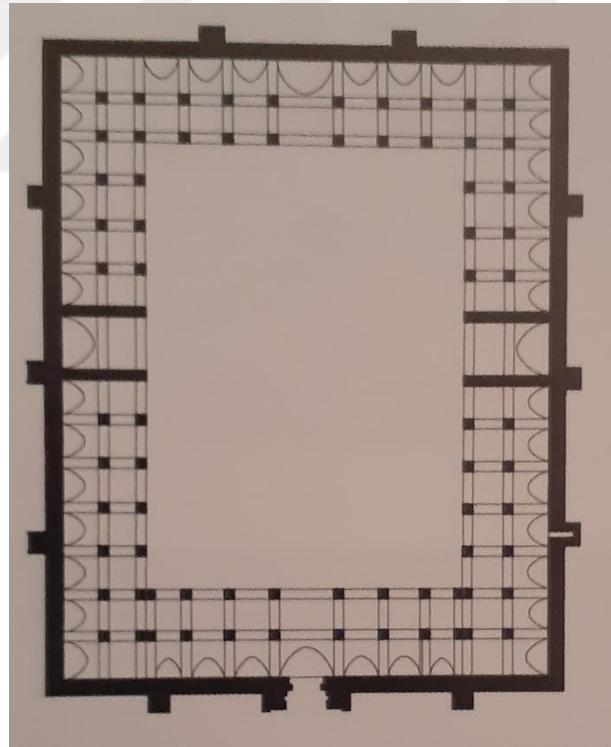

Plan 3.6. Ribat-ı Melik kervansarayı planı (Aslanapa, 2011, s. 40)

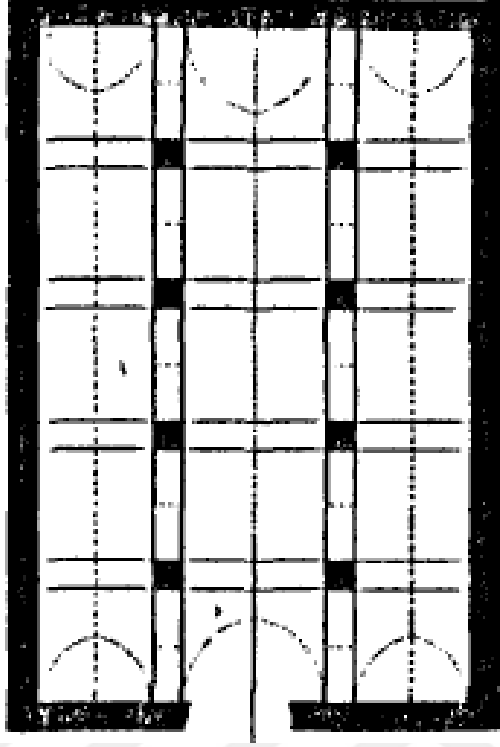
Kervansaraylar Selçuklular zamanında büyük bir gelişim sağlamıştır (Koltuk, 2018, s. 29). Selçuklu döneminde kervansaraylar için abidevi taç kapılar yapılmıştır. Kervansarayların şehirlerarası ve şehir içi için kullanılan tipleri mevcuttur (Güran, 1976, s. 1). Şehirlerarası kervansarayları müstahken bir kale görünümünde iken şehir içinde yer alan kervansaraylar kale görünümünden uzaktır. Bu yüzden şehirlerarasında yer alan korunaklı yapılara kervansaray denilirken şehir içinde yer alan ticari yapılara han denmiştir (Kılıç, 2013, s. 221). Kervansaraylar şehirlerarasında yer alıp 30-40 km aralıklarla yapılmış ve bu sayede kervan sahiplerinin, yolcuların ve gerektiğinde ordunun kolayca kervansaraya ulaşması sağlanmıştır (Kılıç, 2013, s. 223). Kervansaraya gelenler hayvanları ile beraber üç gün boyunca ücretsiz olarak misafir edilirdi. Bu durum daha çok vakfi olan yani belli bir geliri olan kervansaraylar için geçerlidir. Vakfi olmayan kervansaraylarda ise yolcular belli bir ücret karşılığında kervansaraylarda konaklardı (Kılıç, 2013, s. 223). Kervansaraylar ve Hanlar tüccarlar için bir Devlet Sigortası işlevi görmüştür. Osmanlı döneminde ticaret yollarının değişmesi ile birlikte Selçuklular zamanından kalan kervansaraylar ıssızlaşmıştır. Yeni açılan ticaret yolları üzerinde yeni kervansaraylar inşa edilmiştir. Özellikle İstanbul'u

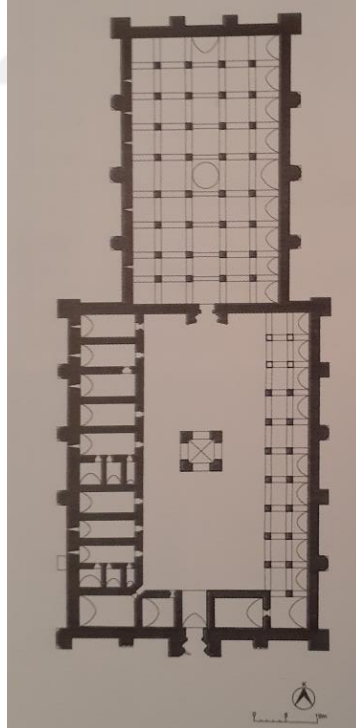
Suriye üzerinden Mekke ve Medine'ye bağlayan yol üzerinde çok sayıda kervansaray yapılmıştır (Kılıç, 2013, s. 223). Kervansaraylar içinde hamamlar, ahırlar, konaklama yerleri, veteriner, pazar, mescit, semerci, urgancı, nalbant ve demirciesnafı bulunurdu (Satı, 2013, s. 5). Kervansaraylarda gerektiği zaman yolcular hayvanlarını satıp yerine yeni hayvanlarda almaktaydı (Gürz, 2014, s. 17). Kervansarayların kapıları akşam olunca kapatılır görevliler tarafından kandiller yakılırdı. Kuşluk vaktine kadar kervansaraydan kimse çıkartılmaz ancak dışarıdan yolcu alınırdı (Kılıç, 2013, s. 224). Şehir içinde yer alan hanlar ise genellikle dikdörtgen veya kare planında, tek avlulu ve iki katlı olarak yapılmıştır (Baş, 1996, s. 36). Hanların çarşı merkezinde bulunanları işlevlerine göre Sabuncu Hanı ve İplikçi Hanı gibi farklı isimlerle anılmıştır (Tokol, 1996, s. 30). Otel olarak kullanılan hanlar ise genellikle şehir dışında yer alırdı (Kejanlı, 2010, s. 291). 16. yüzyılda kale görünümünü kaybeden hanlar daha çok ticaret için kullanılmıştır. Kervansaraylar üç farklı tipte yapılmıştır; açık avlulu, kapalı avlulu ve karma olarak (Plan 3.7).

Plan 3.7. Açık avlulu han örneği olan Evdir Hanı planı, 1215. (Kuban, 2008, s. 250)

Plan 3.7 (a). Kapalı han örneği olan çiftlik hanı planı

Plan 3.7 (b). Karma han örneği olan Konya Sultan Hanı planı (Kuban, 2008, s. 252)

3.3.4.3. Bedesten

Türk-İslam çarşı anlayışının merkezi yapısını oluşturan Bedesten kelimesinin kökeni Arapça Bezzaz'dır. Bezzaz sözcüğünün kullanımı Selçuklu dönemine kadar gitmektedir (Tokol, 1996, s. 19). Tarihi 13. Yüzyıla kadar giden Bezzazlar 17. yüzyılda yerini Bedesten'e bırakmıştır (Tokol, 1996, s. 19). Bedestenler kumaş satılan özel dükkânları ifade etmektedir (Cezar, 1985, s. 211). Bedesten kelimesi kullanılmadan önce bezzazlar pazarı ve bezzazlar çarşısı kullanılmıştır (Cezar, 1985, s. 211). Kumaşın kullanılması ortaçağda en önemli ticaret ürünlerinin başında gelmiştir. 13. yüzyılda bezzazların yani kumaş satıcısı ve üreticilerinin yanına hanlar yapılmıştır. Bu yüzden Selçuklu döneminde bedestenlere İplikçi Hanı ve Dokumacı Hanı denmiştir (Cezar, 1985, s. 212). Osmanlı döneminde çarşı merkezinde yer alan bedestenler daha çok kıymetli malların bulunduğu yerler olmuştur (Eyice, 1992, s. 302). Bedestenlerin çarşı merkezinde olması zanaatkâr ve tüccarlar için çeşitli faydalar sağlamıştır. Bedestenlerin çarşı merkezinde olması zanaatkârın ürettiği malı hanlarda konaklayan tüccarlara aracı olmaksızın doğrudan pazarlamasını mümkün kılmıştır. Bedestenler yalnızca değerli malların saklandığı bir yapı değil, aynı zaman da halkın parasının da sakladığı bir banka görevi de görmüştür (Küçükörmürcü, 2005, 10). Başlangıçta ahşaptan yapılan bedestenler çıkan yangınlarda kolayca yandığı için sonraları taştan yapılmıştır (Eyice, 1992, s. 303). Bedestenlerin taştan yapılması ile birlikte bedestenlerin duvarlarının içlerine dükkânlar yerleştirilmiştir. Bu dükkânlar içerisine saklama dolapları ile ürünlerin sergilendiği kervetler'de² yapılmıştır (Küçükörmürcü, 2005, s. 10). Türkiye'de inşa edilen ilk bedesten Beyşehir bedestenidir (Cezar, 1985, s. 216). Eşrefoğulları Bey'i Süleyman Bey tarafından 1299 yılında yapılan bedesten (Fotoğraf 3.5) hanlardan bağımsız olarak yapılmıştır (Cezar, 1985, s. 216). Bedestenlerin asıl gelişim tarihi 16. ve 17. yüzyıl olmuştur. M. Cezar bedestenleri 6 gruba ayırarak incelemiştir. Bu gruplar; Mahzenli Bedestenler, Dıştan Dükkânlı Bedestenler, Arasta Bedestenler, Arastalı Bedestenler, Kat Bedestenleri ve Tek Hacimli Bedestenlerdir (Cezar, 1985, s. 221).

---

² Kervetler üzerinde hasır serilerek yatmak, uyumak ve oturmak için kullanılan zeminden yüksek yerlerdir (Hasol, 1979, s. 259).

Fotoğraf 3.5. Konya Beyşehir bedesteni (Konya İl Turizm Müdürlüğü, 2018)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. ÇORUM ÇARŞISININ KONUMU VE TARİHÇESİ

Çarşılar ortaya çıktıkları günden beri sade üretim ve ticaretin yapıldığı bir alan olarak görülmemişlerdir (Atakan, 2019, s. 24). Çarşılar sosyal hayatın geçtiği, halkın adli ve idari işlerini yürüttüğü, ibadetlerini eda ettiği, kendisinin ve ailesinin ihtiyaçlarını karşıladığı bir bölgeyi ifade etmektedir. Tezimizin ana konusu olan Çorum Çarşısı bölgesi de halkın en yoğun şekilde hareketliliğinin yaşandığı Çorum şehrinin merkezinde yer almaktadır (Fotoğraf 4.1).

Günümüzdeki Çorum Ulu Cami etrafında bulunan dükkânların E. Çelebi' nin bahsettiği dükkânların bir kısmı olma ihtimali yüksektir. Merkezi konumda bulunan büyük cami etrafına akarat için dükkânlar ve hamam yapma geleneği daha eskilere dayanmaktadır. Çorum Ulu Cami ile Çöplük Çarşısı bölgesi, şehrin Türklerin eline geçmesinden itibaren şehrin merkezi olma özelliklerini kaybetmeden günümüze kadar devam ettirmişlerdir (Keskin ve Çakar, 2014, s. 389).

Fotoğraf 4.1. Çorum Çarşısı'nın şehirdeki konumu (Ç3DKR, 2019)

Ayrıca Çorum Çarşısı; Kunduzhan Mahallesi, Çöplü Mahallesi, Karakeçili Mahallesi, Gülabibey Mahallesi, Yeni Yol Mahallesi ve Çepni Mahallesi'nin kesişim noktalarında bulunmaktadır (Harita, 4.1).

Harita 4.1. Çorum kent merkezi'ni oluşturan mahalleler (Özdindar, 2015, s. 51)

Çorum şehri, Türklerin eline geçmesinden önce birçok medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Şehir topraklarına hâkim olan her medeniyet kendi izlerini bu topraklar üzerinde bırakmışlardır. Anadolu ticaretinde önemli rol oynayan Çorum şehrinin asıl tarih sahnesine çıkışı Hititler ve Türkler dönemlerinde olmuştur. Türklerin 1075 yılında Çorum'u fethi ile birlikte Türkler kendi medeniyet anlayışlarını bu topraklara yerleştirmeye başlamışlardır.

Anadolu Selçukluları döneminde inşa edilen Çorum Ulu Cami yapıldığı dönemden sonra da şehrin ve çarşının odak noktası olmuştur. Türkler öncesinde şehrin ana merkezi Çorum Kalesi' nin bulunduğu mevki olarak kabul edilmektedir. Şehrin merkezi ve çarşısı Türkler ile birlikte Çorum Kalesi' nin dışına çıkarılarak bugünkü yerini almıştır. Şehirde kitabeli en erken yapı Çorum Ulu Cami'nin minberidir. Çorum Ulu Cami, Anadolu Selçuklu Devletinin son dönemlerinde 1306 yılında yapıldığı minberindeki kitabesinden anlaşılmaktadır. Çorum Ulu Cami'nin inşası ile birlikte caminin ihtiyaçlarının karşılanması için akarat yapılmıştır (Keskin ve Çakan, 2014, s. 388). 1455 yılından önce ulu cami'nin 40 adet vakıf dükkânının mevcut olduğu bilinmektedir (İlca, 2001, s. 185). Şehrin 15. yüzyılda ekonomisinin gelişmesine şüphesiz en büyük katkıyı Bursa-Tebriz ticaret yolunun Çorum'dan geçmesi sağlamıştır (Gökşen, 2007, s. 123). 1530 yılında Çorum Ulu Cami'nin vakıflarında artış sağlanmış ve ulu cami'ye bir hamam (Güpür Hamam'ı), iki ev ile beraber 43 adet dükkân akarat olarak bağlanmıştır (İlca, 2001, s. 185). 1550-1600 yılları arasında ise Ulu Cami'nin akarat'ında büyük bir patlama yaşanmıştır. Ulu Cami'ye bu tarihler arasında 148 vakıf ve 58'i vakıf dışı olmak üzere toplamda 206 dükkân akarat olarak verilmiştir (Faraqhi, 1985, s. 77).16. yüzyılda Çorum'da bir bedestenin varlığı bilinmekteyse de Çorum Bedesteni'nin nerede bulunduğu kesin olarak bilinmemektedir. Ancak bu bedesteninin Amasya Şehy Abdurrahman Vakfi'na bağlı olduğu bazı vakfiyelerde geçmektedir (Karaman, 2007, s. 106). A. İlca yaptığı araştırmada Çorum Bedesteni'nin 1550-1600'lü yıllarda Ulu Cami'nin akaratı arasında bulunduğunu ve bedestenin sonraki yüzyıllarda yandığını aktarmaktadır (İlca, 2006, s. 76).Osmanlı ordusu 1596-97 yıllarında Eğri seferi için hazırlık yaparken Osmanlı Devleti ordu çarşısı için Çorum Beylerbeyi'nden esnaf istemiştir. Çarşı esnafı bir araya gelerek önceki yıllarda olduğu gibi yalnız aşçı, bakkal ve ekmekçi gönderebileceklerini söylemişlerdir (Faraqhi, 1985, s. 95). 16. ve 17. yüzyıllarda Çorum'da çeşitli isimlerle anılan yirmiye yakın çarşı bulunmaktadır (Korkmaz, 2003, s. 306).

IV. Murat Erivan Seferine çıktığında Çorum Bağzık köyünde konaklamıştır. Bu esna da depremler neticesinde yıkılan Çorum Ulu Cami'yi tamir ettirip, Ulu Cami için medrese ve akarat yaptırmıştır (Keskin ve Çakar, 2014, s. 388). Akarat sistemi ilk defa vakıflar ile birlikte VII. yüzyılda ortaya çıkmaya başlamıştır (Yediyıldız, 2012, s. 479). Arapça kökenli olan akarat kelimesi kiraya verilerek gelir sağlanan ürün veya mimari

yapılar olarak tanımlanmaktadır (Hasol, 1993, s. 23). Çorum Ulu Cami'ne IV. Murat devrinden itibaren vakıflar tahsis edilmiştir (Erzincan, 2012, s. 92). Akarat sayesinde camilerin ihtiyaçları ile cami görevlilerinin ücretleri kolaylıkla giderilirken aynı zamanda devlete mali bir yük bindirilmemiştir.

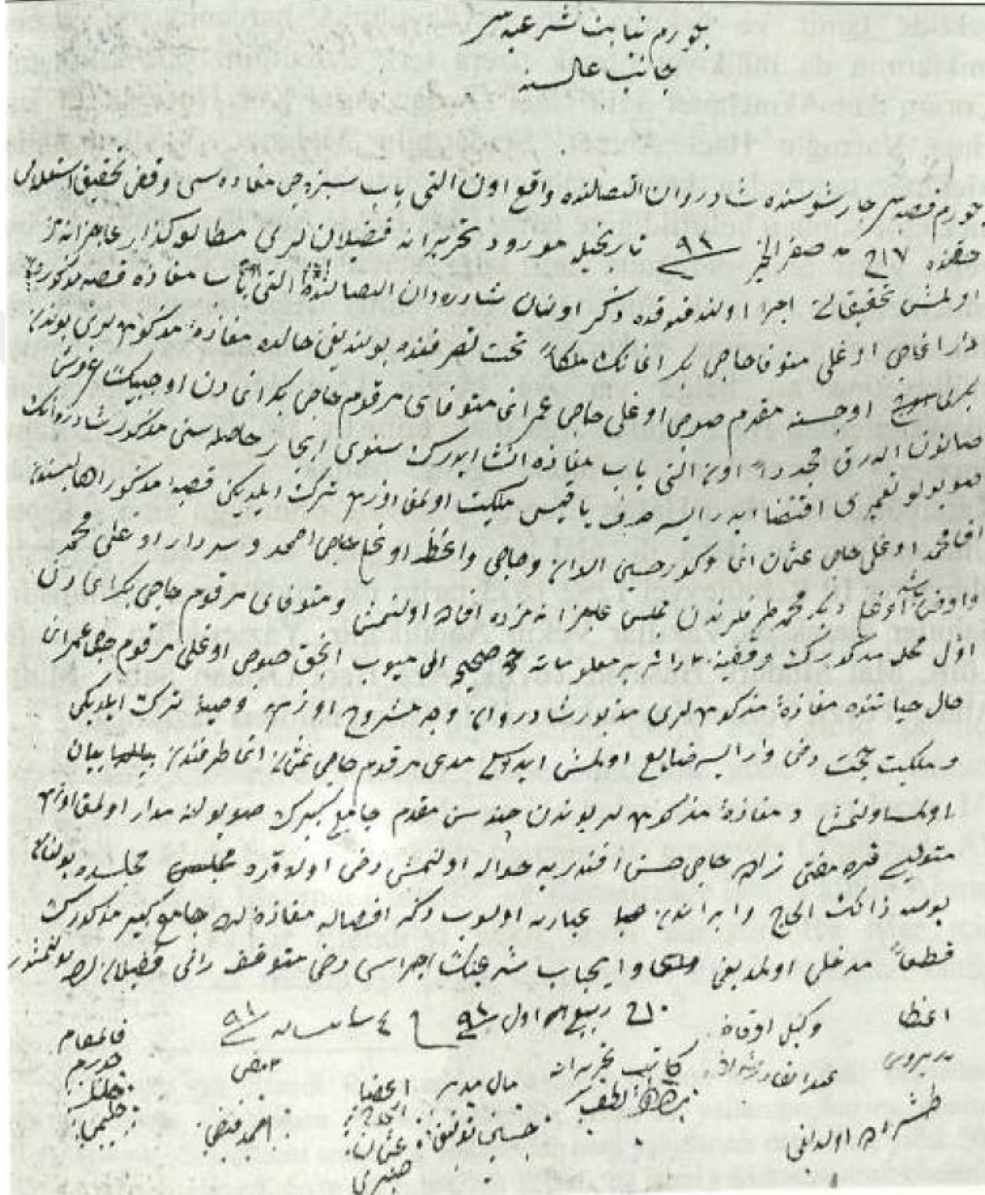
Erzurum'dan İstanbul'a dönerken Çorum'a da uğrayan ünlü seyyah E. Çelebi Çorum Ulu Cami ve şehir hakkında şunları söylemektedir; "Şehir 42 mahalle ve 42 mihraptır. 4.300 bağlı ve bahçeli evleri vardır. Sultan Alaaddin Camii'ni Süleyman Han imar etmiştir. Çarşı içinde Mimar Sinan Kari olup cemaati çoktur. Kırk konak yerden Süleyman Han su getirip bu şehre sebil yapmıştır" (Sabuncuoğlu, 1972, s. 40). E. Çelebi'nin Çorum Ulu Cami'nin çarşı içinde olduğunu söylemesi Ulu Cami etrafında dükkânların var olduğunu göstermektedir. E. Çelebi'den edindiğimiz bilgilere göre Çorum Ulu Cami 17. yüzyılda da Çorum Çarşısı'nın merkezi olma özelliğini korumuştur. 1786 yılında meydana gelen depremde Çorum Ulu Cami ve etrafındaki birçok yapının yanında şehir hanlarının da büyük bir bölümü yıkılmıştır. Bu dönemlerde Çorum'da bulunan hanlar çöplük çarşısı etrafında bulunmaktaydı (Aktüre, 1985, s. 146). Hanların bu bölgede olması Bezzazları'nda burada olmasını sağlamıştır (Tekeli, 1985, s. 85). 1875 tarihli keşif raporunda ise Çorum kasabası şadırvan civarında bulunan 16 adet sebzeçi dükkânının var olduğundan ve bu dükkânlardan altısının Darağacıoğlu Hacı Bekir Ağa'ya ait olduğu bahsedilmektedir (Fotoğraf, 4.2). Daha sonra bu altı dükkânın yerine Sucuoğlu Hacı Ömer Ağa tarafından 16 adet yeni dükkân yaptırılmıştır. Hacı Ömer Ağa'nın yaptırmış olduğu bu dükkânların kira gelirlerinin ihtiyaç duyulduğu zaman şadırvanın ihtiyaçları için harcanması gerektiği bildirilmiştir. Bu dükkânların ise daha önce Ulu Cami'nin suyoluna gelir olması için akarat olarak Karamüftüzade Hacı Hasan (ö. 1868) tarafından yapıldığı ve ona ait olan bir belgeden anlaşılmaktadır (Ilıca, 2006, s. 252). 1894 tarihli Yüzbaşı Haritasında ise bu dükkânların yeri blok bir yapı halinde gösterilmiştir (EK-2). 1890 ve 1894 tarihli haritalarda çarşılarından ve hanlardan bahsedilmektedir (EK-2 ve EK-3). 1905 yılında Kılıczade Hacı Bekir B. Mehmet adlı bir şahıs Uzun Çarşı'sındaki dükkânının kirasını Ulu Cami'ye vermiştir (Ilıca, 2006, s. 199).³ Ancak A. İlıca'nın aktarmış olduğu 1950'li tarihli kroki de Çorum Ulu Cami ve çevresindeki dükkânların yerleri ile bu dükkânlarda

---

³ Bahsi geçen uzun çarşı Çorum Ulu Cami'nin batısında yer almaktadır (EK-2).

hangi tür esnaf gruplarının yer aldığını gösterilmektedir (EK-4). A. İlca'nın aktarmış olduğu bu krokide dükkânların sayısı da altı adet olarak gösterilmiştir. 1950 tarihli krokiye göre Ulu Cami'nin batısında dükkânlar yer alırken bu dükkânların karşısında ise uzun çarşı bulunmaktadır.

Fotoğraf 4.2. ÇSS: 6/218 (İlca, 2006, s. 139)

Çorum Ulu Cami'nin kuzey batısından başlayarak devam eden bu dükkânların karşısına da dükkânlar yapılarak bir uzun çarşı oluşturulmuştur (Fotoğraf 4.3). 2010'lu

yıllara kadar varlığını koruyan bu çarşı bu yıllardan sonra bazı dükkânlar yıkılarak yerlerine betonarme binalar yapılarak çarşı eski işlevini ve görünümünü kaybetmiştir.

Fotoğraf 4.3. Ulu Cami cenaze kapısı çıkışı dükkânları 1960'lı yıllar (Yiğit, 2010)

Fotoğraf 4.3 (a). Ulu Cami cenaze kapısı çıkışı günümüzdeki hali (A. Torun, 2020)

14. 5. 1937 yılında vakıf mallarının satışı için ihaleye çıkan vakıf malları arasında uzun çarşıda yer alan kahvehane ve bir adet dükkân da yer almaktadır. İhaleye çıkan bu vakıf dükkânlarının günümüzdeki Ulu Cami'nin batısında yer alan dükkânların olma ihtimali yüksektir (Fotoğraf 4.4). Günümüzde ise vakıf malı olmayan bu dükkânlar özel mülk statüsünde işlevini devam ettirmektedirler. Dükkânlar günümüzde saçakları hariç özgün yapısından tamamen uzaklaşmıştır. Dükkânlara yapılan ilaveler, dükkânların ikiye bölünerek sayılarının artırılması veya birkaç dükkânın iç mekândan birleştirilmesi ve ön cephelerinin tabelalar ile kapatılması dükkânların özgünlüğünün bozulmasını sağlamıştır.

Fotoğraf 4.4. Çorum Ulu Cami ve dükkânlarının genel görünümü (A. Torun, 2019)

Günümüzde dükkânlarla beraber cami görevlileri odası ve depo olarak kullanılan yapıların ara duvarları ile çatıları bitişiktir. Dükkânlar cami avlusunda yer alan cami görevlileri odasından yaklaşık 1.5 metre kadar daha alçaktadır. Ancak cami görevlileri odası ulu cami avlusu içinde yer alırken dükkânlar ulu cami avlusu sınırları dışında olsa da avlu duvarlarına bitişik olarak yapılmıştır (Fotoğraf 4.5). Ulu Cami'nin avlu duvarlarına bitişik olarak yapılan dükkânlar iki grup halindedir. Dükkânların ortasında yer alan merdivenler hem dükkân gruplarını ikiye ayırırken hem de Ulu Cami'ye batı

tarafından ulaşımı sağlamaktadır. Yedi basamaklı olan merdivenin yedinci basamağının kuzey ve güney tarafında cami avlusunun kesme taştan yapılan duvar kolonları bulunmaktadır.

Fotoğraf 4.5. Çorum Ulu Cami'nin batı duvarına bitişik olan dükkânlar (Keskin, 2017)

Arastaların, bedestenlerin, hanların, dükkânlar ve ticarethanelerin yanında Çorum Çarşısı'nı oluşturan diğer yapılar da Ulu Cami etrafında konuşlanmıştır. Ulu Caminin hemen doğusunda yer alan Güpür Hamamı 1436 yılında, Paşa Hamamı 1484 yılında, Ali Paşa Hamamı 1573 yılında, Saat Kulesi 1894 yılında, Belediye Binası ise 1925 yılında yapılmıştır. Ulu Cami etrafında yer alan Çöplük Çarşısı da Çorum Merkez mahallelerinden biri olan Kunduzhan Mahallesi sınırları içinde yer almaktadır. Kunduzhan mahallesindeki Hürriyet caddesinde yer alan 2 ile 13. sokakların arasında yer alan dükkânlar Çöplük Arastası'nı oluşturmaktadır (Fotoğraf 4.6). Çorum Çöplük Çarşısı kuzeyde Kunduzhan Caddesi, batısında Farabi Caddesi ve Taşhan Caddesi, doğusunda Osmancık Caddesi ve güneyde de Hamid Cami Caddesi sınırlanmaktadır. Tarihi yapılara da yakın bir konumda olan Çorum Çöplük Çarşısı'nı kuzeyin de Ziraat

Bankası ve Ulu Camii, güneyinde Hamid Camii, Veli Paşa Hanı, Taş Han ve Eski Kilise, Doğusunda Hürriyet Parkı, güney doğusunda Saat Kulesi, batısında Paşa Hamamı, kuzey doğusunda Halk Bankası, Dikiciler Arastası ve Güpür Hamamı mevcuttur.

Fotoğraf 4.6. Çöplük Çarşısı batı yönünden havdan görünümü (Çorum Belediyesi, 2019)

Çorum Çöplük Çarşısı; Ayakkabıcılar Arastası, Dikiciler Arastası ve Çöplü Arastası olarak da bilinmektedir. Bu bölgeye Dikiciler Arastası denilmesinin sebebi günümüzdeki Güpür Hamamı'nın güneyinde ki dar sokaklı arasta yapılmadan önce dikici esnafının Çöplük Çarşısı'nın etrafında yer almalarındandır. 1960'lı yıllarda bugünkü Dikiciler Arastası'na taşınan dikiciler esnafı ile birlikte yeni inşa edilen arastaya "Dikiciler Arastası" denilmiştir. Eski yer ise daha çok Çöplük Çarşısı ve Ayakkabıcılar Arastası olarak anılmıştır.

Çöplük Çarşısı'nın ilk çizimine 1890 tarihli haritada rastlamaktayız. Yüzbaşı Haritası olarak da anılan haritada Çorum Çarşısı'nın konumu, plan düzenlemeleri ve dükkân tiplerinin yanında şehrin diğer mimari yapıları da görülmektedir (EK-3). Haritanın sol üst köşesinde çorum hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Bu bilgilere göre Çorumda; "Cami-i Kebir başta olmak üzere 23 adet minareli cami ve 21 adet de mescit

vardır. Aynı zamanda şehirde 10 medrese, 6 han, 2 kütüphane, 1100 dükkân ve 135 çeşme olduğu yazmaktadır” (Ozulu, 2007, s.205). 1890 tarihli haritada Çorum merkezde ‘‘çarşı’’ adıyla bir mevki de bulunmaktadır (EK-3). Çarşı adıyla yazılan yer bugünkü Çöplük Çarşısı’nın olduğu bölgedir. Bu bilgiler bizlere günümüzde çöplük çarşısı olarak anılan mevkiinin 19. yüzyılda da çarşı olarak kullanıldığını ve yerinin aynı kaldığını göstermektedir. 1894 tarihli haritada da çöplük çarşısı bölgesinin çarşı olarak yazıldığı gözükmektedir (EK-2). Bu iki harita arasında önemli bir fark yoktur. İki harita da Çöplük Çarşısı’nın yeri ve dükkân tipleri aynı olarak çizilmiştir. İki haritada bulunan dükkânların ne zaman yapıldığı elimizde yeterli belgelerin olmamasından dolayı kesin olarak bilinmemektedir. Ancak 17. yüzyılın başlarında Çorum’u ziyaret eden E. Çelebi Çorum hakkında şunları söylemektedir;

Şehir 42 mahalle ve 42 mihraptır. 4300 bağlı bahçeli evleri vardır. Sultan Han Camiini Süleyman Han imar etmiştir. Çarşı içinde Mimar Sinan Ağa kâgiri olup cemaati çoktur. Tahıl pazarı Cami, Bey Cami, Defterdar Cami, Medrese Cami, Ağa Cami meşhurdur. Fakat Murat Han camiinden mükellefi yoktur. 11 Sübyan Mektebi ve 7 hanı vardır. Üç adet tekkesi, 300 adet dükkânı olup her türlü esnaf mevcuttur (Köseoğlu, 2009, s. 331).

Bu bilgiler bizlere E. Çelebinin bahsettiği dükkânların Ulu Cami etrafında yer alan dükkânlar ile birlikte Çöplük Çarşısı’nı oluşturan dükkânların olduğunu düşündürmektedir. Ancak bu dükkânlar yangınlar ve depremler neticesinde zaman zaman yıkılmış ve yerlerine yenileri yapılmıştır. EK-2 ve EK-3’te gördüğümüz çarşı dükkânları da yangınlar sonucu yıkılmıştır. İlk önce 1900 yılındaki yangında zarar görmüş olan çarşı dükkânları 1913 yılında meydana gelen ikinci büyük yangın esnasında Çöplük Çarşısı’nın tamamına yakını yanarak harabe haline gelmiştir. 1913 yılındaki çarşı yangını M. Tütüncü şöyle anlatmaktadır;

1913 senesinde Çorum’da vuku bulan büyük çarşı yangınında ‘‘taş mağaza’’ içindeki bütün mallarıyla beraber kâmilan yanmıştır. Şöyle ki: Taş mağazanın birkaç dükkân ötesinden yangın çıkmış ve Ramazan günü sahur vaktinde bu yangın başlamıştır. Attarlar, manifaturacılar, Çarıkçıklar, Ayakkabıcılar Çöplük mevki Hamid Cami civarına kadar yanmıştır. Bizim mağazanın malı, sekiz bin Türk altınına muadil sigortalı idi. Bu sigorta İngiliz şubesinden bir şirket tarafından yapılmış olup yangın neticesinde bu şirketten on para bile alınamamıştır. Yangın esnasında Veli Paşa Hanı da tamamen yanmıştır. Eğridere mevkiinde Darendeli Hacı Hasan Ağa’nın hanı bu yangından kurtulmuştur (Ozulu, 2006, s. 15).

Yangının hemen sonrasında Çorum İli Ticaret Sanayi Odası 29.11.1913 tarihinde kurulmuştur (İl Yıllığı, 1969, s. 255). Bu odanın Çorum merkezde 520 üyesi

bulunmaktadır. Küçük esnaf sayısı ise 2038'dir (Çorum İl Yıllığı, 1969, s. 255). Büyük yangın sonrası sanayi odasının kurulması Çorum'da ki esnaf gruplarının ekonomik olarak güçlü olduğunu göstermektedir. Esnaf grubu 20. Yüzyılın başlarında güçlü olsa da yangında yanan çarşı uzun süre yapılamamıştır. 1913 yılında ki yangında büyük zarar gören çarşı'nın yerine kentin çöplerinin döküldüğü ve bu yüzden bu bölgeye halk tarafından "Çöplük" isminin verildiği tahmin edilmektedir (Dündar, 2007, s. 204). 1913 yılından sonra uzun süre çöplük halinde kalan çarşı 1925-1926 yıllarında bir Macar mühendise planı çizdirilerek tekrardan yapılmıştır (Ozulu, 2000, s. 46). Çorum Belediyesi çarşığı yaptırırken çarşı içinde yeni yollar açılmış ve dar olan sokaklar genişletilmiştir. Buna uymayan dükkânlara ise ruhsat verilmemiştir (Söylemez, 2007, 23). Çarşının 1913 yılından sonra yapıldığının en büyük delili çarşı meydana getiren dükkânlarının plan tipleridir. 1890 ve 1894 yıllarındaki haritalarda çarşının dükkânları doğu-batı yönünde uzatıldığı ve dükkânların farkı boyutlarda olduğu görülmektedir (EK-2 ve EK-3). Ancak günümüze gelen Çorum Çöplük Çarşısı'nın dükkânları doğu-batı yönünde değil tam aksine olarak kuzey-güney yönünde uzatılmış dikdörtgen boyutlarda ızgara planlı olarak inşa edilmiştir (EK-5). Günümüze ulaşan Çöplük Çarşı'nın çizimini bir Macar mühendise çizdirildiğini A. Ozulu yapmış olduğu röportajda nakletse de bu Macar mühendisin kim olduğunu söylememektedir. Çorum Çöplük Çarşısı'nın yapıldığı dönemlerde Çorum Memleket Hastanesi de yapılmıştır. Çorum Memleket Hastanesi'nin mühendislerinin tercümanının bir Macar olduğunu E. Ertekin hatıratında aktarmaktadır (Ozulu ve Demiryürek, 2017, s. 63). Bu olay bizlere Çorum Çöplük Çarşısı'nın da Çorum Memleket Hastanesinin çizimlerini yapan mühendisler olma ihtimalini akla getirmekle beraber kesin bir bilgi vermemektedir.

Bu bölgede yer alan dükkânların inşa tarihlerinin 20. yüzyılın başları olsa da bölgenin yüzyıllar boyu çarşı olarak kullanıldığı bilinmektedir. Türk-İslam Şehir Plan yapısına da uygun olan bu sistem bizlere burada ki çarşının, Çorum'un Türklerin eline geçmesinden sonra yapıldığını düşündürmektedir. Çorum Ulu Cami'nin inşasından sonra Ulu Cami'nin etrafına hanlar, bedestenler ve dükkânlar yapılmıştır. Günümüzdeki Çöplük Çarşısı'nın bulunduğu civarda bir bedestenin varlığının bilinmesi bu bölgenin 8 asırdır çarşı ve ticaret amaçlı kullanıldığını göstermektedir. 19. yüzyılın sonlarında bu bölge de altı adet Han'ın varlığı bilinmektedir (Dündar, 2007, s. 203). Bölgede ki han sayısı 20. yüzyılın başlarında on bir'e kadar çıkmıştır (Dündar, 2007, s. 203). Bu

hanlardan günümüze ulaşan Veli Paşa Hanı'nın da bu bölge de yer alması bu bölge de ticari faaliyetlerin yoğun olarak yapıldığını ispat etmektedir.

Çorum Çöplük Çarşısı plan itibariyle de Türk-İslam geleneğinde fazla uygulanmayan bir plan türüdür (Keskin ve Çakar, 2014, s. 389). İlk kez İyonya'lı mimar Hipodamus'un keşfettiği bu plan daha çok sahil kentlerinde uygulanmıştır. Osmanlı da şehir sokakları çıkmaz olurken bu sistem ile bütün sokaklar çıkmaz sokak olmaktan çıkmıştır.

Çorum Belediyesinin planını bir Macar mühendise çizdirerek inşa ettirdiği "Çorum Çöplük Çarşısı" inşa edildiği zaman da yirmi adadan ve her adada yirmi adet dükkân olmak üzere toplamda 400 adet dükkândan oluşmaktaydı (Ozulu, 2002, s. 46). 30.12.1966 tarihli Çorum Şehir Planında ise biri yarım olmak üzere 23 adet ada gösterilmiştir (EK-5). Çarşayı oluşturan adalar kuzey-güney istikametindeki ana aks üzerinde dikdörtgen bir plan ile simetrik olarak yerleştirilmiştir (Keskin ve Çakar, 2014, s. 389). Dükkânların yer aldığı adalar ise ızgara planın getirmiş olduğu bir plan ile doğu-batı yönünde uzatılarak dikdörtgen plan oluşturulmuştur. Doğu-batı istikametindeki ana aksı kuzey-güney yönünden kesen ara akslar arasında kalan yapı adaları "Çöplük Arastası'nı" oluşturmuştur (EK-5). Çarşının bu plan üzerine inşa edilmesinin sebebi gün ışığından daha fazla faydalanmaktır (Keskin ve Çakar, 2014, s. 389). İlk resimlerine 1930'lu yıllarda rastladığımız Çorum Çöplük Çarşısı'nda dükkânların birleştirilerek büyütülmesine ve yapıların orijinalliğinin bozulması da bu yıllarda gerçekleşmiştir. 1938 yılında Altındış lakaplı Mustafa Demirci'nin Hamid Cami karşısında Çöplük Çarşısı'nda dört adet dükkânın birleştirilmesiyle açtığı kahve daha sonra 1950 yılında kardeşi Mehmet Demirci'ye (Tıkı) geçmiştir (Kolağasıoğlu, 2009, s. 204).

Çöplük Çarşısı'nın bulunduğu alan 11.06.1991 tarihinde Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun 166 no'lu toplantısında 1829 sayılı kararın 6. maddesine göre 3. grup kültür varlığı sayılmış ve korunması gerektiğine karar verilmiştir (EK-6). Bu karar ile tescillendirilen Çorum Çöplük Çarşısı 26. 10. 1993 tarihindeki 3216 Sayılı Kurul Kanunu ile birlikte 3. grup korunması gereken kültürel varlıktan 4. grup korunması gereken kültürel varlığı derecesine düşürülmüştür (EK-6). Bu karar Çöplük Çarşısında gerek görüldüğünde çarşının güncel durumu koruma kuruluna iletilerek koruma kurulunun kararı ile yıkılmasının önü açılmıştır. Çarşının 4.

Grup kültürel varlığı olmasından yararlanan şehir plancısı Ayşegül Dinçer ile mimar Murat Güler çarşını yerinde incelemişler ve 07. 03. 2002 tarihinde çarşıda korunması gereken herhangi bir kültürel varlığın olmadığı kanaatine varmışlardır (EK-6). Ancak Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü 03. 03. 2006 yılında Çöplük Çarşısı'nın yerinde incelenmesini istemiştir. Bu incelemeler sonucunda 10. 03. 2006 tarihinde yapılan toplantıda 1358 sayılı karar ile Çöplük Çarşısı'nda izin alınmadan hiçbir fiziki uygulama ve inşanın yapılmamasına karar vermiştir (EK-7). 2006 yılında Çorum Belediyesi tescil kararının kaldırılması için Çorum İdare Mahkemesine başvurmuştur. Aynı yıl içinde Çöplük Çarşısı'nın esnafları da bir araya gelerek Çöplük Çarşısı'nın tescil kaydının kaldırılması için Kültür ve Turizm Bakanlığı'na dava açmışlardır (EK-8). Bu dava üzerine Çorum İdare Mahkemesi Çöplük Çarşısı'nın Kentsel Sit Alanı içinde yer alması ve buranın gelecek kuşaklara aktarılması gerektiği kararına varmış ancak tekrardan bilirkişiler atanmıştır. Sanat Tarihcisi Prof. Dr. Mustafa Denктаş, Doç. Dr. Yıldray Özbek ve Yar. Doç. Dr. Celil Aslan seçilmiştir. Bu bilirkişiler Çöplük Çarşısı'nı yerinde incelemişler ve 21. 11. 2008 tarihinde Çöplük Çarşısı'nın kentsel sit alanı içinde korunması gerektiğine ve tescil kaydının devam etmesi gerektiği kanaatine varmışlardır (EK-9). Bunun üzerine Çorum İdare Mahkemesi Çöplük Çarşısı'nın 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 7. Maddesine göre Çöplük Çarşısı'nın tescil kaydının kaldırılması hakkındaki davanın iptaline oy birliği ile karar vermiştir (Bkz. EK-7).

Çorum merkez ilçesine bağlı Üçtutlar Mahallesi sınırları içinde yer alan "Dikiciler Arastası" Eskiciler Sokağında yer almaktadır. Dikiciler Arastası'nın doğusunda ulu cami, güneyinde Güpür Hamamı, kuzeyinde ise Çorum Belediyesi Otobüs Durağı yer almaktadır. Halk arasında dünyanın en dar pasajı olarak da anılan arasta da 36 adet dükkân bulunmaktadır (Yaşam Gazetesi, 17. 01. 2014). Ancak bizim 29.03.2019 tarihinde yaptığımız sayımda 34 adet dükkân sayılmıştır. Arastanın güney bölümünde yer alan dükkân dizisinde 19 adet dükkân yer alırken kuzey bölümündeki dükkân dizisinde 15 adet dükkân mevcuttur. Dünyanın en dar arastası olarak almasına neden olan sokağın genişliği sokak boyunca farklılıklar göstermektedir. Arastanın batı girişinin genişliği 80 cm genişliğinde iken arastanın ortalarına ilerledikçe bu genişlik 110 cm'e kadar çıkmaktadır (Fotoğraf 4.7). Arastanın ortalarına yaklaştıkça arastanın

yolu genişlemektedir. Arastanın doğu girişinden çıkmak istediğinizde ise yolun genişliği 225 cm' e ulaşmaktadır (Fotoğraf 4.8).

Fotoğraf 4.7. Dikiciler Arastası batı girişı (A. Torun, 2019)

Fotoğraf 4.8. Dikiciler arastası doğu girişi (A. Torun, 2019)

Arastanın yapım tarihinin detaylı olarak araştırılmaması nedeniyle buranın inşa tarihi hakkında zaman zaman yanlış değerlendirmelere neden olmuştur. Bazı kaynaklar buranın Osmanlı İmparatorluğu döneminde Lonca Teşkilatı için yapıldığı kanaatine varmuştur (Yaşam Gazetesi, 17. 01. 2014). Ancak buranın tarihi yaptığımız röportajlarda Osmanlı İmparatorluğu döneminde değil, aksine Türkiye Cumhuriyeti döneminde yapıldığını ortaya çıkarmıştır. 1890 ile 1894 tarihili iki adet Çorum Şehir Haritasında, Dikiciler Arastası'nın yerinde bir yol olduğu ve güneyinde ise Hükümet Konağı'nın olduğu görölmektedir (EK-2 ve EK-3). Dikiciler Arastası'nın güneyinde yer alan Hükümet Konağı'nın 1956 yılındaki yangında yandığı bilinmektedir (Fotoğraf 4.9). Hükümet Konağı'nın yıkımından sonra yerine bugünkü Çorum Gaz binası yapılmıştır. Bugünkü Çorum Gaz Binası'nı yapılırken, bu binanın kuzeyindeki Güpür Hamamı ile arasında yer alan yol güzergâhına bugünkü Dikiciler Arastası yapılmıştır (Fotoğraf 4.10).

Fotoğraf 4.9. İşaretili yer eski Hükümet Konağı (Yiğit, 2010)

Fotoğraf 4.9.a. Çorum Çöplük Çarşısı, Çorum Ulu Cami ve Hükümet Konağı görünümü (Yiğit, 2010)

Fotoğraf 4.10. 1960'lı yıllar Çorum gaz binası ve dikiciler arastası (Yiğit, 2010)

Fotoğraf 4.10 (a). Dikiciler arastası günümüzdeki hali (A. Torun 2018)

1890 ve 1894 tarihli iki harita da Çöplük Çarşısı ve etrafındaki yapıların konumları ve isimleri yer alırken günümüzde “Dikiciler Arastası” gösterilmemiştir. Dikiciler Arastasına ait ilk plan çizimi 1966 yılında İller Bankasının hazırlamış olduğu şehir planında görülmektedir (EK-5). 1966 tarihli planda Çorum Şehri'nin mimari

yapılarının tamamının konumu ve plan tipi ayrıntılı bir biçimde yer almaktadır. 1890 tarihli harita da Ankara'dan gelen yol güzergâhı Çorum'a günümüzdeki Çorum Müzesi'nin bulunduğu yerden girip Çorum merkezine doğru ilerlemektedir (EK-3). Bu yol Çorum Saat Kulesi'nin batı tarafından Çöplük Çarşısı'nın önünden eski Hükümet binası bugün ise Halk Bankası olarak kullanılan yerden Azap Ahmet sokağa yönelerek Samsun'a doğru gitmektedir. Haritada Ulu Cami yerinin karşısında Güpür Hamam'ının yeri belli iken dikiciler arastasına ait bir çizim olmamakla birlikte bugünkü Dikiciler Arastası'nın olduğu yerde bir yol olduğu görülmektedir (EK-2). EK- 2'de görüldüğü üzere krokide Güpür Hamamı'nın yerinin gösterilmesine rağmen Dikiciler Arastası'na ait bir plan bulunmamaktadır. Bu bilgiler bizlere bu krokinin çizildiği tarihlerde şehrin çarşısının ulu camii etrafında konuşlandığını ve henüz Dikiciler Arastası'nın 1940-1950'li yıllarda var olmadığını göstermektedir. İller Bankası'nın 1966 yılında hazırlanmış olduğu Çorum Şehri İmar Planı'nda dikiciler arastasının planı görülmektedir (EK-5). 20. 03. 2019 tarihinde yaptığım bu röportajda Dikiciler Arastası'nda 43 yıldır esnaf olduğunu söyleyen Dursun Yeter Beyefendi bu arastanın 1958 yılında yapıldığını söylemiştir. Bu mesleğin kendisine babasından geçtiğini söyleyen D. Yeter Bey'in bize vermiş olduğu bilgilerin kendisine ustası tarafından aktarıldığını nakletmiştir. Dikici esnafından Kemal Ceyhan Bey ise arastanın 1957 yılında yapıldığını aktarmaktadır. A.Ozulu Bey, Celal Ercan Bey ile Güngörmezler ekibi buranın Çorum Belediye Başkanı Faik Kürkçüoğlu döneminde yapıldığını belirtmişlerdir. Bu bilgiler bizlere Dikiciler Arastası'nın Osmanlı İmparatorluğu döneminde yapılmadığını göstermektedir. Arastanın yapım aşamasında kullanılan malzeme ve mimari plan anlayışı da bizlere bunu göstermektedir. Arasta da yaptığımız incelemelerde dükkânların Çorum bölgesinde sık kullanılan kerpiç topraktan yapıldığı görülmüştür. Röportaj yaptığımız tarihte dükkânlar bakımsızlıktan yer yer yıkılmaya yüz tutmuş olduğu ve çoğu dükkânın kapısına da kilit vurulduğu gözlemlenmiştir. Ancak Çorum Belediye Meclisi'nin Ocak 2019 ayı toplantısında Çöplük Çarşısı ile Dikiciler arastası hakkında "Sokak Sağıklaştırma" projesi adı altında yenileme çalışmalarının başlatılması hakkındaki madde oy birliğiyle kabul edilmiştir (Çorum Belediyesi, E.T 22.03.2019). Fakat Ocak 2019 tarihli toplantıda Çorum Belediyesi'nin paylaşmış olduğu proje de Çöplük Çarşısı'nın yenileme önerisi yer alırken Dikiciler Arastası'nın yenileme önerisi yer

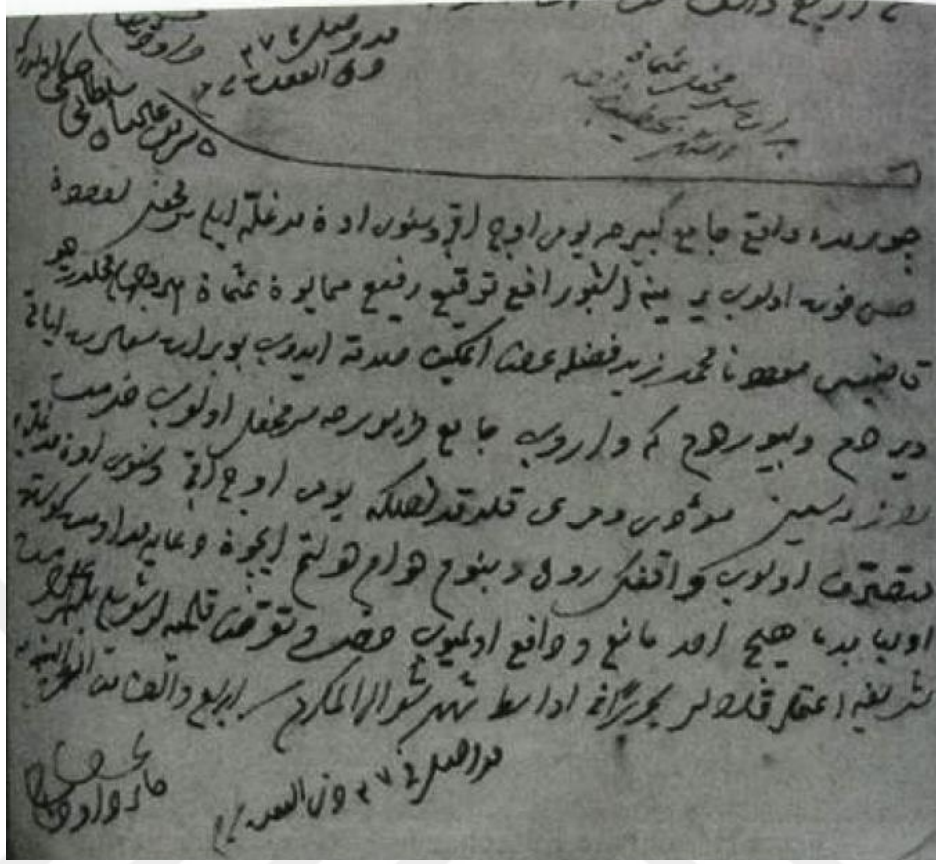
almamaktadır. Bu sağlıklaştırma s¼reci 18.03.2020 tarihine kadar başlamamıştır.
Dikiciler Arastası 1983 tarihinde tescillenmiştir (EK- 10).

4.1. ÇORUM ULU CAMİ

Çorum şehrinin merkezinde yer alan Çorum Ulu Cami Sultan Alaaddin Cami, Cami-i Kebir, Murad-ı Rabi Cami ve Abdülfettah Cami olarak da bilinmektedir (Ilıca, 2006, s. 37) . III. Murat'ın camiyi tamir ettirmesinden sonra cami Sultan Murad-ı Sülüs olarak da anılmıştır (Sabuncuoğlu, 1972, s. 27). Daha sonra cami IV. Murat'ın camiyi tamir ettirmesi ile birlikte cami Murad-ı Rabi Cami olarak anılmaya başlamıştır. Ancak cami, Ulu Cami namıyla şöhret bulmuştur. Çorum Ulu Cami'nin güneyinde Çöplük Çarşısı, kuzeyinde Hasan Paşa Kütüphanesi, batısında Paşa Hamamı yer alırken doğusunda Güpür Hamamı yer almaktadır. İnşa kitabesi bulunmayan camide iki tamirat kitabesi bulunmaktadır. Cami'nin kim tarafından yapıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Ancak camide yer alan taklit künde-kari minber üzerinde yer alan bilgilere göre cami 1306 yılında Anadolu Selçuklu Sultanı III. Alaaddin Keykubad'ın azatlı kölesi Hayrettin tarafından yaptırılmıştır. Caminin harim kısmı kare planlı ve merkezi kubbelidir (Dündar, 2004, s. 84). Cami'ye sonradan eklenen son cemaat yeri ile birlikte günümüzde cami kuzey-güney doğrultusunda uzatılmış dikdörtgen plan halini almıştır. Cami hakkında ulaşabildiğimiz en erken kayıtlı vakfiye belgesi 1595 yılına aittir (Fotoğraf 4.11). Bu belgenin önemli bir özelliği caminin vakfiyeye Cami-i Kebir olarak kaydedilmesidir.

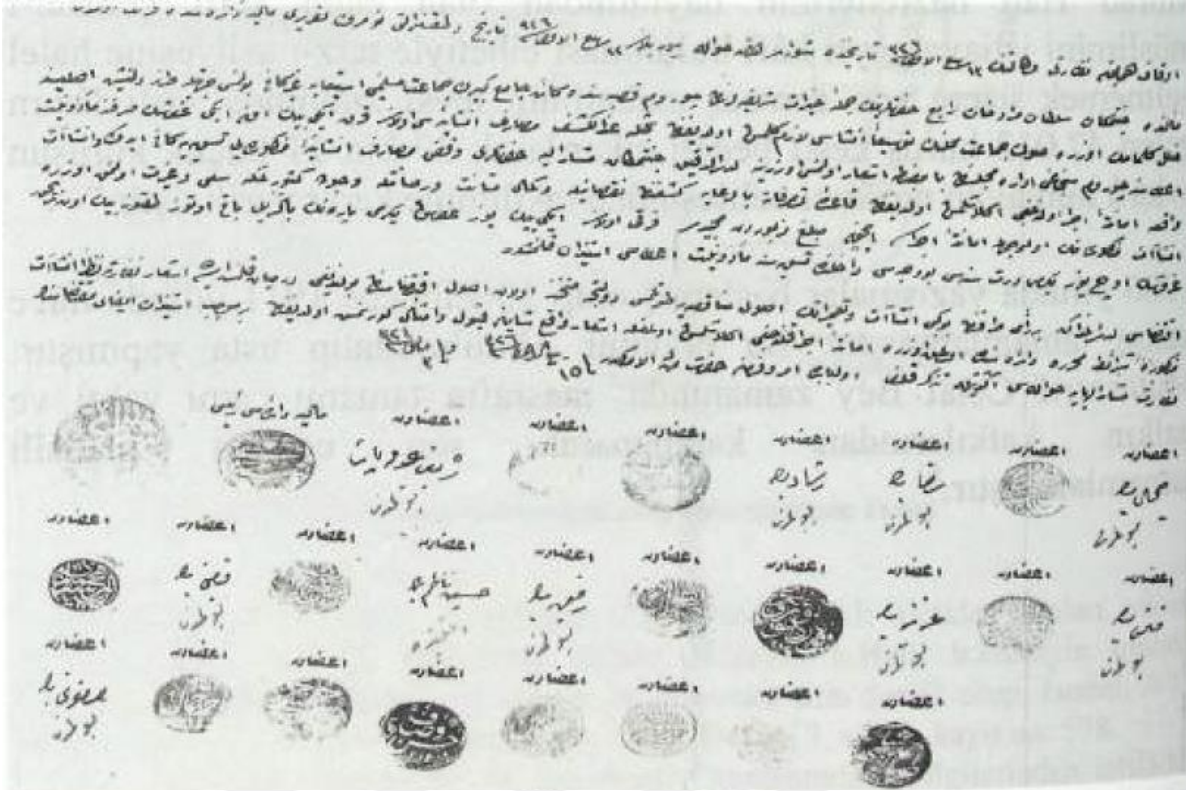

Fotoğraf 4.11. 1595 tarihli bir belge (Ilca, 2006, s. 84)

Caminin kuzey avlusunda yer alan şadırvanın suyu Kanuni Sultan Süleyman döneminde sıklık mevkiinden getirilmiştir. Sekizgen olan şadırvan içten kubbeli dıştan ise basık külahlıdır. Şadırvanın ayna taşıdaki kitabeye göre şadırvanı Hacı Abdurrahman 1757-1758 yıllarında yaptırmıştır.⁴ Ancak cami ile birlikte şadırvan ve diğer yapılarda zaman zaman tamirat görmüştür. Şadırvan'ın en son tamirâtı 1990 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yapılmıştır (Dündar, 2004, s. 86). Şadırvan ile caminin kuzey kapısı arasında 70 cm yüksekliğinde üstüne küçük bir oyuk bulunan bir sadaka taşı bulunmaktadır. Son cemaat yerinin yapımı için 18 üyenin imzası ile birlikte Evkaf-ı Hümayun Nezaretinden 1904 ve 1906 yılında yardım istenmiştir (Fotoğraf 4.12).

⁴Hacı Abdurrahman'ın şadırvandaki kitabesi onarım kitabesi olmalıdır. Çünkü kitabedeki tarihten önce şadırvan mevcut olup Kanuni Sultan Süleyman zamanında sıklık mevkiinden su getirilmiştir.

Fotoğraf 4.12. BOA İrade-i Evkaf-3000: son cemaat yeri için istenen yardım dilekçesi (İlca,2006, s. 70)

Bu yardım istekleri sonucunda son cemaat yerinin yapımı 1911 yılında tamamlanmıştır (Dündar, 2004, s. 87). Son cemaat yerinin yapım kitabesinde şu bilgiler yer almaktadır; İşbu son cemaat mahalli hazine-i evkaf tahsisatı ve ashab-ı hayrın İnanet-i nakdiyesiyle inşa edilmiştir. Fi 10 Zilhicce sene 1329. Ketebehü el-fakir İbrahim Edhem Çorimi (Fotoğraf 4.13).

Fotoğraf 4.13. Çorum Ulu Cami 1911 yılı tamirat kitabesi (A. Torun, 2020)

İki kat olarak inşa edilen son cemaat yerinin ilk katı düz ahşap tavan ile örtülürken ikinci kat 5 adet kubbe ile örtülmüştür. Son cemaat yerinin orta kubbesi cami'nin harim girişi ile aynı aks üzerinde yer almaktadır. Kare planlı olan harim ise 12 adet ahşap sütun üzerine oturan bağdadi bir kubbe ile örtülüdür. İçten kubbe görünümünde olan bağdadi kubbe dıştan ise külah ile örtülmüştür. Caminin mihrabı mermerden olup siyah, beyaz ve gülkurusu damarları vardır. (Dündar, 2004, s. 89). Minberi 13 basamaklı olup taklit künde-kari tekniğinde ahşaptan yapılmıştır. Minberin yan kanatları eski tarihli iken kapı üzerindeki rokoko tarzda yapılan taç ile köşe topuzları yeni tarihlidir (Karamağaralı,1965, s. 121). Minberinin Çorum Karahisar köyünden gelme olabileceğini düşünenler de vardır (Dündar, 2004, s. 90).

1509 yılında II. Beyazıt zamanında meydana gelen ve Küçük Kıyamet olarak anılan depremde Çorum Ulu Cami büyük zarar görmüştür (İlca, 2006, s. 38). 1514 yılında meydana gelen ve birçok yapının yıkıldığı bir diğer depremde ise Çorum Ulu Cami ile Çakırlı camilerinin kubbeleri çökmüştür (Çorum İl Yıllığı, 1973, s.127). Bu depremden sonra Kanuni Sultan Süleyman Çorum Ulu Cami'yi tamir ettirmiştir ve şadırvan için su getirmiştir. 1514 yılındaki bu depremde yalnız camiler zarar görmemiş birçok binada yıkılmıştır (İlca, 2006, s. 38).

16. yy' da Kanuni Sultan Süleyman'ın tamiratından sonra 1574-1588 yılları arasında Mimar Sinan Çorum Ulu Cami'yi tamir etmiştir (Develi, 2003, s. 99). IV. Murat,

Erivan Seferine çıktığında Çorum Bağzık Köyü'nde orduyu konaklandırmış ve bu esnada ise Ulu Cami'yi tamir ettirmiştir (Sabuncuoğlu, 1972, s. 30). Sultan IV. Murat (1612-1640) Çorum Ulu Cami'ni tamir ettirmekle kalmamış, Çorum Güpür Hamamı'nı tamir ettirerek Çorum Ulu Cami'ye akarat olarak vakfettirmiştir (Ilıca, 2006, s. 39). 1786 ile 1793 yılındaki depremlerde büyük zarar gören Çorum Ulu Camii sekiz yıl harabe halinde kalmış ve ibadete kapatılmıştır (Dündar, 2004, s. 96). Bu dönemde Çorum bölgesinin bağlı bulunduğu Bozok ve Çankırı valisi olan Çapanoğlu'ndan Ulu Cami için yardım istenmiştir. Çapanoğlu Abdülcabbarzade Süleyman Bey Çorum Ulu Cami'nin tamiratını yaptırırken vefat etmesi üzerine caminin tamirati oğlu Abdülfettah Bey tarafından tamamlamıştır. Günümüzdeki kaburgalı orta kubbe Abdülfettah Bey tarafından bu tamirat esnasında yapılmıştır (Ilıca, 2006, s. 43 Çapanoğullarının yaptırmış olduğu tamirat kitabesi harime kuzey giriş kapısının üzerinde bulunmaktadır (Fotoğraf 4.14).

Fotoğraf 4.14. Hc. 1225 Tarihli tamirat kitabesi (A. Torun, 2019)

İlk yapıldığı esnada tek minaresi olan (Fotoğraf 4.15) Çorum Ulu Cami'ye 1911 yılında ikinci bir minare daha yapılmıştır (Sabuncuoğlu, 1972, s. 29). 1982 Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından tamirata alınan Çorum Ulu Cami'nin başta çatısı olmak üzere beden duvarlarındaki zarar gören kesme taşlar tamir edilmiştir (Dündar, 2004, s. 97). Camide yer alan hazire ve medrese odaları ise günümüze ulaşmamıştır (Dündar, 2004, s. 99).

Fotoğraf 4.15. Çorum Ulu Cami 1910'lu yıllar görünümü (Çorum Belediyesi Arşivi, 2018)

4.2. ÇORUM'DAKİ PAZAR YERLERİNİN KONUMU VE TARİHİ

20. yüzyılın başlarında Çorum'da pazar ve pazartesi günleri kurulan iki pazar mevcuttur (Söylemez, 2007, s. 33). Bu pazarlar yerlerinin genellikle Çorum Ulu Cami etrafında kurulduğu belgelerden ve fotoğraflardan anlaşılmaktadır (Korkmaz, 2003, s. 307). 1900 yılındaki Ankara Vilayet Salnamesinde Çorum Saat Kulesi'nin hemen dibinde daimi olan çeşitli pazarların kurulduğu bilinmektedir (Sönmez, 2007, s. 33). Ulu Cami'nin avlusuna girişi sağlayan doğu kapısının karşısında yoğurt ve katık pazarı yer alırdı.⁵Caminin kuzey girişinde avlunun hemen dibinde ise odun pazarının olduğu 1950 tarihli kroki de görülmektedir (EK-4).1908 yılında ise Sacattinzade isimli birinin Buğday Pazarı'nda yer alan ortak dükkânının gelirinin yarısını Ulu Cami'ye vakıf olarak vermiştir (İlca, 2006, s. 205). Buğday pazarının tam olarak konumu ise günümüzdeki Belediye Otobüs Durakları'nın olduğu yerdir.⁶ Katık pazarı ile aralarında günümüzdeki Çorum Gaz binası vardır. Buğday pazarının 30 m. civarı güneyinde yer alan saat kulesinin dibinde de tuzcular pazarı bulunurdu (Fotoğraf 4.16). Çorum Hamid Cami giriş kapısının hemen önünde ise köylü pazarı kurulurdu. Bu Pazar aynı zamanda Çorum'un 1980'li yıllara kadar şehir halini de oluşturmaktaydı.⁷ Bu Pazar yerinde günümüzde de haftanın belli günlerinde köylü pazarı kurulmaktadır. Bu pazarda genellikle yoğurt, katık tereyağı, peynir ve pekmez satılmaktadır.

---

⁵ Katık pazarının tam olarak yeri günümüzdeki Dikiciler Arastası'nın batı girişinin önü ile hemen güneyinde yer alan taksi durağının olduğu mevkiidir.

⁶ Buğday pazarı Çorum halkı tarafından ekin pazarı olarak da bilinmektedir.

⁷ Bu pazarın konumu günümüzde Hamid Cami karşısında yer alan elektrik trafosunun olduğu boş alandır.

Fotoğraf 4.16. 1920'li yıllar saat kulesi ve dibindeki tuzcu dükkânları (Yiğit, 2010)

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. KATALOG ÇALIŞMASI

Çorum ilinde, Ulu Cami, Saat Kulesi, Velipaşa Hanı, Güpür Hamamı gibi birçok tarihi yapının bulunduğu alan şehrin merkezi olarak kabul edilmektedir. Tarihi Süreç içinde ticari faaliyetlerinin giderek bu alanda yoğunlaşması nedeniyle iş merkezi haline dönüşen şehir merkezi Çorum Çarşısı olarak tanınmaktadır. Katalog bölümünde Çorum çarşısında yer alan dükkânlar incelenmiş, ölçüleri alınmış, çizimleri yapılmış, fotoğrafları çekilmiş ve gözlem fişi oluşturularak belgelenmiştir. Gözlem fişinde günümüzdeki mevcut durumunu belgeleme ve tanımlamaya yönelik kriterler dikkate alınarak hazırlanmıştır. Söz konusu dükkânlar çarşının farklı yerlerinde gruplar oluşturması ve günümüzde bulunduğu yere göre farklı adlarla tanınması sebebiyle katalogda 3 ayrı grup altında incelenmiştir. Bunlar; Dikiciler Arastası, Çorum Ulu Cami Dükkânları ve Çöplük Arastası dükkânlarıdır. Katalog gözlem fişinde üç ayrı grup altında incelenen tüm dükkânlar için aynı adresin geçerli olması sebebi ile tekrar yapılmasını önlemek için adres bilgileri ilgili başlık altında belirtilmiştir. Katalog içinde yeri arasta içinde bulunduğu konuma göre tanımlanmıştır.

Katalogda yer alan dükkânların mimari şekillenişine göre ölçülerinin alınmasında bazı farklılıklar mevcuttur. Dikiciler Arastasının da örtü sisteminden kaynaklanan ön ve arka cephelerde ki yükseklik farkı iki ayrı ölçü olarak verilmiştir. Bunlar katalogda; Ö.Y. (ön yükseklik) ve A.Y. (arka yükseklik) kısaltmaları ile gösterilmiştir. Ayrıca her bir dükkân dış (cephe) ve iç (mekân) olmak üzere iki farklı açıdan incelenerek, ölçüleri alınmış ve katalogda iç ve dış olarak belirtilip, ölçüleri ayrı verilmiştir. Tez kapsamı içinde incelemiş olduğumuz Dikiciler Arastası, Çorum Ulu Cami Dükkânları ve Çöplük Çarşısı'nın kitabesi olmadığı için bu yapıların inşa tarihleri hakkında kesin bir tarih vermek mümkün olmamaktadır. Ancak yapmış olduğumuz belge araştırmaları, yazılmış makaleler, hatıratlar ve röportajlar sayesinde yapıların inşa tarihleri hakkında bir tarih verilmiştir.

5.1. ÇORUM ULU CAMİ VAKIF DÜKKÂNLARI

Çorum Ulu Cami Dükkânları Çöplü mahallesinde yer almaktadır. Dükkânların doğu tarafında Çorum Ulu Cami batı tarafında ise Cami-i Kebir 3. Sokak yer almaktadır. Ulu Cami dükkânları caminin batı duvarına bitişik olarak sıralanmıştır. Dükkânların doğu cepheleri Ulu Cami avlu duvarlarının içinde yer alırken batı cepheleri avlu duvarlarının dışında kalmaktadır. Günümüzde Çorum Ulu Cami'ye batıdan girişi sağlayan merdivenlerin kuzeyinde 5 adet dükkân ve güneyinde de 7 adet dükkân olmak üzere toplamda 12 dükkân bulunmaktadır. Çorum Ulu Cami ve dükkânların kuzeyinde Tarihi İstiklal Müzesi yer alırken güneyinde Ziraat Bankası bulunmaktadır. Katalog oluşturulurken dükkânlar kuzeyden başlayarak güneye doğru sırayla verilmiştir.

Katalog No: 1

Sokak No: Cami-i Kebir 3. Sokak

Dükkân Kapı No: 34 A

Yeri: 34 A no'lu dükkân Çorum Ulu Cami Dükkânlarını oluşturan dükkânların kuzey köşesinde yer almaktadır. Dükkân batı yönünde Cami-i Kebir 3. Sokağa bakmakta olup, doğu yönünde Çorum Ulu Cami Kuzey (ana) Avlusuna ve güney yönünde 34 no'lu dükkâna bitişiktir.

Sahibi/Kiracısı: Mülkiyeti Lütfü Yaz Beyin ailesinde olan dükkânı günümüzde kiracısı Ömer Şenoğlu Bey işletmektedir.

İşlevi: Dükkânda pirinç, mercimek, nohut, kuru fasulye vb. zahire ürünlerinin satışı yapılmaktadır

Plan No: 1

Fotoğraf No: 5.1

İnceleme Tarihleri: 16.10.2019/ 22.10.2019

Ölçüler:

34 A no'lu Dükkân

İç: E: 318 cm B: 590 cm

Dış: Ö.Y: 470 cm A.Y: 350 cm

Mimari Özellikler: Çorum Ulu Cami Dükkânlarını oluşturan dükkânların kuzey köşesinde yer alan 34 A no'lu dükkân yamuk planlıdır. Dükkânın Cami-i Kebir 3.

Sokağı'na (ön) bakan cephesinde bir pencere ve bir kapısı bulunmaktadır (Resim 1).Yapının kuzey cephesinde Çorum Ulu Cami Tuvaletlerine bakan bölümde küçük bir pencere mevcuttur.

Dükkânın ön cephesinde kaldırımdan 25 cm yükseklikte büyük bir ahşap pencere mevcuttur. Pencere altında yer alan ve ahşap kalastan yapılan dış denizlik 5x16 cm ölçülerindedir. Pencerenin hemen güneyinde pencere kasasına bitişik olan dükkân kapısı bulunmaktadır. Kapı eşiği kaldırım ile aynı seviyededir. Yapının iç mekânı kaldırım seviyesinden 20 cm alt altadır. Dükkânın duvarları alçı siva ile sıvanmıştır. Zemin laminat parke kaplamalıdır. Batı (ön) cephede yer alan pencere ve kapının 110 cm üstünde dışarı doğru 40 cm çıkıntı çatı saçağı dükkânı tamamlamaktadır.

Tarihlendirme: 1890 yılı öncesi (Dündar, 2007, s. 221)

Fotoğraf 5.1. 34 A no'lu dükkân'ın kuzey batı'dan görünümü ve planı(A. Torun, 2019)

Katalog No: 2

Sokak No: Cami-i Kebir 3. Sokak

Dükkân Kapı No: 34

Yeri: 34 no'lu dükkân batı yönünde Cami-i Kebir 3. sokağına bakmakta olup, doğu yönünde Çorum Ulu Cami İmam Odasına, kuzey yönünde 34 A no'lu dükkâna ve güney yönünde 32 A no'lu dükkâna bitişik durumdadır.

Sahibi/Kiracısı: Özel mülkiyetteki 34 no'lu dükkân Lütfü Yaz Bey'in torunu Mehmet Yaz Bey tarafından işletilmektedir.

İşlevi: Dükkânda erkek ayakkabı tamirâtı ile ayakkabı satışı yapılmaktadır.

Plan No: 1

Fotoğraf No: 5.2 –5.3

İnceleme Tarihleri:16.10.2019/ 22.10.2019

Ölçüler:

34 no'lu Dükkân

İç: E: 325 cm B: 595 cm

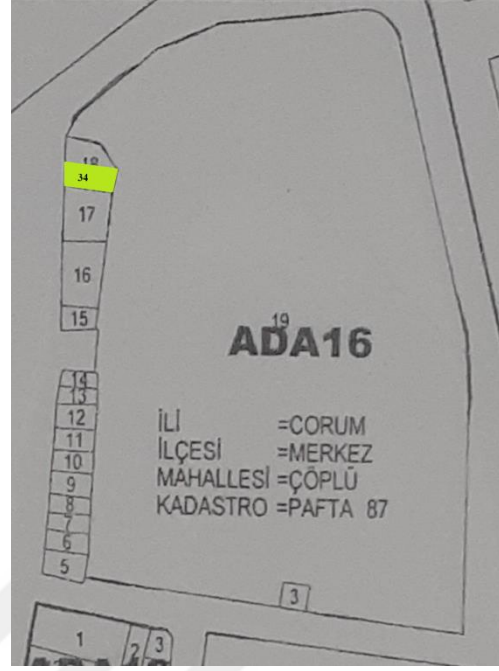
Dış: Ö.Y: 470 cm A.Y: 350 cm

Mimari Özellikler:

34 A no'lu dükkânın 20 cm güneyinde yer alan 34 no'lu dükkân doğu batı yönünde uzatılmış dikdörtgen planlıdır⁸. Dükkânın ön cephesinde bir kapısı ve büyük bir penceresi mevcuttur (Fotoğraf 5.2). Kapı ve pencere demirden yapılmamıştır. Kapı eşiği kaldırım ile aynı seviyededir. İç mekân genişliği 42 metre kare olan dükkânın arka bölümünde (doğu) küçük bir asma kat mevcuttur (Resim 3). Asma kata iç mekânın akasında yer alan merdivenden çıkılmaktadır. Sonradan yapılan asma katı Mehmet Yaz Bey kendi yaptırmıştır. Dükkânın zemini fayans döşemelidir. Duvarları alçı sıva ile sıvanan dükkânın tavanı asma tavadır. Dükkânın arka cephesi (doğu duvarı) taş duvar olmasına rağmen üzeri alçıpan ile kapatılıp üzeri alçı ile sıvanmıştır. Ön cephede yer alan çatı saçağı 40 cm dışarı doğru çıkmaktadır.

Tarihlendirme: 1890 yılı öncesi (Dündar, 2007, s. 221)

⁸ 1956 yılında Lütfü Yaz Bey tarafından 4500 liraya şahıstan alınan dükkân günümüzde ailesinin mülkiyetindedir 1966 yılında kahvehane olarak kullanılan dükkân 16.09.1977 yılından itibaren Mehmet Yaz Bey tarafından ayakkabı satış dükkânı olarak kullanılmaktadır. 1986 yılında dükkânikiye bölünmüştür. Günümüzdeki 34 A no'lu dükkân 34 no'lu dükkândan ayrılmamıştır. M. Yaz Bey ile 16.10.2019 tarihinde yaptığım röportajda bu bilgi kendisi tarafından aktarılmıştır.

Fotoğraf 5.2. 34 no'lu dükkân'ın ön cephe görünümü ve planı(A. Torun, 2019)

Fotoğraf 5.2 (a). 34 no'lu dükkân'ın iç mekân görünümü (A. Torun, 2019)

Katalog No: 3

Sokak No: Cami-i Kebir 3. Sokak

Dükkân Kapı No: 32 A

Yeri: 32 A no'lu dükkân batı yönünde Cami-i Kebir 3. Sokağına bakmakta olup, doğu yönünde Çorum Ulu Cami İmam Odasına, kuzey yönünde 34 no'lu dükkâna ve güney yönünde 32 no'lu dükkâna bitişiktir.

Sahibi/Kiracısı: Özel mülkiyetteki 32 A no'lu dükkân kiracısı İsmail Övüş Bey tarafından işletilmektedir.

İşlevi: Emlak dükkânı olarak kullanılmaktadır.

Plan No: 1

Fotoğraf No: 5.3

İnceleme Tarihleri: 16.10.2019/22.10.2019

Ölçüler:

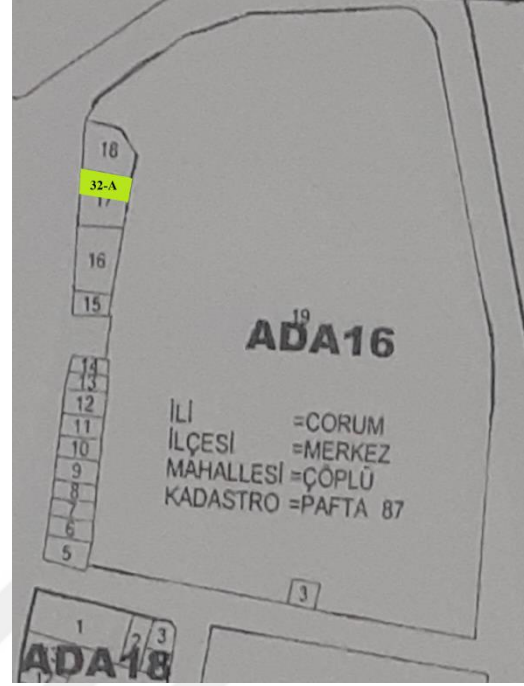
32 A no'lu Dükkân

İç: E: 330 cm B: 580 cm

Dış: Ö.Y: 470 cm A.Y: 350 cm

Mimari Özellikler: 34 no'lu dükkânın 20 cm güneyinde yer alan 32 A no'lu dükkân doğu batı yönünde uzatılmış yaklaşık dikdörtgen planlıdır. Dükkânın ön cephesinde bir kapısı ve büyük bir penceresi mevcuttur. Kapı ve pencere pvc doğrama ile yapılmıştır. Kapı eşiği kaldırımından 5 cm yüksekliktedir. Ön cephede yer alan çatı saçağı dışarı doğru 40 cm çıkıntı yapmaktadır.

Tarihlendirme: 1890 yılı öncesi (Dündar, 2007, s. 221)

Fotoğraf 5.3. 32 A no'lu dükkânın ön cephe görünümü ve planı (A. Torun, 2019)

Katalog No: 4

Sokak No: Cami-i Kebir 3. Sokak

Dükkân Kapı No: 32

Yeri: 32 no'lu dükkân batı yönünde Cami-i Kebir 3. Sokağına bakmakta olup, doğu yönünde Çorum Ulu Cami İmam Odasına, kuzey yönünde 32 A no'lu dükkâna ve güney yönünde 30 no'lu dükkâna bitişiktir.

Sahibi/Kiracısı: Özel mülkiyetteki 32 no'lu dükkân kiracısı Mustafa Aydın Bey'dir.

İşlevi: Kiracısı Mustafa Aydın Bey'in oğlu Alper Aydın tarafından emlak dükkânı olarak işletilmektedir.

Plan No: 1

Fotoğraf No: 5.4

İnceleme Tarihleri: 16.10.2019/ 22.10.2019

Ölçüler:

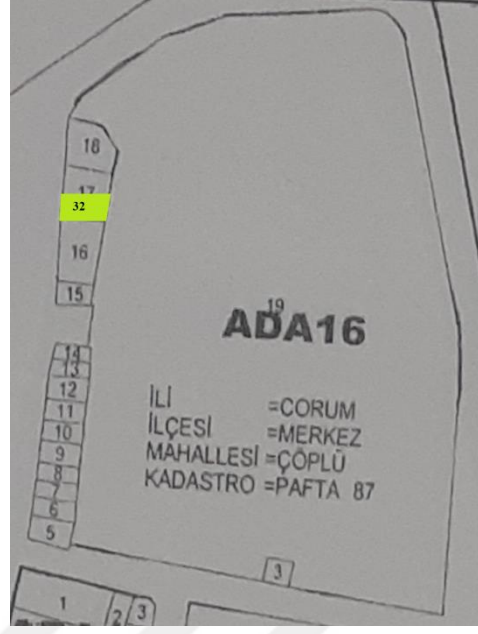
32 no'lu Dükkân

İç: E: 555 cm B: 590 cm

Dış: Ö.Y: 470 cm A.Y: 350 cm

Mimari Özellikler: 32 A o'lu dükkânın 20 cm güneyinde yer alan 32 no'lu dükkân doğu batı yönünde uzatılmış yaklaşık kare planlıdır. Dükkânın ön cephesinde büyük bir pencere ile bir kapısı mevcuttur. Dükkânın kapı ve penceresi pvc doğrama ile yapılmıştır. Kapı eşiği kaldırımdan 10 cm yüksektedir. İç mekân ikiye bölünmüştür. İlk bölüm 420x555 cm, arka bölüm ise 120x555 cm ölçülerindedir. İç mekânın zemini laminat parke ile kaplanmıştır. Duvarları alçı sıva ile sıvanırken tavanında asma tavan mevcuttur. Ön cephede yer alan kapı ve pencerenin hemen üstünde dışarı doğru 40 cm çıkıntı yapan çatı saçağı dükkânı tamamlamaktadır.

Tarihlendirme: 1890 yılı öncesi (Dündar, 2007, s. 221)

Fotoğraf 5.4. 32 no'lu dükkânın ön cephe görünümü ve planı (A. Torun, 2019)

Katalog No: 5

Sokak No: Cami-i Kebir 3. Sokak

Dükkân Kapı No: 30

Yeri: 30 no'lu dükkân batı yönünde Cami-i Kebir 3. Sokağına bakmakta olup, doğu yönünde Çorum Ulu Cami Batı Avlusuna, kuzey yönünde 32 no'lu dükkâna ve güney yönünde Çorum Ulu Cami batı girişi merdivenlerine bitişiktir.

Sahibi/Kiracısı: Özel mülkiyetteki 32 no'lu dükkân sahibi Nihat Peker Bey ve aile efradı tarafından işletilmektedir.

İşlevi: Kahvehane dükkânı olarak işletilmektedir.

Plan No: 1

Fotoğraf No: 5.5 –5.a

İnceleme Tarihleri: 16.10.2019/ 22.10.2019

Ölçüler:

30 no'lu Dükkân

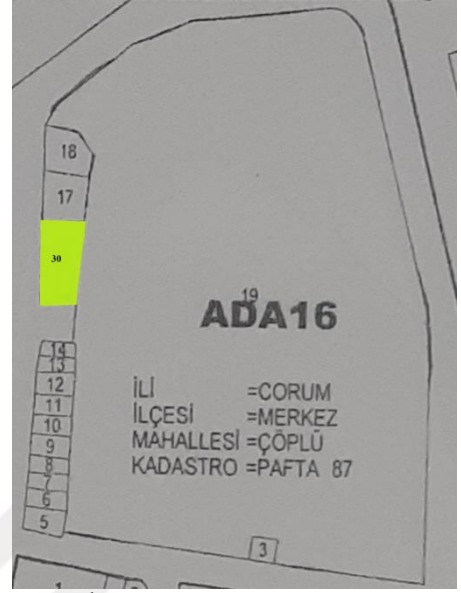
İç: E: 530 cm B: 1180 cm

Dış: Ö.Y: 470 cm A.Y: 350 cm

Mimari Özellikler: 32 no'lu dükkânın 20 cm güneyinde yer alan 30 no'lu dükkân kuzey güney yönünde uzatılmış dikdörtgen planlıdır. Dış cepheden bakıldığında yapı tek dükkân gibi durmaktadır. 3 dükkânın ara duvarlarının yıkılmasıyla dükkân içte tek mekân haline getirilmiştir. Ön cephe de 4 büyük pencere ve bir büyük kapı bulunmaktadır. Dükkânın güney cephesinde büyük bir pencere daha mevcuttur. Dükkânın kapıları ve pencereleri ahşaptandır. İç mekâna girişin sağlandığı iki kanatlı kapının eşiği kaldırımdan 10 cm yüksekliktedir. Dükkânın tabanı ahşap tahta kaplamalıdır. Duvarlar alçı sıva ile sıvanmıştır. Ön cephede yer alan kapı ve pencerelerin hemen üstünde ve güney cephede yer alan çatı saçağı dükkânı tamamlamaktadır. Güney cephenin doğu köşesinde Çorum Ulu Cami Batı Avlusuna girişi sağlayan avlu kapı kolonu mevcuttur.

Kiracısı ile 16.10.2019 tarihinde yaptığımız röportajda dükkânın tek tapusu olduğunu söylemiştir.

Tarihlendirme: 1890 yılı öncesi (Dündar, 2007, s. 221)

Fotoğraf 5.5. 30 no'lu dükkanın ön cephe görünümü ve planı (A. Torun, 2019)

Fotoğraf 5.5.(a). 30 no'lu dükkanın iç mekân görünümü (A. Torun, 2019)

Katalog No: 6

Sokak No: Cami-i Kebir 3. Sokak

Dükkân Kapı No: 24

Yeri: 24 no'lu dükkân batı yönünde Cami-i Kebir 3.Sokağına bakmakta olup, doğu yönünde Çorum Ulu Cami batı girişi avlusuna, kuzey yönünde Çorum Ulu Cami batı girişi merdivenlerine ve güney yönünde 22 no'lu dükkâna bitişiktir.

Sahibi/Kiracısı: Özel mülkiyetteki 24 no'lu dükkân kiracısı Âdem Şahin Bey tarafından işletilmektedir.

İşlevi: Dükkân kahvehane olarak işletilmektedir.

Plan No: 1

Fotoğraf No: 5.6

İnceleme Tarihleri: 16.10.2019/22.10.2019

Ölçüler:

24 no'lu Dükkân

İç: E: 450 cm B: 475 cm

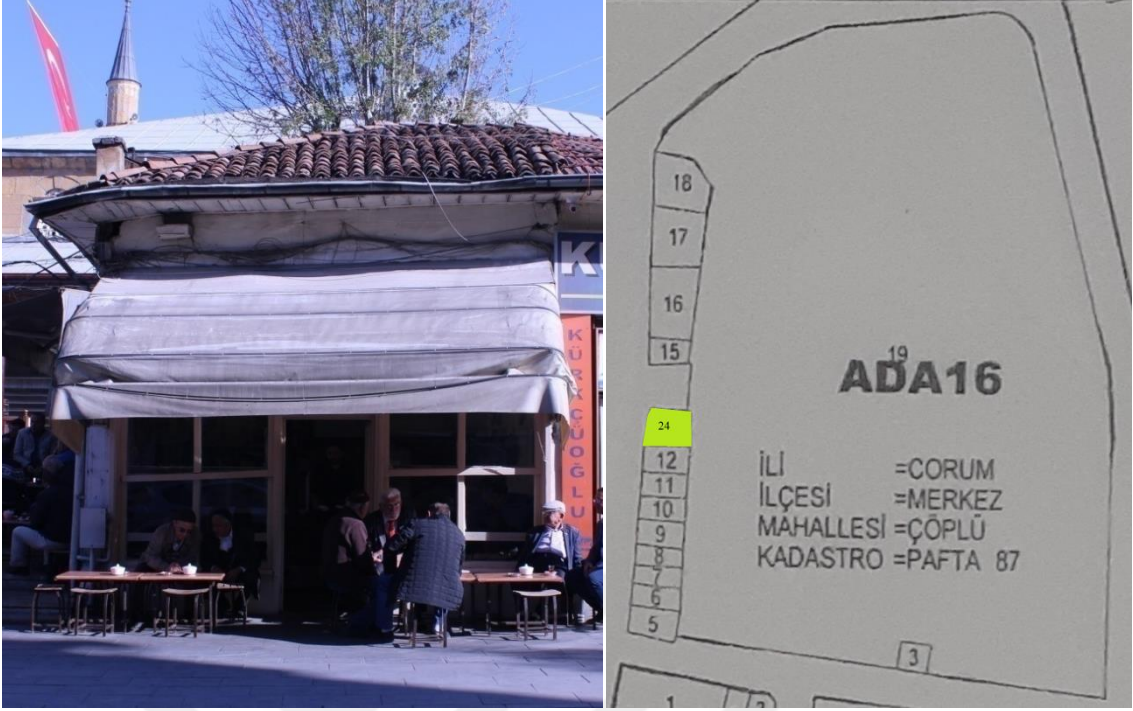
Dış: Ö.Y: 360 cm A.Y: 340 cm

Mimari Özellikler: 1983 yılında kahvehane olan dükkânın yerinde iki adet bakkal varmış.⁹1983 yılında iki adet dükkân içten birleştirilerek tek mekân haline getirilmiştir. Çorum Ulu Camiine batıdan girişi sağlayan merdivenle bitişik olarak yer almaktadır. Dükkânın kuzey cephesi güney cephesinden 50 cm kadar kısa olduğu için dükkân yamuk planlıdır. Ön cephede kapının iki yanında iki penceresi bulunan dükkânın kuzey cephesinde de bir pencere mevcuttur. Ön cephede yer alan pencereler ahşaptan yapılmış iken kuzey cephede yer alan pencere pvc'den yapılmıştır. İç mekâna girişi sağlayan kapının malzemesi demirden olup kapı kaldırım ile aynı seviyededir. Dükkânın iç mekânının tabanı ahşap tahta iken tavanı alçıpan kaplamadır. Dükkânın ön ve kuzey cephesinde dışarı doğru 40 cm çıkıntı yapan çatı saçağı dükkânın tamamlamaktadır.

Tarihlendirme: 1890 yılı öncesi (Dündar, 2007, s. 221)

---

⁹ 16.10.2019 tarihinde A. Şahin Bey ile yaptığımız röportajda bu bilgilere ulaşılmıştır. A. Şahin Bey bu dükkân sıralarında 32 adet dükkânın var olduğunu nakletmektedir. Bu bilgileri şehrin yaşlılarından edindiğini söylemektedir.

Fotoğraf 5.6. 24 no'lu dükkânın ön cephe görünümü ve planı (A. Torun, 2019)

Katalog No: 7

Sokak No: Cami-i Kebir 3. Sokak

Dükkân Kapı No: 22

Yeri: 22 no'lu dükkân batı yönünde Cami-i Kebir 3.Sokağına bakmakta olup, doğu yönünde Çorum Ulu Cami batı girişi avlusuna, kuzey yönünde 24 no'lu dükkâna ve güney yönünde 20 no'lu dükkâna bitişiktir.

Sahibi/Kiracısı: Özel mülkiyetteki 22 no'lu dükkân kiracısı Sefa Kürkçüoğlu Bey tarafından işletilmektedir.

İşlevi: Emlak dükkânı olarak işletilmektedir.

Plan No: 1

Fotoğraf No: 5.7

İnceleme Tarihleri: 16.10.2019/ 22.10.2019

Ölçüler:

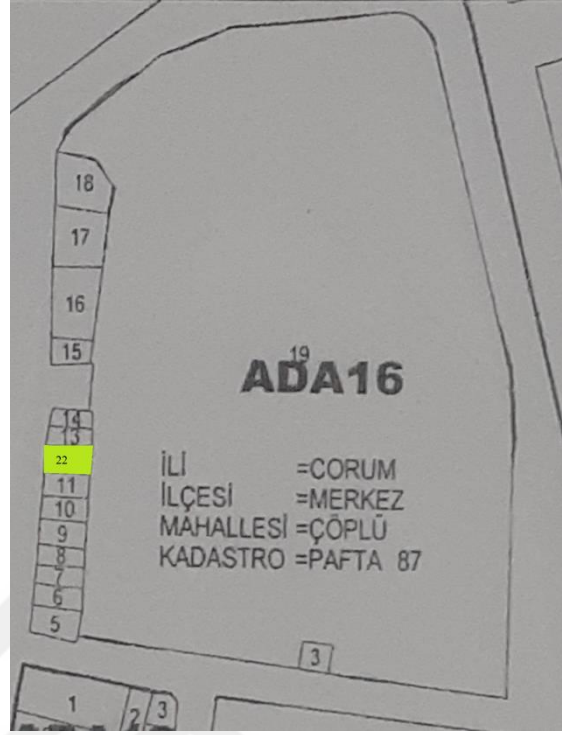
22 no'lu Dükkân

İç: E: 280 cm B: 535 cm

Dış: Ö.Y: 350 cm A.Y: 330 cm

Mimari Özellikler: 22 no'lu dükkân 24 no'lu dükkânın ara duvarının 10 cm güneyinde yer almaktadır. Dükkân doğu batı yönünde uzatılmış dikdörtgen planlıdır. Dükkânın ön cephesinde büyük bir pencere ile bir kapı mevcuttu. Kapı ve pencere alüminyumdan yapılmıştır. İç mekâna girişi sağlayan kapı kaldırım ile aynı seviyededir. İç mekân alçı sıva ile sıvanmıştır. Dükkânın tabanı laminat parke döşemeli iken tavanı asma tavan kaplamalıdır. Ön cephede yer alan kapı ve pencerenin üstünde yer alan çatı saçağı dışarı doğru 40 cm çıkıntı yapmaktadır.

Tarihlendirme: 1890 yılı öncesi (Dündar, 2007, s. 221)

Fotoğraf 5.7. 22 no'lu dükkânın ön cephe görünümü ve planı (A. Torun, 2019)

Katalog No: 8

Sokak No: Cami-i Kebir 3. Sokak

Dükkân Kapı No: 20

Yeri: 20 no'lu dükkân batı yönünde Cami-i Kebir 3. Sokağına bakmakta olup, doğu yönünde Çorum Ulu Cami batı girişi avlusuna, kuzey yönünde 22 no'lu dükkâna ve güney yönünde 18 no'lu dükkâna bitişiktir.

Sahibi/Kiracısı: Özel mülkiyetteki 24 no'lu dükkân kiracısı ismini söylememiştir.

İşlevi: Emlak dükkânı işletilmektedir.

Plan No: 1

Fotoğraf No: 5.8

İnceleme Tarihleri: 16.10.2019/ 22.10.2019

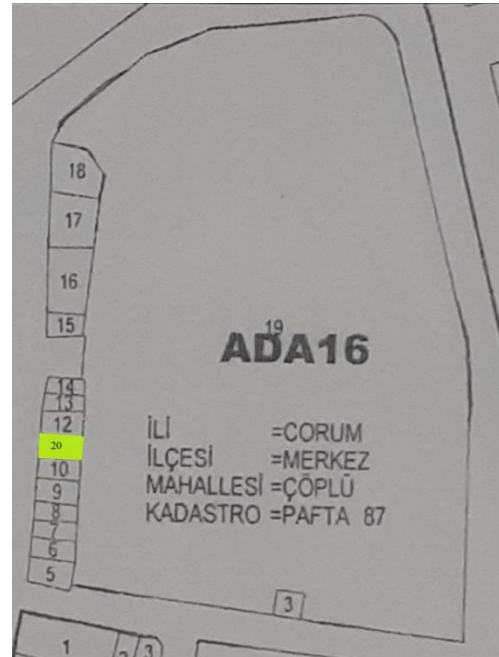
Ölçüler:

20 A no'lu Dükkân

Dış: İzin verilmediğinden dolayı ölçüler alınamamıştır.

Mimari Özellikler: Dükkânın ön cephesinde pvc malzemeden yapılmış pencere ile bir kapı mevcuttur. Kapı girişi kaldırım ile aynı seviyededir. Pencere ve kapının 95 cm kadar üstünde dışarı doğru 40 cm çıkıntı yapan çatı saçağı dükkânı tamamlamaktadır.

Tarihlendirme: 1890 yılı öncesi (Dündar, 2007, s. 221)

Fotoğraf 5.8. 20 no'lu dükkânın ön cephe görünümü ve planı (A. Torun, 2019)

Katalog No: 9

Sokak No: Cami-i Kebir 3. Sokak

Dükkân Kapı No: 18

Yeri: 18 no'lu dükkân batı yönünde Cami-i Kebir 3. Sokağına bakmakta olup, doğu yönünde Çorum Ulu Cami batı girişi avlusuna, kuzey yönünde 20 no'lu dükkâna ve güney yönünde 16 no'lu dükkâna bitişiktir.

Sahibi/Kiracısı: Özel mülkiyetteki 18 no'lu dükkân sahibi Kadir Baycu Bey tarafından işletilmektedir.

İşlevi: Dükkân market olarak işletilmektedir.

Plan No: 1

Fotoğraf No: 5.9

İnceleme Tarihleri: 16.10.2019/ 22.10.2019

Ölçüler:

18 no'lu Dükkân

İç: E: 260 cm B: 575 cm

Dış: Ö.Y: 340 cm A.Y: 330 cm

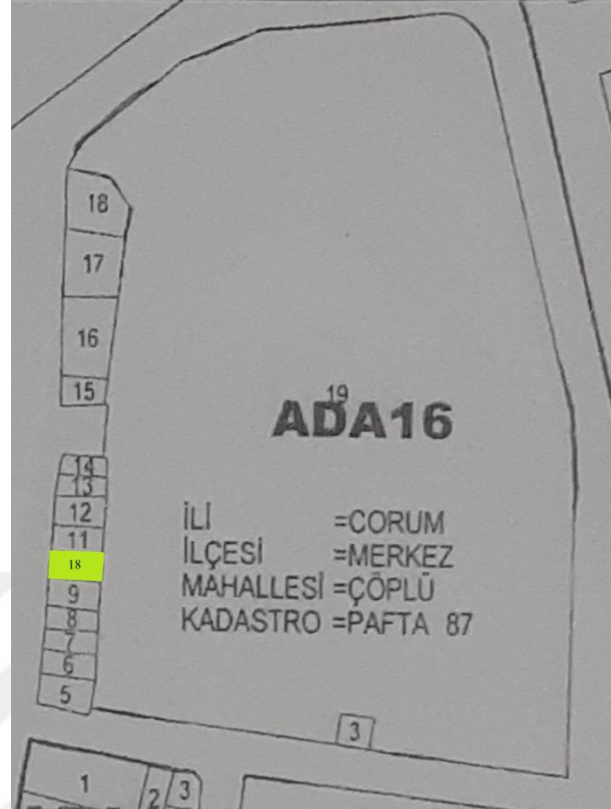
Mimari Özellikler: 18 no'lu dükkân doğu batı yönünde uzatılmış yaklaşık dikdörtgen planlıdır. Dükkânın ön cephesinde pvc'den yapılmış bir pencere ve bir kapısı bulunmaktadır. Kapı eşiği kaldırım ile aynı seviyededir. İç mekânın zemini fayans kaplama iken duvarlar alçı sıva ile sıvanmıştır¹⁰. Ön cephede yer alan pencere ve kapının 95 cm kadar üstünde yer alan çatı saçağı dışarı doğru 40 cm çıkıntı yapmaktadır.

Tarihlendirme: 1890 yılı öncesi (Dündar, 2007, s. 221)

---

¹⁰16.10.2019 tarihinde yaptığımız röportajda sahibi Kadir Baycu Bey dükkânı tamir ettirdiğini söylemiştir. Bu tamirde dükkân kapı ve penceresi pvc'den yapılmıştır.

Fotoğraf 5.9. 18 no'lu dükkânın ön cephe görünümü ve planı(A. Torun, 2019)

Katalog No: 10

Sokak No: Cami-i Kebir 3. Sokak

Dükkân Kapı No: 16

Yeri: 16 no'lu dükkân batı yönünde Cami-i Kebir 3. Sokağına bakmakta olup, doğu yönünde Çorum Ulu Cami batı girişi avlusuna, kuzey yönünde 18 no'lu dükkâna ve güney yönünde 14 no'lu dükkâna bitişiktir.

Sahibi/Kiracısı: Özel mülkiyetteki 16 no'lu dükkân kiracısı İsa Ertürk Bey tarafından işletilmektedir.

İşlevi: Dükkân Erkek Kuaförü olarak işletilmektedir.

Plan No: 1

Fotoğraf No: 5.10

İnceleme Tarihleri: 16.10.2019/ 22.10.2019

Ölçüler:

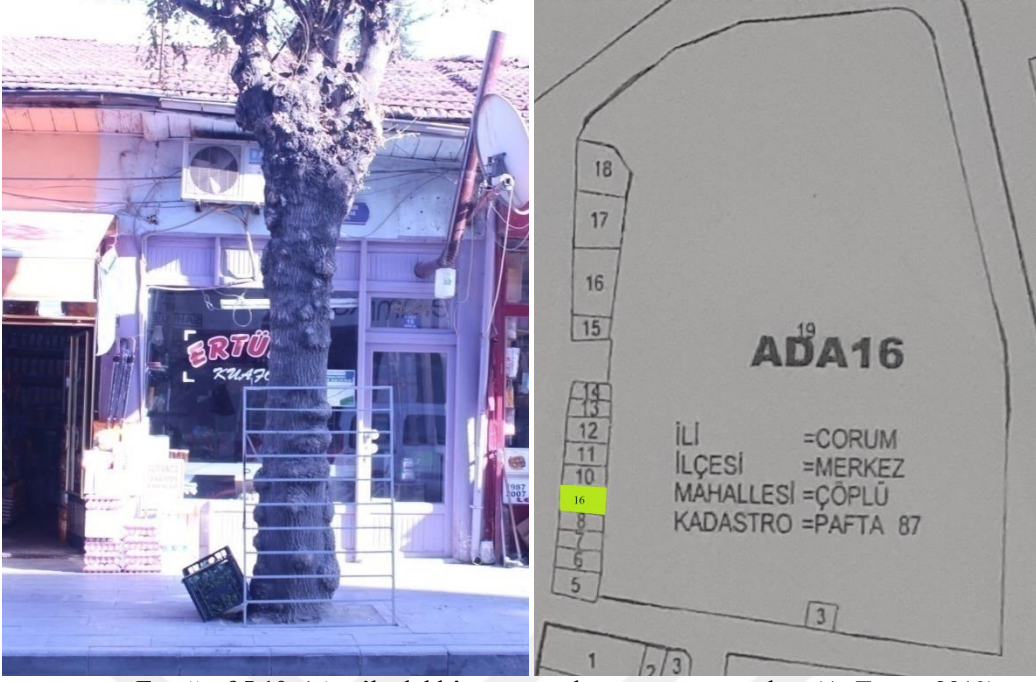
16 no'lu Dükkân

İç: E: 310 cm B: 575 cm

Dış: Ö.Y: 340 cm A.Y: 330 cm

Mimari Özellikler: 10 no'lu dükkân doğu batı yönünde uzatılmış yaklaşık dikdörtgen planlıdır. Dükkânın ön cephesinde yer alan kapı ve penceresi ahşaptandır. Kapı eşiği kaldırım ile aynı seviyedir. İç mekânın zemini fayans ile kaplanmıştır. Duvarlar alçısiva ile sıvanmıştır. Dükkânın tavanını asma tavadır. Pencere ve kapının 50 cm üstünde dışarı doğru 40 cm çıkıntı yapan çatı saçağı dükkânı tamamlamaktadır.

Tarihlendirme: 1890 yılı öncesi (Dündar, 2007, s. 221)

Fotoğraf 5.10. 16 no'lu dükkânın ön cephe görünümü ve planı (A. Torun, 2019)

Katalog No: 11

Sokak No: Cami-i Kebir 3. Sokak

Dükkân Kapı No: 14

Yeri: 14 no'lu dükkân batı yönünde Cami-i Kebir Sokağına bakmakta olup, doğu yönünde Çorum Ulu Cami batı girişi avlusuna, kuzey yönünde 16 no'lu dükkâna ve güney yönünde 12 no'lu dükkâna bitişiktir.

Sahibi/Kiracısı: Özel mülkiyetteki 16 no'lu dükkân sahibi Yaşar Bodur Bey tarafından işletilmektedir.

İşlevi: Dükkân, leblebi imalatı ve kuruyemiş satışı için kullanılmaktadır.

Plan No: 1

Fotoğraf No: 5.1.1 –5.11 (a)

İnceleme Tarihleri: 16.10.2019/ 22.10.2019

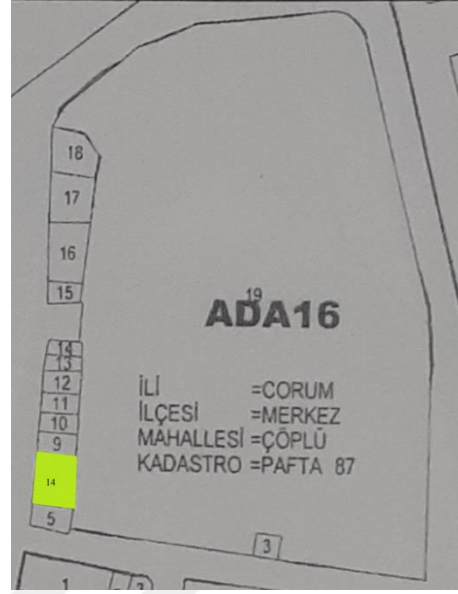
Ölçüler:

14 no'lu Dükkân

Dış Ö.Y: 340 cm A.Y: 330 cm

Mimari Özellikler: Günümüzde üç dükkânın birleşmesi ile içte tek mekân getirilen dükkân kuzey güney yönünde uzatılmış yaklaşık dikdörtgen planlıdır. Dış cepheden bakıldığında dükkân üç ayrı dükkân gibi durmaktadır. İç mekân da tek dükkân haline getirilen üç ayrı dükkânın güney bölümünde yer alan dükkânın tavanı özgün olarak durmaktadır. Tavan döşemesi özgün olarak dükkânın ara duvarından bir kapı açılarak diğer iki dükkâna bağlantısı sağlanmıştır. Dükkânın iç mekâna girişini sağlayan kapısı yerinde durmakta olup kullanılmamaktadır. Dükkânlara giriş batı cephenin ortasından açılan tek bir kapı ile sağlanmaktadır. Üç dükkânın tabanı fayans ile kaplanmıştır. Aslına uygun olarak duran dükkân hariç iki dükkânın tavanı asma tavan olup duvarları alçı sıvalıdır. Batı cephede yer alan kapı ve pencerelerin üstünde yer alan ve dışarı doğru 40 cm çıkıntı yapan çatı saçağı dükkânı tamamlamaktadır.16.10.2019 tarihinde yaptığımız röportajda sahibi Yaşar Bodur Bey 14 no'lu dükkânı 1958 yılında satın aldığını söylemiştir. Diğer iki dükkân saatçi ve bakkal olarak işletiliyormuş. Yaşar beyin asıl dükkânı 16 metrekare iken diğer iki dükkân 28 ve 14 metrekaredir.

Tarihlendirme: 1890 yılı öncesi (Dündar, 2007, s. 221)

Fotoğraf 5.11. 14 no'lu dükânın ön cephe görünümü ve planı (A. Torun, 2019)

Fotoğraf 5.11 (a). 14 no'lu dükânın özgünlüğünü koruyan ahşap tavanı (A. Torun, 2019)

Katalog No: 12

Sokak No: Cami-i Kebir 3. Sokak

Dükkân Kapı No: 12

Yeri: 12 no'lu dükkân batı yönünde Cami-i Kebir Sokağına bakmakta olup, doğu yönünde Çorum Ulu Cami batı girişi avlusuna, kuzey yönünde 14 no'lu dükkâna ve güney yönünde Emekliler Sokağına bitişiktir.

Sahibi/Kiracısı: Özel mülkiyetteki 12 no'lu dükkân kiracısı Elvan Sakallı tarafından işletilmektedir.

İşlevi: Emlak dükkânı olarak işletilmektedir.

Plan No:

Fotoğraf No: 5.12

İnceleme Tarihleri: 16.10.2019/ 22.10.2019

Ölçüler:

12 no'lu Dükkân

İç: E: 325 cm B: 575 cm

Dış: Ö.Y: 330 cm A.Y: 310 cm

Mimari Özellikler: Dükkân Çorum Ulu Cami dükkânlarının güney-batı köşesinde yer alan dükkân doğu batı yönünde uzatılmış yaklaşık dikdörtgen planlıdır. Ön cephede bir kapı ve bir penceresi bulunan dükkânın güney cephesinde de pencere bulunmaktadır. Yapının güney cephesindeki pencerenin hemen doğusunda 30x50 cm ölçülerinde küçük bir pencere daha mevcuttur. Dükkânın iç mekânı ikiye bölünmüştür. İç mekâna girişi sağlayan kapı kaldırım ile aynı seviyededir. Tabanı fayans ile kaplı olan dükkânın duvarları alçı sıva ile sıvanmıştır. Dükkânın tavanını asma tavan kaplamadır. Batı cephe ile güney cephede yer alan ve dışarı doğru 40 cm çıkıntı yapan çatı saçağı dükkânı tamamlamaktadır.

Tarihlendirme: 1890 yılı öncesi (Dündar, 2007, s. 221)

Fotoğraf 5.12. 12 no'lu dükkânın güney batı'dan görünümü ve planı (A. Torun, 2019)

5.2. ÇORUM ÇÖPLÜK ÇARŞISI

Çorum Çöplük Çarşısı, Kunduzhan Mahallesi sınırları içindeki Hürriyet Caddesi'nde yer almaktadır. Hürriyet Caddesi içinde 12 sokak bulunmaktadır. Çöplük Çarşısı'nın kuzeyinde Kunduzhan Caddesi, güneyinde Hamit Cami Sokağı, doğusunda Osmancık caddesi ve batısında Taşhan Caddesi yer almaktadır. Yamuk planlı olan çöplük çarşısı kuzeyde 4 ada, güneyde 11 ada ve ortada 10 ada olmak üzere toplam 25 adadan meydana gelmektedir. 25 ada'da toplamda 434 adet dükkân mevcuttur. Çöplük Çarşısı her sokağın her iki yanında karşılıklı ve yan yana dizili olarak sıralanan dükkânlardan oluşmaktadır. Çöplük Çarşısı doğu yönünde Saat Kulesine, güney yönünde Velipaşa Hanı, Taşhan ve Hamid Camii'ne, batı yönünde Taşhan Caddesine, kuzey yönünde ise Ziraat Bankası ve Çorum Ulu Camii gibi tarihi yapıların merkezinde bulunmaktadır.

Çorum Çöplük Çarşı katalogunu oluştururken çarşı içinde yer alan tüm dükkânları tek tek ele almanın zor olacağından belli ölçütlere göre dükkânları gruplandırıp 13 adet dükkânı inceledim. Katalog içinde; ilk yapıldığı anda iki katlı olan ve günümüze de iki kat ulaşmış büyük ölçüde özgünlüğünü koruyan bir yapı, çatı saçağının yarısı özgün yarısı bozulmuş olan bir yapı, iç mekânı ve çatı saçağı özgün olan bir yapı, çatı saçağının bir kısmı özgün bir kısmı tamir edilmiş iki yapı, çatı saçağı değiştirilmiş ancak iç mekân düzenlemesiyle özgün iki yapı, arasta içinde iç mekânı 14 m² olan bir dükkân, aslında tek katlı olup sonradan iki katlı hale getirilip özgünlüğü bozulan bir yapı, özgünlüğü tamamen bozulup iç mekânda dükkânların nasıl birleştirildiğine dair bir örnek ve çatı saçağı özgünlüğüne yakın olarak tamir edilen bir yapı vererek katalogumu tamamladım.

Katalog içinde dükkânların cephelerini belli etmek için bazı kısaltmalar kullanılmıştır. Bu kısaltmalar; kuzey cephe uzunluğu (K.C.U), güney cephe uzunluğu (G.C.U), doğu cephe uzunluğu (D.C.U) ve batı cephe uzunluğu (B.C.U)'dur. Dükkânların resimleri hakkında bilgiler verilirken önce sokak numarası verilmiş sonra dükkânların kapı numaraları verilmiştir.

Katalog No: 1

Sokak No: Hürriyet Meydanı

Dükkân Kapı No: 6

Yeri: Kunduzhan Mahallesi Hürriyet Sokağı pafta 17, ada 370, parsel 3'te yer almaktadır. Hürriyet Meydanı'nın karşısında yer alan yapı kuzey yönünde 5 no'lu dükkâna, güney yönünde ise 7 no'lu dükkâna bitişiktir. Dükkânın batısında Hürriyet Caddesi 2. Sokak yer alırken, doğusunda Osmancık Caddesi bulunmaktadır.

Sahibi/Kiracısı: Kiracısı ve işletmecisi Volkan Tokatlı Bey'dir.

İşlevi: Eczane dükkânı olarak işletilmektedir.

Plan No: 2

Fotoğraf No: 5.13 -5.13 (a)-5.13 (b)

İnceleme Tarihleri:16.10.2019/ 22.10.2019/ 10.11.2019

Ölçüler: İç: E:575 cm B: 570 cm

Dış: K.C.U: 580 cm B.C.U: 450 cm

Mimari Özellikler: Yapıldığı tarihte iki katlı olarak inşa edilen bina günümüze de özgünlüğünü koruyarak iki kat olarak gelen çarşı içindeki iki yapıdan birincisidir (Resim 1). Binanın zemin katında yer alan dükkâna giriş doğu cephesindeki kapısından sağlanmaktadır. Dükkânın doğu cephesinde yer alan kapı ve penceresi demir malzemeden yapılmıştır. Kapı ve pencerenin üstü saçak altına kadar reklam tabelası ile kapatılmıştır. İç mekânın zemini fayans kaplamadır. Duvarları alçı sıva ile sıvanan dükkânın tavanında asma tavan mevcuttur. Yapının ikinci katına giriş dükkânın iç mekânındaki merdivenlerden sağlanmaktadır. Binanın çatı saçağının altı c ve s kıvrımlıdır (Resim 3). Çatı saçağı altı bağdadi örgü ile yapılmıştır. Osmanlı Tipi Kiremitler kullanılan dükkânın çatısındaki kiremitler ile bağdadi sıva dökülmeye başlamıştır (Resim 3). Yapının batı cephesinde ise bir adet pencere bulunmakta olup cephe saçak altına kadar alçı sıvalıdır (Resim 2). Dükkânın batı cephesindeki saçak altı detayına bakıldığında c ve s kıvrımlı barok üslubu net bir şekilde görülmektedir (Resim 3).

Tarihlendirme: 1900'lü yılların başları (Ozulu, 2000, s. 46).

Fotoğraf 5.13. Hüriyet meydanı 6 no'lu dükkânın doğu cephesinin görünümü ve planı (A. Torun, 2019)

Fotoğraf 5.13 (a). Hüriyet meydanı 6 no'lu dükkânın batı cephe görünümü (A. Torun, 2019)

Fotoğraf 5.13 (b). Hürriyet meydanı 6 no'lu dükkânın saçak altı detayı (A. Torun, 2019)

Katalog No: 2

Sokak No:12

Dükkân Kapı No: 7

Yeri: Kunduzhan Mahallesi pafta 17 ada 372 parsel 1 ve 2 de yer almaktadır. 12. Sokağın 7 no'lu dükkânı doğu yönünde 3. Sokağa, batı yönünde 4. Sokağa bakmakta olup 372 no'lu adanın kuzey köşesinde yer almaktadır.

Sahibi/Kiracısı: İlk sahibi Avukat Nurettin Taişi Bey'dir. Günümüzde Arif Eşme Bey kiracısıdır. Günümüzdeki sahibi Diş Hekimi Gülsev Barın Hanımefendi'dir.

İşlevi: Arif Eşme Bey tarafından 1960 yılından itibaren kol saati satışı ve tamirati için kullanılmaktadır.

Plan No: 2

Fotoğraf No: 5.14- 5.14 (a)

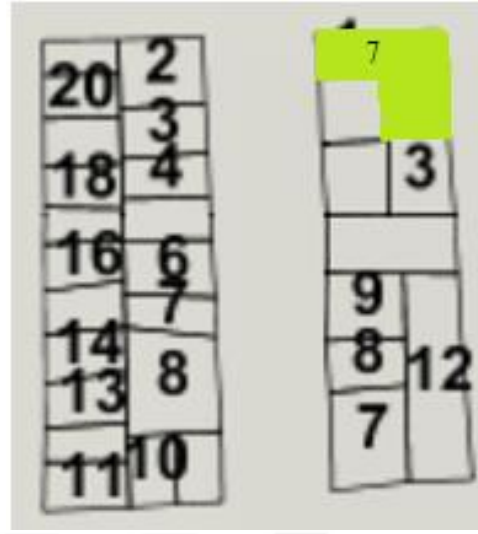
İnceleme Tarihleri: 16.10.2019/ 22.10.2019/ 10.11.2019

Ölçüler: İç: E: 220 cm B: 575 cm

Dış: K.C.U: 583 cm D.C.U: 455 cm B.C.U: 220 cm

Mimari Özellikler: 12. Sokağın 7 no'lu dükkânı 2 dükkân birleştirilerek içerden tek mekân haline dönüştürülmüştür. Dış cepheden bakıldığında cephe düzenlemesi ile tek dükkân gibi duran yapının çatısına bakıldığında iki ayrı dükkân gibi durmaktadır (Resim 4). Dükkânın kuzey-doğu köşesinde yer alan kapı 1 m. genişliğinde olup yapıldığı andaki yerinde durmaktadır. Dükkânın diğer kapısı ise kuzey-batı köşesinde yer almaktadır. Kuzey-batıda yer alan kapının eşiği 20 cm yüksekte iken kuzey-doğudaki kapının eşiği kaldırım ile aynı seviyededir. Dükkânın alt katı depo olarak kullanılmaktadır. Dükkânın doğusundan merdivenlerle giriş sağlanan üst katta bir depo mevcuttur. 16.10.2019 tarihinde yaptığımız röportajda Arif Eşme Bey dükkânın çatısını ve deposunu 20 gün önce tamir ettirdiğini söylemiştir. Dükkânın giriş katındaki pencereler ile kapılar komple demirden yapılmıştır. Üst katın pencereleri ise ahşaptan yapılmıştır. Dükkânın kuzey-batı köşesinin 290 cm üstünden itibaren özgünlüğünü koruyan saçak altı başlamaktadır (Resim 5). Çatı saçağı altının toplam uzunluğu 61 cm'dir. Saçak altı 20 cm'lik uzun bir şeritten sonra 1 cm enindeki bir boşluk sonrasında 's' kıvrımına geçiş yapmaktadır. S kıvrımının alt kıvrımı 23 cm uzunluğunda iken üst kıvrım 17 cm uzunluğundadır.

Tarihlendirme: 1900'lü yılların başları (Ozulu, 2000, s. 46).

Fotoğraf 5.14. 12. sokağın 7 no'lu dükkanın kuzey batı köşesinden genel görünümü ve planı (Torun, 2019)

Fotoğraf 5.14 (a). 12. sokağın 7 no'lu dükkanın kuzey doğudan genel görünümü (A. Torun, 2019)

Katalog No: 3

Sokak No: 12

Dükkân Kapı No: 15

Yeri: Kunduzhan Mahallesi pafta 17 ada 374 parsel 1 de yer almaktadır. 12. Sokağın 15 no'lu dükkânı doğu yönünde 5. Sokağa, batı yönünde 6. Sokağa bakmakta olup 374 no'lu adanın kuzey-batı köşesinde yer almaktadır.

Sahibi/Kiracısı: Asıl sahibi İlhan Özüyağlı Bey'dir. Kiracısı ve işletmecisi Abdullah Özsakarya Bey'dir.

İşlevi: Ayakkabı tamirati için kullanılmaktadır.

Plan No: 2

Fotoğraf No: 5.15.

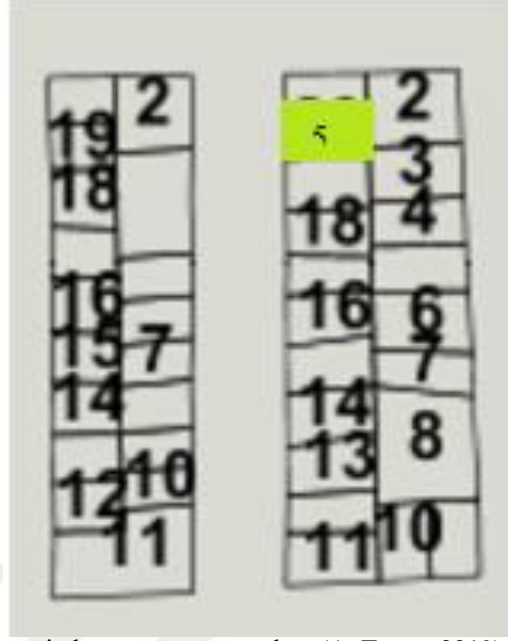
İnceleme Tarihleri: 16.10.2019/ 22.10.2019/ 03.11.2019

Ölçüler: İç: E: 280 cm B: 425 Y:330 cm

Dış: K.C.U: 310 cm B.C.U: 430 cm

Mimari Özellikler: ada da yer alan dükkân dış cephe düzenlemesiyle iki ayrı dükkân gibi durmaktadır. Ancak içte ara duvarın yıkılması ile içeriden tek mekân haline dönüştürülmüştür. Dükkânın kapı eşiği 20 cm yüksekliktedir. Kapının üst bölümünde ahşap ile kapatılan dikdörtgen şeklinde bir pencere mevcuttur. Yapının batı ve kuzey cephesinde yaklaşık kare şeklinde ahşaptan yapılma pencereleri bulunmaktadır. İç mekânı zemini ahşap tahta kaplamalıdır. Dükkânın arka kısmında sonradan yapılma asma kat vardır. Tavan tahtası özgün olan yapının soba bacası da özgün yerinde durmaktadır. Kuzey cephede yer alan kapının 30 cm üstünde özgün olarak günümüze ulaşan saçak altı mevcuttur. Bağdadi örgü ile yapılan saçak altının üstünde yakın tarihlerde tamir edildiği anlaşılan çatı saçağı dükkânın cephelerde tamamlamaktadır. Çatıda ise Marsilya Tipi Kiremit kullanılmıştır.

Tarihlendirme: 1900'lü yılların başları (Ozulu, 2000, s. 46).

Fotoğraf 5.15. 12. sokağın 15 no'lu dükkânın kuzey batı köşesinden görünümü ve planı (A. Torun, 2019)

Katalog No: 4

Sokak No: 5

Dükkân Kapı No: 5

Yeri: Kunduzhan Mahallesi pafta 17 ada 373 parsel 20 de yer almaktadır. 373 no'lu ada'da yer alan 5. Sokağının 5 no'lu dükkânı doğu yönünde 4. sokağa, batı yönünde 5. sokağa bakmakta olup kuzeyinde 1 no'lu dükkâna, güney yönünde ise 7 no'lu dükkâna bitişiktir.

Sahibi/Kiracısı: Kapalı olduğu için sahibini öğrenemedim.

İşlevi:

Plan No: 2

Fotoğraf No: 5.16.

İnceleme Tarihleri: 16.10.2019/ 22.10.2019/ 03.11.2019

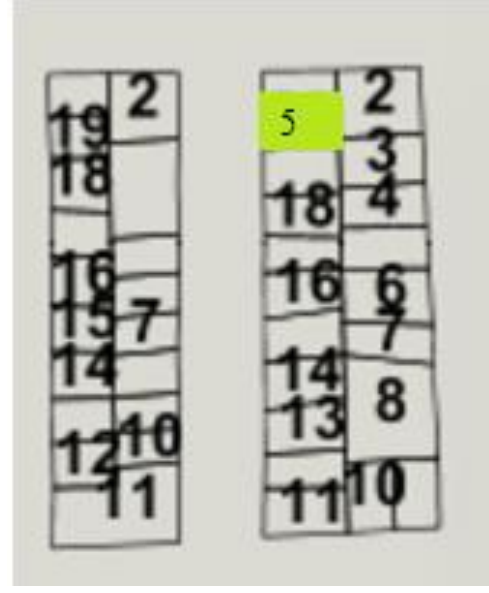
Ölçüler: ç: Dükkân kapalı olduğu için iç ölçüler alınamamıştır.

Dış: B.C.U: 350 cm

Mimari Özellikler: 5. Sokağın 5 no'lu dükkânı günümüzde mevcut değildir. Ancak dükkânın yeri detaylı bakıldığında belli olmaktadır (Resim 7). Dükkânın yerinin önünde depo girişinin mevcut halde durması bunu kanıtlamaktadır. Dükkânın batı cephesi duvar örülerek kapatılmıştır. Saçak altının kuzey bölümü özgünlüğünü korumaktadır (Resim 7). Ancak hemen güneyinde bitişik olan dükkânın saçak altının sıvası dökülmüştür. Dükkânların çatısının yakın tarihlerde tamir edildiği anlaşılmaktadır.

Tarihlendirme: 1900'lü yılların başları (Ozulu, 2000, s. 46)

Fotoğraf 5.16. 5. Sokağın 5 no'lu dükkânın kuzey batı köşesinden görünümü ve planı (A. Torun, 2019)

Katalog No: 5

Sokak No: 5

Dükkân Kapı No: 15

Yeri: Kunduzhan Mahallesi pafta 17 ada 383 parsel 15'te yer almaktadır. 373 no'lu ada'da yer alan 5. Sokağının 15 no'lu dükkânı doğu yönünde 4. sokağa, batı yönünde 5. sokağa bakmakta olup kuzeyinde 13 no'lu dükkâna, güney yönünde ise 17 no'lu dükkâna bitişiktir.

Sahibi/Kiracısı: Kapalı olduğu için sahibini öğrenemedim.

İşlevi:

Plan No: 2

Fotoğraf No: 5.17-5.17 (a)

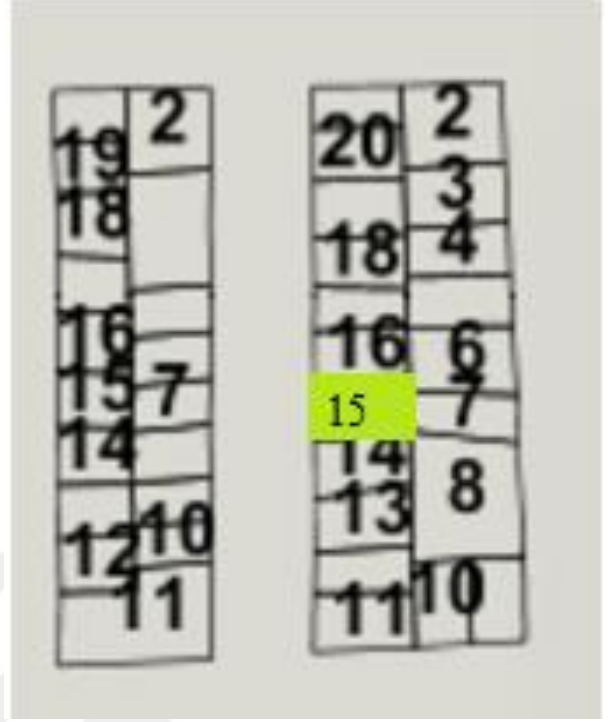
İnceleme Tarihleri: 16.10.2019/ 22.10.2019/ 03.11.2019

Ölçüler: İç: Dükkân kapalı olduğu için iç ölçüler alınmamıştır.

Dış: B.C.U: 350 cm

Mimari Özellikler: 2012 yılında Çöplük Çarşısı içinde özgünlüğünü koruyan tek dükkân olarak durmaktaydı (Fotoğraf 5.2.8). Günümüzde ise özgünlüğünü kaybetmiştir (Fotoğraf 5.2.9). Dükkânın kapı eşiği özgünlüğü bozularak kaldırılmadan 5 cm yükseğe indirilmiştir. Dükkânın batı cephesinde yer alan kapı ve penceresi özgünlüğünü korumaktadır. Kapı ve pencere kasasının birleşim yerinin üstünde yer alan soba bacası çıkıntısı uzunlamasına dikdörtgen olup saçak altını delerek çatıdan yukarı çıkmakta iken günümüzde soba bacası çıkıntısı kaldırılmıştır. Baca çıkıntısının hemen kuzeyinde yaklaşık kare şeklinde olan ikinci pencere mevcuttur. Saçak altındaki barok üslubu ile yapılan bombeli bölüm kaldırılmıştır. Dükkânın ön cephesine bakıldığında bağdadi örgü ile duvarların örüldüğü görülmektedir (Resim 5.17). Ahşap çitelerin arası moloz taş ve çamur ile kapatılmıştır (Resim 5.17.a).

Tarihlendirme: 1900'lü yılların başları (Ozulu, 2000, s. 46).

Fotoğraf 5.17. 5.sokağın 15 no'lu dükkânı 2012 yılı görünümü ve planı (E.Keskin, 2012)

Fotoğraf 5.17 (a). 5. sokağın 15 no'lu dükkânın 2019 yılı görünümü (A. Torun, 2020)

Katalog No: 6

Sokak No: 7

Dükkân Kapı No: 1

Yeri: 375 no'lu ada'da yer alan 7. sokağın 1 no'lu dükkânı kuzey yönünde 12. sokağa, batı yönünde 7. Sokağa bakmakta olup doğu yönünde 6. sokağın 2 no'lu dükkânına, güney yönünde 7. sokağın 3 no'lu dükkânına bitişik olup adanın kuzey-batı köşesinde yer almaktadır.

Sahibi/Kiracısı: Asıl sahibi Ahmet Emin Bey'dir. Kiracısı ise Abdullah Doğan'dır.

İşlevi: Abdullah Doğan Bey tarafından berber dükkânı olarak kullanılmaktadır.

Plan No: 2

Fotoğraf No: 5.18.

İnceleme Tarihleri: 16.10.2019/ 22.10.2019/ 03.11.2019

Ölçüler: İç: E: 225 cm B: 300 cm

Dış: K.C.U: 200 cm B.C.U: 230 cm

Mimari Özellikler: Berber olarak kullanılan dükkâna giriş kuzey-batı köşesinde yer alan özgün olarak duran kapısından sağlanmaktadır. Kapı kasası 95x210 cm ebatlarında olup kapı eşiği kaldırım ile aynı seviyededir. Kapının üst bölümünde özgün olarak duran pencere kasası bulunmaktadır. Dükkânın kuzey ve batı cephelerinde yaklaşık kare şeklinde iki adet büyük penceresi mevcuttu. Batı bölümünde yer alan pencerenin hemen güneyinde özgünlüğünü koruyan soba bacası çıkıntısı çatı saçağını delerek yukarı çıkmaktadır. Dükkânın güney-atı köşesinde dikdörtgen formda 50 cm uzunluğunda yukarı doğru çıkan soba bacası bulunmaktadır.

Tarihlendirme: 1900'lü yılların başları (Ozulu, 2000, s. 46).

Fotoğraf 5.18. 7. sokağın 1 no'lu dükkânın kuzey batı köşesinden görünümü ve planı (A. Torun, 2019)

Katalog No: 7

Sokak No: 7

Dükkân Kapı No: 5

Yeri: 375 no'lu ada'da yer alan 7. sokağın 5 no'lu dükkânı, kuzey yönünde 7. Sokağın 1 ve 3 no'lu dükkânına, doğu yönünde 6. sokağın 4 ve 6 no'lu dükkânına, güney yönünde 7. sokağın 7 no'lu dükkânına bitişik olup ön cephesi 7. sokağa bakmaktadır.

Sahibi/Kiracısı: Kiracısı İbrahim Sırçalı Bey'dir.

İşlevi: İbrahim Sırçalı Bey tarafından ayakkabı tamirâtı için kullanılmaktadır.

Plan No: 2

Fotoğraf No: 5.19

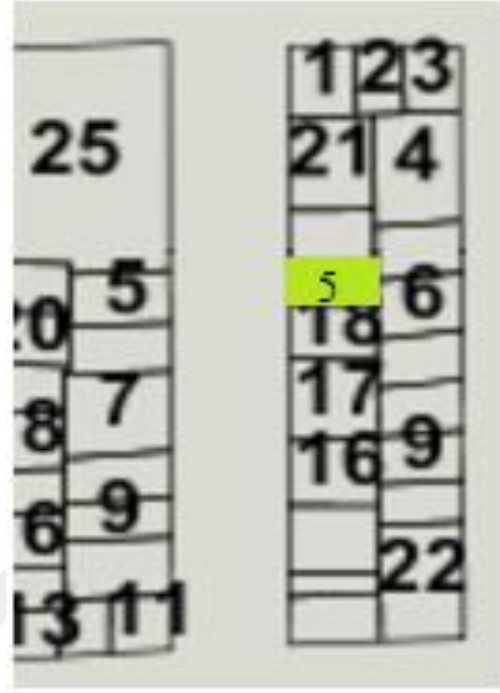
İnceleme Tarihleri: 16.10.2019/ 22.10.2019/ 03.11.2019

Ölçüler: İç: E: 220 cm B: 310 cm Y: 350 cm

Dış: Dükkân ortada kaldığı için net ölçü alınamadı.

Mimari Özellikler: Ayakkabı tamirâtı için kullanılan dükkânın kapı girişi caddeden 3 cm yüksektedir. Dükkânın kapı ve penceresi demirden malzemedir yapılmamıştır. İç mekânın zemini ahşap tahta kaplamalıdır. İç alan genişliği 3x2 m ölçülerindedir. Dükkânın içinde güney-doğu köşesinde özgünlüğünü koruyan bacası bulunmaktadır. Yapının penceresinin hemen üstünde yaklaşık kare şeklinde özgünlüğünü koruyan penceresi yer almaktadır. Ön cephede saçak altı özgünlüğünü devam ettirse de hemen kuzeyindeki dükkânın saçak altı düzenlemesi özgünlüğünü kaybetmiştir. Dükkânın çatısında Osmanlı Kiremidi kullanılmıştır.

Tarihlendirme: 1900'lü yılların başları (Ozulu, 2000, s. 46).

Fotoğraf 5.19. 7. sokağın 5 no'lu dükkânın kuzey batı köşesinden görünümü ve planı (A. Torun, 2019)

Katalog No: 8

Sokak No: 7

Dükkân Kapı No: 7

Yeri: 375 no'lu ada'da yer alan 7. sokağın 7 no'lu dükkânı kuzey yönünde 7. sokağın 5 no'lu dükkânına, doğu yönünde 6. sokağın 6 no'lu dükkânına, güney yönünde 7. sokağın 9 no'lu dükkânına bitişik olup ön cephesi 7. sokağa bakmaktadır.

Sahibi/Kiracısı: İlk sahibi Mustafa Çek Bey'dir. Oğlu Yaşar Çek günümüzde dükkânı sahibi olarak işletmektedir.

İşlevi: Yaşar Çek Bey tarafından ayakkabı tamirâtı için kullanılmaktadır.

Plan No: 2

Fotoğraf No: 5.20-5.20 (a)

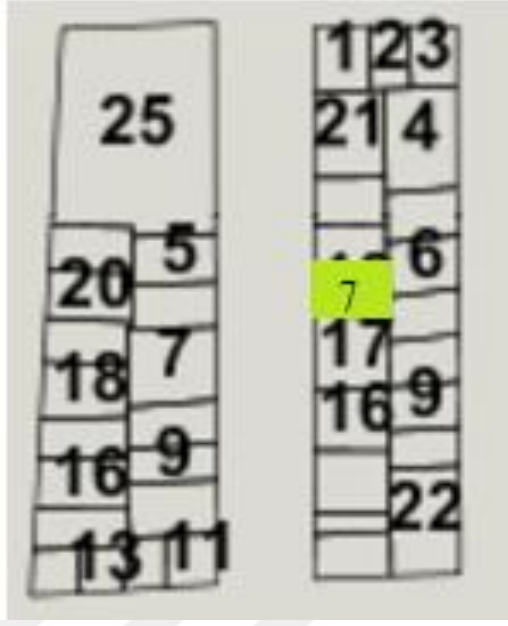
İnceleme Tarihleri: 16.10.2019/ 22.10.2019/ 03.11.2019

Ölçüler: İç: E: 190 cm B: 330 cm

Mimari Özellikler: 16.10.2019 tarihinde yaptığımız inceleme esnasında Yaşar Çek Bey 37 yıldır bu dükkânın kendisi tarafından ayakkabı tamirat hanesi olarak kullandığını söylemiştir. Dükkânın kapı ve penceresi ahşaptan olup ön cepheyi tamamen kapatmaktadır. Yapının zemini ahşap tahta kaplıdır. Tavan döşemesinde kullanılan ahşap tahtalar özgünlüğünü devam ettirmektedir (Resim). Kapı ve pencerenin üstünde kare şeklinde bir pencere bulunmaktadır. Dükkânın çatı saçağı dışarı doğru 40 cm çıkıntı yapmaktadır. Çatının örtü sisteminde Osmanlı Kiremidi kullanılmıştır.

Tarihlendirme: (1900'lü yılların başları Ozulu, 2000, s. 46).

Fotoğraf 5.20. 7. sokağın 7 no'lu dükkânın kuzey batı köşesinden görünümü ve planı (A. Torun, 2019)

Fotoğraf 5.20 (a). 7. sokağın 7 no'lu dükkânın tavan görünümü (A. Torun, 2019)

Katalog No: 9

Sokak No: 7

Dükkân Kapı No: 8

Yeri: 377 no'lu ada'da yer alan 7. sokağın 8 no'lu dükkânı kuzey yönünde 7. sokağın 6 no'lu dükkânına, güney yönünde 7. sokağın 10 no'lu dükkânına bitişik olup, doğu yönünde 7. sokağa bakmaktadır.

Sahibi/Kiracısı: İlk sahibi Mustafa Ercan Bey'dir. Günümüzde oğlu Celal Ercan işletmektedir.

İşlevi: Sahibi Celal Ercan Bey tarafından ayakkabı tamirâtı için kullanılmaktadır.

Plan No: 2

Fotoğraf No: 5.21-5.21 (a)

İnceleme Tarihleri: 16.10.2019/ 22.10.2019/ 03.11.2019

Ölçüler: İç: E: 350 cm B: 410

Mimari Özellikler: Günümüzde C. Ercan Bey'in işlettiği dükkânı babası Mustafa Ercan Bey 90 yıl bu dükkânda çalışmıştır.¹¹ Dükkânın doğu cephe uzunluğu 3.20 cm'dir. İç mekânın toplam genişliği 14,5 metrekaredir. Kapı eşiği seviyesi 10 cm yüksektedir. Yapının pencere ve kapısı ahşap malzemedendir. Dükkânın iç mekânından çıkılan bir asma katı mevcuttur. Dükkânda bay-bayan ve çocuk ayakkabıları yapılmakla beraber tamirâtı da yapılmaktadır. Ön cephede pencere ve kapının üstünde demirden yapılmış tente bulunmaktadır.

Tarihlendirme: 1900'lü yılların başları (Ozulu, 2000, s. 46).

---

¹¹ 16.10.2019 tarihinde yapmış olduğumuz röportajda bu bilgiler C. Ercan Bey tarafından söylenmiştir.

25		123
		214
20	5	
18	8	186
		17
16	9	169
13	11	22

Fotoğraf 5.21. 7. sokağın 8 no'lu dükkânın 7. sokaktan görünümü ve planı (A. Torun, 2019)

Fotoğraf 5.21 (a). 8 no'lu dükkânın sahibi C. Ercan bey dükkânında çalışırken (A. Torun, 2019)

Katalog No: 10

Sokak No: 9

Dükkân Kapı No: 32 ve 34

Yeri: 384 no'lu adada yer alan dükkânın güney yönünde 36 no'lu dükkana, kuzey yönünde ise 30 no'lu dükkana bitişik olup ön cephesi 9. Sokağa bakmaktadır.

Sahibi/Kiracısı: İşlevi:

Plan No: 2

Fotoğraf No: 5.2.2-5.22 (a)- 5.22 (b)

İnceleme Tarihleri: 16.10.2019/ 22.10.2019/ 03.11.2019

Ölçüler:

Dış: B.C.U: 210 cm D.C.U: 260 cm G.C.U: 920 cm

Mimari Özellikler: Ön cepheden bakıldığında üç ayrı dükkân gibi duran yapı iç mekânda ara duvarların yıkılmasıyla tek mekân haline getirilmiştir (Resim, 17). Ancak üç ayrı dükkânında kapıları mevcut olarak durmaktadır. Bölgenin topografya özelliğinden dolayı kapı eşiklerinin yükseltileri farklılık göstermektedir. Güneydeki dükkânın kapı eşiği 45 cm yükseklikte iken kuzeydeki dükkânın kapı eşiğinin yüksekliği 25 cm yüksekliktedir. Yapının kapı ve pencereleri ahşap malzemedendir. Güney bölümde yer alan dükkânın kapısı iki kanatlı iken diğer kapılar tek kapıdır. Kapıların üstünde enine dikdörtgen şeklinde kapılar bulunmaktadır. Zemin döşemesi ahşap tahtadan olan dükkânın tavanı asma tavadır. Duvarlar alçı sıva ile sıvanmıştır. İç mekânda güney bölümde yer alan dükkânlar aynı ölçülerde iken kuzeydeki dükkân 40 cm daha geniştir (Fotoğraf 17). Çatı saçağı dışarı doğru 30 cm çıkıntı yapan dükkânın çatı döşemesinde Marsilya Tipi Kiremit kullanılmıştır.

Tarihlendirme: 1900'lü yılların başları (Ozulu, 2000, s. 46).

Fotoğraf 5.22. Tiki'nın kahve 1950'li yıllar (Yiğit, 2009)

Fotoğraf 5.22 (a). Tiki'nın kahvenin günümüzdeki hali (A. Torun, 2019)

Fotoğraf 5.22 (b). Tiki'nin kahve dükkanının içten görünümü (A. Torun, 2019)

Katalog No: 11

Sokak No: 9 ve 10

Dükkân Kapı No: 10. sokağın 13, 15 ve 17 no'lu dükkânı ile 9. sokağın 22 ve 24 no'lu dükkânları.

Yeri: 383 no'lu adada yer alan dükkânların doğu yönü 9. sokağa ve batı yönünde de 10. Sokağa bakmaktadır.

Sahibi/Kiracısı:

İşlevi: Dükkânlar kahvehane olarak işletilmektedir.

Plan No: 2

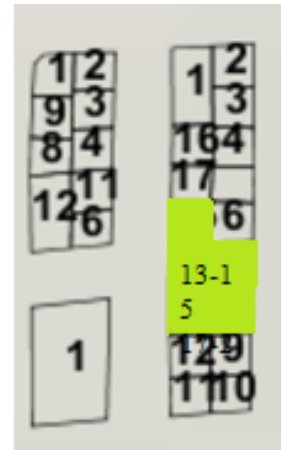
Fotoğraf No: 5.2.3- 5.23 (a)

İnceleme Tarihleri: 16.10.2019/ 22.10.2019/ 03.11.2019

Ölçüler: Birden fazla dükkân birleştiğinden dolayı ölçü alınmadı.

Mimari Özellikler: Ön ve arka cephelerden bakıldığında beş ayrı dükkân gibi duran yapı içten ara duvarların yıkılması ile birleştirilerek tek mekân haline dönüştürülmüştür (Resim 5.23). Dükkânların kapı ve pencereleri demir ve alüminyumdan yapılmıştır. Dükkânların kapı eşiklerinin yükseklikleri topografya'sından dolayı farklı yükseltiler göstermektedir. İç mekânlarda da bu farklı yükseltiler görülmektedir (Resim 23.a). Yapının zemin döşemesi ahşap tahta ile kaplı iken tavanları asma tavadır. No'lu dükkânın iç mekândan girişi sağlanan bodrum kat mevcuttur. 13 No'lu dükkâna ise içerden çıkış sağlanan ikinci kat yapılmıştır (Resim 5.23.a).

Tarihlendirme: 1900'lü yılların başları (Ozulu, 2000, s. 46).

Fotoğraf 5.23. 11. sokağın 13,15 ve 17 no'lu dükkânın batı cephesinden görünümü ve planı (A. Torun, 2019)

Fotoğraf 5.23 (a). 11. sokağın 13,15 ve 17 no'lu dükkânın iç mekândan görünümü (A. Torun, 2019)

Katalog No: 12

Sokak No: 11

Dükkân Kapı No: 5

Yeri: 382 no'lu adada yer alan 11. sokağın 5 no'lu dükkânı kuzey yönünde 11. sokağın 3 no'lu dükkânına, doğu yönünde 10. sokağın 14 no'lu dükkânına bitişik olup, güney yönünde elektrik trafosunun bulunduğu boş yere bakmaktadır.

Sahibi/Kiracısı: Sahibi Gazi Akgönül Bey'dir.

İşlevi: Sahibi Gazi Akgönül Bey tarafından zahire dükkânı olarak kullanılmaktadır.

Plan No: 2

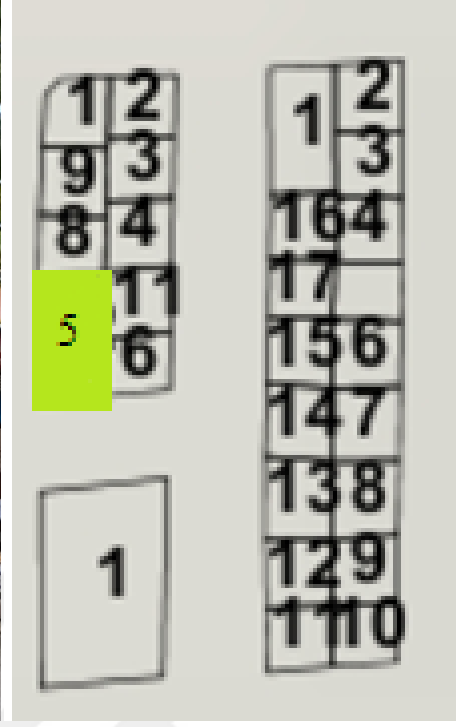
Fotoğraf No: 5.24

İnceleme Tarihleri: 16.10.2019/ 22.10.2019/ 03.11.2019

Ölçüler: İç: E: 150 cm B: 230 cm

Mimari Özellikler: 11-5 no'lu dükkân sonradan iki katlı hale getirilmiş dükkânıdır. 16.10.2019 tarihinde dükkânın sahibi ve işletmecisi Gazi Akgönül Bey ile yaptığımız röportajda dükkânı kendisinin iki kat yaptığını ve dükkânın altını 2 metre kazıp depo açtığını söylemiştir. Bu kazı esnasında 1 kamyon kemik çıkardığını nakletmiştir. Arastada en yaşlı esnaf olan G. Akgönül Bey 60 yıldır aynı dükkânda esnaflık yapmaktadır.

Tarihlendirme: 1900'lü yılların başları (Ozulu, 2000, s. 46).

Fotoğraf 5.24. 11. sokağın 5 no'lu dükkânın görünümü ve planı(A. Torun, 2019)

Katalog No: 13

Sokak No: 11

Dükkân Kapı No: 38

Yeri: 380 no'lu adada yer alan 38 no'lu dükkân kuzey yönünde 36 no'lu dükkâna bitişik olup doğu yönünde elektrik trafosunun bulunduğu boşluğa bakmakta olup adanın güney doğu köşesinde yer almaktadır.

Sahibi/Kiracısı: Dükkânın kiracısı ismini söylemekten çekindi.

İşlevi: Leblebici dükkânı olarak kullanılmaktadır.

Plan No: 2

Fotoğraf No: 5.25

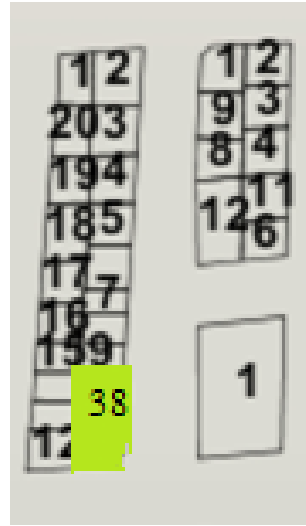
İnceleme Tarihleri: 16.10.2019/ 22.10.2019/ 3.11.2019

Ölçüler: İç: E: 150 cm B: 460 cm

Dış: D.C.U: 500 cm G.C.U: 455 cm

Mimari Özellikler:11-38 no'lu dükkânın doğu ve güney cepheleri ahşap pencerelidir. Güney doğu köşede yer alan kapının genişliği 135 cm'dir. Dükkânın çatı saçağı yakın zamanda tamir edilmiştir. Çatı saçağı orijinalliğine yakın olmakla beraber yapılan bilinçsiz tamiratlar sonunda orijinalliğini kaybetmeye başlamıştır.

Tarihlendirme: 1900'lü yılların başları (Ozulu, 2000, s. 46).

Fotoğraf 5.25. 11. sokağın 38 no'lu dükkânın güney doğu köşesinden görünüm ve planı (A. Torun, 2019)

5.3. DİKİCİLER ARASTASI

Dikiciler Arastası, Karakeçili Mahallesinde Eskiçiler Sokağının her iki yanında yer alan dükkânlardan oluşmaktadır. Arasta doğu yönünde Üçtutlar Caddesi ve batı yönünde Osmancık Caddesi ile son bulmaktadır. Yapının kuzey cephesi tarihi Güpür hamamı ile bitişiktir. Güney cephesinin hemen arkasında ise belediye otobüslerinin kalkış yaptığı terminal bölümü ile Halk Bankası binası bulunmaktadır.

Katalog No: 1

Sokak No: Eskiçiler Sokağı

Dükkân Kapı No: 1 ve 3

Yeri: Arastanın güney doğu köşesinde yer almaktadır. 1 no'lu dükkân doğu yönünde Üçtutlar Caddesine, kuzey yönünde ön cephe arasta sokağına, güney yönünde arka cephe belediye otobüsleri kalkış durağına bakmakta olup, batı yönünde ise 3 no'lu dükkâna bitişiktir.

3 no'lu dükkân doğu yönünde 1 no'lu dükkâna, kuzey yönünde ön cephe arasta sokağına, güney yönünde arka cephe belediye otobüsleri kalkış durağına bakmakta olup, batı yönünde ise 5 no'lu dükkâna bitişiktir.

Sahibi/Kiracısı: Çorum Belediyesi'nin mülkiyetindeki bir ve üç no'lu dükkânın asıl kiracısı Şuayp Sondül Bey'dir. 1 ve 3 no'lu dükkânlar Şuayp Sondül tarafından İhsan Kara Bey'e belli bir kira karşılığında devredilmiştir. Günümüzde İhsan Kara Bey 1 ve 3 no'lu dükkânları işletmektedir.

İşlevi: Dükkânlarda ayakkabı tamirâtı, ayakkabı malzemesi ve erkek pantolon kemeri satışı yapılmaktadır.

Plan No: 5.3.1

Fotoğraf No: 5.26- 5.26 (a)

İnceleme Tarihleri: 20.05.2019/ 13.06.2019

Ölçüler:

1 no'lu Dükkân

İç: E: 160 cm B: 250 cm 205 cm

Dış: Ö.Y: 250 cm A.Y: 320 cm

3 no'lu Dükkân

İç: E: 160 cm B: 220 cm

Dış: Ö.Y: 250 cm A.Y: 350 cm

Mimari Özellikler: Günümüzde 1 ve 3 no'lu dükkânlara ait ara duvarın ortadan kaldırılması suretiyle içte tek mekân haline dönüştürülmüştür. Ancak 1 ve 3 no'lu dükkânlara cepheden bakıldığında ise pencere ve kapı düzenlemesinin farklı olması sebebiyle iki ayrı dükkân şeklinde görülmektedir.

Arastanın güney-doğu köşesinde yer alan 1 no'lu dükkân yamuk planlıdır. 1 no'lu dükkânın Üçtutlar caddesine bakan doğu cephesinde bir pencere ve arasta sokağına bakan kuzey cephesinde bir pencere ve bir kapısı bulunmaktadır.

1 no'lu dükkânın doğu cephesinde yer alan pencerediş duvardan 11 cm içeride ve zeminden 70 cm yükseklikte olup 91x95 ölçülerinde yaklaşık kare planlı ve ahşap kepenklidir. Pencerenin çerçevesi 7 cm genişliğinde 2.5 cm kalınlığındadır. Pencere çerçevesinin alt bölümüne 3.8 cm genişliğinde pervaz konulmuştur. Çerçeve ve pervazın birleşme yerine dıştan 1cm kalınlığında demir çıtalar konularak cam desteklenmiştir. Pencerenin hemen üstünde ise iş yeri reklam tabelası, yapı tescil kaydı levhası ile sokak isminin yazdığı levha bulunmaktadır. Kuzey cephede yer alan pencere 94x94 cm ölçüsünde kare şeklinde olup, alt bölümünde 11 cm uzunluğunda denizlikli ve ahşap kepenklidir. Kepenk iki bölümden oluşmaktadır; 19x105 ebatlarındaki üst bölüm ve 73x101 cm ebadındaki alt bölüm.

1 no'lu dükkânın kuzey cephe penceresinin 7 cm batısında sokak zemininden 23 cm yukarıda, 65x165 cm ölçüsünde kapısı mevcuttur. Kapının, 10 cm genişliğinde ve 23 cm yükseklikte betondan yapılmış kapı eşiği bulunmaktadır. Kapının üst bölümünde 43x56 cm ebatlarında bir pencere yer almaktadır. Pencerenin 20 cm üstünde baca çıkıntısı mevcuttur. 23x20 cm ebadında olan baca çıkıntısı 67,5 cm uzunluğunda olup dikey konumda çatı saçağını delerek yukarı çıkmaktadır. Aşağı doğru diagonal bir eğimle uzanan 31 cm uzunluğunda saçak bölümü bulunmaktadır.

1 no'lu dükkân kapısı ve 3 no'lu dükkân kapısı arasında ki mesafe 23 cm'dir. 3 no'lu dükkânın kapısı zeminden 20 cm yükseklikte olup 65x165 cm ebadındadır. Ancak içte dükkân tabanı kapı eşiğinden 4 cm aşağıda yer almaktadır. 3 no'lu dükkânın penceresi 142x80 cm ebatlarında dikdörtgen şeklinde ve 137x98 cm ölçülerinde ahşap kepenklidir. Pencere kasasının 5 cm üstünde baca çıkıntısı yer almaktadır. 20x18 cm ebadında olan baca çıkıntısı 66 cm uzunluğunda olup çatı saçağından yukarı çıkmaktadır. Dükkânın çatı saçağı 31 cm uzunluğundadır.

Tarihlendirme: 1959 yılının sonu ile 1960 yılının başları

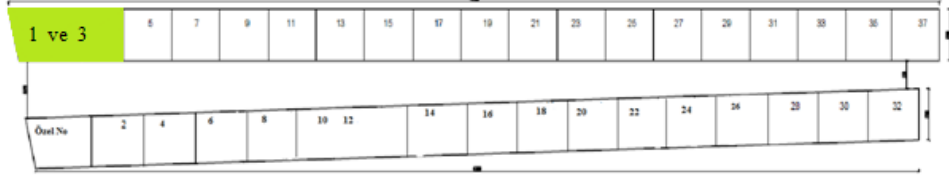

Fotoğraf 5.26. Çorum dikiciler arastası 1 ve 3 no'lu dükkân genel görünümü (A. Torun, 2019)

Fotoğraf 5.26 (a). 1 ve 3 no'lu dükkânların ön cephe görünümü (A. Torun, 2019)

ÇORUM DİKİCİLER ARASTASI PLANI

Plan 5.3.1. Dikiciler Arastasi 1 ve 3 no'lu Dükkânların planı

Katalog No: 2

Sokak No: Eskiciler Sokağı

Dükkân Kapı No: 2

Yeri: 2 no'lu dükkân doğu yönünde özel no'lu bir dükkâna, güney yönünde ön cephe arasta sokağına, kuzey yönünde arka cephe çay bahçesine bakmakta olup, batı yönünde ise 4 no'lu dükkâna bitişiktir.

Sahibi/Kiracısı: Çorum Belediyesi'nin mülkiyetindeki 2 no'lu dükkânın kiracısı Ümit Mazman Bey'dir.

İşlevi: Ümit Mazman Bey tarafından dinlenme yeri olarak kullanılmaktadır.

Plan No: 5.3.2

Fotoğraf No: 5.27

İnceleme Tarihleri: 17.05.2019/ 20.05.2019/ 06.07.2019

Ölçüleri:

2 no'lu Dükkân

İç: E: 160 cm B: 240 cm

Dış: Ö.Y: 250 cm A.Y: 320 cm

Mimari Özellikler: Arastanın kuzey bloğunda yer alan 2 no'lu dükkân dikdörtgen planlıdır. 2 no'lu dükkânın arasta sokağına bakan ön cephesinde bir pencere ve bir kapısı bulunmaktadır. 2 no'lu dükkânın güney cephesinde zeminden 60 cm yükseklikte 178x62 cm ölçülerinde dikdörtgen planlı ve ahşap kepenkli bir pencere mevcuttur. Pencerenin kepenği iki ayrı parça olarak düzenlenmiştir. Alt bölüm 13x135 cm ölçülerinde olup pencere kasasına sabitken, üst bölüm 81x137 cm ebatında olup açılır-kapanır biçimdedir. Dükkânın pencere kasası ortadan 4 cm enindeki bir çıta ile ikiye bölünmüştür.

2 no'lu dükkânın güney cephe penceresinin 7 cm doğusunda sokak zemininde 19 cm yukarıda, 65x165 cm ölçülerindeki kapısı yer almaktadır. Kapının önünde 19 cm yükseklikte ve 9 cm genişliğinde betondan yapılmış kapı eşiği mevcuttur. Kapının üst bölümünde 38x56 cm ölçülerinde bir penceresi bulunmaktadır. Kapının 16 cm üstünde baca çıkıntısı yer almaktadır. 38 cm uzunluğunda olan soba baca çıkıntısı yuvarlak formda olup çatı saçağını delerek yukarı çıkmaktadır. Dükkânın doğusunda yağmur suyunu Arnavut Kaldırımına boşaltan plastik bir boru bulunmaktadır. Dükkânın çatısında Osmanlı Kiremidi kullanılmıştır.

Tarihlendirme: 1959 yılının sonu ile 1960 yılının başları

Fotoğraf 5.27. 2 no'lu dükkânın ön cephe görünümü (A. Torun, 2019)

Plan 5.3.2. 2 no'lu dükkânın arasta planındaki konumu

Katalog No: 3

Sokak No: Eskiciler Sokağı

Dükkân Kapı No: 4

Yeri: 4 no'lu dükkân doğu yönünde 2 no'lu dükkâna, güney yönünde ön cephe arasta sokağına, kuzey yönünde arka cephe çay bahçesine bakmakta olup, batı yönünde ise 6 no'lu dükkâna bitişiktir.

Sahibi/Kiracısı: Çorum Belediyesi'nin mülkiyetindeki 4 no'lu dükkân işletmecisi olmadığı için kapalıdır.

İşlevi:

Plan No: 5.3.3

Fotoğraf No: 5.28

İnceleme Tarihleri: 16.05.2019/ 20.05.2019

Ölçüler: 4 no'lu Dükkân

İç: Kapalı olduğu için dükkânın iç ölçüleri alınamamıştır.

Dış: Ö.Y: 250 cm A.Y: 350 cm

Mimari Özellikler: Arastanın kuzey bloğunda yer alan 4 no'lu dükkân dikdörtgen planlıdır. 4 no'lu dükkânın arasta sokağına bakan ön cephesinde bir pencere ve bir kapısı vardır. 4 no'lu dükkânın güney cephesinde zeminden 75 cm yükseklikte 85x95 ölçülerinde yaklaşık kare şeklinde ahşap kepenkli penceresi bulunmaktadır. Pencerenin üstünde demir korkuluk mevcuttur. Pencerenin 15 cm batısında 75x180 cm ebatında, zeminden 2 cm yüksekte kapısı yer almaktadır. Kapının üst bölümünde pencere vardır. Kapı ve pencerenin 55 cm yüksekliğinde dükkânın saç oluklu çatı saçağı yer almaktadır. Dükkânın doğusunda iki numaralı dükkân ile birleşim yerinde yağmur sularının tahliyesi için konan plastik boru ile bir adet asma ağacı bulunmaktadır. Çatısında Marsilya Tipi kiremit kullanılan dükkânın ön cephesindeki sıvada dökülmeler başlamıştır.

Tarihlendirme: 1959 yılının sonu ile 1960 yılının başları

Fotoğraf 5.28. 4 no'lu dükkânın ön cephe görünümü (A. Torun, 2019)

ÇORUM DİKİCİLER ARASTASI PLANI

Plan 5.3.3. 4 no'lu dükkânın asta planı üzerindeki konumu

Katalog No: 4

Sokak No: Eskiciler Sokağı

Dükkân Kapı No: 5

Yeri: 5 no'lu dükkân doğu yönünde 3 no'lu dükkâna, kuzey yönünde ön cephe arasta sokağına, güney yönünde arka cephe belediye otobüsleri kalkış durağına bakmakta olup, batı yönünde ise 7 no'lu dükkâna bitişiktir.

Sahibi/Kiracısı: Çorum Belediyesi'nin mülkiyetindeki 5 no'lu dükkân işletmecisi olmadığı için kapalıdır.

İşlevi:

Plan No: 3.5.4

Fotoğraf No: 5.29

İnceleme Tarihleri: 16.05.2019/ 20.05.2019

Ölçüler: 5 no'lu Dükkân

İç: Dükkân kapalı olduğu için iç ölçüleri alınamamıştır.

Dış: Ö.Y: 250 cm A.Y: 325 cm

Mimari Özellikler: Arastanın güney bloğunda yer alan 5 no'lu dükkân dikdörtgen planlıdır. 5 no'lu dükkânın kuzey cephesinde zeminden 70 cm yükseklikte 92x110 cm ölçülerinde dikdörtgen şeklinde ahşap kepenkli penceresi bulunmaktadır. Pencere kepengi saç ile örtülmüştür. Pencerenin 4 cm doğusunda 65x165 cm ebatında, zeminden 10 cm yüksekte kapısı yer almaktadır. Kapının üst bölümünde 44xx50 cm ölçülerinde yaklaşık kare şeklinde pencere mevcuttur. Kapı ve pencerenin 50 cm üstünde dışarı doğru 30 cm çıkıntı yapan çatı saçağı yer almaktadır. Dükkânın çatısında kullanılan Marsilya tipi kiremitler dökülmeye başlamıştır.

Tarihlendirme: 1959 yılının sonu ile 1960 yılının başları

Resim 5.29. 5 no'lu dükkânın ön cephe görünümü (A. Torun, 2019)

ÇORUM DİKİCİLER ARASTASI PLANI

Plan 5.3.4. 5 no'lu dükkânın asta planı üzerindeki konumu

Katalog No: 5

Sokak No: Eskiciler Sokağı

Dükkân Kapı No: 6

Yeri: 6 no'lu dükkân doğu yönünde 4 no'lu dükkâna, güney yönünde ön cephe arasta sokağına, kuzey yönünde arka cephe çay bahçesine bakmakta olup, batı yönünde ise 8 no'lu dükkâna bitişiktir.

Sahibi/Kiracısı: Çorum Belediyesi'nin mülkiyetindeki 6 no'lu dükkân işletmecisi olmadığı için kapalıdır.

İşlevi:

Plan No: 3.5.5

Fotoğraf No: 5.30

İnceleme Tarihleri: 16.05.2019

Ölçüler: 6 no'lu dükkân

İç: Dükkân kapalı olduğu için iç ölçüleri alınamamıştır.

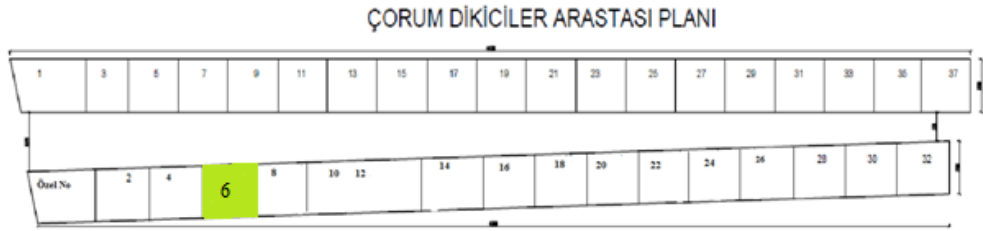
Dış: Ö.Y: 250 cm A.Y:350 cm

Mimari Özellikler: Arastanın kuzey bloğunda yer alan 6 no'lu dükkân dikdörtgen planlıdır. 6 no'lu dükkânın güney cephesinde zeminden 65 cm yükseklikte 95x105cm ölçülerinde ahşap kepenkli penceresi yer almaktadır. Pencerenin 5 cm batısında 65x165 cm ebatında, zeminden 7 cm yüksekte kapısı yer almaktadır. Kapının üst bölümünde 45x40 ölçülerinde bir pencere mevcuttur. Kapı ve pencerenin 50 cm yüksekliğinde dışarı doğru 30 cm çıkıntı yapan çatı saçağı bulunmaktadır. Çatı kiremitlerinde ve cephe sıvasında dökülmeler başlamıştır. Günümüzde kapalı olan dükkânın kapısının üstünde metal üzerine 5 rakamı yazarken, onun üstünde de F 4 yazısı bulunmaktadır. Dükkânın penceresinin önünde bir adet asma ağacı vardır.

Tarihlendirme:1959 yılının sonu ile 1960 yılının başları

Resim 5.30. 6 no'lu dükkânın ön cephe görünümü (A. Torun, 2019)

Plan 5.3.5. 6 no'lu dükkânın asta planı üzerindeki konumu

Katalog No: 6

Sokak No: Eskiciler Sokağı

Dükkân Kapı No: 7

Yeri: 7 no'lu dükkân doğu yönünde 5 no'lu dükkâna, kuzey yönünde ön cephe arasta sokağına, güney yönünde arka cephe belediye otobüsleri kalkış durağına bakmakta olup, batı yönünde ise 9 no'lu dükkâna bitişiktir.

Sahibi/Kiracısı: Çorum Belediyesi'nin mülkiyetindeki 7 no'lu dükkân işletmecisi olmadığı için kapalıdır.

İşlevi:

Plan No: 5.3.6

Fotoğraf No: 5.31

İnceleme Tarihleri: 20.05.2019/ 13.07.2019

Ölçüleri: 7 no'lu Dükkân

İç: Dükkân kapalı olduğu için iç ölçüleri alınamamıştır.

Dış: Ö.Y: 250 cm A.Y: 330 cm

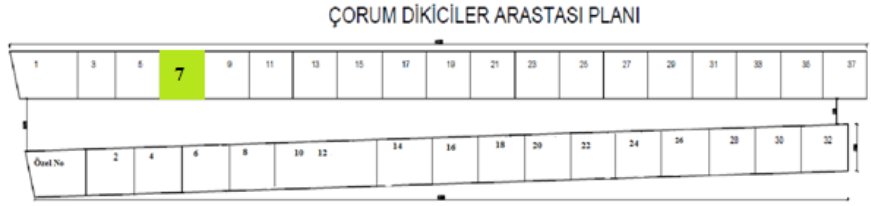
Mimari Özellikler: Arastanın güney bloğunda yer alan 7 no'lu dükkân dikdörtgen planlıdır. 7 no'lu dükkânın kuzey cephesinde zeminden 60 cm yükseklikte 105x100 cm ölçülerinde yaklaşık kare şeklinde demir kepenkli penceresi bulunmaktadır. Pencerenin 10 cm batısında 65x165 cm ebatında, zeminle aynı seviyede olan kapısı yer almaktadır. Kapının üst bölümünde üzeri ahşap ile kapatılan bir pencere mevcuttur. Pencerenin 50 cm yüksekliğinde plastik oluklu çatı saçağı bulunmaktadır. Çatı saçağı dışarı doğru 30 cm çıkıntı yapmaktadır. Dükkânın ön cephesinde farklı zamanlarda sıvamaların yapıldığı görülmektedir.

Tarihlendirme: 1959 yılının sonu ile 1960 yılının başları

Resim 5.31. 7 no'lu dükânın ön cephe görünümü (A. Torun, 2019)

Plan 5.3.6. 7 no'lu dükânın asta planı üzerindeki konumu

Katalog No: 7

Sokak No: Eskiciler Sokağı

Dükkân Kapı No: 8

Yeri: 8 no'lu dükkân doğu yönünde 6 no'lu dükkâna, güney yönünde ön cephe arasta sokağına, kuzey yönünde arka cephe çay bahçesine bakmakta olup, batı yönünde ise 10 no'lu dükkâna bitişiktir.

Sahibi/Kiracısı: Çorum Belediyesi'nin mülkiyetindeki 8 no'lu dükkân Dursun Yeter Bey tarafından işletilmektedir.

İşlevi: Dükkânda ayakkabı tamirâtı ile birlikte ayakkabı malzemesi satışı yapılmaktadır.

Plan No: 5.3.7

Fotoğraf No: 5.32- 5.32 (a)

İnceleme Tarihleri: 20.05.2019/ 13.06.2019

Ölçüler: 8 no'lu Dükkân

İç: E: 160 cm B: 250 cm

Dış: Ö.Y: 2.50 cm A.Y: 350 cm

Mimari Özellikler: Arastanın kuzey bloğunda yer alan 8 no'lu dükkân dikdörtgen planlıdır. 8 no'lu dükkânın güney cephesinde zeminden 50 cm yükseklikte 75x95 cm ölçülerinde dikdörtgen şeklinde ahşap kepenkli penceresi bulunmaktadır. Pencerenin önünde esnafın tamir ettiği ayakkabıları sokaktan geçenlere göstermek için koyduğu bir tahta parçası mevcuttur. Pencerenin 10 cm batısında 65x165 cm ebatında, zeminden 3 cm yüksekte kapısı yer almaktadır. Kapının üst bölümünde 44x45 cm ölçülerinde bir pencere vardır. Kapının 35 cm üstünde dışa doğru 30 cm çıkıntı yapan çatı saçağı bulunmaktadır.

Günümüzde Dursun Yeter Bey'in işlettiği dükkân ayakkabı tamirâtı için kullanılmaktadır. Dükkân iç kısmından doğusundaki altı numaralı dükkânın ara duvarı yıkılarak doğuya doğru 20 cm kadar genişletilmiştir.

Tarihlendirme: 1959 yılının sonu ile 1960 yılının başları

Resim 5.32. 8 no'lu dükkanın ön cephe görünümü (A. Torun, 2019)

Resim 5.32 (a). 8 no'lu dükkanın işletmecisi D. Yeter Bey (A. Torun, 2019)

ÇORUM DİKİCİLER ARASTASI PLANI

1	3	5	7	9	11	13	15	17	19	21	23	25	27	29	31	33	35	37
Özel No	2	4	6	8	10	12	14	16	18	20	22	24	26	28	30	32		

Plan 5.3.7. 8 no'lu dükkânın asta planı üzerindeki konumu

Katalog No: 8

Sokak No: Eskiciler Sokağı

Dükkân Kapı No: 9

Yeri: 9 no'lu dükkân doğu yönünde 7 no'lu dükkâna, kuzey yönünde ön cephe arasta sokağına, güney yönünde arka cephe belediye otobüsleri kalkış durağına bakmakta olup, batı yönünde ise 11 no'lu dükkâna bitişiktir.

Sahibi/Kiracısı: Çorum Belediyesi'nin mülkiyetindeki 9 no'lu dükkân işletmecisi olmadığı için kapalıdır.

İşlevi:

Plan No: 5.3.8

Fotoğraf No: 5.33

İnceleme Tarihleri: 20.05.2019/ 13.07.2019

Ölçüler: 9 no'lu Dükkân

İç: Dükkân kapalı olduğu için iç ölçüleri alınamamıştır.

Dış: Ö.Y: 250 cm A.Y: 330 cm

Mimari Özellikler: Arastanın güney bloğunda yer alan 9 no'lu dükkân dikdörtgen planlıdır. 9 no'lu dükkânın kuzey cephesinde zeminden 55 cm yükseklikte 90x115 cm ölçülerinde dikdörtgen şeklinde demir kepenkli penceresi bulunmaktadır. Pencerenin 15 cm batısında 65x165 cm ebatında, zeminden 2 cm yükseklikte demir kapısı yer almaktadır. Kapının üst bölümünde demir korkuluklu bir pencere mevcuttur. Dükkânın penceresinin 60 cm yüksekğinde plastik oluklu çatı saçağı bulunmaktadır. Çatı saçağı dışarı doğru 30 cm çıkıntı yapmaktadır.

Tarihlendirme: 1959 yılının sonu ile 1960 yılının başları

Fotoğraf 5.33. 9 no'lu dükkânın ön cephe görünümü (A. Torun, 2019)

ÇORUM DİKİCİLER ARASTASI PLANI

Plan 5.3.8. 9 no'lu dükkânın asta planı üzerindeki konumu

Katalog No: 9

Sokak No: Eskiciler Sokağı

Dükkân Kapı No: 10 ve 12

Yeri: 10 ve 12 no'lu dükkânlar doğu yönünde 8 no'lu dükkâna, güney yönünde ön cephe arasta sokağına, kuzey yönünde arka cephe Güpür Hamamı'na bakmakta olup, batı yönünde ise 14 no'lu dükkâna bitişiktir.

Sahibi/Kiracısı: Çorum Belediyesi'nin mülkiyetindeki 10 ve 12 no'lu dükkânlar İhsan Kara Bey'dir.

İşlevi: İhsan Kara Bey tarafından depo olarak kullanılmaktadır.

Plan No: 5.3.9

Fotoğraf No: 5.34

İnceleme Tarihleri: 20.05.2019/ 13.07.2019

Ölçüler: 10 ve 12 no'lu Dükkân

İç: Dükkânlar kapalı olduğu için iç ölçüleri alınamamıştır.

Dış: Ö.Y: 210 cm A.Y: 355 cm

Mimari Özellikler: Arastanın kuzey bloğunda yer alan 10 ve 12 no'lu dükkânlar birleştirildiği için uzunlamasına dikdörtgen planlıdır. 10 no'lu dükkânın güney cephesinde zeminden 70 cm yükseklikte 95x125 cm ölçülerinde dikdörtgen şekilde ahşap kepenkli penceresi bulunmaktadır. Pencerenin hemen batısında 75x180 cm ebatında, zeminden 6 cm yüksekte kapısı yer almaktadır. Kapının batısına birleşik biçimde 95x125 cm ölçülerinde dikdörtgen şekilde ahşap kepenkli 12 no'lu dükkânın pencereci mevcuttur. Pencereilerin 35 cm üstünde üzeri plastik saç ile kapatılan çatı saçağı bulunmaktadır.

10 no'lu dükkân ile 12 no'lu dükkânlar dış cepheden birleştirilmiştir. 12 no'lu dükkânın kapısı kaldırılmış ve iki dükkânın ortasına 75x180 cm ölçülerinde tek bir kapı konmuştur. Dikkatli bakıldığında on iki numaralı dükkânın kapısının yeri belli olmaktadır. Orijinal kapı yeri tuğla ile örülüp sıvanarak kapatılmaya çalışılmıştır. Ortaya konan kapının kasasına birleşik doğu ve batı tarafında birer pencere bulunmaktadır. Günümüzde arasta içinde dış cepheden tek kapı ile girilen tek yapıdır. 12 no'lu dükkânın kapısı kaldırılınca yerine orijinalinden daha büyük bir pencere konmuştur. Pencere ve kapının hemen üstünde plastik saçla örtülmüş çatı saçağı yer almaktadır. 13.07.2019 tarihinde 1 ve 3 no'lu dükkânların kiracısı İhsan Kara Bey ile

yaptığımız röportajda bu dükkânların kendisi tarafından depo olarak kullanıldığı aktarılmıştır.

Tarihlendirme: 1959 yılının sonu ile 1960 yılının başları

Fotoğraf 5.34. 10 ve 12 no'lu dükkânların ön cephe görünümü (A. Torun, 2019)

Plan 5.3.9. 10 ve 12 no'lu dükkânların asta planı üzerindeki konumu

Katalog No: 10

Sokak No: Eskiciler Sokağı

Dükkân Kapı No: 11

Yeri: 11 no'lu dükkân doğu yönünde 9 no'lu dükkâna, kuzey yönünde ön cephe arasta sokağına, güney yönünde arka cephe belediye otobüsleri kalkış durağına bakmakta olup, batı yönünde ise 13 no'lu dükkâna bitişiktir.

Sahibi/Kiracısı: Çorum Belediyesi'nin mülkiyetindeki 11 no'lu dükkân işletmecisi olmadığı için kapalıdır.

İşlevi:

Plan No: 3.5.10

Fotoğraf No: 5.35

İnceleme Tarihleri: 16.05.2019/ 20.05.2019

Ölçüler: 11 no'lu dükkân

İç: Dükkân kapalı olduğu için iç ölçüleri alınamamıştır.

Dış: Ö.Y: 210 cm A.Y: 330 cm

Mimari Özellikler: Arastanın güney bloğunda yer alan 11 no'lu dükkân dikdörtgen planlıdır. 11 no'lu dükkânın kuzey cephesinde zeminden 70 cm yükseklikte 94x105 ölçülerinde dikdörtgen şekilde ahşap kepenkli penceresi bulunmaktadır. Pencerenin ahşap kepenginde tezgâh bölümü yer almaktadır. Pencerenin 7 cm batısında 65x165 cm ebatında, zeminle aynı seviyede olan kapısı yer almaktadır. Kapının üst bölümüne 44x55 cm ebatında bir pencere konmuştur. Kapının üst bölümünde yer alan pencerenin üstü saç ile kapatılmıştır. Kapı ve pencerenin 55 cm üstünde yıkılmakta olan çatı saçağı bulunmaktadır. Çatı saçağının doğu tarafı yıkılmıştır. Dükkânın çatı kiremitleri ve dış cephe sıvası bakımsızlıktan dökülmeye başlamıştır.

Tarihlendirme: 1959 yılının sonu ile 1960 yılının başları

Fotoğraf 5.35. 11 no'lu dükkânın ön cephe görünümü (A. Torun, 2019)

ÇORUM DİKİCİLER ARASTASI PLANI

1	3	5	7	9	11	13	15	17	19	21	23	25	27	29	31	33	35	37
Özel No	2	4	6	8	10	12	14	16	18	20	22	24	26	28	30	32		

Plan 5.3.10. 11 no'lu dükkânın asta planı üzerindeki konumu

Katalog No: 11

Sokak No: Eskiciler Sokağı

Dükkân Kapı No: 13

Yeri: 13 no'lu dükkân doğu yönünde 11 no'lu dükkâna, kuzey yönünde ön cephe arasta sokağına, güney yönünde arka cephe belediye otobüsleri kalkış durağına bakmakta olup, batı yönünde ise 15 no'lu dükkâna bitişiktir.

Sahibi/Kiracısı: Çorum Belediyesi'nin mülkiyetindeki 13 no'lu dükkân işletmecisi olmadığı için kapalıdır.

İşlevi:

Plan No: 3.5.11

Fotoğraf No: 5.36

İnceleme Tarihleri: 20.05.2019/ 13.06.2019

Ölçüler: 13 no'lu Dükkân

İç: Dükkân kapalı olduğu için iç ölçüleri alınamamıştır.

Dış: Ö.Y: 220 cm A.Y: 355 cm

Mimari Özellikler: Arastanın güney bloğunda yer alan 13 no'lu dükkân dikdörtgen planlıdır. 13 no'lu dükkânın kuzey cephesinde zeminden 70 cm yükseklikte 92x105 ölçülerinde dikdörtgen şeklinde ahşap kepenkli penceresi bulunmaktadır. Pencerenin kepenği iki ayrı bölüm olarak düzenlenmiştir. Pencerenin doğu bölümünün bitişiğinde yağmur sularının tahliyesi için yerleştirilen plastik boru vardır. Pencerenin batısına bitişik 65x165 cm ebatında zeminden 5 cm yüksekte olan kapısı yer almaktadır. Kapının üst bölümünde üzeri ahşap kepenk ile kapatılan bir pencere bulunmaktadır. 5 cm yükseklikte olan kapı eşiğinin üstünde fayans parçaları mevcuttur. Pencerenin 15 yüksekliğinde dışarı doğru çıkıntı yapan yuvarlak biçimde baca bulunmaktadır. Baca çıkıntısının yarısından itibaren çatı saçağına kadar ahşaptan bir kaplama ile saçak desteklenmiştir.

Tarihlendirme: 1959 yılının sonu ile 1960 yılının başları

Fotoğraf 5.36. 13 no'lu dükkânın ön cephe görünümü (A. Torun, 2019)

Plan 5.3.11. 13 no'lu dükkânın asta planı üzerindeki konumu

Katalog No: 12

Sokak No: Eskiciler Sokağı

Dükkân Kapı No: 14

Yeri: 14 no'lu dükkân doğu yönünde 12 no'lu dükkâna, güney yönünde ön cephe arasta sokağına, kuzey yönünde arka cephe Güpür Hamamı'na bakmakta olup, batı yönünde ise 16 no'lu dükkâna bitişiktir.

Sahibi/Kiracısı: Çorum Belediyesi'nin mülkiyetindeki 14 no'lu dükkân Erdal Şahin Bey tarafından işletilmektedir.

İşlevi: Dükkânda ayakkabı tamiratı ile birlikte ayakkabı malzemesi satışı yapılmaktadır.

Plan No: 5.3.12

Fotoğraf No: 5.37

İnceleme Tarihleri: 20.05.2019/ 13.06.2019/ 13.07.2019

Ölçüler: 14 no'lu Dükkân

İç: E: 160 cm B: 240 cm

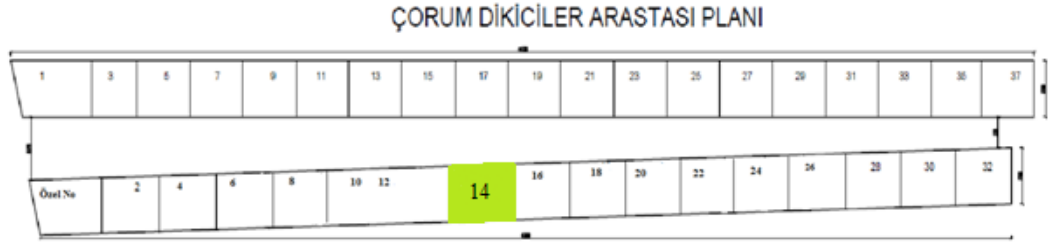
Dış: Ö.Y: 230 cm A.Y: 350 cm

Mimari Özellikler: Arastanın kuzey bloğunda yer alan 14 no'lu dükkân dikdörtgen planlıdır. 14 no'lu dükkânın güney cephesinde zeminden 80 cm yükseklikte 94x105 ölçülerinde dikdörtgen şeklinde demir kepenkli penceresi bulunmaktadır. Pencerenin dış denizlik bölümüne mermer yerleştirilmiştir. Pencerenin 2 cm batısında 65x165 cm ebatında zeminden 5 cm yüksekte kapısı yer almaktadır. Kapının üst bölümünde 44x55 cm ebatında bir pencere vardır. Kapının hemen üstünde metal üzerine yazılan kapı numarası ile karton üzerine yazılan Erdal Şahin Alacalı yazısı mevcuttur. Dükkân penceresinin 25 cm üstünde dışarı doğru 25 cm çıkıntı yapan çatı saçağı bulunmaktadır.

Tarihlendirme: 1959 yılının sonu ile 1960 yılının başları

Fotoğraf 5.37. 14no'lu dükkânın ön cephe görünümü (A. Torun, 2019)

Plan 5.3.12. 14 no'lu dükkânın asta planı üzerindeki konumu

Katalog No: 13

Sokak No: Eskiciler Sokağı

Dükkân Kapı No: 15

Yeri: 15 no'lu dükkân doğu yönünde 13 no'lu dükkâna, kuzey yönünde ön cephe arasta sokağına, güney yönünde arka cephe belediye otobüsleri kalkış durağına bakmakta olup, batı yönünde ise 17 no'lu dükkâna bitişiktir.

Sahibi/Kiracısı: Çorum Belediyesi'nin mülkiyetindeki 15 no'lu dükkân işletmecisi olmadığı için kapalıdır.

İşlevi:

Plan No: 5.3.13

Fotoğraf No: 5.38

İnceleme Tarihleri: 16.05.2019/ 13.06.2019

Ölçüler: 15 no'lu Dükkân

İç: Dükkân kapalı olduğu için iç ölçüleri alınamamıştır.

Dış: Ö.Y: 220 cm A.Y: 330 cm

Mimari Özellikler: : Arastanın güney bloğunda yer alan 15 no'lu dükkân dikdörtgen planlıdır. 15 no'lu dükkânın kuzey cephesinde zeminden 70 cm yükseklikte 95x104 cm ölçülerinde yaklaşık kare şeklinde ahşap kepenkli penceresi bulunmaktadır. Kepengin üstü bir demir parçası ile korunaklı hale getirilmiştir. Pencerenin 7 cm batısında 65x165 cm ebatında, zeminden 20 cm yüksekte kapısı yer almaktadır. Kapının üst bölümünde bir pencere mevcuttur. Kapı ve pencerenin 50 cm üstünde dışarı doğru 30 cm çıkıntı yapan çatı saçağı dükkânı ötmektedir. Dükkânın dış cephesi kum sıva ile sıvanmıştır. Dükkânın kapı eşiğine ise iki basamak olacak şekilde beton dökülmüştür.

Tarihlendirme: 1959 yılının sonu ile 1960 yılının başları

Fotoğraf 5.38. 15 no'lu dükânın ön cephe görünümü (A. Torun, 2019)

ÇORUM DİKİCİLER ARASTASI PLANI

Plan 5.3.13. 15 no'lu dükânın asta planı üzerindeki konumu

Katalog No: 14

Sokak No: Eskiciler Sokağı

Dükkân Kapı No: 16

Yeri: 16 no'lu dükkân doğu yönünde 14 no'lu dükkâna, güney yönünde ön cephe arasta sokağına, kuzey yönünde arka cephe Güpür Hamamı'na bakmakta olup, batı yönünde ise 18 no'lu dükkâna bitişiktir

Sahibi/Kiracısı: Çorum Belediyesi'nin mülkiyetindeki 16 no'lu dükkân Mustafa Bey tarafından işletilmektedir.

İşlevi: Dükkânda ayakkabı tamirâtı ile birlikte ayakkabı malzemesi satışı yapılmaktadır.

Plan No: 5.3.14

Fotoğraf No: 5.39

İnceleme Tarihleri: 20.05.2019/13.07.2019

Ölçüler: 16 no'lu dükkân

İç: E: 160 cm B: 240 cm

Dış: Ö.Y: 230 cm A.Y: 330 cm

Mimari Özellikler: Arastanın kuzey bloğunda yer alan 16 no'lu dükkân dikdörtgen planlıdır. 16 no'lu dükkânın güney cephesinde zeminden 60 cm yükseklikte 95x105 ölçülerinde yaklaşık kare şeklinde demir kepenkli penceresi bulunmaktadır. Pencerenin 5 cm batısında 65x165 cm ebatında, zeminden 18 cm yüksekte kapısı yer almaktadır. Pencerenin hemen üstünde ise "Ayakkabı Ustası ve telefon numarası" yazmaktadır. Pencere ve kapının 25 cm üstünde dışarı doğru 30 cm çıkıntı yapan çatı saçağı dükkânı örtmektedir.

Tarihlendirme: 1959 yılının sonu ile 1960 yılının başları

Fotoğraf 5.39. 16 no'lu dükkânın ön cephe görünümü (A. Torun, 2019)

Plan 5.3.14. 16 no'lu dükkânın asta planı üzerindeki konumu

Katalog No: 15

Sokak No: Eskiciler Sokağı

Dükkân Kapı No: 17

Yeri: 17 no'lu dükkân doğu yönünde 15 no'lu dükkâna, kuzey yönünde ön cephe arasta sokağına, güney yönünde arka cephe belediye otobüsleri kalkış durağına bakmakta olup, batı yönünde ise 19 no'lu dükkâna bitişiktir.

Sahibi/Kiracısı: Çorum Belediyesi'nin mülkiyetindeki 17 İbrahim Kılpet Bey tarafından işletilmektedir.

İşlevi: Dükkânda ayakkabı tamirâtı, ayakkabı malzemesi satışı ile birlikte her yaşa uygun bay-bayan deri ayakkabı imalatı yapılmaktadır.

Plan No: 3.5.15

Fotoğraf No: 5.40

İnceleme Tarihleri: 20.05.2019/ 13.07.2019

Ölçüler: 17 no'lu Dükkân

İç: E: 160 cm B: 250 cm

Dış: Ö.Y: 250 cm A.Y: 350 cm

Mimari Özellikler: Arastanın güney bloğunda yer alan 17 no'lu dükkân dikdörtgen planlıdır. 17 no'lu dükkânın kuzey cephesinde zeminden 70 cm yükseklikte 92x105 cm ölçülerinde yaklaşık kare şeklinde ahşap kepenkli penceresi bulunmaktadır. Pencerenin kepengi tezgâh ve korumalık bölümünden oluşmaktadır. Tezgâh bölümü 13x125 cm ölçülerindedir. Korumalık bölümü ise 66x125 cm ebatındadır. Pencerenin 11 cm batısında 65x162 cm ebatında, zeminden 25 cm yüksekte kapısı yer almaktadır. Kapının alt kısmı kesilmiştir. Kapının üst bölümünde 47x44 cm ölçülerinde bir pencere mevcuttur. Üzeri mermer döşeli olan kapı eşiği 25 cm yükseklikte ve 10 cm genişliğindedir. Kapı kasasının 3 cm yüksekliğinde, 17x30 cm ebatında dışarı doğru 20 cm çıkıntı yapan dikdörtgen formda bir baca bulunmaktadır. Kapı ve pencerenin 55 cm üstünde dışa doğru 35 cm çıkıntı yapan çatı saçağı mevcuttur. Dükkânın dış cephesi kum ile sıvanmıştır.

Tarihlendirme: 1959 yılının sonu ile 1960 yılının başları

Fotoğraf 5.40. 17 no'lu dükkânın ön cephe görünümü (A. Torun, 2019)

Plan 5.3.15. 17 no'lu dükkânın asta planı üzerindeki konumu

Katalog No: 16

Sokak No: Eskiciler Sokağı

Dükkân Kapı No: 18

Yeri: 18 no'lu dükkân doğu yönünde 16 no'lu dükkâna, güney yönünde ön cephe arasta sokağına, kuzey yönünde arka cephe Güpür Hamamı'na bakmakta olup, batı yönünde ise 20 no'lu dükkâna bitişiktir.

Sahibi/Kiracısı: Çorum Belediyesi'nin mülkiyetindeki 18 no'lu dükkân işletmecisi olmadığı için kapalıdır.

İşlevi:

Plan No: 5.3.16

Fotoğraf No: 5.41

İnceleme Tarihleri: 20.05.2019/ 13.06.2019

Ölçüler: 1 no'lu Dükkân

İç: Dükkân kapalı olduğu için ölçüleri alınamamıştır.

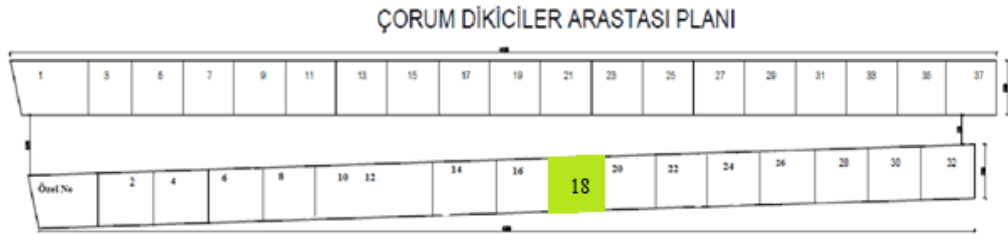
Dış: Ö.Y: 250 cm A.Y: 350 cm

Mimari Özellikler: Arastanın kuzey bloğunda yer alan 18 no'lu dükkân dikdörtgen planlıdır.18 no'lu dükkânın güney cephesinde zeminden 68 cm yükseklikte 95x105 cm ölçülerinde yaklaşık kare şeklinde ahşap kepenkli penceresi bulunmaktadır. Pencerenin üstü demir korkuluk ile korunaklı hale getirilmiştir. Bu pencerenin 15 cm doğusunda 35x100 cm ölçülerinde ahşap kepenkli ikinci penceresi mevcuttur. Büyük pencerenin 10 cm batısında 65x165 cm ebatında, zeminden 5 cm yüksekte kapısı yer almaktadır. Kapının üst bölümünde üzeri demir sac ile kapatılan bir pencere vardır. Büyük pencerenin 10 cm yüksekinde 20x15 cm ebatında, dışarı doğru 20 cm çıkıntı yapan yaklaşık dikdörtgen formda baca bulunmaktadır. Pencereilerin 50 cm üstünde dışarı doğru 30 cm çıkıntı yapan çatı saçağı dükkânın tavanını tamamlamaktadır.

Tarihlendirme: 1959 yılının sonu ile 1960 yılının başları

Fotoğraf 5.41. 18 no'lu dükkânın ön cephe görünümü (A. Torun, 2019)

Plan 5.3.16. 18 no'lu dükkânın asta planı üzerindeki konumu

Katalog No: 17

Sokak No: Eskiciler Sokağı

Dükkân Kapı No: 19

Yeri: 19 no'lu dükkân doğu yönünde 17 no'lu dükkâna, kuzey yönünde ön cephe arasta sokağına, güney yönünde arka cephe belediye otobüsleri kalkış durağına bakmakta olup, batı yönünde ise 21 no'lu dükkâna bitişiktir.

Sahibi/Kiracısı: Çorum Belediyesi'nin mülkiyetindeki 19 no'lu dükkân işletmecisi olmadığı için kapalıdır.

İşlevi:

Plan No: 5.3.17

Fotoğraf No: 5.42

İnceleme Tarihleri: 20.05.2019/ 13.06.2019

Ölçüler: 19 no'lu Dükkân

İç: Dükkân kapalı olduğu için iç ölçüleri alınamamıştır.

Dış: Ö.Y: 250 cm A.Y: 350 cm

Mimari Özellikler: Arastanın güney bloğunda yer alan 19 no'lu dükkân dikdörtgen planlıdır. 19 no'lu dükkânın kuzey cephesinde zeminden 70 cm yükseklikte 95x105 cm ölçülerinde yaklaşık kare şeklinde ahşap kepenkli penceresi bulunmaktadır. Ahşap kepengin üstü demir çubuk ile sağlamlaştırılmıştır. Pencerenin 5 cm batısında 65x165 cm ebatında, zeminden 8 cm yüksekte kapısı yer almaktadır. Kapının üst bölümüne bir pencere konmuştur. Betondan olan kapı eşiği 5 cm yükseklikte 8 cm genişliktedir. Kapı kasasının üstünde demir levha üzerine yazılmış olan kapı numarası bulunmaktadır. Kapı ve pencerenin 50 cm üstünde dışarı doğru 30 cm çıkıntı yapan çatı saçağı dükkânı ötmektedir. Dükkânın dış cephesindeki kum sıva dökülmeye başlamıştır.

Tarihlendirme: 1959 yılının sonu ile 1960 yılının başları

Fotoğraf 5.42. 19 no'lu dükânın ön cephe görünümü (A. Torun, 2019)

ÇORUM DİKİCİLER ARASTASI PLANI

Plan 5.3.17. 19 no'lu dükânın asta planı üzerindeki konumu

Katalog No: 18

Sokak No: Eskiciler Sokağı

Dükkân Kapı No: 20

Yeri: 20 no'lu dükkân doğu yönünde 18 no'lu dükkâna, güney yönünde ön cephe arasta sokağına, kuzey yönünde arka cephe Güpür Hamamı'na bakmakta olup, batı yönünde ise 22 no'lu dükkâna bitişiktir.

Sahibi/Kiracısı: Çorum Belediyesi'nin mülkiyetindeki 20 no'lu dükkân işletmecisi olmadığı için kapalıdır.

İşlevi:

Plan No: 5.3.18

Fotoğraf No: 5.43

İnceleme Tarihleri: 1 6.05.2019/ 13.06.2019

Ölçüler: 20 no'lu Dükkân

İç: Dükkân kapalı olduğu için iç ölçüleri alınamamıştır.

Dış: Ö.Y: 250 cm A.Y: 350 cm

Mimari Özellikler: Arastanın kuzey bloğunda yer alan 20 no'lu dükkân dikdörtgen planlıdır. 20 no'lu dükkânın güney cephesinde zeminden 55 cm yükseklikte 95x105 cm ölçülerinde yaklaşık kare şeklinde iki yana açılır şekilde yapılan ahşap kepenkli penceresi bulunmaktadır. Pencerenin 4 cm batısında 65x165 cm ebatında zeminden 3 cm yüksekte kapısı yer almaktadır. Kapının üst bölümünde 45x56 cm ölçülerinde üzeri demir çubuklar ile sağlamlaştırılmış olan bir pencere mevcuttur. Kapı ve pencerenin 45 cm üstünde dışarı doğru 30 cm çıkıntı yapan çatı saçağı dükkânı tamamlamaktadır. Dükkânın kapısının batısında yirmi iki numaralı dükkânın penceresi ile arasında kalan duvarın önünde bir adet asma ağacı bulunmaktadır.

Tarihlendirme: 1959 yılının sonu ile 1960 yılının başları

Fotoğraf 5.43. 20 no'lu dükkânın ön cephe görünümü (A. Torun, 2019)

Plan 5.3.18. 20 no'lu dükkânın asta planı üzerindeki konumu

Katalog No: 19

Sokak No: Eskiciler Sokağı

Dükkân Kapı No: 21

Yeri: 21 no'lu dükkân doğu yönünde 19 no'lu dükkâna, kuzey yönünde ön cephe arasta sokağına, güney yönünde arka cephe belediye otobüsleri kalkış durağına bakmakta olup, batı yönünde ise 23 no'lu dükkâna bitişiktir.

Sahibi/Kiracısı: Çorum Belediyesi'nin mülkiyetindeki 21 no'lu dükkân işletmecisi olmadığı için kapalıdır.

İşlevi:

Plan No: 5.3.19

Fotoğraf No: 5.44

İnceleme Tarihleri: 20.05.2019/ 13.06.2019

Ölçüler: 21 no'lu Dükkân

İç: Dükkân kapalı olduğu için iç ölçüleri alınamamıştır.

Dış: Ö.Y: 250 cm A.Y: 350 cm

Mimari Özellikler: Arastanın güney bloğunda yer alan 21 no'lu dükkân dikdörtgen planlıdır. 21 no'lu dükkânın kuzey cephesinde zeminden 70 cm yükseklikte 94x105 ölçülerinde dikdörtgen şeklinde ahşap kepenkli penceresi bulunmaktadır. Pencerenin kepenği tezgâh ve korumalık bölümünden oluşmaktadır. Kepenk pencereyi tam olarak kapatamamıştır. Pencerenin 3 cm doğusunda 35x95 cm ölçülerinde ikinci pencere yer almaktadır. Büyük pencerenin 2 cm batısında 65x165 cm ebatında zeminden 3 cm alçakta kapısı yer almaktadır. Kapının üst bölümünde içten demir çubuklar ile sağlaştırılmış 44x55 cm ebatında bir pencere bulunmaktadır. Kapı eşiğinde ve Arnavut Kaldırım üstüne beton mevcuttur. Dükkân kapısının 8 cm üstünde, Arasta Sokağı'na doğru çıkıntı yapan soba borusu yer almaktadır. Soba borusunun 15 cm üstünde dışarı doğru 30 cm çıkıntı yapan çatı saçağı mevcuttur. Dükkânın dış cephesindeki kum sıvada dökülmeler vardır.

Tarihlendirme: 1959 yılının sonu ile 1960 yılının başları

Fotoğraf 5.44. 21 no'lu dükkânın ön cephe görünümü (A. Torun, 2019)

Plan 5.3.19. 21 no'lu dükkânın asta planı üzerindeki konumu

Katalog No: 20

Sokak No: Eskiciler Sokağı

Dükkân Kapı No: 22

Yeri: 22 no'lu dükkân doğu yönünde 20 no'lu dükkâna, güney yönünde ön cephe arasta sokağına, kuzey yönünde arka cephe Güpür Hamamı'na bakmakta olup, batı yönünde ise 26 no'lu dükkâna bitişiktir.

Sahibi/Kiracısı: Çorum Belediyesi'nin mülkiyetindeki 22 no'lu dükkân işletmecisi olmadığı için kapalıdır.

İşlevi:

Plan No: 5.3.20

Fotoğraf No: 5.45

İnceleme Tarihleri: 20.05.2019/ 13.06.2019

Ölçüler: 22 no'lu Dükkân

İç: Dükkân kapalı olduğu için iç ölçüleri alınamamıştır.

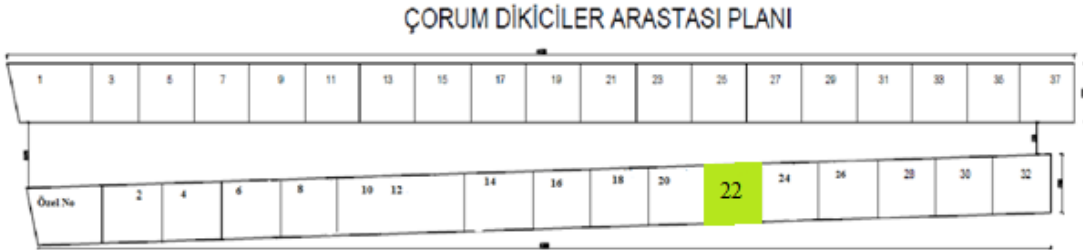
Dış: Ö. Y: 250 cm A.Y: 350 cm

Mimari Özellikler: Arastanın kuzey bloğunda yer alan 22 no'lu dükkân dikdörtgen planlıdır. 22 no'lu dükkânın güney cephesinde zeminden 60 cm yükseklikte 10x105 ölçülerinde kare şeklinde ahşap kepenkli penceresi bulunmaktadır. Pencerenin 6 cm doğusunda 54x110 cm ölçülerinde ikinci pencere yer almaktadır. Pencere üstleri ahşap kepenk ile kapatılıp üzerleri yatsı demir ile kilitlenir hale getirilmiştir. Büyük pencerenin 10 cm batısında 65x165 cm ebatında, zeminden 6 cm yüksekte kapısı yer almaktadır. Kapı eşiği 6 cm yükseklikte olup beton dökülerek yapılmıştır. Kapının üst bölümünde 35x45 cm ebatında pencere mevcuttur. Pencerenin 45 cm üstünde dışarı doğru 30 cm çıkıntı yapan çatı saçağı dükkânı tamamlamaktadır. Dükkânın ön cephe sıvasında dökülmeler başlamıştır. Dükkânın küçük penceresinin önünde bir adet asma ağacı mevcuttur.

Tarihlendirme: 1959 yılının sonu ile 1960 yılının başları

Fotoğraf 5.45. 22 no'lu dükkânın ön cephe görünümü (A. Torun, 2019)

Plan 5.3.20. 22 no'lu dükkânın asta planı üzerindeki konumu

Katalog No: 21

Sokak No: Eskiciler Sokağı

Dükkân Kapı No: 23

Yeri: 23 no'lu dükkân doğu yönünde 21 no'lu dükkâna, kuzey yönünde ön cephe arasta sokağına, güney yönünde arka cephe belediye otobüsleri kalkış durağına bakmakta olup, batı yönünde ise 25 no'lu dükkâna bitişiktir.

Sahibi/Kiracısı: Çorum Belediyesi'nin mülkiyetindeki 23 no'lu dükkân işletmecisi olmadığı için kapalıdır.

İşlevi:

Plan No: 5.3.21

Fotoğraf No: 5.46

İnceleme Tarihleri: 20.05.2019/ 13.06.2019

Ölçüler: 23 no'lu Dükkân

İç: Dükkân kapalı olduğu için iç ölçüleri alınamamıştır.

Dış: Ö.Y: 250 cm A.Y: 350 cm

Mimari Özellikler: Arastanın güney bloğunda yer alan 23 no'lu dükkân dikdörtgen planlıdır. 23 no'lu dükkânın kuzey cephesinde zeminden 70 cm yükseklikte 94x105 ölçülerinde dikdörtgen şeklinde ahşap kepenkli penceresi bulunmaktadır. Kepengin üzeri saç ile örtülüp, demir çubuk ile sağlamlaştırılmıştır. Pencerenin hemen doğusunda 32x95 cm ölçülerinde ikinci pencere mevcuttur. Her iki pencerenin kepenklerinde de tezgâh ve koruma bölümleri mevcuttur. Büyük pencerenin cephe yüzeyi Arnavut Kaldırımına kadar demir saç ile örtülmüştür. Pencere kepenklerinin üstünde bir ahşap raf bulunmaktadır. Büyük pencerenin 3 cm batısında 65x165 cm ebadında, zeminden 3 cm alçakta kapısı yer almaktadır. Kapının üst bölümünde 44x55 cm ebadında bir pencere mevcuttur. Kapı eşiğine ve önüne beton dökülmüştür. Dükkân penceresinin 40 cm üstünde dışarı doğru 30 cm çıkıntı yapan çatı saçağı bulunmaktadır. Dükkânın ön cephe sıvası dökülmeye başlamıştır.

Tarihlendirme: 1959 yılının sonu ile 1960 yılının başları

Fotoğraf 5.46. 23 no'lu dükkânın ön cephe görünümü (A. Torun, 2019)

ÇORUM DİKİCİLER ARASTASI PLANI

Plan 5.3.21. 23 no'lu dükkânın asta planı üzerindeki konumu

Katalog No: 22

Sokak No: Eskiciler Sokağı

Dükkân Kapı No: 24

Yeri: 24 no'lu dükkân doğu yönünde 22 no'lu dükkâna, güney yönünde ön cephe arasta sokağına, kuzey yönünde arka cephe Güpür Hamamı'na bakmakta olup, batı yönünde ise 26 no'lu dükkâna bitişiktir.

Sahibi/Kiracısı:

İşlevi:

Plan No: 5.3.22

Fotoğraf No: 5.47

İnceleme Tarihleri: 20.05.2019/ 13.06.2019

Ölçüler: 24 no'lu Dükkân

Dükkân olmadığı için ölçüleri alınamamıştır.

Mimari Özellikler: 24 numaralı dükkân günümüzde mevcut değildir. Ancak dükkânın yeri dikkatli bakıldığında belli olmaktadır. Yirmi dört numaralı dükkânın bir bölümü yirmi altı numaralı dükkânın içerisine alınmıştır.

Tarihlendirme: 1959 yılının sonu ile 1960 yılının başları

Fotoğraf 5.47. 24 no'lu dükkanın yeri (A.Torun,2019)

ÇORUM DİKİCİLER ARASTASI PLANI

1	3	5	7	9	11	13	15	17	19	21	23	25	27	29	31	33	35	37
Özel No	2	4	6	8	10	12	14	16	18	20	22	24	26	28	30	32		

Plan 5.3.22. 24 no'lu dükkanın asta planı üzerindeki konumu

Katalog No: 23

Sokak No: Eskiciler Sokağı

Dükkân Kapı No: 25

Yeri: 25 no'lu dükkân doğu yönünde 23 no'lu dükkâna, kuzey yönünde ön cephe arasta sokağına, güney yönünde arka cephe belediye otobüsleri kalkış durağına bakmakta olup, batı yönünde ise 27 no'lu dükkâna bitişiktir.

Sahibi/Kiracısı: Çorum Belediyesi'nin mülkiyetindeki 25 no'lu dükkân işletmecisi olmadığı için kapalıdır.

İşlevi:

Plan No: 3.5.23

Fotoğraf No: 5.48

İnceleme Tarihleri: 15.05.2019/ 13.06.2019

Ölçüler: 25 no'lu Dükkân

İç: Dükkân kapalı olduğu için ölçüleri alınamamıştır.

Dış: Ö.Y: 250 cm A.Y: 350 cm

Mimari Özellikler: Arastanın güney bloğunda yer alan 25 no'lu dükkân dikdörtgen planlıdır. 25 no'lu dükkânın kuzey cephesinde zeminden 70 cm yükseklikte 94x115 ölçülerinde dikdörtgen şeklinde demir kepenkli penceresi bulunmaktadır. Pencerenin hemen batısında 65x165 cm ebadında, zeminden 5 cm alçakta kapısı yer almaktadır. Dükkân penceresinin 50 cm üstünde dışarı doğru 35 cm çıkıntı yapan çatı saçağı mevcuttur. Dükkânın ön cephe sıvasında dökülmeler vardır. Kapı eşiği önüne beton atılmıştır. Kapı ve pencerenin üstünden elektrik ve telefon kabloları mevcuttur.

Tarihlendirme: 1959 yılının sonu ile 1960 yılının başları

Fotoğraf 5.48. 25 no'lu dükkânın ön cephe görünümü (A. Torun, 2019)

ÇORUM DİKİCİLER ARASTASI PLANI

1	3	5	7	9	11	13	15	17	19	21	23	25	27	29	31	33	35	37
Özet No	2	4	6	8	10	12	14	16	18	20	22	24	26	28	30	32		

Plan 5.3.23. 25 no'lu dükkânın asta planı üzerindeki konumu

Katalog No: 2 4

Sokak No: Eskiciler Sokağı

Dükkân Kapı No: 26

Yeri: 26 no'lu dükkân doğu yönünde 22 no'lu dükkâna, güney yönünde ön cephe arasta sokağına, kuzey yönünde arka cephe Güpür Hamamı'na bakmakta olup, batı yönünde ise 28 no'lu dükkâna bitişiktir.

Sahibi/Kiracısı: Çorum Belediyesi'nin mülkiyetindeki 26 no'lu dükkân işletmecisi olmadığı için kapalıdır.

İşlevi:

Plan No: 5.3.24

Fotoğraf No: 5.49

İnceleme Tarihleri: 20.05.2019/ 13.06.2019

Ölçüler: 26 no'lu Dükkân

İç: Dükkân kapalı olduğu için iç ölçüleri alınamamıştır.

Dış: Ö.Y: 250 cm A.Y: 350 cm

Mimari Özellikler: Arastanın kuzey bloğunda yer alan 26 no'lu dükkân dikdörtgen planlıdır. 26 no'lu dükkânın güney cephesinde zeminden 70 cm yükseklikte 92x110 cm ölçülerinde dikdörtgen şeklinde ahşap kepenkli penceresi bulunmaktadır. Pencerenin üstü demir çubuklar ile korunaklı hale getirilmiştir. Pencerenin 7 cm batısında 65x165 cm ebatında, zeminden 5 cm yüksekte kapısı yer almaktadır. Kapının üst bölümünde üzeri ahşap ile kapatılmış olan bir pencere mevcuttur. Kapının üstünde kapı numarası yer alırken pencerenin üstünde elektrik kabloları bulunmaktadır. Pencereilerin 50 cm yüksekğinde dışarı doğru 35 cm çıkıntı yapan saç oluklu çatı saçağı dükkânın tavanını tamamlamaktadır.

Tarihlendirme: 1959 yılının sonu ile 1960 yılının başları

Fotoğraf 5.49. 26 no'lu dükkânın ön cephe görünümü (A. Torun, 2019)

Plan 5.3.24. 26 no'lu dükkânın asta planı üzerindeki konumu

Katalog No: 25

Sokak No: Eskiciler Sokağı

Dükkân Kapı No: 27

Yeri: 27 no'lu dükkân doğu yönünde 25 no'lu dükkâna, kuzey yönünde ön cephe arasta sokağına, güney yönünde arka cephe belediye otobüsleri kalkış durağına bakmakta olup, batı yönünde ise 29 no'lu dükkâna bitişiktir.

Sahibi/Kiracısı: Çorum Belediyesi'nin mülkiyetindeki 27 no'lu dükkân Fatih Bey tarafından işletilmektedir.

İşlevi: Dükkânda ayakkabı tamiraty yapılmaktadır.

Plan No: 5.3.25

Fotoğraf No: 5.50- 5.50 (a)

İnceleme Tarihleri: 22.05.2019/ 13.06.2019

Ölçüler: 27 no'lu Dükkân

İç: E: 150 cm B: 220 cm

Dış: Ö.Y: 250 cm A.Y: 350 cm

Mimari Özellikler: Arastanın güney bloğunda yer alan 27 no'lu dükkân dikdörtgen planlıdır. 27 no'lu dükkânın kuzey cephesinde zeminden 55 cm yükseklikte 95x110 ölçülerinde yaklaşık kare şeklinde ahşap kepenkli penceresi bulunmaktadır. Pencerenin kepenği dört ayrı bölüm (alt bölüm, tezgâh, korumalık ve üst bölüm) olarak düzenlenmiştir. Pencerenin hemen batısında 65x165 cm ebatında, zeminden 5 cm alçakta kapısı yer almaktadır. Kapının üst bölümünde 44x55 cm ölçülerinde pencere mevcuttur. Pencerenin 35 cm üstünde soba borusu mevcuttur. Dükkân penceresinin 50 cm üstünde dışarı doğru 35 cm çıkıntı yapan çatı saçağı bulunmaktadır. Kapı eşiği önüne beton dökülmüştür. Dükkânın dış cephesi kum ile sıvanırken, iç kısmı alçı ile sıvanmıştır.

Tarihlendirme: 1959 yılının sonu ile 1960 yılının başları

Fotoğraf 5.50. 27 no'lu dükkânın ön cephe görünümü (A. Torun, 2019)

Plan 5.3.25. 27 no'lu dükkânın asta planı üzerindeki konumu

Katalog No: 26

Sokak No: Eskiciler Sokağı

Dükkân Kapı No: 28, 30 ve 32

Yeri: 28, 30 ve 32 no'lu dükkânlar doğu yönünde 26 no'lu dükkâna, güney yönünde ön cephe arasta sokağına, kuzey yönünde arka cephe Güpür Hamamı'na bakmakta olup, batı yönünde ise Çorum Ulu Camii'ne bakmaktadır. 32 no'lu dükkân Arastanın kuzey batı köşesinde yer almaktadır.

Sahibi/Kiracısı: Çorum Belediyesi'nin mülkiyetindeki 28,30 ve 32 no'lu dükkânlar İsmet Burunsuz Bey tarafından işletilmektedir.

İşlevi: Dükkânlarda ayakkabı tamirâtı ile birlikte ayakkabı malzemesi satışı yapılmaktadır.

Plan No: 5.3.26

Fotoğraf No: 5.51- 5.51 (a)- 5.51 (b)- 5.51 (c)

İnceleme Tarihleri: 20.05.2019/ 13.06.2019/13.07.2019

Ölçüler: 28 no'lu Dükkân

İç: E: 160 cm B: 230 cm

Dış: Ö.Y: 260 cm A.Y: 360 cm

30 no'lu Dükkân

İç: E: 160 cm B: 230 cm

Dış: Ö.Y: 2.65 cm A.Y: 365 cm

32 no'lu Dükkân

İç: E: 170 cm B: 230 cm

Dış: Ö.Y: 270 cm A.Y: 370 cm

Mimari Özellikler: Arastanın kuzey bloğunda yer alan 28 no'lu dükkân dikdörtgen planlıdır. Yirmi sekiz numaralı dükkânın batısında zeminden 20 cm yükseklikte, 65x165 cm ölçütlerindeki kapısı bulunmaktadır. Kapının üst bölümünde 45x75 cm ölçülerinde pencere mevcuttur. Kapının doğu tarafında zeminden 65 cm yükseklikte 105x110 cm ölçülerinde demir kepenkli penceresi yer almaktadır. Dükkânın camının üstünde yatay bir pencere ile havalandırma pervanesi bulunmaktadır. Pencerenin 40 cm üstünde dışarı doğru 30 cm çıkıntı yapan saç oluklu çatı saçağı dükkânı tamamlamaktadır.

Arastanın kuzey bloğunda yer alan 30 no'lu dükkân dikdörtgen planlıdır. 30 no'lu dükkânın güney cephesinde 105x105 cm ölçülerinde pencere yer almaktadır. Kepengi olmayan pencerenin çerçevesi iki bölüm olarak düzenlenmiştir. Pencerenin alt bölümü içten yukarı kaldırmalıdır. Pencerenin hemen batısında 65x165 cm ölçülerinde yerden 5 cm yüksekte kapısı yer almaktadır. Kapının üst bölümünde pencere mevcuttur. Dükkânın penceresinin 55 cm üstünde dışa doğru 30 cm çıkıntı yapan demir oluklu çatı saçağı dükkânı ötmektedir.

Arastanın kuzey batı köşesinde yer alan 32 no'lu dükkân dikdörtgen planlıdır. 32 no'lu dükkânın iki kapısı ve iki penceresi mevcuttur. Güney cephede 65x165 cm ölçülerinde ahşap kapısı bulunmaktadır. Kapı zeminden 15 cm yüksektedir. Kapının hemen batısında 147x75 cm ölçülerinde pvc pencere vardır. Dükkânın batı cephesinde ise 160x220 cm ölçülerinde sürgülü demir kapı yer almaktadır. Batı cephesinde 145x148 cm ölçülerinde kare şeklinde demir kasalı ikinci pencere bulunmaktadır. Dükkânın güney cephesindeki pencerenin 25 cm üstünde dışarı doğru 30 cm çıkıntı yapan saç oluklu çatı saçağı dükkânı tamamlamaktadır. Dükkânın güney-batı köşesinde plastik bir boru vardır.

Arasta sokağından bakıldığında üç ayrı dükkân gibi duran 28, 30 ve 32 numaralı dükkânlar, iç kısımlarından dükkânları birbirlerinden ayıran ara bölme duvarları yıkılarak dükkânlar içten tek mekân haline getirilmiştir. Otuz iki numaralı dükkânda ise büyük bir tadilat yapılmıştır. Dükkânın batıya bakan cephesinde yer alan pencere kaldırılmış ve pencerenin oturduğu taşıma duvarı da yıkılarak yerine demirden büyük bir kapılı pencere konmuştur. Orijinal kapısı mevcut olup arasta içinde iki kapısı olan tek dükkândır.

Tarihlendirme: 1959 yılının sonu ile 1960 yılının başları

Fotoğraf 5.51. 28 no'lu dükkânın ön cephe görünümü (A. Torun, 2019)

Fotoğraf 5.51 (a). 30 no'lu dükkânın ön cephe görünümü (A. Torun, 2019)

Fotoğraf 5.51 (b). 32 no'lu dükkânın batı cephe görünümü (A. Torun, 2019)

Fotoğraf 5.51 (c). 32 no'lu dükkânın batı kapısından iç görünümü (A. Torun, 2019)

ÇORUM DİKİCİLER ARASTASI PLANI

1	3	5	7	9	11	13	15	17	19	21	23	25	27	29	31	33	35	37
Özel No	2	4	6	8	10	12	14	16	18	20	22	24	26	28, 30 ve 32				

Plan 5.3.26. 28, 30 ve 32 no'lu dükkânların asta planı üzerindeki konumu

Katalog No: 27

Sokak No: Eskiciler Sokağı

Dükkân Kapı No: 29

Yeri: 29 no'lu dükkân doğu yönünde 27 no'lu dükkâna, kuzey yönünde ön cephe arasta sokağına, güney yönünde arka cephe Halk Bankası binasına bakmakta olup, batı yönünde ise 31 no'lu dükkâna bitişiktir.

Sahibi/Kiracısı: Çorum Belediyesi'nin mülkiyetindeki 29 no'lu dükkân işletmecisi olmadığı için kapalıdır.

İşlevi:

Plan No: 5.3.27

Fotoğraf No: 5.52

İnceleme Tarihleri: 15.05.2019/ 13.06.2019

Ölçüler: 29 no'lu Dükkân

İç: Dükkân kapalı olduğu için iç ölçüleri alınamamıştır.

Dış: Ö.Y: 250 cm A.Y: 350 cm

Mimari Özellikler: Arastanın güney bloğunda yer alan 29 no'lu dükkân dikdörtgen planlıdır. 29 no'lu dükkânın güney cephesinde zeminden 70 cm yükseklikte 95x110 ölçülerinde yaklaşık kare şeklinde ahşap kepenkli penceresi bulunmaktadır. Pencerenin 7 cm batısında 65x165 cm ebatında, zeminle aynı seviyede kapısı yer almaktadır. Kapının üst bölümünde 44x65 cm ölçülerinde pencere mevcuttur. Kapının 30 cm üstünde dışarı doğru çıkıntı yapan soba borusu vardır. Dükkân penceresinin 50 cm üstünde dışarı doğru 30 cm çıkıntı yapan çatı saçağı bulunmaktadır. Kapı eşiği 2 cm yükseklikte 10 cm eninde olup beton dökülerek yapılmıştır. Dükkânın dış cephesindeki kum sıva dökülmeye başlamıştır.

Tarihlendirme: 1959 yılının sonu ile 1960 yılının başları

Fotoğraf 5.52. 29 no'lu dükkânın ön cephe görünümü (A. Torun, 2019)

ÇORUM DİKİCİLER ARASTASI PLANI

1	3	5	7	9	11	13	15	17	19	21	23	25	27	29	31	33	35	37
Özel No	2	4	6	8	10	12	14	16	18	20	22	24	26	28	30	32		

Plan 5.3.27. 29 no'lu dükkânın asta planı üzerindeki konumu

Katalog No: 28

Sokak No: Eskiciler Sokağı

Dükkân Kapı No: 31

Yeri: 31 no'lu dükkân doğu yönünde 29 no'lu dükkâna, kuzey yönünde ön cephe arasta sokağına, güney yönünde arka cephe Halk Bankası binasına bakmakta olup, batı yönünde ise 33 no'lu dükkâna bitişiktir.

Sahibi/Kiracısı: Çorum Belediyesi'nin mülkiyetindeki 31 no'lu dükkân Fatih Bey tarafından işletilmektedir.

İşlevi: Dükkânda ayakkabı tamiratı ile birlikte ayakkabı malzemesi satışı yapılmaktadır.

Plan No: 5.3.28

Fotoğraf No: 5.53

İnceleme Tarihleri: 20.05.2019/ 13.06.2019

Ölçüler: 31 no'lu Dükkân

İç: E: 150 cm B: 220 cm

Dış: Ö.Y: 250 cm A.Y: 350 cm

Mimari Özellikler: Arastanın güney bloğunda yer alan 31 no'lu dükkân dikdörtgen planlıdır. 31 no'lu dükkânın kuzey cephesinde zeminden 70 cm yükseklikte 85x102 ölçülerinde yaklaşık kare şeklinde demir kepenkli penceresi bulunmaktadır. Pencerenin 5 cm batısında 65x165 cm ebatında, zeminden 5 cm yükseklikte kapısı yer almaktadır. Kapının üst bölümünde 44x75 cm ölçülerinde pencere mevcuttur. Dükkân penceresinin 60 cm üstünde dışarı doğru 30 cm çıkıntı yapan çatı saçağı bulunmaktadır. Kapı eşiği 5 cm yükseklikte 10 cm eninde olup beton dökülerek yapılmıştır.

Tarihlendirme: 1959 yılının sonu ile 1960 yılının başları

Fotoğraf 5.53. 31 no'lu dükkânın ön cephe görünümü (A. Torun, 2019)

ÇORUM DİKİCİLER ARASTASI PLANI

1	3	5	7	9	11	13	15	17	19	21	23	25	27	29	31	33	35	37
Öst No	2	4	6	8	10	12	14	16	18	20	22	24	26	28	30	32		

Plan 5.3.28. 31 no'lu dükkânın asta planı üzerindeki konumu

Katalog No: 29

Sokak No: Eskiciler Sokağı

Dükkân Kapı No: 33

Yeri: 33 no'lu dükkân doğu yönünde 31 no'lu dükkâna, kuzey yönünde ön cephe arasta sokağına, güney yönünde arka cephe Halk Bankası binasına bakmakta olup, batı yönünde ise 35 no'lu dükkâna bitişiktir.

Sahibi/Kiracısı: Çorum Belediyesi'nin mülkiyetindeki 33 no'lu dükkân işletmecisi olmadığı için kapalıdır.

İşlevi:

Plan No: 5.3.29

Fotoğraf No: 5.54

İnceleme Tarihleri: 20.05.2019/ 13.06.2019/ 13.07.2019

Ölçüler: 33 no'lu Dükkân

İç: Dükkân kapalı olduğu için iç ölçüleri alınamamıştır.

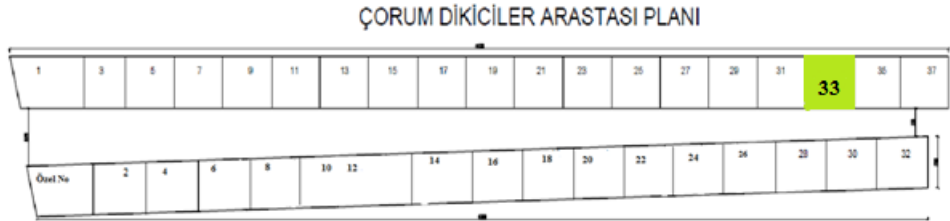
Dış: Ö.Y: 260 cm A.Y: 350 cm

Mimari Özellikler: Arastanın güney bloğunda yer alan 33 no'lu dükkân dikdörtgen planlıdır. 33 no'lu dükkânın güney cephesinde zeminden 70 cm yükseklikte 95x105 ölçülerinde yaklaşık kare şeklinde ahşap kepenkli penceresi bulunmaktadır. Pencerenin alt kısmı 60x180 ölçülerinde sunta ile kapatılmıştır. Pencerenin 5 cm batısında 65x165 cm ebatında, zeminle aynı yükseklikte kapısı yer almaktadır. Kapının üstünde kapı numarasının yazılı olduğu demir levha ile reklam tabelası bulunmaktadır. Kapıya 75 cm'den itibaren pencere konmuştur. Pencerenin 10 cm üstünde yuvarlak biçimde 25 cm uzunluğunda soba bacası mevcuttur. Dükkân penceresinin 50 cm üstünde dışarı doğru 30 cm çıkıntı yapan çatı saçağı bulunmaktadır. Çatı saçağının önüne demir saçtan yapılmış yağmur oluğu bulunmaktadır. Kapı eşiğine 3 cm yükseklikte 10 cm eninde beton dökülmüştür. Dükkânın dış cephesi ise kum sıva ile sıvanmıştır.

.Tarihlendirme: 1959 yılının sonu ile 1960 yılının başları

Fotoğraf 5.54. 33 no'lu dükkânın ön cephe görünümü (A. Torun, 2019)

Plan 5.3.29. 33 no'lu dükkânın asta planı üzerindeki konumu

Katalog No: 30

Sokak No: Eskiciler Sokağı

Dükkân Kapı No: 3 5 ve 37

Yeri: 35 no'lu dükkân doğu yönünde 33 no'lu dükkâna, kuzey yönünde ön cephe arasta sokağına, güney yönünde arka cephe Halk Bankası binasına bakmakta olup, batı yönünde ise 37 no'lu dükkâna bitişiktir.

37 no'lu dükkân Arastanın güney batı köşesinde yer almaktadır. 37 no'lu dükkân doğu yönünde 35 no'lu dükkâna, kuzey yönünde ön cephe arasta sokağına, güney yönünde arka cephe Halk Bankası binasına bakmakta olup, batı yönünde ise Osmancık Caddesine ve Ziraat Bankası'na bakmaktadır.

Sahibi/Kiracısı: Çorum Belediyesi'nin mülkiyetindeki 35 ve 37 no'lu dükkânlar Kemal Ceyhan Bey tarafından işletilmektedir.

İşlevi: Dükkânda ayakkabı tamirâtı ile birlikte ayakkabı malzemesi satışı yapılmaktadır.

Plan No: 5.3.30

Fotoğraf No: 5.55- 5.55 (a)- 5.55 (b)

İnceleme Tarihleri: 20.05.2019/13.06.2019/ 13.07.2019

Ölçüler: 35 no'lu Dükkân

İç: E: 150 cm B: 230 cm

Dış: Ö.Y: 250 cm A.Y: 350 cm

37 no'lu Dükkân

İç: E: 150 cm B: 230 cm

Dış: Ö.Y: 250 cm A.Y: 350 cm

Mimari Özellikler: Arastanın güney bloğunda yer alan 35 no'lu dükkân dikdörtgen planlıdır. 35 no'lu dükkânın kuzey cephesinde zeminden 75 cm yükseklikte 140x105 ölçülerinde dikdörtgen şeklinde ahşap kepenkli penceresi bulunmaktadır. Pencerenin 2 cm batısında 70x175 cm ebatında, zeminden 18 cm yüksekte kapısı yer almaktadır. Kapının üst bölümünde 44x75 cm ölçülerinde bir pencere vardır.

35 no'lu dükkânın 12 cm batısında 37 no'lu dükkân yer almaktadır. 37 no'lu dükkân arastanın güney-batı köşesinde bulunmaktadır. 37 no'lu dükkânın kapısı 65x165 ölçülerindedir. Kapı eşiği 24 cm yüksekliktedir. Kapıya 85 cm'den itibaren 45x70 cm ebatında pencere konmuştur. 37 no'lu dükkânın ise iki adet penceresi yer almaktadır. Birinci pencere dükkânın kuzey cephesinde olup 93x143 cm ölçülerindedir. Kuzey

cephedeki pencere kepenginin tezgâh bölümü 25x140 cm ölçülerindedir. Korumalık bölümü ise 80x150 cm ebatlarındadır. Dükkânın batı köşesinde yer alan diğer pencere iki bölümden oluşmaktadır. Üstte yer alan bölüm 47x152 cm ölçülerinde, alttaki bölüm ise 62x152 cm ölçülerindedir. İki bölüm arasında 5 cm'lik bir çita mevcuttur. Batı cephesindeki pencerenin kepengi tezgâh ve korumalık bölümü olarak düzenlenmiştir. Tezgâh bölümü 15x160 cm ölçülerindedir. Kepengin korumalık bölümü ise 160x100 cm ebatlarındadır. Kuzey cephede yer alan kapı ve pencerenin 40 cm üstündeki çatı saçağı dükkânı ötmektedir. Saçağın önünde demirden yapılmış yağmur oluğu dükkânın kuzey ve batı cephesinin köşesinden plastik boru ile suları yola akıtmaktadır.

Günümüzde 35 ve otuz 37 no'lu dükkânlar Kemal Ceyhan Bey tarafından ayakkabı tamirâtı, ayakkabı boyası ile deri kemer satışı için kullanılmaktadır. 35 ve 37 no'lu dükkân aralarındaki duvar yıkılarak içerden tek mekân haline getirilmiştir. İki dükkânı birbirinden ayıran ara bölme duvarı yıkılmakla beraber dükkân içinden ara duvar yeri belli olmaktadır. Dış cepheden bakıldığında iki ayrı dükkân olarak gözükmemektedir. Ara duvar yıkılınca elde edilen 20 santimlik genişleme ile dükkânların kullanım alanları genişlemiştir. Aynı zamanda 37 no'lu dükkânın batı cephesinde Ulu Cami'ye bakan kısmındaki cam kasası değiştirilmiş ve dükkânın kullanım alanını genişletmek için pencerenin camı pencere kasasının ortasından pencere kasanın dış kısmına konmuştur. Her iki dükkânında soba baca çıkışı kaldırılmış ve düz bir yüzey elde edilmiştir. Dükkânların kapı eşiklerine de beton dökülerek eşikler yükseltilmiştir. 20.05.2019 tarihinde yaptığımız röportaj esnasında Kemal Ceyhan Bey bütün dükkânların aynı ölçütlerde (230x150 cm) yapıldığını söylemiştir.

Tarihlendirme: 1959 yılının sonu ile 1960 yılının başları

Fotoğraf 5.55. 35 ve 37 no'lu dükkanların ön cephe görünümü (A. Torun, 2019)

Fotoğraf 5.55 (a). 35 ve 37 no'lu dükkanların batı'dan görünümü (A. Torun, 2019)

Fotoğraf 5.55 (b). 35 ve 37 no'lu dükânların işletmecisi Kemal Ceyhan Bey (A. Torun, 2019).

ÇORUM DİKİCİLER ARASTASI PLANI

1	3	5	7	9	11	13	15	17	19	21	23	25	27	29	31	33	35 ve 37
Özel No	2	4	6	8	10	12	14	16	18	20	22	24	26	28	30	32	

Plan 5.3.30. 35 ve 37 no'lu dükânların asta planı üzerindeki konumu

Katalog No: 31

Sokak No: Eskiciler Sokağı

Dükkân Kapı No: Günümüzde kendine özel bir kapı numarası alınan dükkânın kapı numarası belli değildir. Ancak bu dükkânın iki numaralı dükkân olma ihtimali yüksektir.

Yeri: Özel no'lu dükkân Arastanın kuzey doğu köşesinde yer almaktadır.Özel no'lu dükkân doğu yönünde Üçtutlar Caddesine, güney yönünde ön cephe arasta sokağına, kuzey yönünde arka cephe çay bahçesine bakmakta olup, batı yönünde ise 2 no'lu dükkâna bitişiktir.

Sahibi/Kiracısı: Çorum Belediyesi'nin mülkiyetindeki özel no'lu dükkân Osman Kestek Bey'dir.

İşlevi: Osman Kestek Bey tarafından büro olarak kullanılmaktadır.

Plan No: 5.3.31

Fotoğraf No: 5.56

İnceleme Tarihleri: 20.05.2019/ 13.06.2019/ 13.07.2019

Ölçüleri: İç: E: 160 cm B: 315 cm

Dış: A.Y: 252 cm A.Y: 340 cm

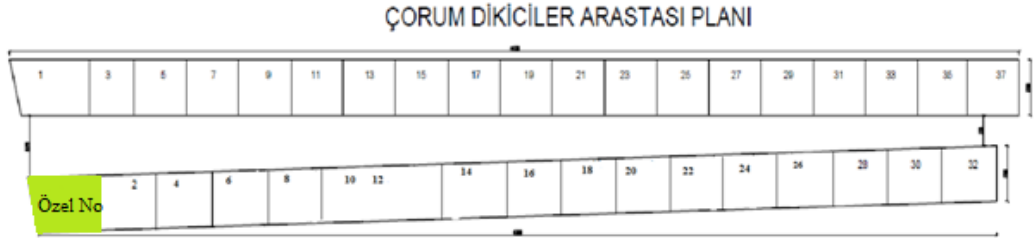
Mimari Özellikler: Arastanın kuzey doğusu köşesinde yer alan özel no'lu dükkân yamuk planlıdır. Özel no'lu dükkânın doğu cephesinde zeminden 20 cm yükseklikte plastik camekân bulunmaktadır. Dükkânın kuzey duvarına 91x93 cm ölçülerinde yaklaşık kare şeklinde bir pencere mevcuttur. Dükkânın doğu cephesinde yer alan plastik kapısı 186 cm boyundadır.

Özel numaralı dükkân yapılan tadilat ile yapının penceresi kaldırılarak, pencerenin oturduğu duvar yıkılmış ve yerine plastik kapı yerleştirilmiştir. Dükkânın orijinal yapısında sade kapı eşiği yüksek iken yapılan tadilat neticesinde kapı eşiği 1 metre kadar uzatılmıştır.

Tarihlendirme: 1959 yılının sonu ile 1960 yılının başları

Fotoğraf 5.56. Özel no'lu dükkânın 2015 yılı ve 2019 yılındaki görünümü (İnternet ve A. Torun, 2019)

Plan 5.3.13. Özel no'lu dükkânın asta planı üzerindeki konumu

ALTINCI BÖLÜM

6. DEĞERLENDİRME

Tez konusu olan “Tarihi Süreç İçinde Çorum Çarşısı’nın Gelişimi” kapsamında incelemiş olduğumuz alan Çorum ilinin merkezinde yer almaktadır. Çorum kenti dağlık bir alanın eteklerinde ovaya yakın bir bölge de kurulmuş bir şehirdir. Bu nedenle Çorum Çarşısı doğudan batıya doğru hafif eğimli bir arazi üzerinde bulunmaktadır. Tarihi Çorum Çarşısı kuzeyde Hasan Paşa Yazma Eseler Kütüphanesi (1913-1915), güneyde Veli Paşa Hanı (1865) ile Taş Mağaza, kuzeydoğu da Güpür Hamamı (XV. Yüzyıl), güneydoğuda Ali Paşa Hamamı (1573) ile Saat Kulesi (1894), batı da ise eski cezaevi (Taşhan 1731) ile Paşa Hamamı (1484) ile sınırlanan bir bölgeyi kapsamaktadır (Fotoğraf 6.1). Çarşı alanı Osmancık Caddesi, İnönü Caddesi, Gazi Caddesi, Kunduzhan Caddesi, Çöplü Caddesi ve Farabi Caddesinin kesişim noktasında konuşlandırılmıştır. Bu yüzden Ulu Cami Dükkânları Çöplü Mahallesi, Dikiciler Arastası Üçtutlar Mahallesi, Çöplük Çarşısı ise Kunduzhan Mahallesi ile Çepni Mahallesi sınırları içerindedir.

Fotoğraf 6.1. Çorum Çarşısı'nın yerleşke planı ve havadan görünümü (TKGM,2020)

Değerlendirme bölümünde Çorum Ulu Cami Dükkânları, Çöplük Çarşısı ve Dikiciler Arastası ele alınmıştır. Çorum Çarşısı'nı oluşturan en eski tarihli yapılar Ulu

Cami ve etrafındaki dükkânlar olduğu için kronolojik sıra takip edilerek değerlendirme yapılmıştır. Bu yüzden ilk olarak Ulu Cami dükkânları sonra Çöplük Çarşısı ve Dikiciler Arastası ele alınmıştır. Çorum çarşısını oluşturan dükkânlar gruplar halinde durmaktadır. Bu grupların kendi içerisinde ve dışında olmak üzere iki farklı şekilde değerlendirilmesi yapılmıştır. Kendi içinde değerlendirmede ait oldukları grupla göre yapılar, plan, cephe düzenlemesi, iç mekân, mimari öğeler, malzeme, teknik ve süsleme, üslup bakımından benzer ve farklı yönleri bakımından ele alınmıştır. Daha sona benzer örneklerin yardımı ile karşılaştırma yapılarak benzer ve farklı yönler vurgulanarak İslam sanat tarihi içinde ki yeri araştırılmıştır. Değerlendirme sonunda ise bu grupları oluşturan alana bütün olarak bakarak Çorum İli örneğinde çarşı alanının şehir merkezi oluşumundaki yeri üzerinde durulmuştur.

6.1. ÇORUM ULU CAMİ DÜKKÂNLARI

Çorum Ulu Cami'ne akarat olarak yapıldığı düşünülen dükkânların doğu cepheleri Ulu Cami'nin batı avlu duvarına bitişiktir (Fotoğraf 6.2). Vakfiyelerde Uzun Çarşı'da bulunan dükkânlardan bahsedilmekle beraber Ulu Cami Dükkânları diye ayrı bir vakfiye bulunmamaktadır.¹² Günümüzde Çöplü Mahallesi (Fotoğraf 6.3) sınırları içinde yer alan dükkânların önlerinden Cami-i Kebir 3. Sokak geçmektedir.¹³

---

¹²ÇHPK, 284470/125

¹³Çöplü Mahallesi Osmanlı Döneminde önemli bir bey olan Çöplü Çelebi ve sülalesinden ismini almaktadır. Çöplü Bey'in ismiyle anılan mahalle Ulu Cami'nin kuzey batısında yer almaktadır(Çorumlu Dergisi, s. 298). Bu mahalle ile Çöplük Çarşısı arasında yaklaşık 150 metre kadar mesafe mevcuttur.

Fotoğraf 6.2. Çorum Ulu Camii ile eski vakıf dükkanlarının günümüzdeki görünümü (A. Torun, 2019)

المذكور منفة:اللفظ والمنى متعددة بالعبارة والمعجوى عن ايعنم وانيقن لائن ظن و تحمين وقلو انانشهد
ارالديوان المذكور المحدود بالحدود المذكورة وقف وقفه المرحوم ابراهم بك المذكور على الاولاد
ومصالح المسجد المذكور والفقراء على الترتيب الذى ذكره چيلو چلبى المذكور وان غيات بك المذكور
اشترى الدنوان المذكور منه بالاجبار والاكراه قادراً فى ذلكالزمان على ايقاع ماهدده به من الضرب
الشديد والحبس المديد والصلب للتهديد فعاف چيلو چلبى من صولة وشوكة فباعه منه بهذا الطريق المعهود
و خلف كل منهم على صدق شهادتهم واضعين ايديهم على المصحف المجيد بان قلو ما كنا كاذبين فى
شهادتهم المذكورة شهادة صحيحة شرعية مؤداة على سبج المشرع القديم وحلقها جرى مرةياً فلما شهد
الشاهدون المذكورون على الوجه المخرر فيه سمع الحاكم بلوقع المذكور شهادتهم وقبل مفاتهم لكون
شهادتهم مشتملة على شرائط الاعتبار والقبول اكونهم من الاضاء العدول فحكم بصحة الوقف ولزومه
وبطلان البيع والشراء الصادرين عن المذكورين بشهادة السلطان المذكور مرة حكماً صحيحاً شرعياً حالياً
عن موجبة ابطالان وانفساد عارياً عن النسبة والناد فكتب هذا ليكون حجة عند مساس الحاجة اليه
فدنة الله والملائكة والناس اجمعين على السامر فا ابدال الوقف المذكور وتغيره بعدما سمعه على الوجه
المشروح المزبور و يجمع ذلك وقع الاشهاد والتحرير فى العاشر من شهر جمادى الاخر سنة احدى و
و اربعين وثمانمائة هجرية نبوية محمدية

Fotoğraf 6.3. Çöplü Çelebi Bey ve sülalesine ait bir vakfiye (Çorumlu Dergisi, s.81)

Dükânların güney yönleri ise günümüzde araç trafiğine kapalı durumda olan Emekliler Sokağı ile Sinanoğlu Ekmek Fırını'na bakmaktadır. Dükânların doğu yönlerinde ise Çorum Ulu Camii bulunmaktadır. Günümüzde TKGM şehir planında

dükkânlar Ulu Cami'nin de içinde bulunduğu ada 16, pafta 87 içindedir (EK-11). 16 no'lu adanın 87 no'lu paftasının içinde 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17 ve 18 no'lu parseller dükkânları oluşturmaktadır (EK-11).

Türk-İslam şehirlerinde merkezi konumda yer alan camilerin etrafında arasta, han, imaret, bedesten, dükkân gibi ticaret mekânları şehirlerin merkezini oluşturmaktadır. Çorum Ulu Cami etrafında Velipaşa Hanı (1865), Taşhan (1731), Penbe Han (1840), Ölçekzade Hanı (1840), Dedeoğlu Hanı (1840), Yusuf Tahir Hanı ve Fevzi Efendi Hanı ile olmak üzere toplamda 7 adet han'ın var olduğu bilinmektedir (Korkmaz, 2003, s. 105). Günümüzde halen varlığını devam ettiren ve şu an yenilenme sürecinde olan Velipaşa Hanı da Çorum halkına hizmet veren bir ticaret mekânıdır. Bu yapıların yanında Çöplük Çarşısı, Güpür Hamamı gibi yapıların Ulu Cami etrafında yer alması Çorum'un Türk-İslam şehirleri ile benzer yönlerini ortaya koymaktadır. Ancak Ulu Cami dükkânları yerleştirme konumu bakımından 1423 yıllarının sonlarında inşa edilen (Bayraktar, 2005, s.141) Yörgüç Paşa Cami etrafında yer alan dükkânlarla benzer yönleri vardır (Fotoğraf 6.4).

Fotoğraf 6.4. Samsun Havza ilçesindeki Yörgüç Paşa Cami ve dükkânları (A. Torun, 2019)

Dükkânların ön cephelerinde caddeye bakan birer adet pencere ile kapı haricinde başka bir mimari öge bulunmamaktadır. Dükkânların ön cepheleri hariç diğer cephelerinde pencere ve kapı bulunmamakla beraber aynı grup içindeki dükkânları birbirlerinden ara duvarları ayırmaktadır. Çorum Ulu Cami Dükkânları ile Samsun Havza Yörgüç Paşa Cami dükkânları sadece cephe düzenlemeleriyle benzerlik göstermektedir. (Bkz. Fotoğraf 6.4). Çorum Ulu Cami dükkânları tamamen avlu zemini altında yer almayıp yaklaşık 1.5 metrelik bölümü avlu zemini altında kalmaktadır. Bunun nedeni cami inşa edilirken dükkânların olduğu yere de bazı yapıların inşa edilmiş olması olabilir. Yörgüç Paşa Cami Dükkânları'nın zemin yükselteleri eşitken Çorum Ulu Cami dükkânları buldukları bölgenin coğrafi konumundan dolayı farklı zemin yükseltelerine sahiptirler. Bunun nedeni Çorum Ulu Cami Dükkânları'nın bulunduğu arazinin batı ve kuzey yönünde eğimli olmasındandır. Bu nedenle kuzeyden güneye doğru gidildikçe dükkânların zemin yükselteleri farklılaşmaktadır. 34 A no'lu dükkânın zemini diğer dükkânlara göre 20 cm daha alçaktadır. Diğer dükkânların zemin seviyesi subasman seviyesi ile aynı veya birkaç cm daha yüksekliktedir.

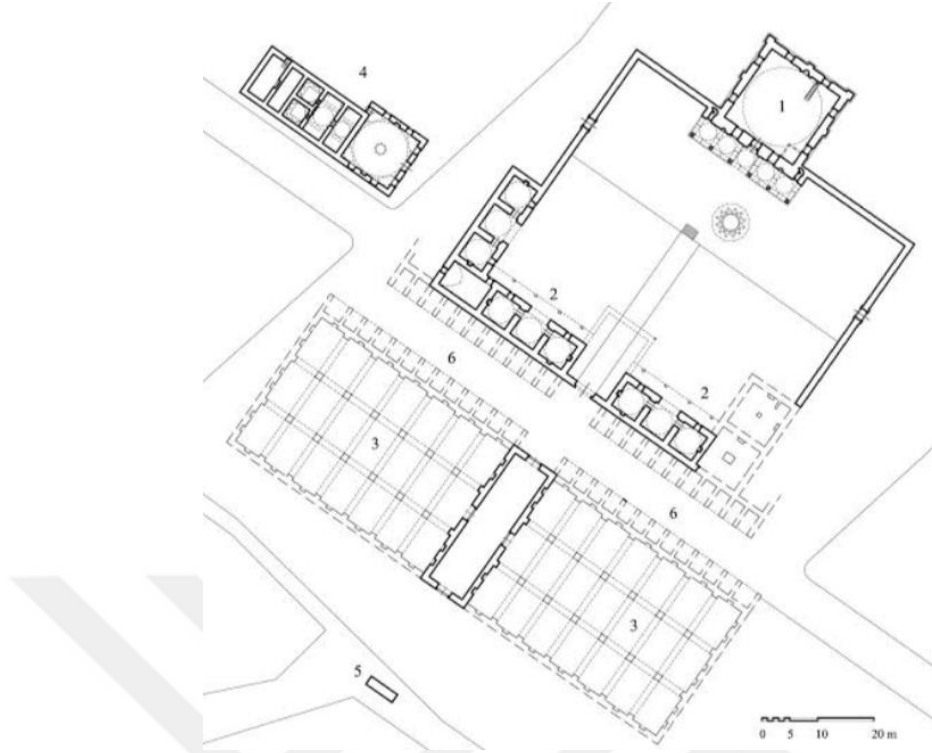
Çorum Ulu Cami Dükkânlarını cami'ye batıdan girişi sağlayan geniş basamaklı merdivenler ikiye ayırmaktadır. Merdivenlerin güney tarafında 7 adet dükkân bulunurken kuzey tarafında 5 adet dükkân bulunmaktadır. Güney tarafta yer alan 7 adet dükkânın doğu cepheleri Ulu Cami'nin batı avlusuna birleşik olup aralarında başka bir yapı bulunmamaktadır. Kuzey tarafta yer alan 30 no'lu dükkânın doğu cephesi Sinan oğlu Osman tarafından yaptırılan çeşme ile bitişiktir (Fotoğraf 6.5). 34, 34 A, 32, 32 A ve 30 no'lu dükkânların doğu cepheleri günümüzde Ulu Cami görevlileri tarafından kullanılan dinlenme yeri ile dernek odası olarak kullanılan yapıya bitişik bir haldedir (Fotoğraf 6.6). Çorum Ulu Cami Dükkânları, Karapınar Selimiye Cami dükkânları gibi cami avlu kapısının her iki yanında iki ayrı grup halinde dükkânların birbirlerine bitişik ve yan yana sıralı olarak yapılmasıyla da benzerlik göstermektedir (Plan 6.1).

Fotoğraf 6.5. Çorum Ulu Cami batı girişinin hemen kuzeyindeki çeşme (A. Torun, 2020)

Fotoğraf 6.6. Çorum Ulu Cami dükkanlarına bitişik halde olan dernek ve cami görevlilerine ait odalar

Plan 6.1. Konya Karapınar Selimiye Cami ve külliyesinin planı (Wikipedia, 2020)

İki ayrı grup halinde olan yapı iç kısmından tekrardan bölünerek dükkânlar oluşturulmuştur. Dükkânların cepheleri ortak olmasına rağmen iç mekândan birbirinden bağımsız 12 dükkân vardır. Bu dükkânların kuzey grubunda iç mekân düzenlemesiyle özgünlüğünü koruyarak günümüze ulaşan bir dükkân bulunmamaktadır. Güney grubunda yer alan 22, 20, 18, 16 ve 12 no'lu dükkânlar iç mekân ölçüleri ile özgünlüğünü devam ettiren yapılardır. Dükkânların yapıldıkları zamandaki planları 34 A no'lu dükkân ile 24 no'lu dükkân hariç diğer dükkânların doğu-batı yönünde uzatılmış yaklaşık dikdörtgen planlı olduğu anlaşılmaktadır (Bkz. EK-11). 34 A ile 24 no'lu dükkânlar ise köşelerde yer almalarından dolayı yamuk planlıdır.

Çorum Ulu Cami Dükkânları'nın belediye tarafından 1936 yılından itibaren satışa çıkartılmasıyla birlikte dükkânlar özel mülkiyete geçmeye başlamıştır (İlca, 2006, s. 249). Dükkânların özel mülkiyete geçmesinden sonra dükkânların sayılarında ve planlarında değişiklikler olmuştur. 24 no'lu dükkânın işletmecisi yapılan görüşme esnasında yapıların özgün hallerinde 32 dükkânın olduğunu söylemiştir.¹⁴ 1890 ile 1894

¹⁴ 16.10.2019 tarihinde Adem Şahin Bey ile yaptığımız röportajda dükkânın sahibinin ve yaşlı esnafların 1900'lü yıllarda 32 adet dükkânın olduğunu sohbetlerinde anlattıklarını belirtmiş ve işletmekte olduğu dükkânın 1983 tarihinde iki dükkânın birleştirilmesi ile tek mekân haline dönüştürüldüğünü söylemiştir.

tarıhli planlarda dükkanların sınırları yer almaktadır (Bkz. EK-2 ve EK-3). 1950 tarihli ölçeksiz krokide 5 dükkan görölmekte iken, 1966 tarihli planda yalnız kuzey bölümdeki 7 dükkan olduğu görölmektedir (Bkz. EK-5).¹⁵ Çorum Belediyesi'nin yayınlamış olduğu 2019 tarihli planda ise güney bölümde 10 adet ve kuzey bölümde 4 adet olmak üzere toplamda 14 adet dükkanın tapu bilgileri gösterilmektedir (Bkz. EK-11). Günümüzde ise birbirinden bağımsız olarak işletilen 12 ayrı dükkan mevcuttur. Dükkanların sayılarında eksiklik veya fazlalık olmasının sebebi tapu paftasında dükkanların planlarının ayrıntılı olarak çizilmemesi ve dükkanlarda yapılan tadilat değışikliklerinin izin alınarak yapılmış olmaması ve yapılan değışikliklerin kayıt altına alınmamış olmasıdır. Bu dükkanlardan 34 no'lu dükkan iç mekânından doğu-batı yönünde uzunlamasına bölünerek iki ayrı dükkan haline dönüştürülmüştür (Bkz. Fotoğraf No: 5.1). 34 no'lu dükkanın ikiye ayrılmasıyla dükkanların sayısında artış olmuştur. 30 no'lu dükkan ile 14 no'lu dükkan ise sonradan üç ayrı dükkanın iç mekândan birleştirilmesi ile kuzey-güney yönünde uzatılmış dikdörtgen planlı haline dönüştürülmüştür (Bkz. Fotoğraf No: 5.5, 5.11). 30 no'lu dükkan cephe ve iç mekân düzenlemesi ile tamamen tek yapı haline dönüştürülmüş bir vaziyettedir. Günümüzde tek dükkan olarak kullanılan 14 no'lu dükkan ise cephe düzenlemesi ile tek dükkan görünümündedir. Ancak iç mekânda yapıya en son eklenen güneydeki dükkanın ayrı bir giriş kapısı mevcuttur. 24 no'lu dükkan ise 1983 tarihinde iki dükkanın iç mekândan ara duvarlarının yıkılıp kaldırılması, cephe düzenlemesi ve iç mekân düzenlemesiyle tamamen tek mekân haline dönüştürülmüştür. Sonuç olarak Osmanlı dönemi dükkanlarının Ulu Cami avlu duvarına bitişik dükkanlar olduğu ölçü ve planlamasından anlaşılmaktadır. Birbirine simetrik olarak yerleştirilmiş bu dükkanlar zaman için de geçirmiş oldukları tamirat ve onarımlar neticesinde fiziki olarak çeşitli değışimlere uğramıştır. Bu nedenle ulu cami dükkanları büyük ölçüde özgünlüklerini kaybetmemişlerdir.

---

¹⁵ 15.01.2020 tarihinde Abdülkadir Ozulu Bey ile yaptığımız röportajda Ulu Cami Dükkanlarının tamamının 1945'li yıllardan beri var olduğuna kendisinin şahit olduğunu söylemektedir. Ozulu aynı zamanda buranın şehrin Uzun Çarşısı olduğunu nakletmiştir. 1950 tarihli kroki ile 1966 tarihli şehir planında dükkanların planların gözükmemesi fazla önemsenmediğinden dolayı olmalıdır.

1960'lı yıllarda dükkânların ön cephelerinin baktığı sokak Uzun Çarşı olara anıldığı anlaşılmaktadır (Bkz. Fotoğraf No: 4.3). Bu caddenin Uzun Çarşı olarak anılmasının nedeni ulu cami vakıf dükkânlarının karşısında da dükkânların olmasından ve bu dükkânların uzun bir koridor halinde uzunlamasına devam etmesinden dolayıdır. Ulu Cami Dükkânları'nın karşısında yer alan dükkânlar 2000'li yıllardan itibaren hızla yıkılmış ve yerlerine çok katlı betonarme binalar yapılmıştır. Bu dükkânlardan yalnız iki tanesi çift katlı olması ve cephe düzenlemesi ile özgünlüğünü yitirmiş olmasına rağmen günümüzde varlığını devam ettirmektedir (Fotoğraf 6.7). Ulu Cami Dükkânları ile karşısında yer alan dükkânlar bütüncül olarak ele alındığında çarşı sistemine bürünmüş bir sokak olduğu anlaşılmaktadır. Bu sistem aynı zamanda yeni kurulan Türk-İslam Şehirlerinde kullanılan bir imar sistemidir. Çünkü yeni kurulan İslam şehirlerinde merkezde yer alan cami etrafında arastalar yer alır ve bu arastalar ticari faaliyetlerine göre (mutaflar, semerciler ve ayakkabıcılar) gibi farklı isimlerle anılırlardı (Cezar, 1985, s. 35).

Fotoğraf 6.7. Çorum Ulu Cami Dükkânları karşısındaki dükkanlar (A. Torun, 2020)

Dükkânlar yapıldıkları zamanda tek katlı ve yüksek tavanlı olarak yapılmışlardır. İkinci katı ve bodrum katı olmadığı yapıların iç mekân yüksekliklerinden

anlaşılmaktadır. Günümüzde sade 34 A ile 34 no'lu dükkânların iç mekânlarının doğu taraflarında asma katları mevcuttur.¹⁶ Dükkânlardaki asma katlar depo ve dinlenme yeri olarak kullanılmaktadır (Fotoğraf 6.8). Günümüzde 12 no'lu dükkân ile 32 no'lu dükkân 2010'lu yıllarda iç mekânlarından alçıpen ile tekrar içten bölünerek iki birim haline dönüştürülmüşlerdir. 12 ve 32 no'lu dükkânların caddeye bakan ön bölümleri satış yeri olarak kullanılırken arka tarafları lavabo, tuvalet ve küçük bir mutfak olarak kullanılmaktadır. Türk-İslam şehircilik anlayışında da dükkânların içinde ıslak zemin olarak anılan bir bölüm mevcut değildir. 12 ve 32 no'lu dükkânlara bu eklemeler daha sonraki dönemlerde yapılan tadilatlar neticesinde eklenmiş olmalıdır.

Fotoğraf 6.8. 34 no'lu dükkânın asma katı ve çıkış merdiveni (A. Torun, 2019)

Dükkânların iç mekânlarının tamamı sıvalı ve boyalı olduğu için yapılarda kullanılan malzeme tam olarak anlaşılmamaktadır. 34 A, 24 ve 14 no'lu dükkân hariç diğer dükkânların tavanı asma tavan ile yenilenmiş olup tavanda kullanılan özgün malzeme görülmemektedir. 34 A ile 24 no'lu dükkânın ise tavan döşemeleri ahşap malzeme olmasına rağmen özgünlüğünü koruyamamış olup sonradan yapılmıştır. 14 no'lu dükkânın güney bölümünde özgün ahşap tavanı görülebilmektedir. Özgün yapısını koruyan 14 no'lu dükkânın güney bölümündeki dükkânın tavanı ahşap

¹⁶ M. Yaz Bey 16.10.2019 tarihinde yaptığımız röportajda bu dükkânı dedesi Lütfü Yaz Bey'in 1956 tarihinde satın aldığını ve babası ile amcalarına miras olarak kaldığını söylemektedir. Dükkânı 1986 yılında mirasçıları ile ikiye bölmüşlerdir.

tahtadandır (Fotoğraf 6.9). Tahtalar ile kapatılan tavanda tahtaların birleşim yerlerine çatıdan pislik dökülmemesi ve tahtaların daha uzun süre sabit olarak kalması için 3 cm eninde uzunlamasına ahşap çitalar çakılmıştır. Bunun yanında 34 A ile 30 no'lu dükkânların batı cephelerinde yer alan büyük pencerelerin oturduğu denizliğe ait 10x25 cm ölçülerindeki ahşap kalas özgün olarak durmaktadır (Fotoğraf 6.10).

Fotoğraf 6.9. 14 no'lu dükkânın tavan döşemesi (A. Torun, 2019)

Fotoğraf 6.10. 30 no'lu dükkânın pencere altlarındaki kalaslar (A. Torun, 2020)

Yapıların cepheleri kum ile sıvandığından dolayı cephelerin örgü elamanında hangi malzemenin kullanıldığı belli değildir. Ancak 34 A no'lu dükkânın kuzey

cephesine bakıldığında yapıların ana iskeletinde ahşap malzemelerin kullanıldığı görülmektedir (Fotoğraf 6.11). Bu detay bizlere kum ile sıvanan cephe duvarlarının altında hımışın var olduğunu düşündürmektedir. Bölgede bulunan diğer yapılar (Dikiciler Arastası, Çöplük Çarşısı, Velipaşa Hanı) incelendiğinde teknik olarak ahşap karkas kullanılmıştır. Ahşap karkasın araları taş, kerpiç ve hımış ile doldurulmuştur. Bölgede bu tekniklerin bolca kullanılmasından dolayı Çorum Ulu Cami Dükkânları'nda da bu tekniğin kullanılmış olduğunu düşündürmektedir.

Fotoğraf 6.11. 34 A no'lu dükkânın kuzey cephe detayı (A. Torun, 2020)

Dükkân kapıları özgün halinde iken tek girişli olarak ön cephenin kenarında yer almaktadır (Dük No: 30). Dış cephe de yer alan bazı dükkân kapıları ise günümüzde farklı yönlerdedir. Bunlardan 14 no'lu dükkânın kapısı dükkânın güneyinde değil de kuzey tarafında bulunmaktadır (Bkz. Fotoğraf No: 5.11) 30 no'lu dükkânın kuzey-batı köşesindeki kapı özgün halinde iken tek giriş olarak ön cephenin kenarında yer almaktadır (Dük. No:30). Dış cephe de yer alan bazı dükkân kapıları ise farklı yönlerde olmak üzere kapılara sahiptir. Bunlardan 14 no'lu dükkânın giriş kapısı özgün halde iken dükkânın kuzey köşesinde iken sonradan yapılan tadilat ile kapı güney köşeye alınmıştır.

Günümüzde özgünlüğünü koruyan tek kapı 30 no'lu dükkânın kuzey-batı köşesinde yer alan kapıdır. Kapı yerden 5 cm yükseklikte olup tek kanatlıdır. Kapının üst başlık ile tekmeliğinin arası üç ayrı bölüme ayrılmıştır. Tekmeliğin hemen üstündeki

bölüm dikey biçimde aynı ölçülerde olan 25x20 iki ayrı kısma bölünmüştür. Bu bölümün 10 cm üstünde ise 45x45 cm ölçülerinde bir pencere mevcuttur. Bu pencerenin hemen üstünde de aynı ölçülerde ikinci bir pencere daha mevcuttur. İki pencere arasında 5 cm eninde 45 cm uzunluğundaki yatay kayıt ayırmaktadır. Kapının hemen 4 cm üstünde ise 65x40 cm ölçülerinde bir pencere bulunmaktadır. Kapının hemen 25 cm güneyinde dükkânın penceresi mevcuttur. 30 no'lu dükkânın ön cephesinin ortasında yer alan günümüzde ise iç mekâna ana girişi sağlayan kapısı iki yana açılır biçimde çift kanatlı olarak yapılmıştır. 30 no'lu dükkânın ortasında bulunan kapı hariç diğer dükkânların kapıları tek kanatlı ve tek yöne açılır biçimdedir (Fotoğraf 6.12). Ulu Cami dükkân grupları içinde yalnız 14 ile 30 no'lu dükkânın ön cephelerinde ikişer adet kapı bulunmaktadır. Ancak 14 no'lu dükkâna batı cepheden iç mekâna girişi sağlayan asıl kapısı halen mevcut olarak dururken iç mekândan yandaki dükkâna geçişi sağlamak için bir kapı daha açılmıştır. Bu sayede 14 no'lu dükkân ile kuzeyindeki dükkân arasında içten geçişi sağlayan bir bağlantı oluşturulmuştur. 30 no'lu dükkân hariç diğer dükkânların kapıları sonradan değiştirilmiş olup demir, pvc ve alüminyumdan yapılmışlardır.

Fotoğraf 6.12. 30 no'lu dükkânın kuzey batı köşesindeki kapısı (A. Torun, 2020)

Yapıların köşelerinde yer alan 34 A, 30, 24 ve 12 no'lu dükkânlar hariç diğer dükkânların batı cephelerinde birer adet pvc, alüminyum, plastik kaplama gibi farklı malzemelerden yapılmış ve ön cepheleri tamamen kaplayan büyük ebatlı pencereler mevcuttur. 12 no'lu dükkân ile 30 no'lu dükkânın güney cephelerinde ahşaptan yapılmış birer adet büyük pencereleri daha vardır. 24 no'lu dükkânın ise Ulu Cami'ye batıdan girişi sağlayan merdivenlerine bakan kuzey cephesinde pvc doğrama ile yapılmış olan ikinci bir penceresi daha mevcuttur. 34 A no'lu dükkânın ise kuzey cephesinin çatı bölümüne yakın yerinde küçük bir pencere daha dükkânı aydınlatmak için açılmıştır (Fotoğraf 6.13). Bu pencerenin bir benzeri de 12 no'lu dükkânın güney cephesinde mevcuttur. 30 no'lu dükkânın pencereleri kısmen özgünlüğünü devam ettirmektedir (Fotoğraf 6.14).

Fotoğraf 6.13. 34 A no'lu dükkânın kuzey cephesi ve küçük pencere detayı (A. Torun, 2019)

Fotoğraf 6.14. 30 no'lu dükkânın 1970'li yıllar ve 2020 yılı görünümü (Yiğit 2009 ve Torun)

Diğer dükkânların pencereleri değiştirilmiş olup özgün hallerini koruyamamışlardır. 30 no'lu dükkânın penceresi 65 cm yerden yüksekliktedir. Pencerenin altında ahşap kalastan yapıma denizlik mevcuttur. Pencereler bu denizlik üzerine yerleştirilmiş haldedir. 30 no'lu dükkânın penceresi incelendiğinde 70x135 cm ölçülerinde olup içten yukarı kaldırılır bir biçimde yapılmıştır. İki ayrı bölüm halinde yapılan pencerenin alt bölümü 70x68 cm ebatındadır. Aynı ölçü üst kısımda da tekrarlanmıştır. Pencerelerin kasası ile kapıların kasaları birbirine uyumlu olarak yapılmıştır. 30 no'lu dükkânın güney batı köşesi ahşap direktten olup pencereler bu direğe sabitlenmiştir. Bu pencere düzenlemesi Çorum Çarşısını oluşturan Dikiciler Arastası ve Çöplük Arastası'nın yanında Safranbolu Yemeniciler Arastası ile İskilip Arastası'nda da kullanılmıştır. Pencerelerin bu plan üzerine yapılmasının en büyük nedeni dükkânların küçük ölçekli olarak yapılmasının yanında, dükkânların yapıldıkları zamanında bu pencere planının yoğun olarak kullanılmasıdır. Bir diğer neden de pencerelerin önüne genellikle ürün teşhiri için yapılan tezgâh bölümünü engellememesidir. Bu pencere düzenlemesi sayesinde esnaf dükkânının iç mekânından pencereyi yukarı kaldırarak kolaylıkla pencere önü tezgâhına ürün yerleştirip geri alabilmektedir.

Yapıların çatısı çift pahlı olup örtüsünde Osmanlı Tipi Kiremit kullanılmıştır (Fotoğraf 6.15) . Sonradan yapılan tamiratlarda Osmanlı Tipi Kiremit'in yerine Marsilya Tipi Kiremit kullanılmıştır.¹⁷ Çatı saçağı detaylarına bakıldığında bu

¹⁷Osmanlı tipi kiremit alaturka kiremit olarak da bilinmektedir. Yarım silindir şeklinde olan bu kiremidin ön ucu arka ucuna göre daha dardır. Bu tür kiremit bir ters bir düz olarak çatıya yerleştirilir. Marsilya tipi

saçakların Osmanlı İmparatorluğu döneminden kalma olduğu belli olmaktadır (Keskin ve Çakar, 2014. s. 388).

Fotoğraf 6.15. Ulu Cami dükkânlarında kullanılmış olan Osmanlı tipi kiremit ile Marsilya tipi kiremit

Kullanılan malzemeye bakıldığında dükkânlarda ahşap ile taşın yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir. Dükkânların ana iskeletlerinin yanında kapı, pencere, çatı örtülerinde, taban döşemeleri ile tavan kaplamalarında ahşap malzeme yoğun olarak kullanılmıştır. Dükkânların doğu cepheleri 1-1.5 m. yüksekliğine kadar kesme taş ve moloz taş ile örülmüştür.¹⁸ Ulu Cami Avlusunun batı duvarının yükseltilerek avlu içinde düz bir zemin oluşturmak için bu duvar örülmüştür. Dükkânların doğu cephesinin yaklaşık üçte biri Ulu Cami'nin avlu duvarına bitişik olarak inşa edilmiştir. Taş duvarın doğu yüzü toprak altında kaldığından, batı yüzü ise dükkânların iç mekânlarından sıvandığı için günümüzde bu duvarı gözle görmek mümkün değildir.

Çorum Ulu Cami'nin avlusunun batı duvarlarına bitişik olarak inşa edilen dükkânlar Ulu Cami'ye gelir sağlamak amacı ile akarat olarak yapılmıştır. Akarat

---

kiremit ise genellikle çift yivli olup kiremitle genellikle dikdörtgen biçimdedir. Marsilya tipi kiremit köşelerinde bulunan yivlerin birbirine geçmesiyle çatıya örtülmektedir. Bu kiremidin arka ucunun orasında çivi çakma deliği bulunmaktadır. Kiremit döşeneceği zemine çivi ile çakılarak daha dayanıklı bir hal almaktadır.

¹⁸ M. Yaz Bey ile tarihinde yaptığımız röportajda “ dükkânını tamir ettirmeden önce doğu duvarının altında kesme taşların olduğunu ve çirkin görüntülerinden dolayı bu taşların yüzeylerini kapattığını söylemiştir. Aynı zamanda tüm dükkânların doğu cephelerinin taş malzemedenden olduğunu nakletmiştir.”

sistemi ilk defa vakıflar ile birlikte 7. yüzyılda ortaya çıkmaya başlamıştır (Yediyıldız, 2012, s. 479). Bu sistem üzerine elimizdeki mevcut belgelere göre Çorum Ulu Cami'ne IV. Murat devrinden itibaren vakıflar tahsis edilmiştir (Erzincan, 2012, s. 92). Akarat sayesinde camilerin ihtiyaçları ile cami görevlilerinin ücretleri kolaylıkla giderilirken aynı zamanda devlete mali bir yük bindirilmemiş oluyordu.

Dükkânların kitabesi olmamasından dolayı Çorum Ulu Cami dükkânlarının hangi tarihte inşa edildiği ve banisinin kim olduğu hakkında kesin bir bilgi vermek mümkün değildir. Ancak Çorum Ulu Cami vakıflarını inceleyen A. Ilıca bir kayıтта 1455 tarihinden önce Ulu Cami'nin 40 adet vakıf dükkânının olduğunu belirtmektedir (Ilıca, 2006, s. 76). Başka bir kayıтта ise Ulu Cami'ye 1595 tarihinde akarat olarak verilen 2 adet ev, 1 hamam ve 43 adet dükkânın vakfiyelerde geçtiğini nakletmektedir (Ilıca, 2006, s.81). 1824 yılında Çorum'da meydana gelen depremde Ulu Cami yıkılmış ve Çorum halkı çadırlarda yaşamaya mecbur kalmıştır (Aktüre, 1985, s.136). Bu depremin bu kadar yıkıcı olması dükkânlarında yıkılmış olabileceğini düşündürmektedir. 1890 ve 1894 tarihli haritalarda dükkânların olduğu yerde bazı yapıların krokileri görülmektedir (Dündar, 2007, s. 221). Caminin batı girişinin hemen kuzeyinde yer alan çeşme 1902 tarihinde yapılmış olup 30 no'lu dükkânın doğu cephesine bitişik olarak durmaktadır (Bkz. Fotoğraf No: 6.5). Çeşmenin dükkânın cephesine bitişik olarak durması dükkânların 1902 tarihinden önce var olduğunu göstermektedir. Bu bilgiler bizlere Ulu Cami'nin avlusunun batı duvarına bitişik olarak yer alan dükkânların tamamının olmasa da özellikle kuzey bölümünde yer alan 5 adet dükkânın ilk inşa tarihlerinin Ulu Cami'nin inşasından hemen sonraki yüzyıllarda olduğunu göstermektedir. Günümüzde var olan dükkânlar incelendiğinde 19. yüzyılın son çeyreğinde yapıldığı kullanılan malzemelerin mevcut durumundan çıkartılmaktadır. 1950 yılında Ulu Cami'nin duvarında asılı olarak duran ölçeksiz krokide de bu dükkânların yerleri ve planları dükkân sayıları ile birlikte görülmektedir (Bkz. EK-4).

Günümüzde bu dükkânlar ilk kullanım amaçlarından farklı olan meslek grupları tarafından kullanılmaktadır. Bu 12 dükkândan biri zahireci (Dük. No: 34 A), biri leblebici dükkânı (Dük. No:14), biri ayakkabıcı dükkânı (Dük. No: 34), biri erkek kuaförü (Dük. No: 16), ikisi kahvehane (Dük. No: 30, Dük. No: 24) ve beşi ise emlak dükkânı (Dük. No: 32 A, 32, 22, 20, 12) olarak işletilmektedir. Dükkânlar içinde sade

14 no'lu dükkan hem leblebi imalatı hem de leblebi ticareti için kullanılmaktadır. 14 no'lu dükkan hariç diğer dükkanlar satış dükkanı olarak işletilmektedir.

Türk-İslam şehirlerinde halkın hareket noktası çarşı ve camiler olmuştur (Cezar, 1985, s.31). Cuma namazının kılındığı Ulu Cami'lerin etrafında dükkanların yanında pazar yerleri de halkın ihtiyacını karşılamak için bu bölgeye yakın yerlerde kurulmuştur (Çevrimli ve Haştemoğlu, 2020, s.130). Çorum Ulu Cami dükkanları da özellikle öğle ve ikindi namazları esnasında ibadet için camiye gelen halkın namaz sonrasında alışveriş yaptığı bir alan olmuştur. Dükkanlar ile caminin birbirine yakın olmasından dolayı adeta iç içe geçmiş bir vaziyettedir.

6.2. ÇÖPLÜK ÇARŞISI

Çöplük Çarşısı ve bölgesi Anadolu Selçuklu Devleti zamanından beri şehrin ilk ve en işlek yeri olma özelliğini korumuştur (Kaya, 2019, s.159). Osmanlı İmparatorluğu döneminde kentin ticaretinin döndüğü ve pazarların kurulduğu alan bu bölge olmuştur. Ulu Cami etrafında konuşlanan Çöplük Çarşısı etrafında hanlar, bedestenler, hamamlar, hükümet konağı, cezaevi, tabakhane, kilise gibi halkın ve tüccarların en fazla ihtiyaç duyduğu mekânlar yer almıştır. Başka kentlerde bu kadar küçük bir alanda bu kadar fazla tarihi yapıya rastlamak çok fazla rastlanmamaktadır. Tüm tarihi yapılar birbirlerine adeta bitişik sayılacak kadar yakın bir konumdadırlar. Ancak günümüze ulaşmayan Hükümet Konağı, Bedesten ve hanların olmayışı ile tarihi yapıların araları kısmen açılmış bulunmakla beraber yine de bu yapılar arası yaklaşık olarak 20-30 m. yakınlığındadır.

Tarihi Çorum Çarşısı'nı meydana getiren dükkân gruplarının en büyüğü "Çöplük Çarşısı" olarak bilinmektedir (Fotoğraf 6.16). Çöplük Çarşısı, Kunduzhan Mahallesi sınırları içinde yer almaktadır. Çarşı kuzeyde Kunduzhan Caddesi, güneyde Hamid Cami Sokak, doğu da Osmancık Caddesi ve batı yönünde Taşhan Caddesi ile sınırlanmaktadır (Harita 6.1). Çarşının tam ortasından geçerek çarşığı ikiye bölen doğu-batı yönünde uzanan Hürriyet Caddesi bulunmaktadır. Hürriyet caddesini kuzey-güney yönünde kesen ve birbirine paralel olarak uzanan 11 sokak (Hürriyet 1-11. Sokaklar) ile çarşının kuzey sınırı boyunca doğu-batı yönünde uzanan ve Hürriyet Caddesine paralel konumda yer alan Hürriyet 12. Sokak bulunmaktadır (Bkz. Harita 6.1). Çarşı, sokak düzenlemesi bakımından incelendiğinde ızgara plana sahip olduğu görülmektedir. Ancak çarşının yayılım alanı dış sınırları bağlamında bir bütün olarak değerlendirildiğinde ise dikdörtgene benzeyen yamuk planlı olduğu tespit edilmektedir (Bkz. Fotoğraf 6.16). Çarşı zaman içinde geçirdiği çeşitli olaylar sonucu değişikliklere uğramış ve bu nedenle plan simetrisinde bozulmalar meydana gelmiş olmalıdır. Topografi nedeni ile kuzey güney yönünde eğime sahip olan çarşı alanı Hürriyet 12. Sokak haricinde diğer sokaklardaki dükkânların subasman seviyelerinin yükseltilerinde farklılıklar mevcuttur. Çarşı zaman içinde geçirdiği değişiklikler dış hatları bakımından planından bozulmalar meydana gelmiş olmalıdır.

Fotoğraf 6.16. Çöplük Çarşısı drone ile çekilmiş genel görünüm (Çelik. A, 2019)

Harita 6.1. Çöplük Çarşısı haritası (TKGM, 2020)

Çorum Çöplük Çarşısı'nın isminin nerden geldiği ile ilgili kesin olmamakla beraber iki farklı görüş vardır. Bunlardan birincisi çarşının yakınında Osmanlı padişahı II. Murat döneminde önemli bir bey olan “Çöplü Bey”in ismiyle (Bkz. Fotoğraf 6.3) anılan Çöplü Mahallesi¹⁹ yakın olmasından dolayı çöplük çarşısına bu isminin verilmiş olmasıdır (Dündar, 2007, s. 204). Çarşının ismi hakkındaki ikinci görüş ise 1913 yılında meydana gelen büyük yangın²⁰ sonrasında bu ismin çarşıya verildiğidir (Bkz. Tez, s. 62). Bu yangında büyük zarar gören çarşının yangın kalıntılarının uzun süre olduğu yerde kalması ve şehrin çöplerinin bir süre buraya atılmasından dolayı bu bölge şehrin çöplüğü haline dönüşmüştür. Bu bölgeye biriken çöplerin pis koku yaymasından dolayı bu yere halk tarafından çöplük denmiştir (Dündar, 2007, s. 204). Ancak 1913 yılında meydana gelen yangında zarar gören yerlerin arasında çöplük mevki’de anılmaktadır (Bkz. Tez, s. 61-62) 30.04.1924 tarihinde Çorum Gazetesi’nde çıkan bir haber de ise Çöplük Mevki ile kahveci dükkânından bahsedilmektedir (Çorum Gazetesi, 1923, s.1546). 1913 yılında Çöplük Mevki diye anılan yer günümüzdeki Çöplük Çarşısı'nın olduğu alandır. Şu halde günümüzdeki Çöplük Çarşısı ismini 1913 yılından önce almış olmalıdır. Günümüzde ise bu çarşı “Çöplük Çarşısı” ve “Ayakkabıcılar Arastası” olarak bilinmektedir.

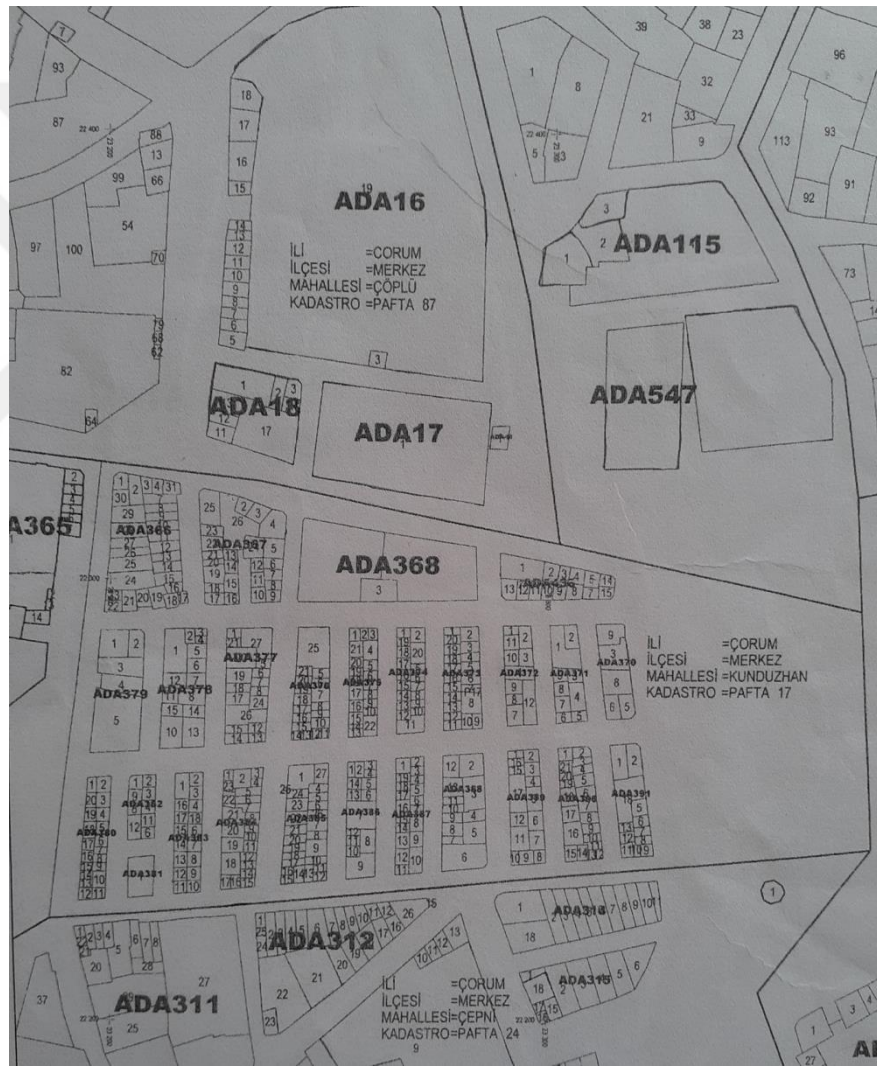
Çorum Çöplük Çarşısı 1890 tarihli haritadaki planına bakıldığında Türk-İslam çarşı anlayışı ile benzerlik göstermemektedir (Bkz. EK-3). Günümüzdeki Çöplük Çarşısı planı ise birbirini yatay ve dikey olarak kesen akslardan oluşan ızgara planlıdır. İlk kez M.Ö. V. Yüzyılda yaşamış olan İyonya’lı Hipodamus’un keşfettiği bu plan daha çok liman kentleri ile düz zeminli şehirlerde kullanılan bir plan türüdür. Bu planın Çöplük Çarşısı’nda neden kullanıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Ancak M.Ö. V. Yüzyılda kullanılan ızgara planının Çöplük Çarşısı’nda kullanılmasına neden arazi yapısı ile tarihi binaların ortasında kalması olmalıdır. Çünkü Çöplük Çarşı Ulu Cami, Paşa Hamamı, Taşhan, Hamid Cami gibi tarihi binaların ortasında bulunmaktadır. Bu

---

¹⁹Çöplü Mahallesi ismini Osmanlı İmparatorluğu döneminde Çorum’da vergi toplama yetkisi olan ve büyük ihtimalle Avşar Türklerinden olan Çöplü Bey’den almaktadır (TKGM, 2014, s. 11). Zamanla Çöplü Bey Mahallesi’nden “Bey” unvanının atılması ile mahallenin ismi Çöplü Mahallesi olmuştur (TKGM, 2014, s. 11).

²⁰Çöplük Çarşısı esnaflarından G. Akgönül Bey ile 16.10.2019 tarihinde yapılan röportajda “dükkânının bodrumunu kazdığını ve bodrum da yangın kalıntıları ile beraber hayvan kemiklerini çıkarıp attığını nakletmiştir.” 15.01.2020 tarihinde A. Ozulu Bey ile yaptığımız röportajda da “ babasının çarşıda bir dükkânı olduğunu ve bodrum açan esnafın dükkânlarının zemininde kömür, yanmış tahta ve kemiklerin çıktığına şahit olduğunu bildirmiştir.”

tarihi yapıların ortasına kalan yaklaşık kare biçimindeki alana en uygun plan ızgara planıdır. Bu nedenlerden dolayı ızgara plan Çöplük Çarşısı'nda kullanılmış olmalıdır. Bu plana en yakın benzeri Muğla ilinde yer alan Arasta Çarşısı'nda görülmektedir. Ancak Çöplük Çarşısı planı (Plan 6.2), Muğla Arastası'nın planından (Plan 6.2.a) daha düzenli ve daha büyük ölçülerdedir. Türk İslam çarşı anlayışı ile benzerlik göstermeyen Çöplük plan düzenlemesi ve saçak altı bombeli kornişleri Çarşısı İslam sanat anlayışına farklı bir anlayış getirmesiyle özgün bir çarşıdır. Bu durum Çorum Şehrine bir ayrıcalık kazandırmakla beraber bu ayrıcalığın pek fakına varılmamıştır.

Plan 6.2. Çorum Çöplük Çarşısı Planı (TKGM, 2020)

Plan 6.2.a. Muğla Arasta Çarşısı planı (TKGM, 2020)

Çöplük Çarşısı'nı meydana getiren adalar ise kuzey-güney yönünde uzatılmış dar ve uzun dikdörtgen biçiminde birbirlerine simetrik olarak inşa edilmiştir. Çöplük Çarşısı'nı oluşturan dükkânlar küçük ölçekli olarak yapılmışlardır. A. Ozulu' ya göre çarşı içinde 20 ada bulunmaktadır. Her ada içinde 20 dükkân yer almakta olup toplamda 400 dükkân mevcuttur (Ozulu, 2000, s. 46). Günümüzde ise 21 ada içinde 332 adet dükkân bulunmaktadır. Çöplük Çarşısı yapıldığı anda 24 adadan meydana geldiği anlaşılmaktadır. 1966 tarihli planda 27 ada bulunan çarşıda Osmancık Caddesi açılırken 3 adanın yıkılmasıyla ada sayısı 24'e düşmüştür²¹ (EK-12). Ancak köylü pazarı (katık pazarı) olarak kullanılan Hamid Cami karşısındaki boşluğa bir elektrik trafosu yapılmış ve ada sayısı 25'e çıkmıştır.

²¹15.01.2020 tarihinde A. Ozulu Bey ile yaptığımız röportajda kendisi 1960'lı yıllarda yol genişletilmesi esnasında 3 bloğun yıkıldığını söylemiştir. Aynı bilgiyi Güngörmezler ekibi de paylaşmıştır.

Adaların içinde yer alan dükkânlar ise; 379 no'lu adadaki 5 no'lu dükkân, 370 no'lu adadaki 3 ve 5 no'lu dükkân ile 371 no'lu adanın 1 no'lu dükkân diğer dükkânlara göre daha büyük ölçülerde ve yaklaşık olarak kare planlıdır. Ada 379 içinde bulunan 5 no'lu parsel Çöplük Çarşısı içindeki en büyük yapıdır. Bu yapı çöplük çarşısının inşa edilmesinden sonra kısa bir süre (1930-1950'li yıllar) Çorum İl Emniyet Müdürlüğü²² olarak kullanılmıştır (Fotoğraf 6.17). Bu dükkânlar haricindeki yapılar çeşitli zamanlarda dükkân sahiplerinin dükkânlarına bitişik haldeki dükkânları da satın almalarıyla birlikte dükkânları içten ve dıştan birleştirerek dükkânlar büyütülmüştür (Bkz. Dük. No: 5.14). Diğer dükkânlar genellikle birbirlerine simetrik ve yan yana sıralı biçimde doğu batı yönünde uzatılmış dikdörtgen planlıdır (5. Sokak 5 no'lu dük.).

Fotoğraf 6.17. ada 379 içindeki 5 no'lu parsel, eski emniyet müdürlüğü binası (A. Torun, 2019)

Çöplük Çarşısı dükkânları doğu-batı yönünde uzatılmış dikdörtgen planlı oldukları özgün plan yapısını koruyan (Ada 373 Dük. No: 15) dükkânların planlarından anlaşılmaktadır. Ancak sonraki yıllarda dükkânlarda yapılan değişiklikler ile beraber dükkânlarda farklı plan tipleri ortaya çıkmıştır. 11. Sokağın 38 no'lu dükkânı kuzey-güney istikametinde uzatılmış dikdörtgen plan halini alırken, 12. Sokağın 7 no'lu

²²Bu bilgiyi tarihinde Güngörmezler Ekibi naklederek binayı da bizzat göstermişlerdir. Günümüzdeki beton katın sonradan eski yapı yıkılarak yapıldığını söylemişlerdir.

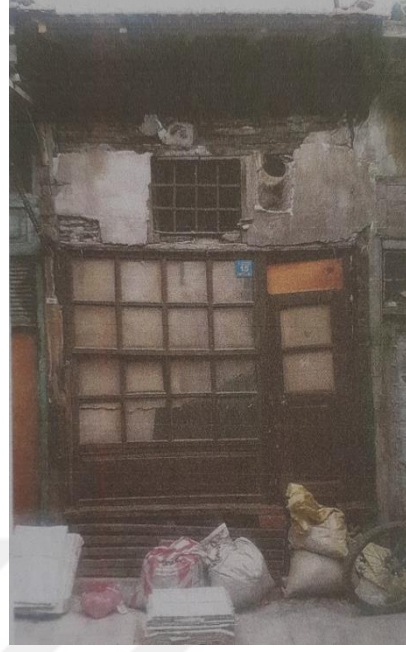
dükkânı ise ters L planlı bir dükkân haline dönüştürülmüştür (Bkz. Fotoğraf, 5. 14). Adaların köşe dükkânları iki cepheli olarak düzenlenmiştir. Köşe dükkânlarının uzun cephesinde bir pencere bir kapı bulunurken kısa tarafta yalnız bir pencere olacak şekilde düzenlenmiştir. Köşe dükkânları haricindeki dükkânlar ise tek cephelidir. Bu dükkânların ön cepheleri yalnız büyük bir pencere, bir kapı ve kapının üstünde küçük bir pencere olacak şekilde düzenlenmiştir. Çarşı içindeki tüm kapı ve pencereler ahşap malzemeden yapılmış olup muhtemelen sonraki yıllarda yapılan tadilatlar ile kapıların boyutlarında ve malzemelerinde değişiklikler olmuştur. Örneğin 12. Sokağın 7 no'lu dükkânının kapı ve penceresi geçirmiş olduğu tadilat neticesinde demir malzemeden yapılmıştır. 11. Sokağın 38 no'lu dükkânı iki dükkânın iç mekândan birleştirilmesi neticesinde kuzeydeki dükkânın kapısı tamamen kaldırılmıştır. Günümüzde ise çarşı içinde yapılan tadilatlar neticesinde özgünlüğünü kaybederek hiç kapısı ve penceresi bulunmayan çok sayıda dükkân mevcuttur.

Ahşap malzemeden yapılmış olan özgün kapılar adaların doğu ve batı cephelerinde yer almaktadır. Adaların köşelerinde yer alan dükkânların kapıları ise dükkânın köşe keşişim yerine çapraz bir şekilde yerleştirilmiştir. Bu yüzden köşelerde bulunan dükkânların kapıları adaların dikdörtgen planlarını kısmen bozmaktadır. Genellikle toprak zeminden 40-60 cm yükseklikte olan kapılara iki veya üç basamaklı merdivenlerle ulaşıldığı özgün yapıların durumundan anlaşılmaktadır. Sonraki dönemlerde sokak zemininin yükseltilmesiyle çoğu dükkânın ahşap merdivenleri kaldırılmıştır.

Çöplük Çarşısı içinde yer alan dükkânlar zaman içinde özgünlüğünü kaybetmiştir. 373 no'lu ada üzerinde yer alan 15 no'lu dükkân yakın zamana kadar özgün ön cephe düzenini koruyan dükkânlardan birisiydi. Dükkânın el değiştirmesi sonucunda yeni sahibi tarafından Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan izin alınmadan tadilat yapılmıştır. Bu tadilat neticesinde kapı yüksekliği ve saçak altı düzenlemesi değişmiştir. Ancak 2012 yılında çekilmiş olan bir fotoğrafta özgün yapının cephe görünümünün nasıl olduğu bilgisi mevcuttur (Fotoğraf 6.18).2017 yılının başlarında ise yapının saçak altı kornişleri kaldırılmıştır (Fotoğraf 18. a). 2019 yılına gelindiğinde ise dükkânın zemini kazılarak dükkân kapı seviyesi aşağıya çekilmiştir (Fotoğraf 6.18. b).

Fotoğraf 6.18. 2012 yılı (Keskin, 2018)

Fotoğraf 6.18 (a). 2017 yılı (Keskin, 2017)

Fotoğraf 6.18 (b). 2019 yılı görünüm (Torun, 2019)

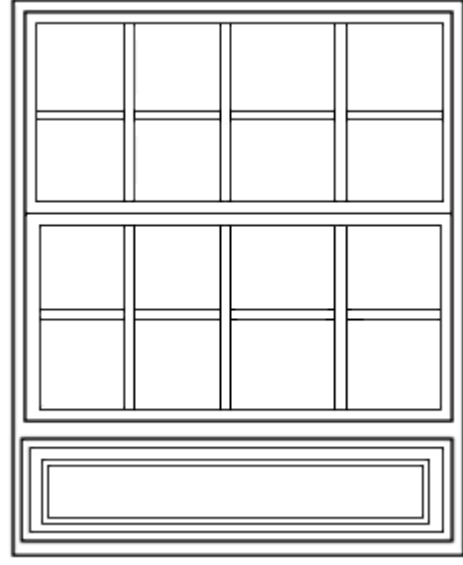
Hürriyet Caddesi 5. Sokağa bakan ön cephesinde çıtalarla küçük dikdörtgenlere bölünmüş büyük bir pencere ve ona bitişik olan zeminden biraz yükseklikteki kapısı bulunmaktadır. 373 no'lu adanın 15 no'lu parselinde yer alan dükkânın kapısı ön cephesinin sağ köşesinde olup 55x150 cm ebatlarındadır (Fotoğraf 6.19). Kapı ile pencerenin çerçevesi bir bütün halde yapılmıştır. Kapı ile pencereyi 5 cm genişliğindeki

bir ahşap kalas ayırmaktadır. İlk yapıldıkları anda dükkân zemini ile kapı ve pencerenin dış çerçevesi aynı yükseklikte yapılmıştır.55x150 cm ebadındaki kapı dikey ve yatay olarak yerleştirilmiş 4 cm kalınlığında kalın kalasların çakılması ile oluşturulan dikdörtgen bir çerçeve ile iki bölümden oluşmaktadır. Bu çerçevenin içinde; alt bölümde dikdörtgen biçimli ahşap kapı aynası ile üst bölümde 35 cm uzunluğunda 3 cm kalınlığında kenarı pahlı bir çita ile ayrılmış iki dikdörtgen bölüm bulunmaktadır. 28.5x35 cm ölçülerinde olan bu bölüm cam ile örtülüdür.

Fotoğraf 6.19. Özgünlüğünü koruduğu düşünülen kapı örneği ve çizimi (A. Torun, 2020)

Özgünlüğünü koruyan 373 no'lu adanın 15 no'lu dükkânına bakıldığında kapı ve ona bitişik olarak 140x145 cm ebatlarındaki pencere mevcuttur (Fotoğraf 6.20).

Fotoğraf 6.20. Özgün halde olduğu tahmin edilen pencere örneği ve çizimi (A. Torun, 2020)

Pencere kasasının 43x140 cm ebadındaki pencere kasası içinden aşağıdan yukarıya doğru açılan iki pencere kanadı mevcuttur. İlk bölüm yukarıda yer alıp pencere kasasına sabit haldedir. İkinci bölüm ise sabit olmayıp alttan yukarı kaldırılır biçimdedir. 3 cm kalınlığındaki çıtaların yatay ve dikey aksta çakılması ile oluşan 16 küçük dikdörtgenin oluşturduğu camlı bölüm ile onun hemen altında 43x140 cm ölçülerinde ahşap ile kaplı dikdörtgen bir bölümden oluşmaktadır (Bkz. Fotoğraf No: 6.20). Dükkân kapısının hemen üstünde ise yaklaşık enine dikdörtgen biçimde ikinci bir pencere daha dükkânların iç mekânlarını aydınlatmaktadır. Günümüze özgün olarak gelen pencereler 373 no'lu adanın 15 no'lu dükkânı ile 7.sokağın 7 no'lu dükkânın pencereleri olup sonradan tamir edilmişlerdir (Bkz. Fotoğraf No: 5.17, 5.20). Pencere planı Muğla Arastası ve İskilip Arastası ile aynı düzende yapılmış olup kapıların hemen yanındadır.

Pencerelerin önünde ise en yakın benzeri İskilip Arastası'nda olan çift kanatlı ahşap kepenkler mevcuttur. Kepenkler dükkânların pencerelerini tamamen kapatmaktadır (Fotoğraf 6. 21). Üst bölümde yer alan kepenk akşam olunca indirilir, alttaki küçük ölçekli kepenk ise yukarı kaldırılırdı (Fotoğraf 6. 22). Üst kepenğin ortasından uzunlamasına bir ahşap direk uzatılır ve bu sayede kepenkler

sağlamlaştırılırdı.²³ Bu pencere düzenlemesinin Çorum'da mevcut olan diğer dükkânlarda da kullanıldığı bilinmektedir. 1920'li yıllara ait bir fotoğrafta Taş Han'ın (eski cezaevi) dükkânların ahşap kepenklerinin de bu şekilde olduğu görülmektedir (Fotoğraf 6.23).

Fotoğraf 6.21. Çorum İskilip Arastası kepenk restitüsyonu (İnici, 2010)

---

²³ A. Ozulu Bey alttaki kepengin küçük ölçekli olmasının nedenini dükkânların subasman seviyesinin yüksek olmasından dolayı indirildiğinde bir problem olmadığını belirtmektedir. Ozulu' nun naklettiğine göre kepenkler seyyar bir biçimde yapılmışlardır. Üstteki kepenk yaz aylarında gölgelik oluşturmak, kış aylarında ise yağmurlardan korumak içindir. 15.01.2020 tarihinde Ozulu Bey'i evinde ziyaret ettiğim esnada bu kepengin resmini göstermiştir. Ancak gazetede yer alan resmin belli olmakla beraber tekrar resmini çektiğimde belli olmayacağını düşündüğümden dolayı resmini çekmedim ve teze bu resmi koyamadım.

Fotoğraf 6.22. 373 no'lu adanın 15 no'lu dükkânının özgün kepenk bağlantı yerleri (A. Torun, 2020)

Fotoğraf 6.23. Çorum Taşhan 1920'li yıllar (Çorum Belediyesi Kent Arşivi, 2018)

Dükkânlar ilk yapıldıkları anda taban ve tavan döşemeleri ahşap tahta ile kaplanmıştır. Hürriyet Caddesi 7. Sokağın 7 no'lu dükkânının tavanındaki ahşap tahtalar günümüze kadar özgünlüğünü koruyarak gelen tek tavan döşemesidir (Bkz. Fotoğraf 5.20.a). Dükkânların iç mekânının ısıtılması odun sobası ile sağlandı

dükkânların arka bölümlerinde yer alan baca çıkıntılarında anlaşılmaktadır. Çarşı içinde tamamen özgünlüğünü koruyarak günümüze ulaşan bir dükkân bulunmamakla beraber 2012 yılına kadar özgün cephe düzenlemesini koruyan bir dükkânın olduğu bilinmektedir (Çizim 1). Büyük ölçüde özgünlüğünü koruyan dükkânlara bakıldığında malzeme olarak ahşabın ağırlıklı kullanıldığı görülmektedir. Hımiş örgünün kullanıldığı duvarlarda moloz taş ve toprak ile samanın karışımı ile elde edilen ve yerel halk tarafından kerpiç denilen malzeme kullanılmıştır (Fotoğraf 6.24). Kerpiç üzerileri toprak ve kireç ile sıvanmıştır.

Çizim 1. 373 no'lu adanın 15 no'lu dükkânının ön cephe çizimi (ÇB, 2020)

Fotoğraf 6.24. 373 no'lu adanın 15 no'lu dükkânında kullanılan kerpiç detayı (A. Torun, 2019).

Selçuklu ve Osmanlı döneminde yapılan alışveriş mekânlarının saçak altları dışa doğru çıkıntı yapıp hafif eğimli biçimde yerleştirilen ahşap tahtalardan oluşmaktadır. Çöplük Çarşısı'nı oluşturan dükkânların saçak altlarında ise "c" ve "s" kıvrımları mevcuttur. Bu kıvrımlar Osmanlı topraklarına İtalyanlar tarafından III. Ahmet'e gönderilen mobilya ve süs eşyalarından etkilenerek mimari yapılarda uygulanmıştır (Kuban, 1954, s. 22). Dini mekânlarda da kullanımı yangınlaşan barok üslup ilk olarak Nur-u Osmaniye Cami'inde (1748-1755) uygulanırken en son olarak da Nusretiye Cami'inde (1826) kullanılmıştır (Kuran, 1963, s. 470). Kendini aşırı bir biçimde dışarı doğru çıkıntı yapan bombeli kornişlerde gösteren barok üslup Anadolu'ya Osmanlı Padişahı III. Ahmet Döneminde (1703-1730) girmiştir (Kuban, 1954, s. 22). 1780 yılında yapılan Dülgeroğlu Cami Çeşmesi'nin bombeli saçak altı kornişleri Çöplük Çarşısı'nın saçak altı kornişleri aynı üslup üzerine yapılmıştır (Fotoğraf 6.25). Bağdadi sıva ile karıştırılan bu saçak altları dikkatli incelendiğinde İslam geleneğindeki bağdadi sıvalı saçak altı düzenlemelerinden farklı olduğu anlaşılmaktadır. Çöplük Çarşısı'nı oluşturan tüm dükkânların özgünlüğünde saçak altı kornişlerinin barok üslup ile yapıldığı görülmektedir (Keskin ve Çakar, 2014, s. 391). 1954 yılında Hürriyet Caddesinde çekilmiş olan bir fotoğraf bize bu durumu kanıtlamaktadır (Bkz. Fotoğraf

6.25.a). Günümüzde ise katalog içinde inlemiş olduğu altı ayrı dükkânda (Hürriyet Meydanı 6 no'lu dükkân, 12. 15 no'lu dükkânı, 12-7 no'lu dükkânı, 5. sokak 5 no'lu dükkânı, 7. sokağın 5 no'lu dükkânı, 11. sokağın 38 no'lu dükkânı), bu özellik varlığını devam ettirmektedir. Ancak tez kapsamına almadığım üç dükkânda daha bombeli kornişler mevcuttur. Diğer dükkânların saçak altları ise ahşap ile kaplanmıştır (Çelik, 2019, s. 48). Saçak altı tamamen ahşap tahta ile kaplı olan dükkânlar ise 7. Sokağın 1 no'lu dükkânı ile 7. Sokağın 7 no'lu dükkânıdır. Diğer dükkânlarbeşe on üzerine çakılan ahşap tahta ve çıtalarla kapatılmış olup sanat tarihi açısından önemsiz bir saçak düzenlemesidir.

Fotoğraf 6.25. İstanbul Dülgeroğlu Cami çeşmesi ve detayı (Google, 2020)

Fotoğraf 6.25 (a). Çöplük Çarşısı 1954 yılı görünümü (Yiğit, 2010)

Günümüze ise bu dükkânlardan yalnız Hürriyet Meydanı'nın 6 no'lu dükkânı, 12. Sokağın 7 no'lu dükkânı ile 12. Sokağın 15 no'lu dükkânların saçak altları büyük ölçüde özgünlüklerini koruyarak ulaşmıştır. Çöplük çarşısındaki dükkânlar bağdadi sıvanın altı 'c' ve 's' kıvrımlı olup üzeri çamur ile sıvanmıştır. Zamanla 'c' ile 's' kıvrımının keşişim yerleri sonradan doldurularak sıvandıği için 'c' ve 's' kıvrımlar belli olmamakla birlikte kıvrımlı bölümler bağdadi sıva olarak görülmektedir (Fotoğraf 6.26). Ancak sıvaları dökülmüş olan 370 no'lu adanın 3 no'lu dükkânın saçak altı düzenlemesi incelendiğinde 'c' ve 's' kıvrımlı yerler çıplak gözle dahi görülmektedir (Fotoğraf 6.27).

Fotoğraf 6.26. Hürriyet meydanı 6 no'lu dükkânın saçak altındaki kıvrımlar (A. Torun ve ÇB., 2020)

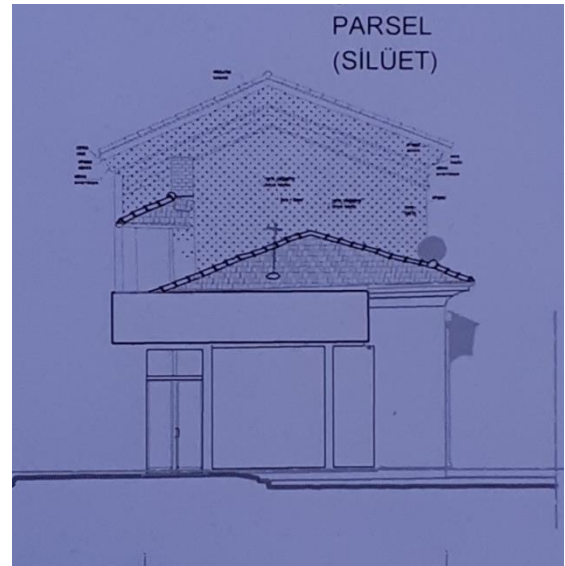
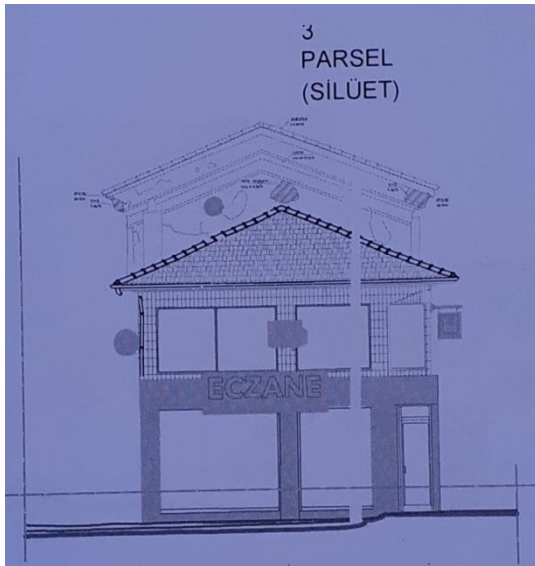
Fotoğraf 6.27. Hürriyet meydanı 6 no'lu dükkânın saçak altı detayı (A. Torun, 2019)

Çöplük Çarşısı içinde çarşının ilk yapıldığı anda dört dükkânın iki katlı olarak yapılmış olduğu anlaşılmaktadır. Bunlardan üçünün (Dük No: Ada 370 parsel 3, Dük. No: ada 371 parsel 1-2 ile yıkılmış olan dükkân (Bkz. EK-12) genişlik ve yükseklik ölçüleri aynıdır. Ancak ada 379 parsel 5 üstündeki dükkân diğerlerinden geniş tutulmuştur (Bkz. Fotoğraf No: 6.17). Bu dükkânlar Hürriyet Caddesi ile Hürriyet 12. Caddesi üzerindedir.

Çöplük Çarşısı içinde yer alan Hürriyet Meydanı 6 no'lu dükkân ilk yapıldığı anda olduğu gibi günümüze de iki katlı olarak ulaşip saçak altı düzenlemesini koruyan iki katlı tek yapıdır (Çizim 2). Ancak dükkânın ikinci katında olması gereken pencereler 1970'li yıllarda kaldırılmıştır (Fotoğraf 6.28). Dükkânın saçaklarında ve saçak altlarındaki sıvaların dökülmesiyle birlikte sıvanın altındaki özgün sıva görülmektedir. 1960-1970'li yıllardan sonra çarşı içinde ki dükkânlarda bilinçsiz onarımlar ve tadilatlar yapılmıştır.

Fotoğraf 6.28. Çorum Çöplük Çarşısı'nın 1930'lı yıllarda hürriyet meydanı 6 no'lu dükkânı ve

pencerelerinin görünümü (Yiğit, 2010)

Çizim 2. Hürriyet Meydanı 6 no'lu dükkânın güney ve kuzey cephe görünümü (ÇB., 2020)

370 no'lu adanın 3 no'lu dükkanı, 371 no'lu adanın 1 no'lu dükkanı ile 379 no'lu adanın 5 no'lu dükkanı haricindeki dükkanlar tek katlı olarak yapılmış olup subasman seviyeleri toprak zeminden 20 ile 40 cm yukarıdadır. Dükkanların subasman seviyesinin yüksek olmasından dolayı dükkanların iç mekânlarında dükkan tabanının altında kalan yeri de değerlendirmek için küçük ölçülerde depolar yapılmıştır (Fotoğraf 6.29). Ancak sonraki zamanlarda bu depolar büyütülerek büyük bodrum kat haline dönüştürülmüştür. Günümüzde dükkanların önünde yer alan bodrum kat girişleri sonradan dükkan tabanı ve sokaklar kazılarak açılmıştır (Fotoğraf 6.30). 09.04.2020 tarihinde yaptığım sayımda 43 adet dükkanın depo amacı ile kullanılan küçük ölçekli depoları veya bodrum katları mevcuttur.

Fotoğraf 6.29. Dükkanların zemininde yer alan küçük depo örneği (A. Torun, 2020)

Fotoğraf 6.30. Çöplük Çarşısı'nda sonradan açılan depo girişleri örneği (A. Torun, 2019)

Çöplük Çarşısında köşe dükkânları hariç otalarda yan yana ve sırt sırta olan dükkânlarda beşik çatı sistemi uygulamıştır. Köşe dükkânlarında ise kırma çatı kullanılmıştır. Çatılarda örtü malzemesi olarak Osmanlı Tipi Kiremit kullanılmıştır. Ancak sonraki zamanlarda Osmanlı Tipi Kiremit yerine Marsilya Tipi Kiremitler kullanılmıştır. Yapılarda yapılan tamiratlar ile birlikte bazı dükkânların kapı ve pencereleri demir, alüminyum ve plastik doğramadan yapılmıştır. İç mekânların zeminine ise fayans, beton ve laminat döşenmiştir.

Çorum Çöplük Çarşı farklı dönemlerde tamir edilerek günümüzdeki halini almıştır. Dükkânlarda ahşap ve toprak en fazla kullanılan ana malzeme olarak ön plana çıkmaktadır. Yapıların ana iskeletinde, pencerelerinde, kapılarında, çatısında, taban ve tavan döşemelerinde ahşap kereste kullanılmıştır. Ahşap karkasın araları ise toprak karışımından yapılan lime hımış ile doldurulmuştur. İç mekân duvarı alçı ile sıvanırken, cepheler bağdadi sıvalıdır.

5. sokağın 15 no'lu dükkânı 2012 yıllarına kadar Çöplük Çarşısı içinde özgün yapısını büyük oranda koruyan tek yapı olarak gösterilmekteydi. Ancak 2012'li yılların sonrasında yapıda değişiklikler yapılmış ve yapının özgünlüğü bozulmuştur. Dükkânın özgünlüğünü koruyan kapısı 40 cm aşağı indirilmiş üst kısmı tahtalar ile kapatılmıştır.

Ön cephesinde yer alan özgün olan baca çıkıntısı kırılarak yeri açık halde bırakılmıştır. Çatı saçağı ile saçak altı düzenlemesi de yıkılarak yapının ön cephesi özgünlüğünü büyük ölçüde kaybetmiştir. 5. sokağın 5 no'lu dükkânı günümüzde ön cephesi duvar ile örülerek batı yönündeki ön cephesi kaldırılmıştır (Bkz. Fotoğraf 5.16). Batı cephesi duvar ile örülen dükkânın saçak altı özgünlüğünü günümüze kadar devam ettirmiştir. Hemen güneyinde yer alan 7 no'lu dükkânın da saçak altı düzenlemesi yıkılmış olup sonradan tamir ettirilmiştir. Ancak aslına uygun bir biçimde tamir edilmeyen saçak altı sıvanmamıştır.

7. sokağın 1 no'lu dükkânı iç mekân genişliğiyle asıl haliyle günümüze ulaşan dükkânlardandır. Dükkânın iç tavan döşemesi özgün olarak durmaktadır. Yapının batı cephesinde yer alan soba baca çıkıntısı da özgün haliyle durmaktadır. 1960'lı yılların sonlarında yıkılan saçak altı düzenlemesi yerine düz bir saçak altı yapılmıştır. Ancak kapısının üstünde yer alan ve günümüzde ahşap ile kapatılan pencere özgün yerinde durmaktadır.

7. sokağı 5 no'lu dükkânı saçak altı düzenlemesi ile büyük ölçüde özgünlüğünü devam ettiren dükkânlardandır. Hemen güneyine bitişik olan 7 no'lu dükkânın ise saçak altı düzenlemesi değiştirilmiştir. Her iki dükkânında iç mekân ebatları yapıldığı andaki ölçüleriyle günümüzde de durmaktadır. İki dükkânında tavan döşemesi özgün olarak günümüze ulaşmıştır. 5 no'lu dükkânın kapı ve penceresi demir malzemedir yapılmıştır. 7 no'lu dükkânın kapı ve penceresi ise ahşap malzemedir olup özgün değil sonradan yapılmıştır. Dükkânların çatısında kullanılan kiremitler özgün olarak durmaktadır.

9. sokakta yer alan ve Çorum'un tanınmış kahvecilerinden biri olan meşhur Tıkının Kahve 1940'lı yıllardan itibaren kahvehane olarak işletilmektedir. Dükkân ilk yapıldığı anda da büyük olmakla beraber sonradan iki dükkân daha eklenerek daha da büyütülmüştür. Yapının sade kapı ve pencerelerinin kasaları özgünlüğünü devam ettirmektedir. Diğer unsurlar tamamen değiştirilmiş olup özgün bir bölümü bulunmamaktadır. Dükkânın bulunduğu alanın coğrafi yapısından dolayı dükkânın güneyinin kapı eşiği yüksekliği kuzeyine göre 15-20 cm daha yüksektir.

10. ve 11. Sokakta yer alan ve 5 adet dükkânın birleştirilmesi ile içte tek mekân haline getirilen yapı çay evi olarak işletilmektedir. Yapı dış cephe düzenlemesi ile 5 ayrı dükkân gibi durmaktadır. Yapının bulunduğu coğrafi özelliklerden dolayı kuzeyden

güneye gidildikçe dükkânların kapı eşiği yükselmektedir. Dükkânların doğu tarafında yer alanlar da batı tarafta yer alanlardan 20 cm kadar yüksekte yer almaktadır. Çarşı içinde dükkânların içerden nasıl birleştirildiğine en güzel örnek olarak durmaktadır. Aynı zamanda dükkânların zemininde bodrum katlar özgün olarak duran tek dükkân örneğidir.

11. sokağın 5 no'lu dükkânı ise sonradan iki katlı hale getirilmiş dükkânlardandır. Aslında tek kat olan dükkân 1970'li yıllarda sahibi G. Akgönül Bey tarafından iki kat hale getirilerek özgün olan mimarisi bozulmuştur. G. Akgönül Bey ikinci katı çıkmanın yanında dükkânın zeminine de bodrum kat açmıştır. Dükkânda özgün olarak günümüze gelen bir bölüm veya mimari bir öge bulunmamaktadır.

11. sokağın 31 no'lu dükkânı içten iki dükkânın birleştirilmesi ile uzunlamasına dikdörtgen haline dönüştürülmüştür. Dükkânın kapısı özgün yerinde durmakla beraber kapı sonradan değiştirilmiştir. Saçak altı sonradan özgünlüğüne benzetilerek tamir edilmiş ancak saçak altı özgünlüğünü tamamen kaybedip bilinçsizce yapılan bombeli bir saçak altı ortaya çıkmıştır.

12. sokağın 7 no'lu dükkânı iki dükkânın birleşmesi ile ters L şeklinde bir hale getirilmiştir. Yapının batı bölümünün saçak altı detayı özgünlüğünü devam ettirirken doğu tarafı tamamen özgünlüğünü kaybetmiştir. Dükkânın doğu tarafı batı tarafından farklı bir mimari özelliktedir. Batı taraf özgün olarak dururken doğu tarafa ikinci bir kat yapılmıştır. Yapının kapıları özgün olan yerinde durmakla beraber kapı ve pencereler sonradan demirden yapılmıştır. İç mekânda da değişiklikler yapılmış zemin fayans kaplanmış, duvarlar alçı ile sıvanıp tavanı asma tavan yapılmıştır.

12. sokağın 15 no'lu dükkânı saçak altı düzenlemesiyle özgünlüğünü devam ettiren yapılarıdır. Ancak dükkânın cephe düzenlemesindeki pencereler değiştirilmiştir. İç mekânda asma bir kat yapılan dükkân iç mekân genişliğiyle özgünlüğünü devam ettirmektedir. Dükkân içinde soba bacası özgün yerinde durmakta olup halen kullanılmaktadır. Çatı döşemesinde ise tamiratlar yapılmış Osmanlı Tipi Kiremit yerine Marsilya Tipi Kiremit döşenmiş olup çatı önüne saçtan yapılma yağmur oluğu konmuştur.

Çarşı inşa edildiğinde içinde çok farklı esnaf grupları olduğu anlaşılmaktadır. Bu esnaf gruplarını A. Ozulu şöyle sıralamaktadır; sebzeçi, kasap, saraç, kunduracı, dikici, çarıkçı, tuzcu, mutafcı, derici, yüncü, aşçı, kebabçı, kadayıfçı, terzi, kuyumcu,

manifaturacı, seyyar fotoğrafçı, tütüncü, saatçi, arzuhalci, eczacı, şekerçi, dondurmacı, tuhafiyeci, camcı, tenekeci, uncu, kepekçi ve kahvehaneci. (EK-14). Günümüzde ise çarşı içinde şu esnaf grupları mevcuttur: ayakkabıcı, saatçi, lokantacı, baharatçı, kahvehaneci, tütüncü, eczacı, arıcı, ekmekçi, poşetçi, kasapçı, poşetçi, bıçakçı, ekmekçi, leblebici, berber ve gsm dükkânı olmak üzere çağın ihtiyaçlarına göre her türlü esnaf çarşı içinde mevcuttur.

Çorum Çarşısı'nın merkezi olan Çöplük Çarşısı bölgesi Anadolu Selçuklu Devleti zamanından bu yana çarşı olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu bölge de çok fazla dükkândan, handan, bedestenden ve pazar yerlerinden bahsedilmektedir. 1890 tarihli haritaya bakıldığında günümüzdeki Çöplük Çarşısı'nın olduğu yerde dükkânların olduğu görülmektedir (Bkz. EK-3). Ancak bu çarşı 1900 yılında büyük bir yangın geçirmiş (Dündar, 2007, s. 204) ve çarşının büyük bölümü yangında zarar görmüştür. (Ozulu, 2000, s. 45). Çorum Çarşısı 1900'lü yılların başında yapılmasına rağmen 1913 yılında tekrardan bir yangın geçirmiştir (Bkz. Tez. 62). Bu yangında çarşının bir bölümü tamamen yanmış ve yangın bölgesi uzun süre harabe halde kalmıştır. 1924 tarihli Çorum Gazetesinde çarşı bölgesindeki dükkânlardan ve adalardan bahsedilmektedir (Çorum Gazetesi, 1924, s. 2212). Bu yıllarda Çöplük Mevki olarak anılan yerin civarında olan kasapları atıklarının ise pis koku yaymasından dolayı belediyeden önlem alınması istenmişti (Çorum Gazetesi, 1924, s. 2245). 1924 yılına gelindiğinde ise şehirde bir imar faaliyeti başlamış, şehrin en büyük hastanesi olan "Memleket Hastanesi' de" bu yıllarda yapılmıştır (Çorum Gazetesi, 1924, s. 2024). 1925 yılında ise Çöplük Çarşısı'nın yanan bölümü yeniden aslına uygun olarak inşa edilerek günümüzdeki halini almıştır (Ozulu, 2000, s. 46). Bu yüzden çarşının en erken resmine 1920'li yıllara aittir (EK-13). Çöplük Çarşısı bütün bu bilgiler ışığı altında ve 1780 tarihli Dülgeroğlu Cami çeşmesinin kornişlerinden hareketle en erken 18. yüzyılda yapılmış olmalıdır.

Çöplük Çarşısı geçirmiş olduğu yangınlar neticesinde özgün halinin büyük bölümünü kaybetse de özellikle dış cephede saçak altı kornişleri, ahşap malzemenin ağırlıklı olarak kullanılması, kapı ve pencere düzenlemeleri ile kısmen özgünlüğünü koruyarak günümüze ulaşmış bir çarşıdır. Çarşının yerleşim konumunda uygulanan ızgara plan çarşı plan tipi olarak uygulaması bakımından ise özgün bir örnektir

6.3. DİKİCİLER ARASTASI

Çorum çarşısını oluşturan dükkânların bir bölümü Dikiciler Arastası olarak bilinmektedir. Arasta Çorum Merkez ilçeye bağlı Karakeçili Mahallesi Eskiciler Sokağı'nda bulunmaktadır. Dikiciler Arastası'nı doğu yönünde Üçtutlar Caddesi, batı yönünde de Osmancık Caddesi sınırlandırmaktadır. Aynı zamanda arasta Güpür Hamamı, Ulu Cami, Çöplük Çarşısı, Saat Kulesi, Belediye Binası, Ali Paşa Hamamı gibi tarihi yapılara da yakın bir konumdadır. Arastanın kuzey arka cephesi Osmanlı İmparatorluğu döneminde inşa edilen Güpür Hamamı'na bitişik haldedir. Güney arka cephesinde ise günümüzde Halk Bankası olarak kullanılan bina ile belediye otobüslerinin kalkış durağı bulunmaktadır (Fotoğraf 6.31).

Fotoğraf 6.31. Dikiciler Arastası'nın havadan görünümü (TKGM, 2020)

Türk-İslam şehircilik anlayışında çarşıların bir bölümünü oluşturan arastalar Lonca Teşkilatı içinde idare edilirdi. Esnaf grupları kendilerine ayrılan sokaktaki dükkânlar içinde ticari faaliyetlerini yürütürlerdi (Ekinci, 1991, s. 29). Arasta içerisine yerleştirilen esnaf grupları rastgele dükkânlara yerleştirilmezdi. Şehir merkezine veya

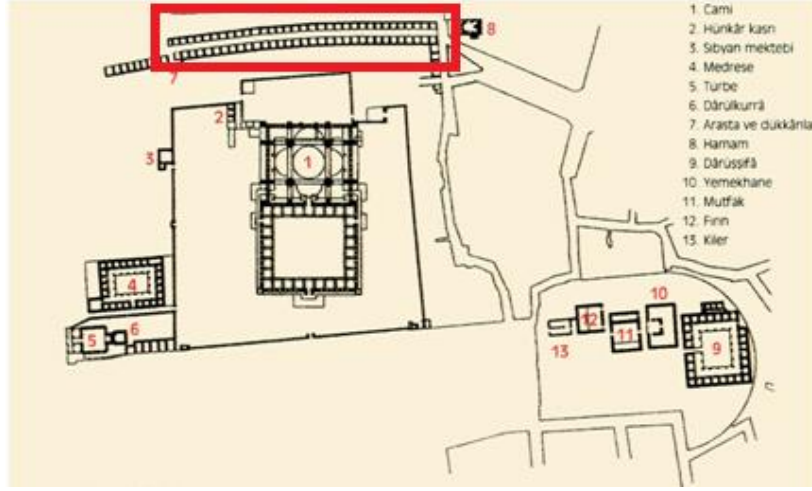
ulu camiye en yakın yerlerde kötü koku yaymayan aksine güzel koku yayan esnaf grubu yer alırdı (İnici, 2010, s. 105). Kasap ve tabakhane arastaları kötü koku yaydığı için şehrin dışına daha yakın bölgelerde bulunurdu. Kunduracılar ismiyle de anılan dikiciler arastaları ise genellikle şehir merkezi ile tabakhane arasındaki bir bölgeye konuşlandırılırdı. Tabakhaneden gelen tabaklanmış derileri kunduracı esnafı; ayakkabı, mest, kemer ve cüzdan gibi eşyaların imalatının yanında tamiratını da yapardı. Tabaklanmış deriyi işlemlerinden dolayı bu esnaf grubuna dikiciler denmiş ve bu gruba ayrılan arastaya da dikiciler/kunduracılar arastası ismi verilmiştir. Çorum Dikiciler Arastası bu tür işlevleri yürütmesi için yapıldığı için arastaya bu isim verilmiştir.

Dikiciler Arastası doğu-batı yönünde boylamasına uzanış gösteren dikdörtgen planlı arasta dar bir sokağın karşılıklı her iki yanında birbirine bitişik olarak sıralanmış dükkânlardan oluşmaktadır (Plan 3). Arasta içindeki dükkânların hepsi tek katlı ve doğu-batı yönünde uzatılmış yaklaşık dikdörtgen planlıdır.

Arastaları inceleyen M. Cezar arastaları bedestenlerin bir parçası olarak değerlendirmiştir (Cezar, 1985, s. 276). Bu nedenle arasta planları buldukları yerin özelliklerine göre değişiklik göstermektedir. Bu planlar; üstü kapalı arastalar, üstü açık arastalar, U planlı arastalar ile Y planlı arastalardır. Çorum Dikiciler Arastası ise üstü açık arasta grubuna girmektedir. Plan düzenlemesi ile Dikiciler Arastası, Sultanahmet Arastası, İskilip Arastası ve Safranbolu Yemeniciler (Kunduracılar) Arastası ile benzerlikler göstermektedir (Fotoğraf 6.32).

Plan 6.3. Dikiciler Arastası Planı (A. Torun, 2019)

Fotoğraf 6.32. Sultanahmet külliyesi planı (Wikipedia, 2020)

Dikiciler Arastası arazi eğimin değişkenlik gösterdiği bir bölge üzerinde bulunmaktadır. Bu yüzden bu bölgede yer alan yapıların subasman seviyeleri ile cephe yükseltilerinde farklılıklar mevcuttur. Bu durum dikiciler arastasında da görülmektedir. Dikiciler Arastası'nın doğu ve batı köşeleri bölgenin topografya'sından kaynaklı olarak arastanın orta bölümlerine göre 20-30 cm daha aşağı seviyededir. Aynı zamanda ön ve arka cephelerinin de yükseltileri farklı ölçülerdedir. Arastanın güney bloğunun batı cephesi zeminden 350 cm yükseklikteyken aynı cephenin doğu köşesinin zeminden yüksekliği 270 cm' dir. Bu yüzden arasta inşa edilirken kot alma işlemi toprak zemininden değil subasman seviyesinden alınmıştır. Çorum Dikiciler Arastası'nın boyutu, dükkân yükseklikleri ve sokak genişlikleri de farklı ölçütlerdedir. Arastanın güney tarafının cephe uzunluğu 44,5 m. uzunluğunda iken kuzey tarafının cephe uzunluğu 43 m. uzunluğundadır (Bkz. Plan No: 6.3). Dikiciler Arastası'nın uzunluğunun yanı sıra sokak genişliğinde de farklı ölçütler mevcuttur. Arastanın doğu girişinin genişliği 225 cm iken batı girişinin genişliği 110 cm' dir.

Dikiciler Arastası'nın bünyesinde birbirinden bağımsız olarak 34 dükkân bulunmakta olup, bunların tek hanelileri Eskiciler Sokağı'nın güney tarafında, çift hanelileri ise sokağın kuzey tarafında bulunmaktadır (Fotoğraf 6.33).

Fotoğraf 6.33. Dikiciler Arastası batı girişinden görünümü (A. Torun, 2020)

Arastanın güney bloğunda toplamda 19 adet dükkân yer almaktadır. Arastanın kuzey bloğunda ise 15 adet dükkân vardır. Arastanın kuzey bloğunda 24 no'lu dükkânın yeri belli olmakla beraber dükkân 2020 yılında mevcut değildir (Fotoğraf 6.34). Aynı zamanda arastanın kuzey bloğunun kuzey-batı köşesinde bir dükkân yeri boş olarak bulunmaktadır (Bkz. Plan No: 6. 3).

Fotoğraf 6.34. Dikiciler Arastası mevcut olmayan 24 no'lu dükkânın yeri (A. Torun, 2019)

Köşelerde yer alan dükkânların iki cepheleri caddeye bakmaktadır. Diğer dükkânların yalnız ön cepheleri arasta sokağına bakmaktadır. 32 no'lu dükkân köşede yer almasına rağmen iki cephesi caddeye bakmaktadır. 32 no'lu dükkânın güney cephesi arasta sokağına bakmakta iken kuzey cephesi tarihi Güpür Hamamı'nın güney

duvarına bitişik haldedir. Diğer dükkânlar ise güney ve kuzey olmak üzere iki cephelidirler.

Arasta içindeki dükkânlar yapıldıkları anda 150x230 cm ölçülerinde yapılmıştır. Yalnız 2 no'lu dükkân diğer dükkânlardan ayrı olarak 150x240 cm ölçülerinde tutulmuştur. Özel no'lu dükkân ile 1 no'lu dükkân hariç diğer 34 dükkân doğu-batı yönünde uzatılmış enine dikdörtgen planlıdır. Özel no'lu dükkân ile 1 no'lu dükkân Üçutlar Caddesi'nin sınırına dayanmalarından dolayı yamuk planlı olarak yapılmışlardır.

Arastada yer alan dükkânların kapıları yapıldıkları zamanda Eskiçiler Sokağı'na baktığı anlaşılmaktadır. Günümüzde yalnız özel no'lu dükkânın giriş kapısı Eskiçiler Sokağı'na bakmayıp Üçutlar Caddesi'ne bakmaktadır. 32 no'lu dükkân hariç diğer tüm dükkânların tek giriş kapısı mevcuttur. 32 no'lu dükkânın Arasta Sokağı'na ve Osmancık Caddesi'ne bakan iki ayrı kapısı bulunmaktadır. 32 no'lu dükkânın Osmancık Caddesi'ne bakan kapısı sonradan batı cephesi yıkılarak demir malzemedeki pencere ile birlikte bir bütün halinde yapılmıştır. Arasta ilk yapıldığında bazı dükkânların kapı kasaları ile pencere kasaları bir bütün olarak yapılmıştır. Günümüzde arasta içinde özgünlüğünü koruyan tek kapı 25 no'lu dükkânda bulunmaktadır. Arastanın güney bloğunda yer alan 25 no'lu dükkânın kapısı kasasıyla beraber özgünlüğünü devam ettirmektedir (Fotoğraf 6.35). Dükkânın kapısı ahşap çatki tekniği ile yapılmıştır. Kapının kasasının kalasları 4,5x20 cm ölçülerindedir. Kapının başlığı ile tekmeliği arasında 11 adet tahta mevcut olup kapıda pencere bölümü bulunmamaktadır. Günümüzde üst bölümlerinde penceresi bulunan kapılar dükkânın iç mekânını daha fazla aydınlatmak için sonradan kapılara açılmışlardır.

Fotoğraf 6.35. 25 no'lu dükkânın özgün kapısı ve çizimi (A. Torun, 2019)

Dükkânların iç mekânının aydınlatması, ön cephelerde yer alan 1x1 m ölçülerindeki pencereler ile arka cephelerinde bulunan 40x50 cm ölçülerindeki küçük pencereler ile sağlanmıştır. İç mekânı aydınlatmak için yapılan büyük pencereler kapıların doğu ve batı yönlerindedir. Köşe dükkânları ile 18, 21, 22 ve 23 no'lu dükkânlar hariç diğer dükkânlarda birer adet büyük pencere vardır. Köşede yer alan 1 no'lu dükkân ile özel no'lu dükkânın kuzey ve doğu cephelerinde iki ayrı penceresi mevcuttur. 32 no'lu dükkânın güney ve batı cephesinde, 37 no'lu dükkânın ise kuzey ve batı cephesinde iki ayrı penceresi bulunmaktadır. Arastanın orta bölümlerinde yer alan 18, 21, 22 ve 23 no'lu dükkânların ön cephelerinde 110x95 cm ile 35x110 cm ölçülerinde ikişer adet pencereleri vardır. Bu özellikleri ile bu dükkânlar aralarda yer alan diğer dükkânlardan ayrılmaktadır. Dikiciler arastasının güney bloğunu oluşturan dükkânların tamamının güney cephesine 40x50 cm ölçülerinde birer adet küçük pencere açılmıştır. Kuzey bloğun ise yalnız doğu tarafında yer alan on bir dükkânın güney cephelerine küçük pencereler konmuştur. Kuzey bloğun tamamına küçük pencere konmamasının sebebi kalan beş dükkânın kuzey cephelerinin tarihi Güpür Hamamı'nın güney cephesi ile bitişik halde olmasındandır. Dükkânların arka cephelerine konan 40x50 cm ölçülerindeki pencerelerin çoğu günümüzde duvar ile örülerek kapatılmıştır. Dikiciler Arastası'nı oluşturan özel no'lu dükkân hariç hepsinin arasta sokağına bakan penceresi mevcut iken yalnız özel no'lu dükkânın arasta sokağına bakan bir penceresi

günümüzde mevcut değildir. Özel no'lu dükkân incelendiğinde inşa edildiği zaman arasta sokağına bakan bir penceresi olduğu ancak sonradan bu pencerenin kapatıldığı anlaşılmaktadır. Arasta içinde yalnız 26 no'lu dükkânın penceresi özgün halde durmaktadır. 1x1 m ölçülerinde olan pencere iki bölümden oluşmaktadır (Fotoğraf 6.36). 45x45 cm ölçülerinde iki ayrı bölümü bulanan pencerenin üstte yer alan bölümü kasasına sabit haldedir. Altta yer alan 45x45 ölçülerindeki ikinci bölüm ise dükkânın iç mekânından yukarı kaldırılır bir biçimde yapılmıştır. Pencerenin iç mekândan yukarı açılması ile iç mekânın kullanım alanında bir tasarruf sağlanmıştır.

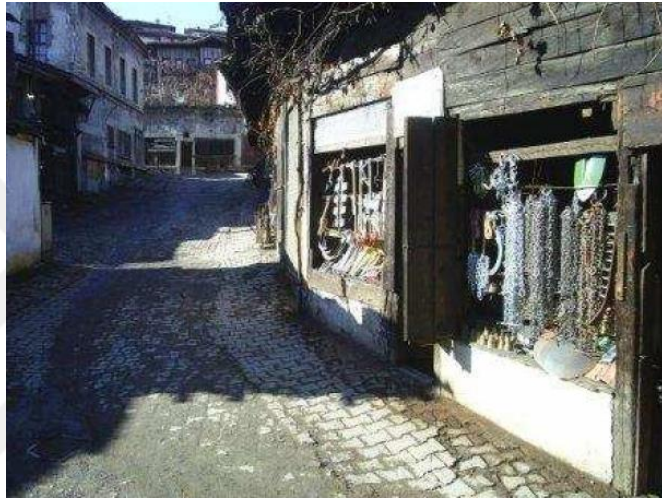
Fotoğraf 6.36. Özgünlüğü koruyan 26 no'lu dükkânın penceresi ve çizimi (A.Torun, 2019)

Dikiciler Arastası yapıldığında dükkânların pencerelerini iş çıkışı kapatmak ve hırsızlık olaylarından korumak için yan tarafa açılır-katlanır şekilde bir ahşap kepenk yapılmıştır. Ancak bu kepenklerden özgünlüğünü koruyarak günümüze ulaşan bir kepenk bulunmamaktadır. Günümüzde yer alan tezgâhlı kepenkler sonradan yapılmadır. Arastanın pencere ile kepenk düzenlemesi İskilip Arastası ile aynı planda yapılmıştır. Dikiciler Arastası'nın pencereleri ile İskilip Arastasının pencereleri arasındaki tek fark boyutlarıdır (Fotoğraf 6.37). İskilip Arastası'ndaki pencereler dikine dikdörtgen biçiminde yapılırken Dikiciler Arastası'nın pencereleri yaklaşık olarak kare planında yapılmıştır. Kepenk düzenlemeleri ise özgün yapılarında İskilip ve Safranbolu Arastasındaki özgünlüğünü koruyan dükkânların kepenkleri ile aynı biçimde olup yan tarafa katlanır biçimindedir (Fotoğraf 6.38). Her iki arastada da kepenkler tezgâh olarak kullanılmamaktadır.

Fotoğraf 6.37. Çorum ili İskilip ilçesi dükkanlar arastası görünümü (S. İnici, 2010)

Fotoğraf 6.38. Safranbolu Arastası özgün dükkanlar (S. İnici, 2010)

Arastanın çatı sistemi tek pahlı olarak düzenlenmiştir. Bu özelliği ile arasta diğer benzer örneklerinden ayrılmaktadır. İskilip Arastası'nın örtüsünde çift pah mevcutken Sultanahmet Arastası'nın üstü beşik tonoz ile örtülmüştür (Çobanoğlu, 2009, s. 502). Dükkanlar Arastası ile İskilip Arastası'nın çatı saçakları dışarı doğru 30 cm çıkıntı yapmaktadır. Çatı örtüsünde ise Osmanlı Tipi Kiremit kullanılmıştır. Ancak sonraları yapılan tamiratlarda Osmanlı Tipi Kiremit'in yerini daha kullanışlı ve doğal afetlere karşı daha dayanıklı olan Marsilya Tipi Kiremit'ler kullanılmıştır.

Dükkanların iç mekânlarında tuvalet veya lavabo gibi ıslak zemin bulunmamaktadır. Bunun nedeni dükkanların küçük ölçekli olmalarından ve esnafın bu ihtiyaçlarını karşılayacakları yerlere çok yakın olmalarından kaynaklıdır. Dükkanların ısınması ise küçük ölçülerde yapılan odun sobası ile sağlanmaktadır (Fotoğraf 6.39).

Sobaların baca çıkıntıları bazı dükkânlarda kuzey cephelerinde iken bazılarının ise güney cephelerinde yer almaktadır. Dükkânların iç mekânını aydınlatma ön cephelerde bulunan yaklaşık kare biçimindeki büyük pencereler ile dükkânların arka cephelerinde yer alan küçük ölçekli pencereler ile sağlanmıştır. Aynı zamanda dükkân kapıları içe doğru açıldığı için gerekli görüldüğü zaman kapılarında açık bırakılması ile iç mekânların aydınlatıldığı anlaşılmaktadır.

Fotoğraf 6.39. Çorum Dikiciler Arastası dükkânlarının ısıtmasında kullanılan bir soba (A. Torun, 2019)

Arasta inşa edilirken kullanılan malzemede bir bütünlük sağlanamamıştır. Arastanın güney doğu köşesinde yer alan 1 no'lu dükkân ahşap karkas tekniği ile inşa edilirken 23 no'lu dükkân betonarme ile yapılmıştır (Bkz. Fotoğraf No: 5.46). Yapılarda malzeme olarak 1 no'lu dükkânda kerpiç kullanılırken 11 no'lu dükkânda tuğla kullanılmıştır. Bu farklılıklar dükkânların sıvalarında da görülmektedir. 1 ve 3 no'lu dükkân çamur ile sıvanırken 19 no'lu dükkân kum ile sıvanmıştır. Arastanın ana iskelesinin inşası karkas tekniği ile yapılmış olup araları hımsı dolgudur (Fotoğraf 6.40). Cephe ve duvar kalınlıkları 20 cm genişliğinde tutulmuştur.

Fotoğraf 6.40. Çorum Dikiciler Arastası kuzey cephesi 2012 ve 2019 görünümü (E. Keskin Arşivi)

Arasta sokağının çok dar olması sebebi ile yerel basın ve ulusal basının yanında, arasta esnafı da burayı dünyanın en dar sokağı olarak tanımlamaktadır (DHA, 2019). Ancak dünyanın en dar sokağı görüşü bilimsel bir araştırma temeline oturmamaktadır. Çünkü Bursa'nın Yıldırım ilçesine bağlı Cumalıkızık köyünde yer alan Cin Aralığı 80 cm genişliği ile UNESCO listesine de girmiş dünyanın en dar sokağıdır (Fotoğraf 6.41).

Fotoğraf 6.41. Bursa ili Yıldırım ilçesi Cumalıkızık köyündeki cin aralığı (Habertürk, 2019)

Irak'ın Bağdat şehrinin Kesre semtinde yer alan Derbune Sokağı ise bazı yerlerinde genişliği 30 cm' e kadar düşmektedir (EK-15). İçinde alışverişin yapıldığı en dar arasta görüşüne gelindiğinde ise kısmen doğru bir görüş olarak kabul edilebilir. Çünkü Fas'ın Şafşafan şehrinde alışverişin yapıldığı bazı sokaklar Çorum Dikiciler

Arastasının doğu girişinden daha dar ölçülerdedir (EK-16). Çorum Dikiciler Arastası'nı ise batı girişinden doğuya doğru 25 metresine kadar içinde alışverişin yapıldığı en dar sokaklı arasta olarak nitelendirebiliriz. Çünkü arastanın batı girişinden doğu girişine doğru gidildikçe arasta sokağının genişliği artarak 225 cm'e kadar çıkmaktadır (Fotoğraf 6. 42).

Fotoğraf 6.42. Dikiciler Arastası doğu girişi (A. Torun, 2019)

Dikiciler Arastasında yer alan Arnavut Kaldırımı Karabük ili Safranbolu ilçesinde yer alan Yemeniciler (Kunduracılar) arastasındaki kaldırım ile aynı düzlemde yapılmıştır (Fotoğraf 6.43). Dikiciler Arastası'ndaki Arnavut Kaldırımı Çorum'daki tek örnektir.²⁴

Fotoğraf 6.43. Çorum Dikiciler Arastası ile Safranbolu Yemeniciler Arastası sokak görünümüleri

²⁴Çorum Çöplük Çarşısı ile Cami-i Kebir 3. Sokağın 1980'li yıllara kadar sokaklarının Arnavut kaldırımlı olduğu eski fotoğraflarına bakıldığında anlaşılmaktadır. Ancak bu sokaklar sonradan Arnavut Kaldırımı sökülerek yerine asfalt dökülmüştür.

Dikiciler Arastası tescilli yapı olmasına rağmen belediye tarafından tamir edilmediği için onarım tarihleri mevcut değildir. Arasta esnafı tarafından tamir edilen dükkânların cephe duvarlarında ve iç mekân düzenlemelerinde farklılıklar ortaya çıkmıştır. 1 ve 3 no'lu dükkânlar ile 35 ve 37 no'lu dükkânların ara bölme duvarlarının kaldırılması nedeniyle içte tek mekân haline dönüştürülmüştür. 28, 30 ve 32 no'lu dükkânlar ise içten bölme duvarların kaldırılması ile üç ayrı dükkân içte tek mekân haline getirilmiştir. İçte tek mekân haline getirilen bu dükkânlar dışta ise her dükkâna ait ayrı kapı ve pencere cephe düzenlemesi bulunduğu için hepsi ayrı dükkân olarak görülmektedir. 10 ve 12 no'lu dükkânlar iç mekân ve dış cepheden birleştirilen tek dükkândır (Bkz. Fotoğraf No: 5.34). Diğer dükkânlar iç mekân ve dış cephe düzenlemeleriyle tek dükkân görünümlerini korumuşlardır.

Çorum Dikiciler Arastası'nın ne zaman inşa edildiği kesin olarak bilinmemektedir. Arastanın Arnavut Kaldırımı'ndan hareketle bu arastanın 300 yıl gibi uzun bir tarihi geçmişi olduğunu ve Lonca Teşkilatı için yapıldığını söyleyenler vardır (Çubukcuoğlu, 2019, s.14). 1890 tarihli Yüzbaşı Haritasına bakıldığında arastanın olduğu yerde bir sokağın bulunduğu görülmektedir. Ancak arastayı oluşturan dükkânlar hakkında bir plan düzenlemesi görülmemektedir (Bkz. EK-3). Arastanın kuzey bloğunun tarihi Güpür Hamamına, güney bloğunun da günümüzde olmayan 1954 yılında meydana gelen yangında yıkılan Hükümet Konağı'na bitişik olması ve bir bölümünün Hükümet Konağı'nın sınırları içinde yer alması bizlere bu arastanın sonradan yapıldığını göstermektedir. EK-3 dikkatli olarak incelendiğinde Güpür Hamamı ile Hükümet Konağı arasında bir sokak planı görülmektedir. Dikiciler Arastası'na ait ilk çizim 1966 tarihli şehir planında yer almıştır (Bkz. EK-5). Dikiciler Arastası dönemin Çorum Belediye Başkanı Faik Kürkçüoğlu Bey tarafından sokaklarda ayakkabı boyacılığı yapan yoksul esnafın yağmur, dolu, soğuk hava vb. durumlardan kurtulmaları için yapılmıştır.²⁵

Günümüzde Çorum Belediyesi mülkiyetinde altında bulunan dükkânlar kiralanmak suretiyle ticari faaliyetlerine devam etmektedirler. Arasta içinde yer alan 10

²⁵Güngörmezler ekibi ve C. Ercan Bey ile 16.10.2019 tarihinde yaptığımız röportajda buranın yapım tarihine şahit olduklarını belirtmektedirler. 15.01.2020 tarihinde A. Ozulu Bey dükkân açacak gücü olmayan esnafın ayakkabı tamir için gerekli aletleri içine koydukları sandık ile Saat Kulesi ile Velipaşa Hanı arasındaki yolda icari faaliyetlerin yürüttüklerini söylemiştir. Bu esnafı hem soğuktan, yağmurdan korumak hem de çarşı içinde kötü görüntü oluşturan kişileri bir yere taşımak istemesi ile Dikiciler Arastası yapıldı demektir.

adet dükkân günümüzde imalat ve ticaret mekânı olarak kullanılmaktadır.²⁶Bu dükkânlardan 1, 3, 8, 14, 16, 17, 27, 28, 30, 31, 32, 35 ve 37 no'lu dükkânlar ticari faaliyetler bakımından aktif olarak kullanılmaktadır. 10 ve 12 no'lu dükkânlar ise depo olarak kullanılmaktadır. 2 no'lu dükkân dinlenme yeri olarak kullanılırken özel²⁷ no'lu dükkân ise Osman Kestek Bey tarafından büro olarak kullanılmaktadır. Bu dükkânlar haricindeki dükkânlar (4, 5, 6, 7, 9, 11, 13, 15, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 29, 33) kapalı olduğu için ne amaçla kullanıldığı hakkında bir bilgi edinilememiştir.

---

²⁶ Bu dükkânların çoğu iki veya üç dükkânın birleştirilerek tek dükkân haline getirilmiştir.

²⁷Günümüzde O. Kestek Bey tarafından kullanılan bu dükkânın arasta içinde bulunan dükkân kapı numaralarından ayrı bir kapı numarası bulunmaktadır. İnceleme yaptığımız tarihlerde yalnız bu dükkânın kapı numarası bulunamamıştır. Arasta dükkân kapı numaralarını incelediğimde 2 no'lu dükkânın özel no'lu dükkân olması gerekirken bu dükkâna özel numara verildiği için iki numarası dükkânın hemen bitişiğindeki dükkâna verilmiştir.

SONUÇ

“ Tarihi Süreç içinde Çorum Çarşısı'nın Gelişimi” başlıklı tez çalışması bu konu hakkında yapılan ilk tez çalışmasıdır. Tez kapsamında Çorum Çarşısı hakkındaki sorunlar ele alınmış ve bu sorunlar çözümlenmeye çalışılmıştır. Bu sayede Çorum Çarşısı'nın İslam Sanat Tarihi'ndeki yeri belirlenmeye çalışılmıştır. Çarşı dükkânları Saat Kulesi, Güpür Hamamı, Hamid Cami, Ali Paşa Hamamı ve Hasan Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi ile sınırlanan bölgeyi kapsamaktadır

Çorum Çarşısı'nı meydana getiren dükkânlar buldukları alanda gruplaşmaları bağlamında üç bölüme ayrılarak ele alınmıştır. Bunlar sırasıyla Ulu Cami'nin avlu duvarına bitişik dükkânlar, Çöplük Çarşısı ve Dikiciler Arastası'dır. Tez kapsamında Ulu Cami'de 12 dükkân, Çöplük Çarşısı'nda 13 dükkân, Dikiciler Arastası'nda 35 dükkân olmak üzere toplam 60 dükkân incelenmiştir. Çorum Çarşısı'nı oluşturan bu dükkânlar topografî, plan, mimari, etimolojik, Tarihi Süreç bağlamında geçirmiş oldukları değişim ve onarımlar bakımından ele alınarak, araştırma ve inceleme çalışması yapılmıştır. Kültürel mirasımızı belgelemek, gelecek kuşaklara aktarımı ve korunmasına katkı sağlamak amacıyla bu tez çalışması hazırlanmıştır.

Çorum Çarşısı Anadolu Selçuklu Dönemine tarihlenen Ulu Cami'nin etrafında şekillenmiş olmalı ve Osmanlı Döneminde güney, batı ve doğu yönlerine doğru genişlemeye devam etmiştir. Günümüzde ise şehrin en işlek ana caddelerinin kesişme noktası olan ve merkezinde 19. yüzyılın son çeyreğinde Beşiktaş muhafızı olan Yedi Sekiz Hasan Paşa tarafından inşa edilen Saat Kulesi'nin çevresine yayılmıştır.

Ulu Cami avlu duvarına bitişik olan dükkânlar buldukları yerleşkeden ve Ulu Cami'ye akarat olarak yapıldığı için Ulu Cami Dükkânları ve Ulu Cami Vakıf Dükkânları olarak isimlendirilmiştir. Osmanlı Döneminde Ulu Cami dükkânları ile beraber şehrin en büyük çarşısı olan Çöplük Çarşısı geçirmiş olduğu büyük yangın sonrasında bölgesinin bir kısmının uzun süre çöplük olarak kullanılması nedeniyle Çöplük Çarşısı, ağırlıklı olarak ayakkabıcı esnafının bulunmasından dolayı da Ayakkabıcılar Arastası olarak da anılmaktadır. 1959-1960 yıllarında Çöplük Çarşısı ile Saat Kulesi etrafında seyyar haldeki ayakkabıcı esnafı için inşa edilmiş olan arastaya bu esnaf grubunun taşınmalarından dolayı “Dikiciler Arastası” denmiştir. Ancak Dikiciler

Arastası belediye tarafından yapıldığı için 1980’li yıllara kadar “Belediye Dükkânları” olarak anılmıştır.

Ulu Cami avlu duvarına bitişik nizamda yapılmış olan Ulu Cami Dükkânları tek sıra halinde kuzey-güney istikametinde iki ayı grup halinde inşa edilmiştir. Dükkânlar yapıldıkları anda doğu-batı yönünde dikdörtgen planlı iken yapılan tadilatlar neticesinde 30, 24 ve 14 no’lu dükkânlar kuzey-güney yönünde uzatılmış dikdörtgen mekân halini almışlardır. Çöplük Çarşısı ise ızgara planlı olması nedeniyle dükkânlar sırt sırta ve yan yana dizilmiştir. Çöplük Çarşısı yerleşke planı itibari ile özgün planını korusa da dükkânlar bağlamında özgün planlarında değişikliklerin olduğu gözlemlenmiştir. Dikiciler Arastası ise yan yana ve karşılıklı olarak sıralı olan dükkânlardan oluşmaktadır. Arasta’ya bütüncül olarak bakıldığında planını koruduğu gözlemlenmiştir. Arasta içinde 1-3, 10-12, 28-30-32, 35-37 no’lu dükkânlar iç mekândan birleştirilse de bu plan değişiklikleri arasta planında önemli bir değişiklik arz etmemektedir.

Tez kapsamında incelediğim Çorum Çarşısı’nı oluşturan alan Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Dönemindeki çarşı alanı ile aynıdır. Çarşıda yer alan dükkânların bir bölümünde Osmanlı Dönemine ait mimari özellikler kısmen varlığını devam ettirmektedir. Çorum Çarşısı kapsamında incelenen ve onu oluşturan üç bölümden biri olarak tanımlanan Dikiciler Arastası Osmanlı Devleti döneminde değil Türkiye Cumhuriyeti döneminde inşa edilmiştir. Yapılan değerlendirmeler sonucunda günümüzde ki Çorum Çarşısı’nda yapılaşma 14. yüzyıldan başlayarak günümüze kadar devam etmiştir. Ancak şehirde meydana gelen deprem ve yangın gibi afetler neticesinde çarşı bölgesi zarar görmüş ve çarşayı oluşturan yapılar tekrardan yapılmışlardır. Bu nedenle günümüze ulaşan dükkânların 19, 20 ve 21. yüzyıldan kalma oldukları görülmüştür.

Çorum Ulu Cami etrafındaki dükkânlar ile Dikiciler Arastası Türk-İslam çarşı anlayışını yansıtmaktadır. Herk iki arastanın da İskilip Arastası ve Safranbolu Arastası gibi köşe dükkânları hariç yalnız ön cepheleri caddeye bakmaktadır. Çöplük Çarşısı ise dükkânların ön cephe düzenlemeleri ile Türk-İslam dükkân düzenlemesini yansıtırken, planı ve saçak altı korniş detayları ile Roma dönemi mimari anlayışını yansıttığı görülmüştür. Bu plan düzenlemesinin en yakın benzeri Muğla Arastası’nda gözlenmekle beraber saçak altı düzenlemeleri farklıdır. Muğla Arastası’nın saçak altı

düzenlemesi Osmanlı Dönemi saçak anlayışı ile yapılırken Çöplük Çarşısı'nın saçak altları barok üslubunu yansıtan c ve s kıvrımlı olarak yapılmıştır. Çorum Çarşısı'nı oluşturan Dikiciler Arastası, Çöplük Çarşısı ve Ulu Cami dükkânları arasında araştırma yaptığımız dükkânlar içinde ıslak zemin bulunan iki dükkân sade Ulu Cami dükkânları içindeki 12 ve 32 no'lu dükkânlardır. Diğer arastalarda ıslak zemin bölümü bulunmamaktadır. Sade kahvehane olarak kullanılan dükkânlarda sürekli suya ihtiyaç duyulmasından dolayı su tesisatı sonradan döşenmiştir.

Çarşayı meydana getiren yapılar genel olarak incelendiğinde dükkânların ana iskeletinde ahşap karkas kullanılmıştır. Dükkân sıvalarında ise Çöplük Çarşısı'nda bağdadi teknik kullanılırken, Ulu Cami Dükkânları ile Dikiciler Arastası'nda ahşap karkas üstü beton harç ve çamur ile sıvanmıştır. Örgü elamanlarında moloz taş, tuğla, lime ve kerpiç gibi farklı malzemeler kullanıldığı tespit edilmiştir. Saçak altı düzenlemelerinde ise Ulu Cami dükkânlarında dışa doğru 30-40 cm çıkıntı yapan ve saçak altı ahşap tahtalar ile tamamen kaplı olmasıyla Osmanlı dönemi saçak altı düzenlemesi görülmektedir. Dikiciler Arastası'nda sanat tarihi açısından önemli bir saçak altı düzenlemesi bulunmamaktadır. Her ne kadar çoğu yapısı özgünlüğünü kaybetse de Çöplük Çarşısı'nın saçak altında bulunan bombeli kornişler c ve s kıvrımları ile barok üslubunu yansıtmaktadır. Bu üslup cami, çeşme ve kiliselerde 18. yüzyıldan itibaren kullanılsa da bir çarşıda kullanıldığı gözlenmemiştir. Ancak Çöplük Çarşısı'nın Osmanlı döneminde inşa edilmesine rağmen 18. yüzyıl barok üslubu ile diğer Türk-İslam çarşı saçak altı düzenlemelerinden ve planlarından farklı olduğu anlaşılmıştır. Çorum halkında tarihi ve turistik bölge koruma bilincinin fazla gelişmediği için çarşı bölgesinde çok az dükkân özgünlüğünü koruyabilmiştir. Bu nedenle Çöplük Çarşısı'nda 5. sokağın 15 no'lu dükkânı sade ön cephe düzenlemesiyle özgünlüğünü kısmen devam ettirmektedir. Hürriyet meydanı 6 no'lu dükkân ise kat sayısı ve saçak altı detayları ile büyük ölçüde özgünlüğünü koruyan tek yapı olarak varlığını devam ettirdiği tespit edilmiştir. Tez kapsamında ele alınan dükkânlar farklı bölümleri ile özgünlüklerini devam ettirse de çarşı içinde tamamen özgünlüğünü devam ettiren bir yapının mevcut olmadığı anlaşılmıştır.

Çorum Çarşısı'nı oluşturan en eski tarihli bölüm olan Ulu Cami Dükkânları içinde esnafın kendince yaptığı onarımlar mevcuttur. Yalnız 14 no'lu dükkânın güney bölümündeki dükkân hariç diğer dükkânlarda asma tavan ve alçı sıvanın olduğu

gözlemlenmiştir. Dükkânların pencere ve kapıları da pvc, demir ve alüminyum malzemeler ile yenilenmiştir. 30, 24 ve 14 no'lu dükkânlar iç mekândan birleştirilirken, 34 A ve 34 no'lu dükkânlar ise tek dükkân iken iki ayrı dükkân haline getirilmiştir.

Çöplük Çarşısı 1900'lü yılların başlarında inşa edilmesine rağmen dükkânlar esnaf tarafından tamir edilmiş olup yapıların çoğu özgünlüklerini kaybetmiştir. Ancak dükkânlarda 1960'lı yıllardan sonra bodrum katlar açılmış, ikinci ve üçüncü katlar eklenmiştir. Dükkânlara eklenen yeni katlar lime tuğla ve ateş tuğlası ile örülmüştür.

Dikiciler Arastası 1959-1960 yıllarında yapılmasına rağmen dayanıklı malzemeden yapılmadığı için dükkânların cephe sıvalarında dökülme olduğu için esnaf tarafından onarılmıştır. Arastanın kuzey bloğunun arka cephesinde ahşap karkas tekniği, güney bloğunun arka cephesinde lime tuğla ile ahşap karkas birlikte kullanıldığı gözlemlenmiştir.

Çorum Çarşısı'nı oluşturan hiçbir yapı belediye tarafından tamir edilmediği için onarım tarihleri mevcut değildir. Bütün yapı ve dükkânlar esnaf tarafından onarıma uğramıştır. Bu nedenle yapılarda bir bütünlük bulunmamaktadır.

Çarşılar medeniyetlere göre farklı anlayış ve farklı planlarda inşa edilmelerine rağmen şehirlerin merkezi olma özellikleriyle ortak bir anlayış üzere yapılmışlardır. Roma Döneminde şehrin merkezini agora'lar oluştururken, İslamiyet Dönemi'nde cami'ler şehrin ve çarşının merkezini oluşturmuştur. Ancak meydanların keşfi ile birlikte şehirlerin merkezleri dini mekânlardan uzaklaşıp genellikle heykellerin ve parkların olduğu bölgeye kaymıştır. Dini mekânlar daha çok şehre gelen turistler tarafından ziyaret yerleri olarak ön plana çıkmaya başlamıştır. Şehrin kendi halkı ise meydanlarda vakit geçirir hale gelmiştir. Ancak dini mekânlar ile meydanlar birbirlerine ana akslar ile bağlı olduğu için aralarında keskin bir kopuş olmamıştır.

Ulu Cami Dükkânları'nın inşa tarihi hakkında net bir tarih vermek mümkün değildir. 1890 tarihli haritada dükkânların olduğu yerde bazı küçük yapıların olduğu görülmektedir (Dündar, 2007, s. 209). 1824 tarihinde meydana gelen depremde Çorum halkının bile çadırlarda yaşamaya mecbur kaldığı ve Ulu Cami'nde yıkıldığı bilinmektedir. Ulu Cami Dükkânları'nın da 1824 ile 1890 arasındaki bir tarihte yapılmış olması ihtimali yüksektir. Çorum Çöplük Çarşısı ise günümüzdeki planını 1900'lü yılların başlarında vuku bulan yangın sonrasında almıştır. Çöplük Çarşısı hakkında 1920'li yıllara ait bir kaç resim mevcuttur. Bu resimlerde Çöplük Çarşısı yapılmış bir

vaziyettedir. Bu durum bize çarşının 1920'li yıllardan önceki bir tarihte yapılmış olduğunu göstermektedir.

Dikiciler Arastası'nın olduğu yerde 1954 yılına kadar bir yol olduğu inceleme yapıldığı resimlerden ve haritalardan anlaşılmıştır. Arastanın inşasına şahit olanlardan güngörmezler ekibi, Celal Ercan Bey ile Abdülkadir Ozulu Bey farklı dönemler söylemekle birlikte Faik Kürkçüoğlu Bey'in belediye başkanlığı döneminde yapıldığı hakkından hemfikirdirler. F. Kürkçüoğlu'nun Çorum belediye başkanlığı dönemi 1959-1960 yıllarıdır. Arastanın inşası için önceden planı ve bütçesinin oluşturulmasının belli bir süreç alacağı bir gerçektir. Bu gerçeklik üzerine dikiciler arastasının 1959 yılının sonları ile 1960 yılının başlarında yapılmış olduğu kuvvetli bir ihtimaldir. Arastanın plan düzenlemesine ve kullanılan malzemeye bakıldığında arastanın Türkiye Cumhuriyeti döneminde yapıldığı anlaşılmaktadır. Ancak eskiciler sokağında yer alan yolun dikiciler arastasından daha eski tarihli olduğu aşikârdır. Arastayı meydana getiren dükkânlar mimari özellik ve plan bakımından incelendiğinde arasta içinde belirli bir düzen mevcuttur. Bir sokağın iki yanında yan yana dizilmiş dükkânlardan oluşmaktadır. Bu dükkânlar zaman içinde geçirmiş olduğu onarımlar nedeniyle özgün halini yitirmiştir. Sokağın kaldırım taşları Safranbolu Yemenciler Arastası'nda olduğu gibi iki ayrı bölüm halinde döşenmiştir. Yağmur yağdığı zaman sularının yolu tamamen kaplamaması ve yağmur suyunun bir düzen içinde akmasını sağlamak için kaldırımın güney ile kuzey köşelerindeki taşlar orta bölümde yer alana taşlara göre daha yüksek bir şekilde zemine yerleştirilmiştir. Kaldırımın ortasında ise doğu-batı istikametinde uzunlamasına uzanan bir su gideri boşluğu bırakılarak yağmur sularının daha kolay tahliyesi sağlanmıştır.

Tarih boyunca kentlerin en işlek yerleri olarak karşımıza çıkan çarşılar günümüzde AVM'lerin ortaya çıkmasıyla birlikte işlevlerini yitirmeye başlamışlardır. AVM ve iş hanlarıyla birlikte eski çarşılar daha çok geleneksel kıyafetlerin ve süs eşyalarının satıldığı mekânlara dönüşmesiyle işlev değişikliğine uğramalarıyla turistik ziyaret alanları haline gelmişlerdir. Çorum Çarşısı da 21. yüzyılın başlarına kadar şehrin en işlek yeri olma özelliğini korumuştur. Ancak yeni açılan caddeler ve cadde üzerlerine yerleştirilen dükkânlarla beraber tarihi Çorum Çarşısı önemini kısmen yitirmeye yüz tutmuştur. Osmanlı dönemi çarşı anlayışını yansıtan Çorum Çarşısı bünyesinde barındırdığı esnaf grupları içinde bir bütünlük oluşturulmaması nedeniyle karma bir

çarşı sistemine bürünmüştür. Çorum Çarşısı'nın ana bölümleri olan Çöplük Çarşısı, Ulu Cami Dükkânları ve Dikiciler Arastası bakımsızlıktan, bilinçsiz tadilatlardan, yapı değişiklikleri ve içlerinde her türlü esnaf grubunun olmasıyla da karma bir çarşı görünümündedir. Çorum Çarşısı planları ve özgün bazı dükkânlarıyla Osmanlı Dönemi çarşısı gibi dururken, dükkânlarda yapılan değişikliklerle beraber modern bir çarşı gibi durmaktadır.

Tez kapsamında incelemiş olduğumuz tüm yapılar günümüzde sit alanı içindedir. Fakat dükkânlar tescillenmediğinden ve tescilli yapıların denetlenmediğinden dolayı esnaf kendi değerlendirmesine göre dükkânlarda bilinçsiz bir şekilde tamirat yapmaktadır. Bu dükkânların tescil kaydının yapılması yapıların gelecek kuşaklara aktarımı için elzem bir hale gelmiştir. Bu yapılar topluca bir yenileme içerisine alınıp özgünlüğüne uygun bir şekilde tamir edilmelidir. Dikiciler Arastası ile Çöplük Çarşısı'nın gece aydınlatması sağlanmalıdır. Ayrıca arastaların alt yapısının olmamasından dolayı arasta sokakları su içinde kalmaktadır. Acilen alt yapı yapılarak hem esnaf hem de müşteriler bu suların eziyetinden kurtulmalıdır. Çorum Çarşısı hakkında en büyük sorunlardan biri şüphesiz arastaların ve dükkânların inşa tarihleri ile tescil kayıt levhalarının olmamasıdır. Yalnız Dikiciler Arastası hakkında ikinci büyük sorun arastanın günümüzde tescilli yapı olmasına rağmen TKGGM verilerine göre kaçak yapı durumunda gözükmemesidir. Arastanın ve dükkânlarının tapu kaydı ve parsel numaraları mevcut değildir. Sade arasta yerinde 14 metre kare bir alan arasta olarak gözükmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, S. (2008). *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, (Mad. Çarşı, s. 371), İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.
- Acun, H. (2007). *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Akbaş, A. (2001). *Anadolu'daki Roma Dönemi Sütunlu Caddeleri*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Aktüre, S. (1985). 19. Yüzyılda ve 20. Yüzyıl Başında Çorum, *Çorum Tarihi 5. Hitit Festivali Komitesi*, EFA Tasarım, s.123-165.
- Aslanapa, O. (2011). *Türk Sanatı*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Atakan, G. (2019). *Takastan Paraya, Agoradan Çarşıya, Bedestenden AVM'ye Alışveriş*, İstanbul: Alışveriş merkezleri ve Yatırımcıları Derneği.
- Aybicin, S. (2018). *Anadolu Kervansaraylarının Tarihive Mimari Gelişimi, Kervansaray Yapılarının İşlevlendirilerek Yeniden Kullanımı*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: T.C İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü İç Mimarlık Anabilim Dalı.
- Bakırer, Ö. (1985). Bizans Danışmend Selçuklu ve Beylikler Döneminde Çorum, *Çorum Tarihi 5. Hitit Festivali Komitesi*, EFA Tasarım, s. 53-78.
- Baş, A. (1996). *Kayseri Ticaret Yapıları Üzerine Bir Araştırma*, Kayseri: Kayseri Büyükşehir Yayınevi.
- Bayhan, N. (2018). *Kitab-ı Cihannuma*, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları.
- Bayraktar, M.S. (2005) *Samsun ve İlçelerinde Türk Mimari Eserleri*, (Doktora Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı.
- Belen, Fahri. (1983). *Türk Kurtuluş Savaşı*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Can, Y. (1995). *İslam Şehirlerinin Fiziki Yapısı*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Cezar, M. (1985). *Tipik Yapılarıye Osmanlı Şehirciliğinde Çarşı Ve Klasik Dönem İmar Sistemi*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

- Çam, N. (1991). *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Arasta md. 3. Cilt, ss. 335-336), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Çanlı, M. (2013). *Ankara, Kastamonu, Sivas, Osmanlı Vilayet Salnamelerinde Çorum*, Çorum: Çorum Belediyesi Kültür Yayını.
- Çelebi, Evliya. (2009). *Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Çorum Yöresi*. Yhz. Ethem Erkoç. Çorum: Çorum Belediyesi Kültür Yayınları.
- Çevrimli, S.C. ve Haştemoğlu H. S. (2020). Geleneksel Osmanlı Çarşı Örneği, Isparta Üzüm Pazarı, *Tarih Çalışmaları*, 12 (1), 12-145.
- Çubukçuoğlu, M.İ. (2019). *Tarihi Gerede Arastası Sağlıklaştırma Projesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Karabük: Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı.
- Çorum Gazetesi. (1920-1925). *Çorum Gazetesi*, Çev. A. Ozulu, Çorum: Çorum Belediyesi Kent Arşivi.
- Çorum İl Yıllığı, (1967, 1969 ve 1973).
- Dağlıoğlu, H.T. (2009). Çorum Adı Üzerine İncelemeler, Çorumlu Dergisi, Çorum: Çorum Belediyesi Kültür Yayınları.
- Dehkoda, L. (2011). *İran ve Türkiye'deki Tarihi Çarşıların Doğal Aydınlatma Açısından İrdelenmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Demiryürek, M. ve Abdulkadir Ozulu, (2017). *Eşref Ertekin'in Günlüklerinden Bir Zamanlar Çorum*, Çorum: Çorum Belediyesi Kültür Yayınları.
- Dündar, A. (2007). Çorum Şehri ve Mimari Yapıları (XIX. Yüzyılın Sonlarındaki Bir Haritaya Göre, *Dini Araştırmalar*, 9. (27). 185-224.
- Dündar, A. (2004). *Çorum Cami ve Mescitleri*, Ankara: Motif Yayınları.
- Erzincan, (2012). *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Çorum Ulu Cami md. 42. Cilt, ss. 92-93), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Erkoç, E. (2015). Beşiktaş Muhafızı Yedi Sekiz Hasan Paşa ve Bir Devrin Hikâyesi, Çorum: Çorum Belediyesi Kültür Yayınları.
- Erkoç, E. (2009). *Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Çorum Yöresi*, Çorum: Çorum Belediyesi Kültür Yayınları.
- Esirgemez, E. Ç. (2009). *Batı Anadolu Yunan Konut Mimarisi ve Sosyo-Kültürel Açından*

- Değerlendirilmesi (Arkaik-Klasik- Helenistik Dönem)*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı.
- Eyice, S. (1969). Çorum'un Mecitözü'nde Âşık Paşa-oğlu Elvan Çelebi Zaviyesi. İstanbul, Türkiye Mecmuası, 10. Cilt. ss. 211-246.
- Eyice, S. (1992). *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Bedesten md. 5. Cilt, ss. 302-311), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Faraqhi, S. (1985). Fatih Döneminden Evliya Çelebi Seyahatine Kadar Çorum, Çorum Tarihi 5. Hitit Festivali Komitesi, EFA Tasarım, s. 81-120.*
- Gevher, N.Ş. (2010). *Çorum İli Cerit Konağı Restorasyon Önerisi*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı.
- Gökşen, A. (2007). *Anadolu Selçuklu ve Beylikler Döneminde Çorum Şehri*, (Yüksek Lisans Tezi), Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı.
- Gülen, T. (2014). *İki Dünya Savaşı Arasında Çorum ve Çevresinde İz Bırakanlar*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Türkiye Cumhuriyeti tarihi) Anabilim Dalı.
- Gülen, T. (2013). Cumhuriyetin İlanıyla Çorum.
- Güney, E. ve Umut Ö. (2011). *Türkiye Coğrafyasının Uygarlıkları*, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Güran, C. (1976). *Türk Hanlarının Gelişimi ve İstanbul Han Mimarisi*, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Gürz, Ş. (2014). *Alışveriş Merkezlerinin Tarihi ve Kapalıçarşı'nın İncelenerek Modern Alışveriş Merkezleriyle Karşılaştırılması*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Haliç Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı.
- Hasol, D. (1979). *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, İstanbul: Yem Yayınları.
- Huot, J.L., Jean, P.T. ve Dominique. (2000). *Kentlerin Doğuşu*, Çev. Ali Bektaş Girgin, Ankara: İmge Kitabevi.
- Hollingsworth, M. (2009). *Dünya Sanat Tarihi*, Çev. Rengin Küçükerdoğan ve Banu Ergüder, İstanbul: İstanbul Kitabevi.
- İlca, A. (2001). *Çorum Vakıfları*, (Yüksek Lisans Tezi), Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı.

- Ilica, A. (2006). *Belgelerle Çorum Ulu Cami ve Vakıfları*, Ankara: Matsa Basımevi.
- İbrahimgil, A. (2018). *Makedonya Üsküp'ün Tarihi Kent Dokusunun İncelenmesi ve Koruma Önerisi*, Ankara: Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- İnalçık, Halil. (2011). *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*. Çev. Ruşen Sezer. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- İnici, S. (2010). *İskilip Şehri Geleneksel Arastası Koruma ve Sağıklaştırma Önerisi*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- İşleyen, E. (2013). *Geleneksel Türk Mimarisi Terimleri*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınevi.
- Kallek, C. (2007). *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Pazar md. 34. Cilt, ss. 203-206), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Karakurt, P. (2015). *Çorum İli Satıcı Konağı Restorasyon Önerisi*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı.
- Karamağaralı, H. (1964-1965). Çorum Ulu Camiindeki Minber, *Sanat Tarihi Yıllığı*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Enstitüsü.
- Karaman, R. (2015). *Çorum Tarihi ve Coğrafyası*, Ankara: Salmat Basım Yayıncılık Matbaacılık.
- Kartal, S. (2013). *Alışveriş (Çarşı) Yapılarının Tarihi Süreçindeki Gelişimi Üzerine Bir İnceleme; Çankırı Örneği*, (Yüksek Lisans Tezi), Karabük: Karabük Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı.
- Kejanlı, T. (2010). Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Kent Sistemi: Kale ve Merkez-Çarşı Gelişimi, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (3), 287-302.
- Kerman, N.K. (2010). *Çorum İli Karabek Konağı Restorasyon Önerisi*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı.
- Keskin, E. (2010). *Çorum İli ve İlçesinde Bulunan Bizans Dönemi Taş Eserleri*, (Doktora Tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı.
- Keskin, E., ve M. Çakar, (2014). Cumhuriyet'ten Günümüze Şehir ve Şehircilik, *Osmanlı'dan Günümüze Şehir Gelişiminde Çarşının Önemi ve Çorum Örneği*, Ed. Mehmet Mahfuz Söylemez ve Salih Karşlıoğlu, (ss. 387-398), Ankara: Salmat Mat. San. Tic. Lid. Şti.
- Kılıç, Ü. (2013). İslam Kurumları Tarihi, *Ribat, Kervansaray*, Ed. Eyüp Baş, (ss. 219-

225), Ankara: Grafiker Yayınları.

Kodal, T. (2009). Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Genel Nüfus Sayımında Çorum Vilayetinin Nüfus Özellikleri, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19 (1), 133-158.

Kolağasıoğlu, Z.A.D. (2009). *Yirminci Asırda Çorum Tarihinden Notlar*, Çorum: Çorum Belediyesi Kültür Yayınları.

Koltuk, M. T. (2018). *Dünden Bugüne Tarihi İstanbul Çarşıları*, İstanbul: Türkiye Turing Ve Otomobil Kurumu.

Korkmaz, Ş. (2003). *Çorum'un İdari, Sosyal ve Ekonomik Yapısı (Tanzimat-II. Meşrutiyet)*, (Doktora Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı.

Köseoğlu, N. (2009). Evliya Çelebiye Göre Çorum ve Ahalisi, *Çorumlu Dergisi*, Çorum: Çorum Belediyesi Kültür Yayınları.

Köstekcioğlu, S. (2009). Çorum Adı Üzerine İncelemeler, *Çorumlu Dergisi*, Çorum: Çorum Belediyesi Kültür Yayınları.

Kuban, D. (1954). *Türk Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme*, İstanbul: Pulhan Matbaa.

Kuban, D. (2008). *Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı*, İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.

Kuran, A. (1963). Türk Barok Mimarisinde Batı Anlamında Bir Teşebbüs: Küçük Efendi Manzumesi, *Belleten*, Sayı 27 (107), 467-476.

Küçükkömürcü, B. (2005). *Geleneksel Türk Osmanlı Çarşıları ve Günümüzdeki Alışveriş Merkezleri Üzerine Bir İnceleme*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı.

Naumann, R. (1975). *Eski Anadolu Mimarlığı*, Çev. Beral Madra, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Ozulu, A. (2000). Çorum'da Bir Çarşı "Çöplük", *Çorum Çevre Dergisi*, Ankara: Varan Matbacılık.

Öncel, F. (2007). *Geleneksel Ticaret Dokusu İçinde (Kayseri Hançerli Sultan Vakfı Bedesteni'' n in Koruma Sorunları ve Değerlendirilmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Özbay, F. (2015). Hipodamus Tarzındaki Kent Planı ve Klazomenai MÖ. 4. Yüzyıl

Yerleşiminin Bu Kent Planı İçindeki Yeri Hakkındaki Düşünceler, *Seleucia ad Calycadnum*, Sayı 5 (11), 11-29.

- Özcan, Z. (2007). *Anadolu Konut Yerleşim Deseninde İkili Oluşum Ankara Batıkent-Ergazi Örneği*, Gazi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi, 22 (2), 295-306.
- Özdindar, A. (2015). *Çorum Kent Merkezindeki Yeşil Alanların Nicelik ve Nitelik Açısından Değerlendirilmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı.
- Polat, Ç. (1995). *Çorum İli Ekonomisi: Sorunları ve Çözüm Önerileri*, (Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sabuncuoğlu, M. İ. (2010). *Çorum Tarihine Ait Derlemelerim I-II-III ve Maarif Hayatımız*, Yhz. A, Ozulu. ve Yiğit İ, Çorum: Çorum Belediyesi Kent Arşivi.
- Sabuncuoğlu, M.İ. (1972). *Çorum Tarihine Ait Derlemelerim*, Ankara: Kardeş Matbaa.
- Satı, M. (2013). *Muğla Ticaret Yapıları*, (Yüksek Lisans Tezi), Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı.
- Sevin, N.E. (2008). *Çorum Şehri Mezar Taşları*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı.
- Sönmez, Ç. B. (1993). *Kapalıçarşı'nın Fonksiyonel Değişimi*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Beşeri ve İktisadi Coğrafya Anabilim Dalı.
- Söylemez, M.M. (2007). Ankara Vilayet Salnamelerine Göre Osmanlı'nın Son Döneminde Çorum, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6 (12), 7-40.
- Sözen, M., ve U. Tanyeli, (2016). *Sanat Kavram ve Terimler Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Şahin, A. (2000). *Türkiye'de Kentleşmenin Yönetiminde Kent Yönetiminin Rolü Çorum Örneği: (1974- 1994)*, (Doktora Tezi), Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı.
- Şahin, İ. (1993). *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Çorum md. 8. Cilt, ss. 373-376), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Şahinalp, M.S. ve Veysi Günal, (2012). Osmanlı Şehircilik Kültüründe Çarşı Sisteminin Lokasyon ve Çarşı İçi Kademelenme Yönünden Mekânsal Analizi, *Milli Folklor*, 24 (93), 149-168.
- Tanaç, M. (2000). *Batı Anadolu Antik Yerleşimlerinde Kentsel Mekân Kurgusu*

- Araştırması*, (Yüksek Lisans Tezi), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Bölümü, Restorasyon Anabilim Dalı.
- Tekeli, İ. (1985). 1923-1950 Döneminde Çorumdaki Gelişmeler, *Çorum Tarihi 5. Hitit Festivali Komitesi*, EFA Tasarım, s. 195-231.
- Tiryaki, S. (2011). *İran'da Çarşının Sınıfsal Rolü*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü Ortadoğu Sosyolojisi ve Antropolojisi Anabilim Dalı.
- Tokol, T. (1996). *Alış-Veriş Merkezleri, Çevre ve Mekân İlişkisi*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İçmimarlık Ana Sanat Dalı.
- Topçu, K. (2011). *Alışveriş Alanlarının Mekânsal Kalite Açısından Değerlendirilmesi: Karşılaştırılmalı Bir Analiz*, (Doktora Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Tuğrul, Nazmi. (2006). *Çorum Tarihi ve Coğrafyası*. Yhz. Ramazan Karaman. Çorum: Çorum Vilayet Matbası.
- Tütüncü, Mustafa. (2006). *Hatıra Defterimdir*. Yhz. Abdülkadir Ozulu. Çorum:Lider Matbaacılık.
- Uğur, N. (1940). Zelele, Çorumlu Dergisi, sayı 21.
- Uluç, Sevim. (1985). Çorum ve Çevresi, *Çorum Tarihi 5. Hitit Festivali Komitesi*, EFA Tasarım, s. 19-50.
- Usta, G.K. (1994). *Anadolu Osmanlı Mimarisinde Mekân Analizi (Han ve Kervansaray Yapılarında Uygulama)*, (Doktora Tezi), Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı.
- Wycherley, R.E. (1993). *Antik Çağda Kentler Nasıl Kuruldu*, Çev. Nur Nirven ile Nezih Başgelen, İstanbul: Arkeoloji ve Sanata Yayınları.
- Yalçın, O. (1969). *Çorum*, İstanbul: Özyürek Yayınevi.
- Yediyıldız, B. (2012). *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Vakıf md. 42. Cilt, ss. 479-486), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Yılmaz, M. (2002). *Çorum İlinde Endüstri*, (Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya (Beşeri ve İktisadi Coğrafya) Anabilim Dalı.
- Yiğit, İ. (2013). *Türkiyeli Bir Aydın Kemal Tahir*, Çorum: Çorum Belediyesi Kültür Yayınları.

Yiğit, İ. (2010). Çorum Geçmiş Zaman halleri III, Çorum: Çorum Belediyesi Kültür Yayınları.

İNTERNET KAYNAKLARI

Harita 2.1. “Çorum İl Haritası”, Erişim Tarihi: 18.02.2019.

https://www.google.com/search?q=%C3%A7orum+haritas%C4%B1&tbm=isch&source=iu&ictx=1&fir=RCMn_2F9eFt7-M%253A%252CmSp9mSrjEU52HM%252C_&vet=1&usg=AI4_-kTij3IJdl-gKxdSQ3ZAJfBx1tNPAQ&sa=X&ved=2ahUKEwjPtPq6j9TnAhUOxqYKHW6jDX0Q9QEwBnoECAoQKQ#imgrc=69-eds3OSgjzbM

KGM, “Çorum Çevre illere Mesafesi”, Erişim Tarihi: 19.06.2019.

<https://www.turkiye.gov.tr/karayollari-ilceler-arasi-mesafe-sorgulama?submit>

Fotoğraf 3.1. “Irak Uruk Şehri”, Erişim Tarihi: 15.02.2020.

<http://www.antiktarih.com/2018/05/26/dunyanin-ilk-kenti-uruk/>

Fotoğraf 3.2. “Forma Bitişik Trajan”, Erişim Tarihi: 12.05.2019.

https://www.google.com/search?q=roma+trajan+forumu&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=2ahUKEwjrkfXYy9TnAhVEtnEKHf2ZAAcQ_AUoAXoECBIQAw&biw=1274&bih=697#imgrc=ZRsniBiRMet0djM

Fotoğraf 3.3. “İstanbul Kapalıçarşı havadan görünümü”, Erişim Tarihi 18.11.2019.

<https://www.google.com/search?xsrf=ALeKk02z3DOnjdIQHR63cqYYhjQHSgyQjA:1593895171311&source=univ&tbm=isch&q=istanbul+kapal%C4%B1%C3%7ar%C5%9F%C4%B1+havadan+resimleri&sa=X&ved=>

Fotoğraf 3.5. “Konya Beyşehir Bedesteni” Erişim Tarihi: 12.02.2019.

www.google.com/search?biw=1366&bih=618&tbm=isch&sa=1&ei=3cdiXOCLGNKrrgTX5YLoBw&q=kONYa+beyşehir+bedesteni+palamı&oq=kONYa+beyşehir+bedesteni+palamı&gs_l=img.3

Ç3DKR. Erişim Tarihi: 02.03.2020.

<https://play.google.com/store/apps/details?id=com.citysurf.corum&hl=tr>

TKGM, (2019). Erişim Tarihi: 06.07.2019.

<https://www.tkgm.gov.tr/tr/icerik/parsel-sorgulama>

“Konya Karapınar Selimiye Cami”, Erişim Tarihi: 26.03.2020.

<https://www.google.com/search?q=Konya+karap%C4%B1nar+selimiye+cami+p>

[lan%C4%B1&sxsrf=ALeKk03zkT5H904kxS0R7kzoohCmR15D_w:1594506995280&source=Inms&tbm=isch&sa=X&ved=2ahUKewi7la64ocbqAhWSA2MBHXBmB8sQ_AUoAXoECAwQAaw&biw=](https://www.google.com/search?q=istanbuln+d%C3%BCIgero%C4%9Flu+cami+%C3%A7e%C5%9Fmesi&oq=istanbuln+d%C3%BCIgero%C4%9Flu+cami+%C3%A7e%C5%9Fmesi&aqs=chrome..69i57.9140j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8)

Fotoğraf6.25. (2020). Erişim Tarihi: 15.04.2020.

<https://www.google.com/search?q=istanbuln+d%C3%BCIgero%C4%9Flu+cami+%C3%A7e%C5%9Fmesi&oq=istanbuln+d%C3%BCIgero%C4%9Flu+cami+%C3%A7e%C5%9Fmesi&aqs=chrome..69i57.9140j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8>

Fotoğraf 6.32. (2020)Erişim Tarihi: 09.02.2019.

www.google.com/search?tbm=isch&sa=1&ei=u8liXOX2MqmIrwS1hIOgDQ&q=sultanahmet+arastasi&oq=sultanahmet+arastasi&gs_l=img.3

DHA. (2019). “Çorum ’da Dünyanın En Dar Sokağı Restorasyon Beklentisi” , Erişim Tarihi: 12 Ocak 2020. <https://www.haberler.com/corum-dunyanin-en-dar-sokaginda-restorasyon-12464624-haberi/>

Fotoğraf 6.41. (2018). “Bursa Cumalıkızık köyü”, Erişim Tarihi 26.12.2019.

<https://www.arkeolojikhaber.com/haber-cumalikiziktaki-cin-araligi-sokaginin-olumsuz-sehir-efsanesi-14944/>

EK-15. AA, (2018). “Irak Bağdat Şehri Derbune Sokağı”, Erişim Tarihi: 27 Aralık 2019.https://www.yeniasya.com.tr/dunya/derbune-iste-bagdat-in-en-dar-sokagi_452175

EK-16. Gezimanya, (2019) “Fas ’ın Chefchaousen Şehri”, Erişim Tarihi: 30 Aralık 2019.<https://www.google.com/search?q=%C5%9Eaf%C5%9Favan&tbm=isch&tbis=rimg:CdqFyesH46xTImBoI7IEgPoLR45QxYRP2QjyofdxjFeBRQiNDyw84OqOgaYkjacdQsrT88kb7qgZ1->

“Geçmişten Günümüze Çorum,” Erişim tarihi: 12.11.2019.

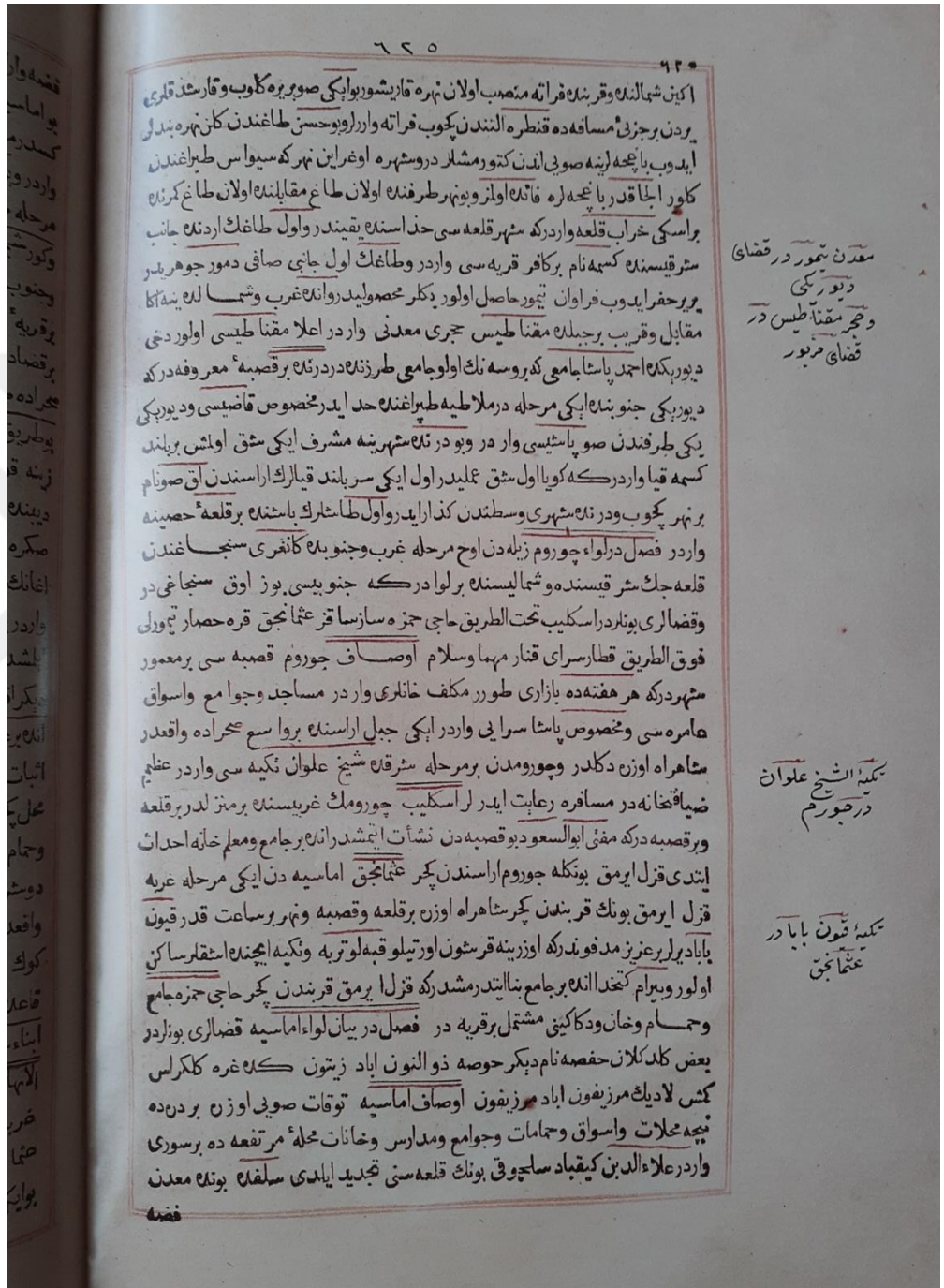
<https://www.google.com/search?q=%C3%A7orum+kent+ar%C5%9Fivi&oq=%C3%A7orum+kent&aqs=chrome.0.69i59j69i57j69i60l3.3931j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8>

EK-16. (2020). Erişim Tarihi: 28.04.2020.

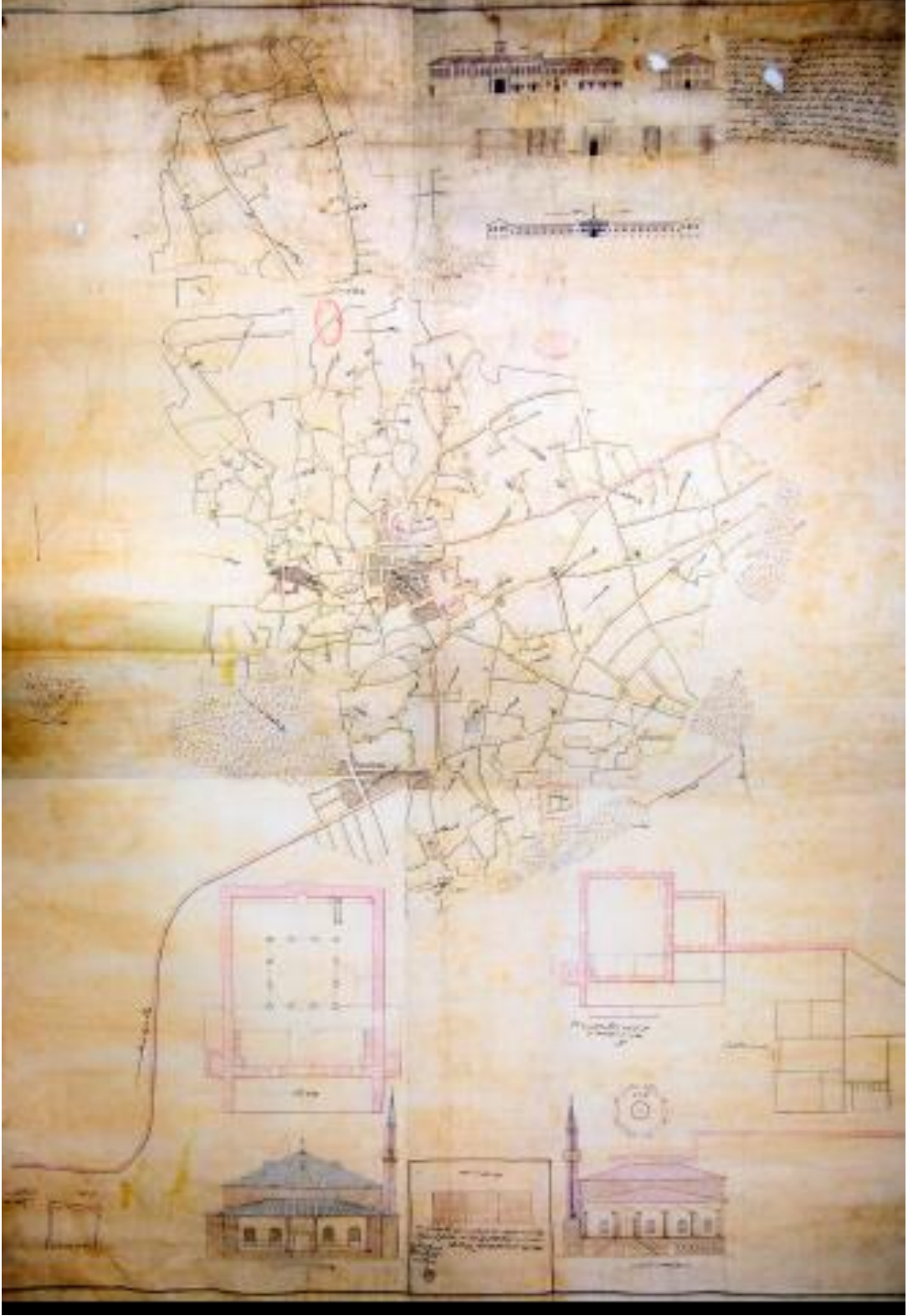
https://www.google.com/search?sxsrf=ALeKk03H7NjK7Ug9FgipIZc8bRGu3WdN5Q%3A1594382615380&ei=F1kIX4jIFoG7lwSfuYLABw&q=Fas+%C5%9Faf%C5%9Fafan+dar+sokaklar&oq=Fas+%C5%9Faf%C5%9Fafan+dar+sokaklar&gs_lcp=CgZwc3k

EKLER

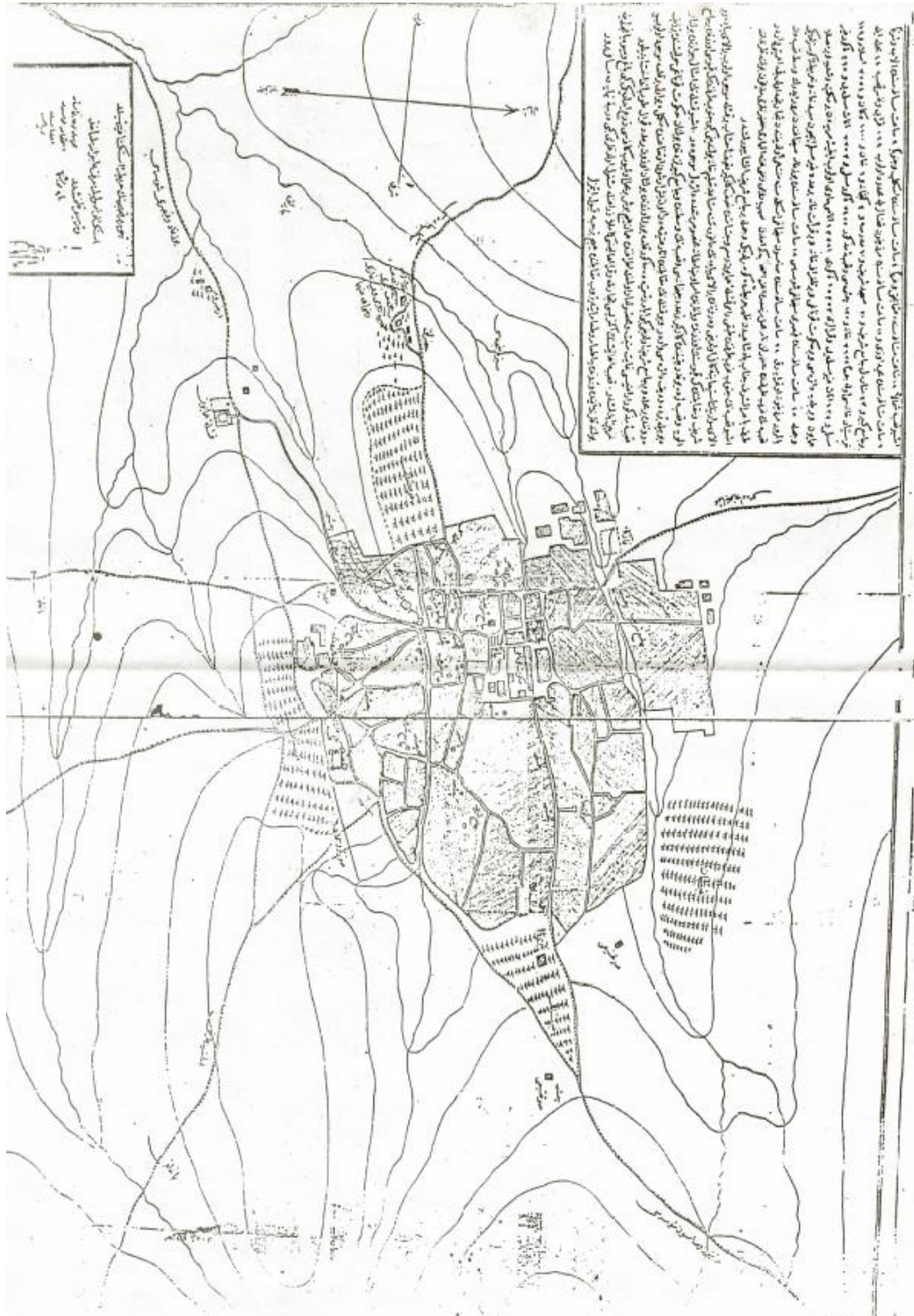
EK-1. Kitab-ı Cihannuma'da Çorum Hakkındaki kısa bilgiler (Bayhan, N. 2008)

EK-2. 1894 Tarihli Çorum Şehir Plan ve Çöplük Çarşısının Dükkân Planları (Çorum Belediyesi Kent Arşivi)

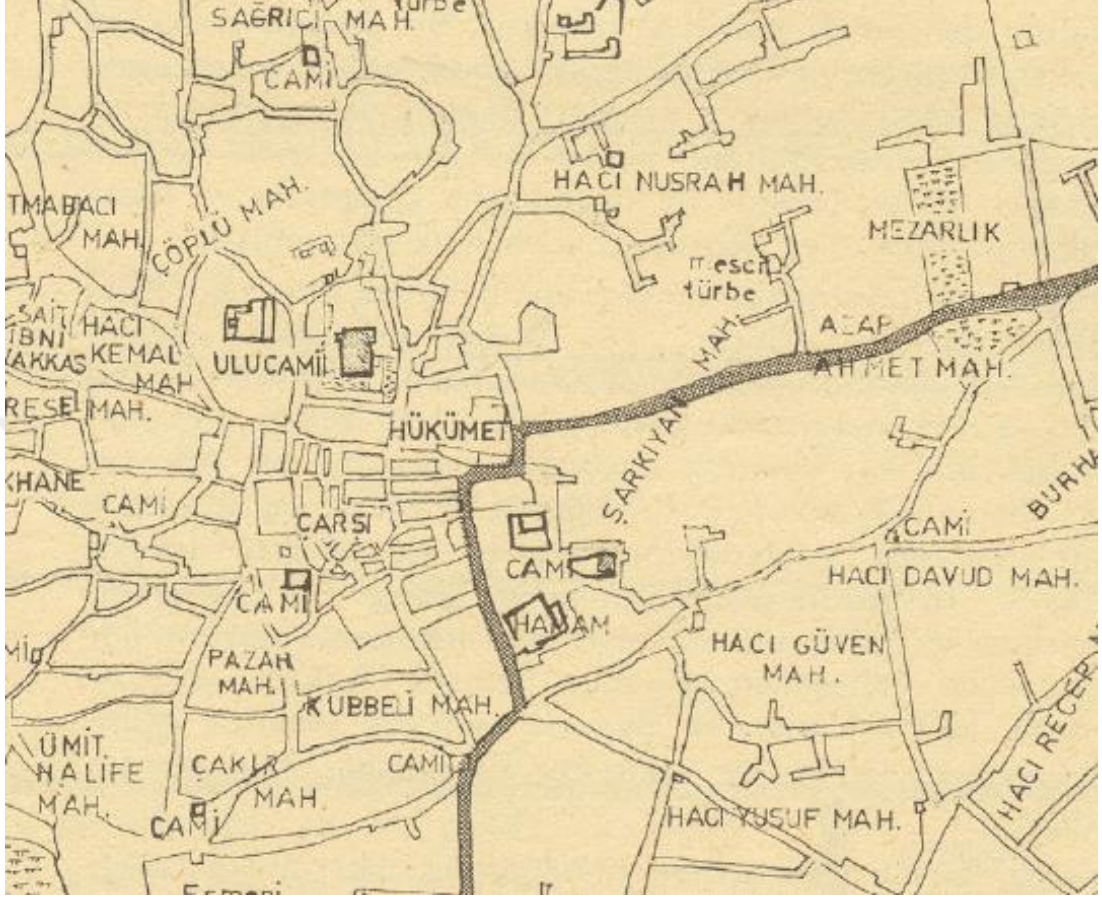

EK-3. 1890 Tarihli Çorum Haritası (Dündar, 2007, s. 209)

EK-3. (Devam). 1890 Tarihli Çorum Haritası'nın Türkçeleştirilmiş hali (Çorum Belediyesi Kent Arşivi)

EK-5. 1966 Tarihli Çorum Şehri Planı ve Dikiciler Arastası (İller Bankası'ndan)

EK-6. Çöplük Çarşısının 3. Grup olarak tescil edilmesinin karar yazısı

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
Hukuk Müşavirliği

Istanbul
2010
AVRUPA KÜLTÜR BAŞKENTİ
EUROPEAN CAPITAL OF CULTURE

019-13060

Koruma Bölge Kurulları; 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ve bu kanuna dayalı olarak yayımlanan Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Bölge Kurulları Çalışmaları ile Koruma Yüksek Kuruluna Yapılacak İtirazlara Dair Yönetmelik, Tespit ve Tescil Yönetmeliği ve Koruma Yüksek Kurulu ilke kararları hükümleri doğrultusunda çalışmalarını sürdürmektedir.

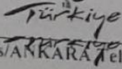
Söz konusu mevzuatın amir hükümleri doğrultusunda Bakanlıkça tespit edilen veya ettirilen korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının tescilini yapmak ve korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarından özelliklerini kaybetmiş olanlarının tescil kaydını kaldırmak kararlarını almak koruma bölge kurullarının görev ve yetkileri içinde bulunmaktadır.

2863 Sayılı Kanunun 3386 sayılı Kanunla değişik "Tespit ve tescil " başlıklı 7. maddesinin 2. fıkrasında " .....Yapılacak tespitlerde..... " denilmekte, yine aynı kanunun "Koruma Bölge Kurullarının Görev, Yetki ve Çalışma Şekli" başlıklı 57. maddesinin (f) bendinde de Koruma Bölge Kurullarının görevlerinden biri olarak aynen "Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarından özelliklerini kaybetmiş olanlarının tescil kaydını kaldırmak" hükmü yer almakta ve Kurul Çalışma Yönetmeliği.....nın" 11. Maddesinin (h) bendinde de yukarıdaki görev aynen zikredilmektedir. Açıkça görüldüğü üzere tescil kriterleri yasada belirtilmiş, tescil kararı vermek ve tescil kaydını kaldırmak görevi de Koruma Bölge Kurulları'na verilmiştir. Kurul tescil ederken de, tescil kaydını kaldırırken de yukarıdaki kriterleri göz önüne almaktadır.

Daha önceki dilekçelerimizde de belirttiğimiz üzere; Çorum Çöplü Çarşısı 11/06/1991 tarih ve 1829 Sayılı Koruma Kurulu kararı ile tescil edilmiş ve koruma grubu III olarak belirlenmiştir. Ancak söz konusu çarşının koruma grubu ; 26/10/1993 tarih ve 3216 Sayılı Kurul Kararı ile IV olarak değiştirilmiştir. Bu da 1993 yılında dahi Çöplü Çarşısının tescil özelliğini yitirmeye başladığının bir kanıtı olarak değerlendirilmelidir. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun.; 04/03/1988 tarih ve 14 Sayılı İlke Kararı'nda ; IV.Grup yapılar, "Çevresinin gerek mimari, gerekse gabari bakımından tümü ile yenilenmiş ve tek başına koruma şansını kaybetmiş veya mimari özelliğini tümü ile yitirmiş veya kamu yararına kaldırılması gerekli olan yapılar olup, gerek görüldüğünde rölveleri veya yeterli miktarda fotoğrafları koruma kurulu'na iletilip, karar alındıktan sonra yıkılarak yerine koruma kurullarının önerisi doğrultusunda uygulama yapılabilecek yapılar" olarak tanımlanmıştır.

Söz konusu çarşı ile ilgili olarak 04-06/03/2002 tarihinde şehir plancısı Ayşegül Dinçer ve Mimar Murat Güler'in yerinde yaptıkları inceleme sonucunda düzenlemiş oldukları, 07/03/2002 tarihli raporda "çarşı içinde korunması gerekli herhangi bir taşınmaz kültür varlığı bulunmamaktadır." denildikten sonra, Çöplü Çarşısı'ndaki yapıların korunması gerekli herhangi bir değere sahip olmadığı belirtilmiştir.

2/4

Cumhuriyet Bul. Eski Sayıştay Binası 06100Ulus/ANKARA
Tel:0 312 311 34 00- 312 50 94Fax:0 312 311 12 94

EK-7. Çöplük Çarşısı'nda izinsiz müdahale yapılamayacağına dair mahkeme kararı

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
Hukuk Müşavirliği

019-13060

Daha önce cevap dilekçemizde de belirtildiği üzere Çorum Çöplü Çarşısı 11.06.1991 tarih ve 1829 Sayılı Koruma Bölge Kurulu kararı ile tescil edilmiş ve koruma grubu III olarak belirlenmiştir. Ancak söz konusu çarşının koruma grubu : 26/10/1993 tarih ve 3216 Sayılı Kurul Kararı ile IV olarak değiştirilmiştir. Bu da 1993 yılında dahi Çöplü Çarşının tescil özelliğini yitirmeye başladığının bir kanıtı olarak değerlendirilmelidir. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun; 04/03/1988 tarih ve 14 Sayılı İlke Kararı'nda : IV.Grup yapılar, "Çevresinin gerek mimari, gerekse gabari bakımından tümü ile yenilenmiş ve tek başına koruma şansını kaybetmiş veya mimari özelliğini tümü ile yitirmiş veya kamu yararına kaldırılması gerekli olan yapılar olup, gerek görüldüğünde rölöveleri veya yeterli miktarda fotoğrafları koruma kurulu'na iletilip, karar alındıktan sonra yıkılarak yerine koruma kurullarının önerisi doğrultusunda uygulama yapılabilecek yapılar" olarak tanımlanmıştır.

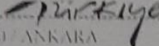
Söz konusu çarşı ile ilgili olarak 04-06/03/2002 tarihinde şehir plancısı Ayşegül Dinçer ve Mimar Murat Güler'in yerinde yaptıkları inceleme sonucunda düzenlemiş oldukları, 07/03/2002 tarihli raporda "çarşı içinde korunması gerekli herhangi bir taşınmaz kültür varlığı bulunmamaktadır." denildikten sonra, Çöplü Çarşısı'ndaki yapıların korunması gerekli herhangi bir değere sahip olmadığı belirtilmiştir.

Tescil kaydının kaldırılması konusu Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğüne iletildiğinde Kurulca konunun yerinde incelenmesine karar verilerek 03/03/2006 tarihinde Kurulca Çöplü Çarşısında gerekli inceleme yapılmış ve bu incelemenin ışığı altında 10/03/2006 tarihinde yapılan toplantı sonucu alınan 1358 Sayılı Karar'la Çöplü Çarşısı'nın, yukarıda sözü edilen yasa ve yönetmelik hükümleri esas alınarak, tescil kaydının kaldırılmasına ve mevcut koruma amaçlı uygulama imar planlarında yapılacak her türlü değişiklikler kurulda değerlendirilmeden herhangi bir inşai ve fiziki uygulama yapılmaması gerektiğine karar verilmiştir.

Bilirkişilerce, raporda tescil ile ilgili ilmi konulara değinme yerine dosyalarda bulunan yazışmalardaki kelime yanlışlarına : "Çöplü Çarşı –Çöplü Çarşısı" gibi ifadelere yer verilmiştir. Ayrıca tescil konusu dışında imar planı değişikliğine ait hususlara da raporda yer verilmesi dayanaktan yoksundur. Davanın konusu Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 10/03/2006 tarih ve 1358 sayılı Kararı olmasına rağmen bilirkişilerce raporda daha önceki yıllarda alınmış Kurul Kararları da eleştirilmektedir. Ayrıca Kurulun toplanma şekli ile ilgili beyanda bulunulması da haksızdır. Zira, dava konusu karardaki incelemeler, Kurul üyelerinin oluşumu ve sayısı 3386 ve 5226 sayılı kanunlarla değişik 2863 sayılı Kanun ve Yönetmeliklerine uygundur.

Yukarıda da belirtildiği gibi sözkonusu bilirkişi raporunda Çorum, Çöplü Çarşısına ilişkin imar planı değişikliklerine ait görüş ve yorumlara yer verilmiş olup, bu konular açılan dava konusu ile doğrudan ilişkili olmayıp, konu sadece 2863 sayılı yasa ve ilgili mevzuat çerçevesinde değerlendirilmiştir. Plan değişikliği konusunda da herhangi bir resmi talep iletilmemiştir.

2/3

Atatürk Bulvarı No:29 Opera 06050 / ANKARA Tel: 311 34 00 312 50 94 Faks: 311 42 94

EK-8. Çöplük Çarşısı hakkında davacı olanların listesi

T.C.
ÇORUM
İDARE MAHKEMESİ
Esas No : 2006/1926
Karar No : 2009/29

1) = 60

Davacılar :1- Mehmet Şanöz
2-Serkan Ballı
3-Muhittin Ekmekçioglu
4-Mehmet Kabaca
5-Ahmet Kabaca
6-Lütfi Karakuş
7-Ali İhsan Küçükıldız
8-Osman Şahin
9-Hasan Karakuş
10-Mustafa Karakuş
11-Mehmet Hanoğlu
12-Mustafa Hanoğlu
13-Metin Hanoğlu
14-Yusuf Gürbüzer
15-Mustafa Emil
16-İsmail Selçuk
17-Bekir Çapa
18-Ömer Kazancı
19-Hayrettin Kazancı
20-Kadir Dülger
21-Siddik Bolat
22-Adem Özturan
23-Nuri Kazancı
24-Abdullah Yemenici
25-Ahmet Yemenici
26-İlhan Özüyağlı
27-Muttalip Ballı
28-Ahmet Alkan
29-Mehmet Selim Alkan
30-Mahmut Alkan
31-Osman Atıcıöz
32-Mehmet Yıldırım

1/6

EK-8. (Devam)

T.C.
ÇORUM
İDARE MAHKEMESİ
Esas No : 2006/1926
Karar No : 2009/29

33-İsmail Küçükcanbaz
34-Osman İzgi
35-Abdullah Karaman
36-Ihsan Ballı
37-Süleyman Cığerci
38-Kadir Hafizoğlu
39-Zühtü Gülcan
40-Ömer Topaloğlu

Vekilleri : Av. Fahri Azkur, Av. Yaşar Okumuş, Av. Ömer Polat
Karakeçili Mh. Azap Ahmet Sk. Taşkent İş Mrk. No: 49/1-2 ÇORUM

Davalı : Kültür ve Turizm Bakanlığı - ANKARA

Davanın Özeti : Davacılar vekilleri tarafından; Çorum İli Merkez Kunduzhan Mahallesi'nde bulunan Çöplü Çarşısı'nın özelliklerini yitirdiğinden bahisle "Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlığı" tescil kaydının kaldırılmasına ilişkin Kültür ve Turizm Bakanlığı Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 10.3.2006 gün ve 1358 sayılı kararının; kurul kararının şeklen sakat olduğu, Çöplü Çarşısı'nın tarihi özelliklerini koruduğu, yakın tarihte Çorum Belediyesi'nin mezkur Çarşının tescil kaydının kaldırılması yönündeki talebinin davalı idare tarafından reddedildiği, kararın hukuka aykırı olduğu ileri sürülerek iptali istenilmektedir.

Savunmanın Özeti : Taşınmazları tarihi eser tescilinin ve tescilden düşmesi konularında Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurullarının yetkili olduğu, Kurul üyelerinin yerinde yaptıkları inceleme sonucunda dava konusu kararın alındığı, dava konusu karar alınırken şekil şartlarına uyulduğu, dava konusu işlemin hukuka uygun olduğu ileri sürülerek davanın reddi gerektiği savunulmuştur.

TÜRK MİLLETİ ADINA

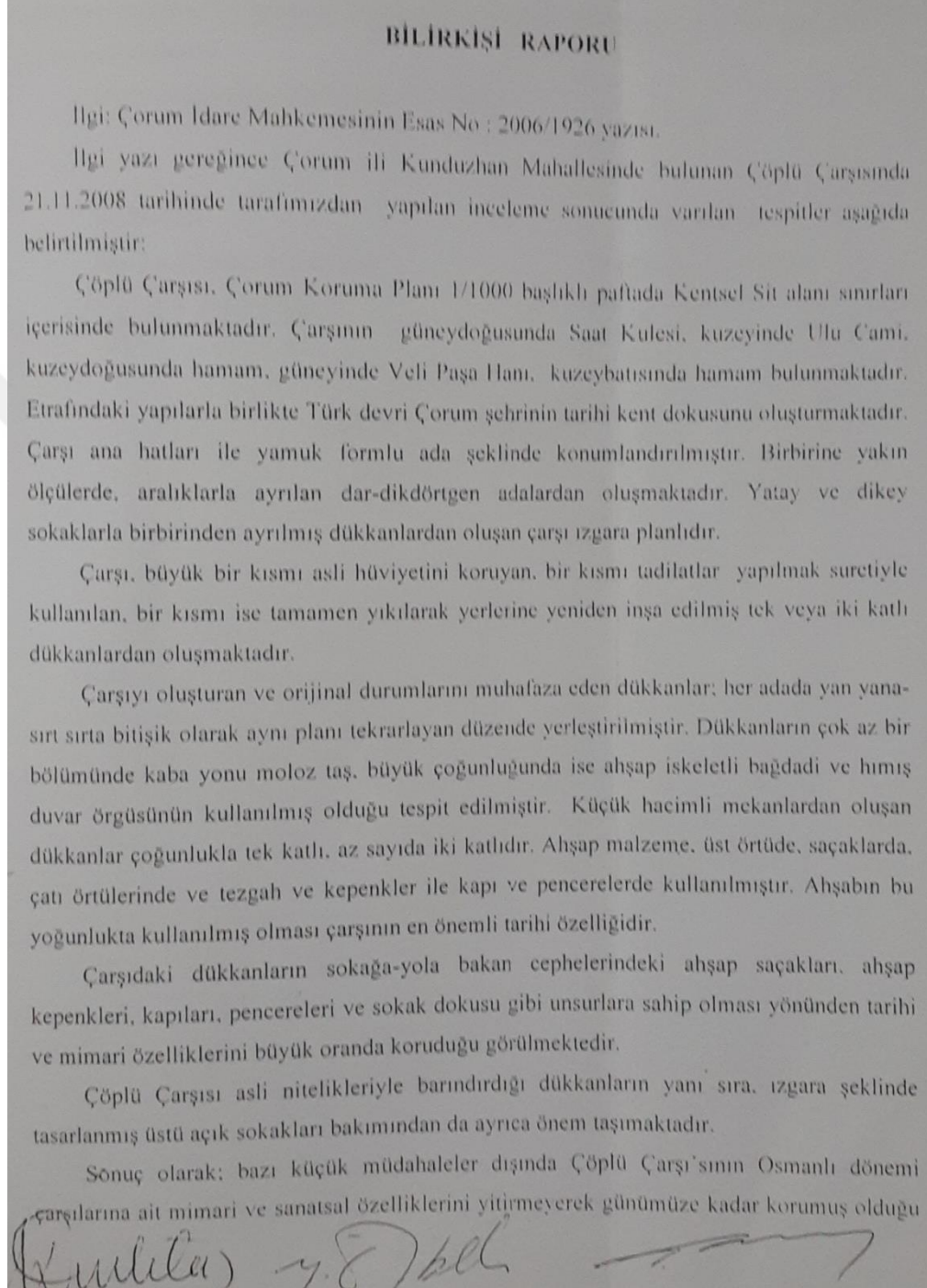
Karar veren Çorum İdare Mahkemesi'nce dava dosyası incelendikten sonra işin gereği görüldü:

Dava, Çorum İli Merkez Kunduzhan Mahallesi'nde bulunan Çöplü Çarşısı'nın özelliklerini yitirdiğinden bahisle "Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlığı" tescil kaydının kaldırılmasına ilişkin işlemin iptali istemiyle açılmıştır.

2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 7. Maddesinde "Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının ve doğal sit alanlarının tespiti, Kültür ve Turizm Bakanlığının koordinatörlüğünde ilgili ve faaliyetleri etkilenen kurum ve kuruluşların görüşü alınarak yapılır. Yapılacak tespitlerde, kültür ve tabiat varlıklarının tarih, sanat, bölge ve diğer özellikleri dikkate alınır. Devletin imkanları gözönünde tutularak, örnek durumda olan ve ait olduğu devrin özelliklerini yansıtan yeterli kadar eser, korunması gerekli kültür varlığı olarak belirlenir. Korunması gerekli

2/6

EK-9. Tescilin kaldırılması için açılan davaya mahkemenin isteği üzerine çarşıda inceleme yapan bilirkişilerin mahkemeye sunduğu rapor

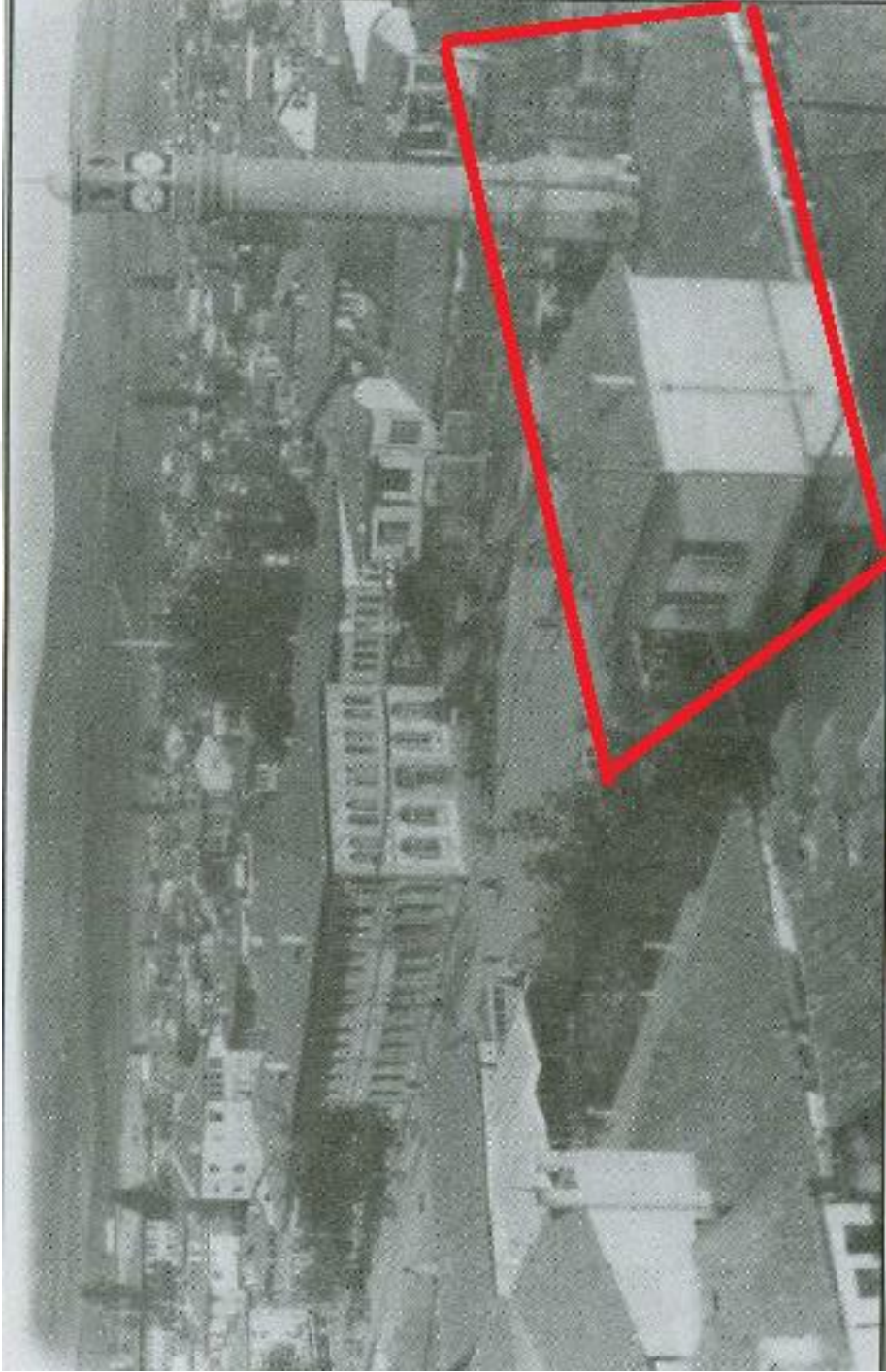
EK-10. Dikiciler Arastası'nın Kùltür ve Turizm Bakanlığı tarafından 21.03.1983 tarihinde tescil kararı (Not: Dükkanlar Dikiciler ismini almadan önce Belediye Dükkanları olarak anılıyordu)

T. C. KÜLTÜR BAKANLIğI ve T. C. İÇİŞLERİ BAKANLIğI GAYRİMENKUL ESKİ ESERLER ve ANITLAR YÜRSEK KURULU BAŞKANLIğI		
K A R A R		
Toplantı No. ve Tarihi : 349, 21.3.1983		Toplantı yeri : Ankara
Karar No. ve Tarihi : 4065, 21.3.1983	-4-	
Sıra No.	Adı	Adresi
45-	... ..	Çorum İİ Kurhanı, Yeniyol Mah. Üstüyük Koyunları No:19, 2 paf. 429 ada. 1 par.
46-	... ..	Çorum İİ Kurhanı, Yeniyol Mah. Üstüyük Koyunları, No:17, 1 paf. 429 ada. 3 par.
47-	... ..	Çorum İİ Kurhanı, Yeniyol Mah. Üstüyük Koyunları, No:19, 1 paf. 429 ada. 4 par.
48-	... ..	Çorum İİ Kurhanı, Yeniyol Mah. Ankara cad. 1 paf. 434 ada. 1 par.
49-	... ..	Çorum İİ Kurhanı, Yeniyol Mah. Tokinaraay sok. No:16, 4 paf. 426 ada. 6 par.
50-	... ..	Çorum İİ Kurhanı, Yeniyol Mah. Tokinaraay sok. No:17,19, 4 paf. 434 ada. 39 par.
51-	... ..	Çorum İİ Kurhanı, Parakeçeli Mah. Aşop Abnet sok. No:27, 70 paf. 139 ada. 95 par.
52-	... ..	Çorum İİ Kurhanı, Parakeçeli Mah. Aşop Abnet sok. No:25 A,25 B, 70 paf. 139 ada. 95 par.
53-	... ..	Çorum İİ Kurhanı, Yeniyol Mah. Cephe Çoru- manlı Aşop Abnet Sok. No: 7-25.
54-	... ..	Çorum İİ Kurhanı, Üstüyük Koyunları, Halkı- lar sok. (Belediye dükkanları)
55-	... .. (Lahit Kazan)	Çorum İİ Kurhanı, Üçduklar Mah. Cedit Lahit sok.-Lahitler sok. 80 paf. 115 ada. 4 par. No:2
56-	... ..	Çorum İİ Kurhanı, Üçduklar Mah. Çarşın sok. sok. No:6, 60 paf. 114 ada. 14-15 par.
57-	... ..	Çorum İİ Kurhanı, Üçduklar Mah. Çarşın sok. sok. No:9,9A, 60 paf. 113 ada. 16 par.
58-	... ..	Çorum İİ Kurhanı, Üçduklar Mah. Çarşın sok. sok. No:22A, 2A, 60 paf. 113 ada. 64 par.
59-	... ..	Çorum İİ Kurhanı, Üçduklar Mah. 67 paf. 113 sok. 20 par.

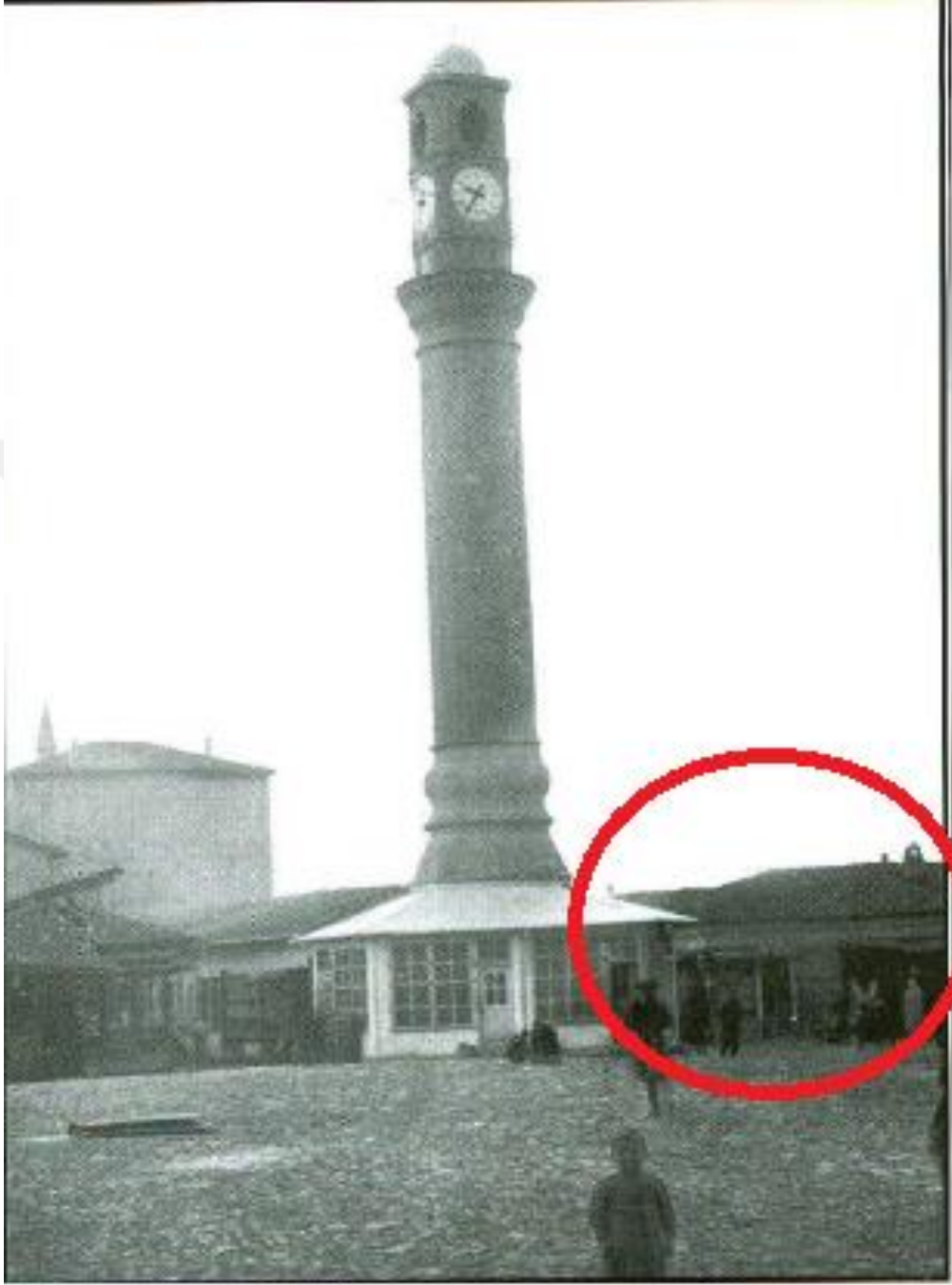
EK-11.Çorum Ulu Cami Ve Vakıf Dükkanları Planı (TKGM, 2020)

EK-12. Osmancık Caddesi açılırken Çöplük Çarşısı bünyesinde yıkılan bir adanın 1950'li yıllara ait bir fotoğrafı (Yiğit, 2010)

EK-13. 1920'li yıllar saat kulesi (işaretli yer çöplük arşısı) (Yiğit, 2010, s. 53)

EK-14. A. Ozulu' nun tanık olduğu yıllarda Çöplük Çarşısı hakkında yazmış olduğu gazete yazıları

ÇORUM ÇARŞILARINDA -5-

Abdulkadir OZULU

ELLİ YIL ÖNCE ÇORUM'DA ESNAF VE SANATKARIN SEMT ÇARŞILARINA DAĞILIMI

ÇÖPLÜK ÇARŞISI: Sebzeçi, kasap, saraç, kunduracı, dükacı, çankeçi, tuzcu, mutaf, derici, yüncü, aşçı, kebabçı, kadayıfçı, terzi, kuyumcu, manifaturacı, seyyar fotoğrafçı, tüttüncü, bakkal, saat tamircisi, arzuhalıcı, ezzacı, şekerci, dondurmacı, tuhafiyeci, camcı, **tenekeci, uncu-keçeci, tahıllı**

EĞRİDERE ÇARŞISI: Bakkal, manav, kuyumcu, manifaturacı, tuhafiyeci, pastacı, bôrekçi, leblebici.

ULU CAMİ VE TAŞHAN ÇEVRESİ: Leblebici, manav, bakkal, kebabçı, bıçakçı, yumurtacı, mutaf, nalbant, berber, terzi.

AŞAĞI ÇARŞI: Bakkal, berber, tekel ve gazyağı bayii, manav, kasap.

BAKIRÇILAR: Bakırcı, kalaycı, bakkal.

DEMİRCİLER: Demirci, çilingir, deri.

KALAYÇILAR: Kalaycı, semerci, sobacı.

SEMERCİLER: Semerci, nalbant, yüncü, keçeci.

ANABACILARBAŞI: Atlı arabacılar, küp, testi, çömlek.

YAZIÇARŞI: Bakkal, manav, berber, camcı.

MİLONU ÇARŞISI: Bakkal, manav, berber, terzi.

TABAKHANE: Tabaklar, dericiler, yüncüler.

SANDIKÇILAR: Tahta sandık ve ahşap bağ, bahçe, tarla ziraat aletleri. Ahşap mutfak araçları. Marangozluk işleri, kırkanbar Mağzası.

POYRAZ ARASTASI: Hirdavat, nalbu-riye, camcı, tohum yağıları.

SAAAT KULESİ VE VELİPAŞA HANI ARASINDAKİ ANA SOKAKTA: Eskiçiler, ayakkabı tamircileri, seyyar tezgahlarda çalışırlardı.

Karşılıklı iki duvar boyunca açık tezgahları -sandıkları- vardı. (Sonralarda bahsedeceğimiz Güpür Hamamı aralığına yapılan çatılı minik dükkanlara Belediyece yerleştirildiler.)

Şehrin en çeşitli kırtasiye işyerleri, Uysallar ve Şahinci kırtasiyeleri idi. Saat Kulesi'nin kuzeyindeki dükkanları vardı. Uysal Pazarı vitrininde bir cüce manken "buyrun" der gibi bir reverans hareketiyle baş salları dururdu.

Çocukların cazibe merkezi olan cüceyi o yıllarda görmeyen çocuk kalmamıştır.

Burada saydığımız çarşıların hepsinde **kahvehane** birden fazla sayıda bulunuyordu.

Fırınlar da şehrin çarşılarına serpilmiş vaziyette idi.

Hızarcıların ve ağaç pazasının eski yeri bugünkü ceza ve tevkif evinin önünden başlar Yazı Çarşısı'na kadar uzanırdı, bu hızarcılar iki kişilik ekip olarak, kurdıkları yüksek tezgahlara koydukları ağaçları, biri yukarıda diğeri aşağıda uzun hızar testerelele tahta yapırlardı.

Marangoz esnafının yoğunluk kazandığı belirli bir çarşısı yoktu. Şehrin muhtelif yerlerine serpilmiş duruyordu. Şehirde birkaç kütük-tomruk biçme makinası vardı. Ulu Camii güneyinde Kadife Kardeşler'in, Hacı Camii bitişiğinde Çenesizlerle Bahri Usta'nın biçme makineleri vardı. Bunlar aynı zamanda marangozlukta yapıyorlardı. Azap Sokağında Avci Yamaner ve Azmi Güllü, Çöplük te Tapu Dairesi altında İsmail Döngel, Saat Kulesi'ne yakın yerde Bahattin Kurt'un ahşap doğrama atölyeleri vardı.

Otomobil tamircileri eski hanlara dağılmış durumdaydı. Velipaşa Hanı bu konuda en önde gelen isim olmuştu. Elli yıl önce Velipaşa Hanı-Velipaşa Otel'i için, Velipaşa Garajı diye söyleyenler de az değildi. Sonra bu ad Velipaşa Otel'i oldu.

Tonbuş'un Han'da, Kızılotun Han'da, Suluhan'da ve diğerlerinde otomobil tamirhaneleri bulunmaya başlamıştı. Bir eski otomobil tamirhanesi de Sel Sokağın başında bulunuyordu.

Tornacılık'ta alanında tek isim olmayı yıllarca sürdüren Tefik Uzel -rahmetli- ise, Velipaşa Hanı bitişiğinde olan atölyesinde çalışırdı. Çorum'un ilk yedek parçacısıydı. 1933 yılında belli saatlerde verilen elektrikle torna işlerini yapmak zorundaydı. Pek çok kalfa yetiştirmiş ve bir büyük ihtiyacı yıllarca karşılamıştı.

Şehirde 1927'de imalatına başlanan gazozdan başka meşrubatımız yok gibiydi. Yazın sıcakta sirtlarında boncuklu pirinç güğümleri ve belerinde bardaklıklar, ellerinde bardak yıkamak için su ibrikleri olan limonataacılar şehrin çarşı ve pazarlarında gezerlerdi. Yaşlılar bizim **limonatacı** dediğimiz bu seyyar meşrubatçılara eski adıyla **şerbetçi** derlerdi.

Şehrin tek pasta fırını Abbas Ağa'nındı. Yıllar içinde bu pasta fırını Gürsoylar Pastanesi oldu.

Elli yıl önce çarşısında, pazarında alışveriş yapılırken mutlaka pazarlık yapılan bu şehirde bir tek müessese vardı ki, burada köylü-kentli, kadın-erkek kimse pazarlık yapamazdı. Bu mağazanın ortasında sallanan "**Fiyat Maktı**" yazılı levha bu konudaki kararlılığa simge olarak yıllar yılı dalgalandı durdu. Burası "**Hakkı Bilal Manifatura**" idi.

Elli yıl önce bugünkü Hükümet Binası da, Bahçelievler Mahallesi de yoktu.

Bugünkü modern şehrimizin elli yıl öncesi çarşı ve pazar çehresi kısaca böyleydi.

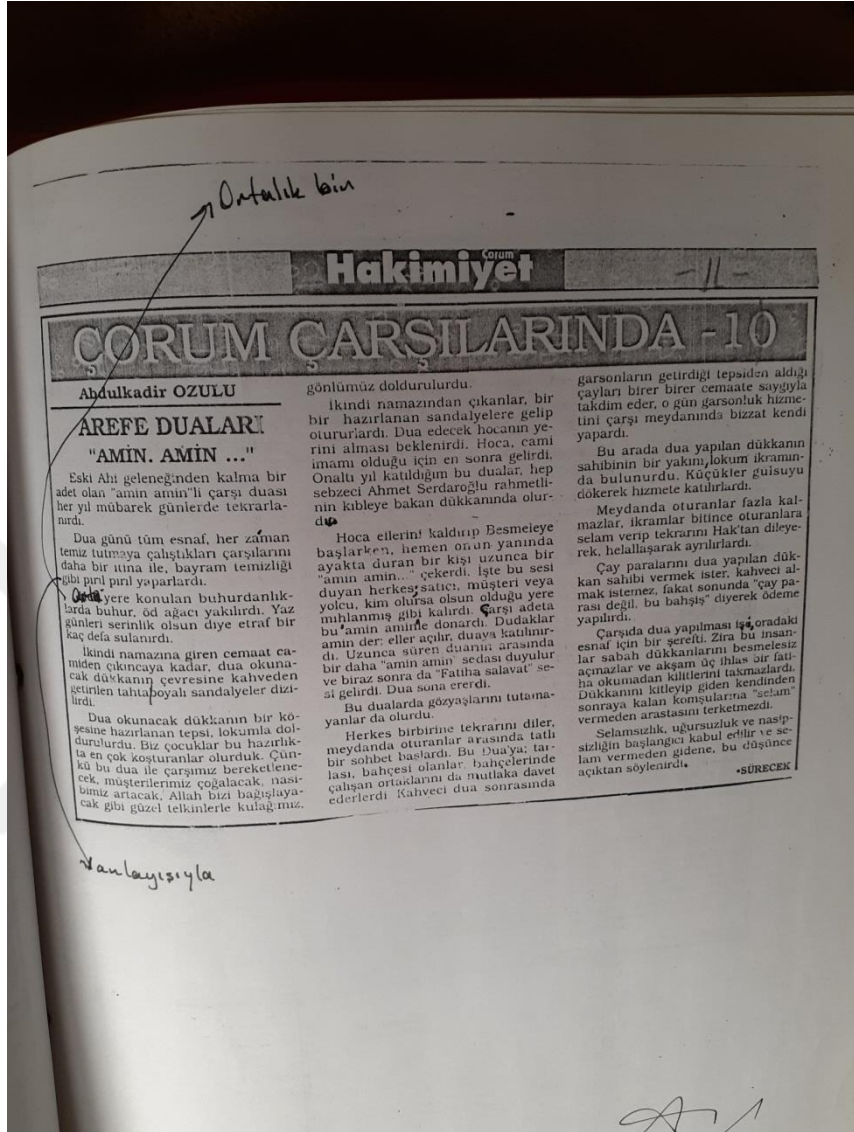

Çöplük Çarşısı'nın günümüzden bir kare

-SÜRECEK

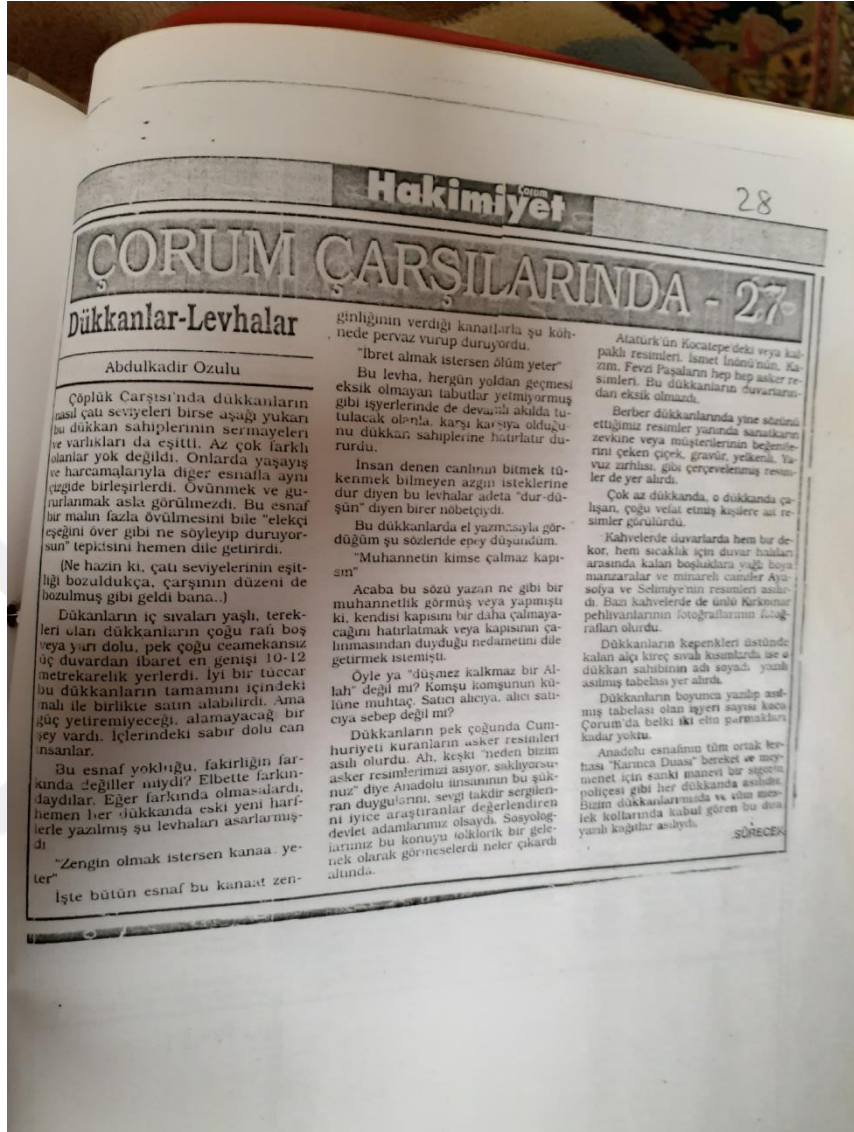

Hakimiyet

ÇORUM ÇARŞILARINDA - 39

Seyyar Fotoğrafçılar Mühürçüler

Abdulkadir Ozulu

Çöplük çarşısına doğu tarafından girişinizde ilik arastada renkli bir esnaf dekoruyla karşılaşırdınız.

Duvarlarda siyah fon bezleri... Bu bezlerin üst ortalarında "Çorum Hatırası" yazısının iki tarafından sarkan çiçekli işlemeler... Duvara yakın bir yerde arkalıksız bir sandalye. Duvara asılı küçük aynada saçını tarayan ve bıyığını buran adam, siyah fon önüne büyük bir merasimle oturur, sağa sola omuzlarından çevrilir, yakası paçası çekiştirilip düzeltirdi.

Fotoğrafçı usta koca kafalı makinasının yanına gider bakar ve "oynatma böyle dur" ricasını yineler, yine makınaya gider bakar ve "buraya bak" derken sarı pirinç objektif kutusu havada bir yay çizer ve kapanırdı.

Bütün bunlar müşteriye ilgi mi, yoksa eziyet mi idi pek anlayamazdınız.

Arastanın ortasında üç ayak üstünde koca kafalı fotoğraf makinaları pelerin takınmış dev örümcekler gibi belli aralıklarla sıralanmış dururlardı. Duvar diplerinde içi sırlı beyaz emaye son yıkama kapları. İçlerinde bir iki kare resim, bir iki parça makastan fırlanmış kesik beyaz kağıt yüzer dururdu.

Çekişme ve sürtüşmenin eksik olmadığı bu yer; makına ilaç kağıt yardımıyla el ve

göz hünerinin ekmeç parasına dönüştürüldüğü sıcak bir çarşı köşesi idi.

Elinize tutuşturulan ıslak fotoğraf size, biraz önce objektife nasıl baktığınızı veya bakmaya mecbur kaldığınızı halmizi anlatırken fotoğrafçılar bir daha kapışılırdı.

-Ayip ayıp, benim müşteriye niye çalılırsun?...

Bu sözün muhatabı yoktur. Ula orta söylenmiş bir söz. Fakat yine de sahip-lenen olur, cevap gelirdi.

-Yeni sıftah ettim ya...
-Doymadın doymadın...

diyen bir başkasına, bir başka cevap ilerden veya geriden yetiştirilirdi.

Bu sesler tebessümlerine karşı olarak arkamızda kalırken, belki son duyacağımız;

-Yeter bee. Arastayı hama çevirdiniz, ayıp ayıp...

diyen seyyar fotoğrafçı Samiye ablanın erkekleşmiş sesi olurdu.

Bu arastada; hazır kulpulu, alt tabla kısmına ad soyad kazınan imza-mühür de yapılırdı. en güzel mühür yapan usta da Hükümet Binası karşısında tütüncü dükkanında oturan Tevfik Elendi idi.

Okuma yazma bilmeven insanlarla villeri bu kaza-ya... ceplerinde ayrı bir kesede taşıdılar.

Çok şükür artık insanlarımız adını soyadını yazabilecek kadar okur-yazar oldu. Eskinin "mühürçülük" sanatu da tarihte kaldı.

• SÜRECEK

EK-15. Irak'ın Bağdat Şehrinde Yer Alan Derbune Sokağı (Google.com)

EK-16. Fas'ın Şafşafan Şehrindeki Sokak (Google.com)

